

BETEKINTŐ

2011/1. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Kis-Kapin Róbert: „Csendlegyen úr” kálváriája
Széchenyi Zsigmond kitelepítése, 1951–1952

Tabajdi Gábor: Kis állambiztonsági topográfia 2.
A politikai rendőrség ingatlanhálózatának kiépülése (1945–1953)

Jobst Ágnes: A Belügyminisztérium működésének szabályozása 1956 nyarán

Bencsik Péter: A szabad mozgás korlátozása az ötvenes években és az 1956-os
forradalom előtti utazási reformok

Orgoványi István: A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének szigorúan
titkos állománya

Nagy-Csere Áron: „Ha Demszkyről százötven jelentést nem írtam, akkor egyet se.”
Életútinterjú Miklós Györggyel

Müller Rolf: Felizgató feliratok

Révész Béla: „Itt tudás- és ismeretzavar van”
Pallagi Ferenc meghallgatása az Országgyűlés Nemzetbiztonsági
Bizottságának 1990. július 19-i ülésén

„Csendlegyen úr” kálváriája Széchenyi Zsigmond kitelepítése, 1951–1952

Széchenyi Zsigmond¹ nemzetközi tekintélynek is örvendő vadász íróként közismert. Az egyik legnevesebb magyar arisztokrata család sarjaként (a Magyar Nemzeti Múzeum alapítójának, Széchényi Ferenc grófnak az ükunokája volt) rendelkezett azzal az anyagi és kapcsolati tőkével, ami lehetővé tette számára, hogy megvalósítsa gyermekkorától óta dédelgetett álmát, hogy távoli földrészek nagy vadállataira vadászhasson.² Vadászni persze itthon és a környező országokban is lehetett, és ő ezt is tette, de az igazi kihívást mégis a messzi, ismeretlen területek még ismeretlenebb vadállatai jelentették számára. Első vadászexpedícióját 1927-ben Afrikába szervezte, s a hatalmas kontinens annyira rabul ejtette, hogy élete során még több alkalommal visszatért ide. Ez az oka annak, hogy Széchenyit elsősorban mint Afrika-vadászt³ ismerjük, holott a világ más részein is járt expedíciói során (1935-ben Alaszkában, 1938-ban pedig Indiában vadászott). S mivel rendelkezett egy kis írói vénával is, vadászatai során szerzett ezernyi élményét igyekezett megosztani azokkal, akik a távoli, egzotikus országok, vagy maga a vadászat mint az egyik legősztönösebb emberi tevékenység iránt érdeklődnek. Így születtek meg az igen élvezetes, olvasmányos és tengernyi, csak kevesek által birtokolt ismeretet tartalmazó vadászútleírásai.⁴

Valószínűleg Széchenyinek 1945-ig eszébe sem jutott, hogy eljöhet még az az idő, amikor belőle, a vadászból, az állatok becserkészőjéből, kitartó üldözőjéből lehet üldözött. Azonban 1945 után sok minden megváltozott az országban, többek között az egykori főúri családok tagjainak megítélése, helyzete is. Az országot irányító kommunista vezetők szemében minden olyan társadalmi réteg veszélyt jelentett, amelynek tagjai nem szimpatizáltak az új rendszerrel, nem fogadták el a kommunizmus kizárólagosságát, hiszen ők így akadályt képeztek vagy képezhettek az új rendszer megvalósításában. Ez pedig joggal volt feltételezhető az egykori főúri családok tagjairól, a volt nagybirtokosokról, nagytőkésekről, gazdag parasztokról, a papság felső rétegéről, a hivatalnoki réteg felső részéről, a katona-, rendőr- és csendőrtisztekről, valamint azok családtagjairól, gyakorlatilag mindenkiről, aki korábban vagyonnal vagy magas pozícióval rendelkezett. A földosztás és az államosítások során már elvették vagyonuk nagyobb részét, az igazolási eljárások és B-listázások során megfosztották őket beosztásuktól, de még így is, pusztán létükben is potenciálisan veszélyesek, „nemkívánatos elemek” voltak a hatalom szemében. Ők alkották azt a réteget, amelyet Révai József reakciós, kommunistaellenes és osztályidegen kategóriába sorolt, s akiket bűnösnek és büntethetőnek tekintettek, elsősorban háború előtti pozícióikért, származásukért. Bíróság elé állítani, elítélni azonban nem lehetett őket, hiszen nem tettek semmi törvénytelen, így „ártalmatlanításukra” a kommunistáknak más megoldást kellett kitalálniuk.

Esetükben a háborús viszonyokra érvényes 1939-es honvédelmi törvény (1939. évi II. tc.) egyes pontjait alkalmazták.⁵ A hidegháború kiéleződése és a jugoszláv helyzet miatt ugyanis Sztálin elkerülhetetlennek tartotta a harmadik világháborút. A szovjet blokk országaiban ezért Moszkva utasítására nagyarányú háborús készülődés kezdődött. A hadsereg megerősítése és a nehézipar erőn felüli fejlesztése mellett, ez kiváló alkalmat teremtett a különböző szempontból megbízhatatlan, belső ellenséges elemek lakhelyükről való kitiltására és kényszerlakhelyre való letelepítésére. A honvédelmi törvény egyes részei ugyanis háborús körülmények között lehetővé tették bizonyos polgári jogok (pl. egyesülési és gyülekezési jog) megvonását, és a hatóságok korlátozhatták az általuk a közrendet veszélyeztetőnek, gazdasági szempontból aggályosnak tekintett személyek mozgásszabadságát, lakóhelyük megválasztását. Így akarták ugyanis semlegesíteni a feltételezett, országon belüli ellenséget, még mielőtt a külső ellenség ellen harcot indítottak volna. Ez alapján telepítették ki például a hortobágyi zárt táborokba a déli és a nyugati

határsávból azokat a személyeket, akik jugoszláv vagy más, a hatóságok szemében gyanús kapcsolattal rendelkeztek. Persze a kitelepítéseket felhasználták a kulákok és egyéb osztályidegen személyek társadalomból való kivonására is. Ez a preventív tisztogatás lehetett a budapesti és a más nagyobb városokból (Nagykanizsa, Hatvan, Miskolc, Szeged, Várpalota) történő kitelepítéseknek egyik fő oka. További indíték lehetett az erőltetett iparosítás és a mezőgazdaság által megkívánt munkaerőhiány pótlása és a fővárosi és egyéb nagyvárosi lakáshiány enyhítése is. A kitelepítések célja az osztályidegen személyek megbüntetése, a társadalomtól való elszigetelése, társadalmi befolyásuk csökkentése és egzisztenciális tönkretétele volt, és nem utolsósorban a félelemkeltés, mert ezzel más rétegeket sakkban lehetett tartani.⁶

Széchenyi Zsigmond 1940 óta a budai várban, az Úri utca 52.⁷ szám alatt lakott. Itt vészelte át Budapest ostromát is. A budapesti kitelepítések tervezéséről még csak a beavatottak tudtak, amikor a rendőrség már megkezdte a kitelepítési listák összeállítását. Egy rendőr kereste fel 1951. április 14-én a vadász író lakásának házfelügyelőjét, és egy adatgyűjtési kérdőívet töltetett ki vele. Valószínűleg teljes titoktartás alatt, így Széchenyinek erről nem lehetett tudomása. Ezen a kérdőíven a hatóság felmérte, hogy hány személy lakik az adott lakásban, tehát mennyi főt kell majd elhelyezniük a kényszerlakhelyen, és hogy mekkora a lakás, amely a kitiltás következtében felszabadul.⁸ Aztán egy bő hónap múlva, 1951. május 21-én megkezdődött a kiszemelt budapestiek vidékre történő kitelepítése. 1951. július 18-ig tartott ez az akció, amely során 5182 családot, összesen 12 704 személyt távolítottak el a fővárosból.⁹ A Budapestről kitiltottakat az ország keleti felében, 138 községben helyezték el. Kényszerlakhelyeiket a Pest megyei Tápiószentmárton és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tiszabecs, valamint a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Gadna és a Békés megyei Kardoskút által határolt területen jelölték ki.¹⁰

Széchenyit azonban még egy ideig elkerülte a sorsa. Aztán kb. egy hónap múlva, valószínűleg 1951. június 20-án felkereste munkahelyén, a Mezőgazdasági Múzeumban egy rendőr, akitől kézhez kapta a Belügyminisztérium (BM) 00509. számú, egy nappal korábbi datálású véghatározatát, amely a 8130/1939. M.E. számú rendeletre¹¹ és a 760/1939. B.M. számú rendeletre¹² hivatkozva azonnali hatállyal kitiltotta Budapest területéről, s lakhelyéül a Hajdú-Bihar megyei Polgár község Tanya utca 88. számú épületet jelölte ki. (Ez a cím valójában a Polgár község külterületéhez tartozó 88. számú tanyát jelentette.) A véghatározat azt is kimondta, hogy a kitiltás során megüresedő ingatlant a 6.000/1948. számú kormányrendelet¹³ értelmében igénybe veszik, így azt 24 órán belül átadni köteles. A véghatározat ezenkívül a házfelügyelők részére is tartalmazott egy részt, amelyben értesítették őket a lakás igénybevételéről, a további intézkedésig tartó zárolásáról, és hogy az új bérlő kijelöléséről a kerületi tanács gondoskodik majd. Jellemző a hatóságok alaposágára, hogy az iraton hivatalos jellege ellenére egyetlen aláírás és pecsét sem volt.¹⁴ A véghatározattal együtt Széchenyi megkapta a kijelölt lakhely szerinti illetékes Hajdú-Bihar Megyei Tanács 1304/1951. számú véghatározatát is, amely új lakásáról rendelkezett. Ebből az iratból megtudhatta, hogy új lakásának tulajdonosa egy gazdálkodó, és az általa igénybe vehető szoba 4x4 méteres lesz. Jellemző, hogy a kitiltottakat egy helyi gazdagparaszt (kulák) házába telepítették be, így a kitiltással nemcsak a kitiltott személy, hanem egyúttal a helyi gazda életét is megkeserítették. Ezen a papírfecsnire emlékeztető hivatalos iraton szintén nem található se aláírás, se pecsét, de még ezeknek a helye sincs feltüntetve.¹⁵

A véghatározat kézhezvétele után Széchenyi (mint a legtöbb kitelepítésre kijelölt személy) megpróbálta mentességét elérni. A Budapesti Rendőrkapitányságnak 1951. június 20-án címzett kérelmében hivatkozott arra, hogy ő annak idején élete kockáztatásával vállalta az üldözöttek mentését, és hogy az elmúlt években a népi demokrácia érdekében végezte újjáépítő munkáját, mentesítése esetén pedig folytathatná ezt a munkát, és tudását az új magyar tudomány terén tovább hasznosíthatná (lásd az 1. számú dokumentumot). Kérelme első részének alátámasztására Széchenyi két, általa egykor megmentett személy igazolását is csatolta (lásd a 2. és a 3. számú dokumentumot). Széchenyi kérelmét azonban elutasították. Azt nem tudjuk, hogy erről mikor értesítették, azt viszont tudnia kellett, hogy

a kérelem beadása a végrehajtás szempontjából halasztó hatállyal nem bír, így Széchenyi Zsigmondnak 1951. június 21-én, egy csütörtöki napon¹⁶ el kellett hagynia a lakását. 500 kilogrammnyi ingóságot vihetett magával, amit a házuk elé korán reggel állott szekérre pakoltak fel. A kiköltözés idejére a rendőrség és az ÁVH biztosította a környéket. A kilakoltatás rendben megtörtént, a lakás kulcsát a rendőrség leadta a házfelügyelőnek. A szekér tartalmát és Széchenyit rendőri kíséret mellett vitték a Magdolnavárosi (ma Angyalföldi) pályaudvarra, ahonnan vonattal utazott tovább kijelölt lakhelyére.¹⁷

Polgárra érkezése után Széchenyi, mint a legtöbb kitelepített, akik úgy érezték, hogy alaptalanul kerültek hátrányos helyzetbe (ne felejtjük el, hogy Széchenyi egyetlen bűne az volt, hogy arisztokratának született!), újra kérvények írásába kezdett. A Budapesti Rendőrkapitányságnak írott levelében panasszal élt a véghatározat ellen, kérte a számára sérelmes határozat hatályon kívül helyezését, budapesti tartózkodásának engedélyezését és addigi foglalkozásának folytatását. Az őt ért méltánytalan eljárás megszüntetése érdekében több indokot is felsorolt. Többek között hivatkozott az 1937-ben megjelent *Alaszkában vadásztam* című könyvére, amelyben már akkor kifejtette, hogy Alaszkát egy Popoff Péter¹⁸ nevű egyszerű halász fedezte fel, akinek dicsőségét a cári uralom elsikkasztotta, és a felfedezést Bering tengernagy¹⁹ sikerének tüntette fel. Azt is leírta ekkor, hogy az USA fillérékért vette meg anno a cároktól Alaszkát, és hogy mennyire kizsákmányolja azt. Tagadta, hogy ő földbirtokos lett volna, ezzel szemben egész addigi életében az ország érdekét tartotta szem előtt, hiszen vadászexpedíciók tagjaként a zsákmányolt állatok java részét ingyen bocsátotta a Magyar Nemzeti Múzeum részére, ezzel emelve a természetrajzi gyűjtemény színvonalát, és öregbítve az ország hírnevét. A felszabadulás után is folytatta munkás életét, így teljesen beilleszkedett a dolgozók szocializmust építők államába. Végül hivatkozott a mentesítési kérelmében már korábban megemlített tényre, hogy 1944-ben szembeszállt a nyilasokkal, és önzetlenül menedéket nyújtott az üldözötteknek. És bár tudja, hogy ez nem érdem és nem ok arra, hogy bármilyen kedvezményben részesüljön, azt mégis bizonyítja, hogy ő nem volt nyilas, hanem az a dolgozó ember, akinek fentebb leírta magát (lásd a 4. számú dokumentumot). Kérésének kedvező elbírálása reményében Széchenyi csatolta korábbi munkahelyei vezetőinek kérelmét, illetve igazolásait is (lásd az 5–7. számú dokumentumokat). Mindezek az igazolások sem hoztak azonban sikert Széchenyinek, hiszen a Belügyminisztériumban elutasították kérelmét.

A vadász író azonban nem adta fel. Ha már a véghatározat hatályon kívül helyezésére vonatkozó kérelmével nem ért el sikert, és nem tudott Budapestre visszakérülni, akkor legalább azt próbálta elérni, hogy máshova, egy általa kiválasztott településre kerülhessen. A kitelepítési véghatározat ugyanis kimondta, hogy lehetősége van más községben, akár rokonainál vagy ismerőseinél is letelepedni. Csak egy kérelmet kell felterjesztenie a kijelölt lakhely szerinti illetékes megyei tanács elé, és ehhez mellékelnie kell annak a személynek a (lakása szerint illetékes helyi tanács által láttamozott) nyilatkozatát, aki elszállásolását vállalja. Széchenyi hamarosan el is küldte áttelepülési kérelmét, sőt rögtön két példányban, két különböző helyre. És ez volt a szerencséje! Az egyiket a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának, a másikat pedig közvetlenül a Belügyminisztériumnak küldte. A kérvényben Széchenyi Balatongyörök községbe való átköltözésének engedélyezését kérte, itt lakott ugyanis Reznik János nevű ismerőse, aki befogadását vállalta. Kérelmének alátámasztására egyrészt már korábban ismertetett tudományos munkássága folytatásának, másrészt szükséges állandó orvosi kezelésének megoldhatatlanságát hozta fel. A kijelölt lakhelyéül szolgáló magányos tanyán ugyanis nem voltak meg azok a feltételek, amelyek elengedhetetlenek lettek volna ahhoz, hogy fordítási munkáit folytathassa (a számára kijelölt helyiség eredendően nem emberi elszállásolásra készült, sem ajtaja, sem ablaka nem volt), a legközelebbi orvos pedig, aki kezelését vállalhatta volna, 13 km-es távolságra esett. Új lakhelyén azonban, egy orvos közelsége miatt egészségügyi ellátása megoldott lenne, és korábban sikeresen végzett tudományos munkáját is zavartalanul folytathatná (lásd a 8. számú dokumentumot). Kérelméhez Széchenyi több mellékletet csatolt, így Reznik János balatongyöröki lakos nyilatkozatát, amelyben nevezett kijelentette, hogy hajlandó ismerőset,

Széchenyi Zsigmondot lakásában elszállásolni (lásd a 9. számú dokumentumot), az Országos Természettudományi Múzeum, a Mezőgazdasági Múzeum és az Erdészeti Tudományos Intézet kérelmének, illetőleg igazolásainak másolatát, továbbá egy orvosi igazolást, amely szerint egészségügyi problémái miatt számára gyógyszerzedést, orvosi ellenőrzést és időszakos fülgyógyászati kontrollt javasoltak (lásd a 10. számú dokumentumot). Széchenyi a Belügyminisztérium számára közvetlenül elküldött áttelepülési kérvényéhez²⁰ csatolt még egy levelet is, amelyben kérte kérelmét pártolni, javasolni és kedvezően elintézni.²¹ Ennek ellenére ezt a kérvényét elutasították,²² az a kérelem azonban, melyet Széchenyi előbb a Hajdú-Bihar Megyei Tanácshoz küldött, s amely onnan hivatalból került fel a Belügyminisztériumba, sikerrel járt, és engedélyt adtak Széchenyinek arra, hogy Polgár községből Balatongyörök községbe költözhessen (lásd a 11. számú dokumentumot). Az iratokból sajnos nem derül fény arra, hogy mi lehet a két különböző döntés oka, talán az, hogy a Belügyminisztériumhoz közvetlenül elküldött kérvényével Széchenyi nem tartotta be a véghatározat által számára kötelezően előírt hivatali eljárási rendet, míg a másikkal igen.

Széchenyit valószínűleg nem nagyon érdekelték a számára kedvező döntés körülményei. Örült az engedélynek, és 1951. november 20-án Polgárról átköltözött Balatongyörökre.²³ Utolsó iratunk 1952. január 23-i keltezésű. Ebben Banka Pál²⁴ rendőr őrnagy, a Veszprém Megyei Rendőrkapitányság vezetője arról tájékoztatta a Belügyminisztérium IV/9. Rendőrhatósági Osztály vezetőjét, hogy a balatongyöröki tanácselnök a rendőrség és a fennálló rendelkezések mellőzésével Széchenyi számára 12 napra budapesti eltávozást engedélyezett orvosi kezelés végett. Erről értesítette a megyei tanácsot azzal, hogy a balatongyöröki tanácselnököt vonja felelősségre (lásd a 12. számú dokumentumot). A jelentéshez az őrnagy csatolta a balatongyöröki tanács engedélyét, amelyet Vörös Rudolf tanácselnök 1951. december 21-én állított ki,²⁵ és az 1951. december 27-i orvosi igazolást is, amely szerint Széchenyi Zsigmond december 22–27. között a budapesti II. számú Belgyógyászati Klinikán kezelés céljából megjelent, és még további 6-8 napi kezelésre lenne szüksége gyógyulása érdekében.²⁶

Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga²⁷ itt véget ér, megpróbáltatásai azonban távolról sem. Egyik visszaemlékezésében beszél internálásáról,²⁸ másfél éves állami vendégségéről, amelyet a sopronkőhidai „üdülőben” töltött el, és egy telelésről is, amely a Mosoni utcai toloncházban érte.²⁹ Csak 1959-ben változott meg körülötte a légkör, ekkor költözhetett vissza Budapestre, ismét megjelenhettek korábban kiadott könyvei, és az év végén újra Afrikába utazhatott egy hivatalos állami expedíció tagjaként.³⁰

A dokumentumokat mai központozással, az értelemzavaró hibák kijavításával közlöm. Ahol mégis meghagyom az eredeti, régies vagy téves szóalakot, ott ezt jelölöm. Az eredeti szövegben található kiemeléseket kurziválással különböztetem meg. A dokumentumok után faksimile formában négy formanyomtatványt is csatolok.

Dokumentumok

1. Széchenyi Zsigmond 1951. június 20-i mentesítési kérelme

Belügyminisztérium

Budapesti Rendőrkapitányság
Budapest, Deák Ferenc utca 16/18.

Kérem a 8130/1939. M.E. sz. és a 760/1939. B.M. sz. rendelet értelmében a 00509. sz. véghatározat alól való mentesítésemet, annál is inkább, mivel a fenti rendelettel szemben

annak idején életem kockáztatásával vállaltam az üldözöttek mentését. Ennek bizonyosságát, néhány mell[ékelt] nyilatkozattal, legalábbis részben, igazolhatom.

Mentesítesemet továbbá a Népi Demokrácia érdekében az elmúlt években végzett *újjáépítő munkámra való tekintettel* is kérem, valamint abból a célból, hogy ezen munkámat folytatva, tudásomat az új magyar tudomány terén továbbra is hasznosíthassam.

Budapest, 1951. jún. 20-án

Széchenyi Zsigmond

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 17. Géppel írt tisztázata, Széchenyi Zsigmond saját kezű aláírásával. Az aláhúzott részeket kurziválással jelölöm.]

2. Dr. Gábor Gyuláné 1951. június 19-i igazolása³¹

T.
Széchenyi Zsigmond

Budapest

Kérésére hálatelt szívvel igazolom, hogy 1944-ben a legszörnyűbb nyilas üldöztetések idején védelmet és életet jelentő menedéket nyújtott (mint teljes ismeretlenek) úgy nekem, mint akkor még vőlegényem kisfiának és velünk együtt számos üldözöttnek. Minden ellenszolgáltatás nélkül csupán emberbaráti szeretetből és a náci, azaz nyilasok elleni gyűlöletből.

Úgy magam, mint nevelt fiam Önnek köszönhetjük, hogy megérhettük 1945-ben a Felszabadulást.

Őszinte hálával
igaz híve

Dr. Gábor Gyuláné
Budapest
Március 15. tér 7.

Budapest 1951. VI. 19.

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 18. Kézzel, kék színű tollal írt tisztázata, Dr. Gábor Gyuláné saját kezű aláírásával.]

3. Dr. Nagy Gyula 1951. júniusi igazolása

T.
Széchenyi Zsigmond
Úrnak
Budapest

Kérésére: készséggel és tiszta lelkiismerettel igazolom, hogy Ön 1944-ben, a féktelen náci terror idején, amikor mi kiszolgáltatott üldözöttek voltunk, igaz emberbarátként állt mellénk, és önzetlenül ajánlotta fel segítségét.

Segítő szándékkal ajánlotta fel anyagi segítségét, sőt otthonát is, ahol – értesülésünk szerint – igen sok sorstársunknak nyújtott az üldözés elől menedéket válogatás és ellenszolgálatnak még a gondolata nélkül is.

Amidőn jóságáért és segítési készségéért igaz szívvel mondok ezúton is hálás köszönetet,

Budapest 1951. június

szívélyesen üdvözli
őszinte híve:
Dr. Nagy Gyula

Lakás:
Bpest. Sztálin út 46.

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 19. Kézzel, kék színű tollal írt tisztázatot, Dr. Nagy Gyula saját kezű aláírásával. A bal alsó sarokban lévő lakáscímet sötétebb kék színű tollal valaki más írta fel az iratra. Az irat hátoldalán látható a kérelem elbírálása: pecsétnyomóval felvitt lila színű „NEM” felirattal. Felette kék színű ceruzával felírva: „509”, alatta pedig fekete színű ceruzával írt három darab aláírás: Fehér, Sándor, Rudas³².]

4. Széchenyi Zsigmond panasza, amely egyben mentesítési kérelem is

T.
Budapesti Rendőrkapitányság
Budapest

Alulírott Széchenyi Zsigmond volt budapesti /I[akcím] Úri utca 52./, jelenleg Polgár községi /I[akcím] Tanya 88./ lakos a Belügyminisztérium 00509/951. számú véghatározata ellen panasszal élek, és kérem a sérelmes véghatározat hatályon kívül helyezését és engedélyezését annak, hogy Budapesten tartózkodjam, és eddigi foglalkozásomat folytathassam.

Indokok:

1.) Nevem nem Széchy, hanem Széchenyi. Abból a családból származom, melyről M. Dubinyin³³ akadémikus, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának küldöttségvezetője megállapította, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát Széchenyi István³⁴ kezdeményezésére alapították. Családom 1825-ben már haladó volt. /Lásd: Akadémiai Értesítő LVII. kötet 482. füzet 15. oldal, felülről [a] hatodik bekezdés³⁵./

2.) Én is haladó voltam és oroszbarát. Ennek bizonyítására hivatkozom 1937-ben megjelent „Alaszkában vadásztam” című művem 11. oldalának felülről a harmadik bekezdésére, melyben megírtam, hogy Alaszkát Popoff Péter egyszerű halász fedezte fel, akinek dicsőségét a cári uralom elsikkasztotta, és a felfedezés dicsőségét Bering tengernagy sikerének tüntette fel. Ebben leírtam, hogy az USA fillérekért vette meg a földrészt a cároktól, és azt, hogyan zsákmányolja ki. Ez maga is elég volna arra, hogy bizonyítsa az én haladó gondolkodásomat.

3.) Előadom, hogy az én foglalkozásom sohasem volt „földbirtokos”, mert soha sem birtokomban, sem birlalatomban [sic!] földbirtok nem volt. Földesúri hasznaim nem voltak, hanem egész életemet az ország érdekében töltöttem el mint vadász expedíció [sic!] tagja vagy vezetője, és java zsákmányomat ingyen bocsátottam az akkori Magyar Nemzeti Múzeum rendelkezésére.

Ezzel a tényeimmel részben emeltem a természetrajzi szertár nivóját, részben az ország hírnevét öregbítettem.

4.) Munkás életemet a felszabadulás után is folytattam. Teljesen beilleszkedtem a dolgozók szocializmust [sic!] építő államába, aminek bizonyítására csatolom 1./ alatt munkáltatóm, a

Mezőgazdasági Múzeum igazolványának hiteles másolatát, 2./- alatt az Országos Természettudományi Múzeum Főigazgatóságának igazolványát hiteles másolatban és 3./- alatt az Erdészeti Tudományos Intézet igazolását. Ezekből az okiratokból megállapítható, hogy a felszabadulás óta állandóan szakmámban dolgozom, minden szak- és tudományos kérdésben készséggel állottam a hatóságok és tudományos intézetek rendelkezésére. Tudásomat igyekeztem másoknak átadni azzal, hogy tudományos szakmunkákat fordítottam, melyeknek szaknyelvét egyedül bírom. Pillanatnyilag nincsen olyan ember, aki tudná munkámat és tudásomat pótolni. Szüksége volna rám a fentebb hivatkozott mindhárom intézetnek, és én pedig minden tudásommal szívesen dolgoznék, ha erre mód adatnék részemre.

5.) Annak ellenére, hogy megkérdezésem nélkül arisztokratának születtem, mégis azt érzem, hogy én nem tartozom azok közé, akiről a Belügyminisztérium hivatalos nyilatkozata megjelent, hanem hasznos tagja vagyok a dolgozók társadalmának.

6.) Hivatkozom, hogy 1944-ben szembeszálltam a nyilasokkal, és amint mentesítési kérelmemben igazoltam, akkori üldözötteknek nyújtottam menedéket önzetlenül. Tudom, hogy ez nem érdem és nem ok arra, hogy ezért bármi kedvezményben is részesüljek, de bizonyíték arra, hogy én nem voltam nyilas, hanem az [a] dolgos ember, akinek magamat 1–4.) alatt az igazsághoz híven megrajzoltam.

Ha figyelembe veszik [a] fent előadottakat, akkor megállapítható, hogy az engem ért méltánytalanság országos érdeket sért, valamint az is világos lesz, hogy ezt én nem érdemeltem meg és mindez indokolja fellebbezésemet, illetve panaszomat.

Tisztelettel:
Széchenyi Zsigmond

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 23. Géppel írt tisztázata, Széchenyi Zsigmond saját kezű aláírásával. Dátum nélkül. Az irat hátoldalára kézzel, kék színű tollal két számot írtak: „183035” és „00509”. Itt található a Belügyminisztérium iktatóbélyegzője (iktatószám: 00509/1, érkezett: 1951. jún. 30., mellékletek: 1 darab), és a kérelem elbírálása (a pecsétnyomóval felvitt lila színű „NEM”) is. Mindezek alatt kézzel, ceruzával felírva: „Széchenyi Zsigmond Hajdú Polgár, Tanya 88.”]

5. A Mezőgazdasági Múzeum főigazgatójának 1951. június 20-i kérelme

Másodpéldány

BUDAPESTI RENDŐRKAPITÁNYSÁG
BUDAPEST, V., DEÁK FERENC U. 16.

A Mezőgazdasági Múzeum 1951. évi tudományos tervében szereplő *erdőgazdasági kiállítás* jelenleg folyó rendezésében, valamint a múlt évben elkészült vadgazdálkodási kiállítás továbbfejlesztésében közreműködő Széchenyi Zsigmondot a Belügyminisztérium 00509.³⁶ sz. végzésével a mai napon a főváros területéről kitiltotta.

Tekintettel arra, hogy a vezetésem alatt álló intézet munkájában Széchenyi Zsigmond *különleges szakértelme miatt pótolhatatlan*, kérem a részére kiadott végzés hatálytalanítását.

Széchenyi Zsigmond 1947-ben a „MALLERD”³⁷ kötelékében mint vadászati felügyelő működött, 1949–50-ben az Erdőközpont Anatómiai Intézetének vezetője volt. 1950-ben mint szakértő a Természettudományi Múzeum „Afrika Állatvilága” című zoológiai kiállítás rendezésében vett részt. 1950. év második felében a Földművelésügyi Minisztérium megbízásából rendezte a Mezőgazdasági Múzeum jelenleg is látogatott, nagy sikerű

vadgazdálkodási kiállítását. 1951. év első felében az Erdőgazdasági Tudományos Intézetnek végzett vadbiológiai tudományos fordításokat. 1951. jún. 1-től pedig, a Földművelésügyi Minisztérium engedélye alapján, mint pótolhatatlan szakértő *ismét a Mezőgazdasági Múzeum alkalmazásában áll.*

Különös szempontja Széchenyi Zsigmond foglalkoztatásának az a körülmény, hogy a legnagyobb tapasztalatú exotikus [sic!] és a legjárta hazai vadbiológiai és vadászati szakértő. Több tudományos expedíciót vezetett Afrika, India és Alaszka vadonságaiba. Ezen utazásairól szóló tapasztalatait 7 különböző munkában³⁸ adta közre, melyek ma is a hazai könyvpiacra szerepelnek. Expedícióiról a Természettudományi Múzeum jelenlegi „Afrika Kiállítása” is megemlékezik. A hazai szarvasról 1948-ban, a Földművelésügyi Minisztérium megbízásából írt könyvet.³⁹

Széchenyi Zsigmondon kívül Kittenberger Kálmán⁴⁰ az egyedüli, hazánkban élő exotikus [sic!] vadbiológiai és vadászati szakértő, aki magas kora ellenére is, az Erdészeti Tudományos Intézet vadgazdaságtudományi osztályának kutatója ugyan, de munkaeje már erősen csökkent, és így a beosztásával járó munkáján túl igénybe nem vehető.

Széchenyin és Kittenbergeren kívül, a hazai vadászat ismert szakértője volt még Nádler Herbert⁴¹, ny[ugalmazott] állatkerti igazgató, aki azonban a közelmúltban elhunyt. Így tehát Széchenyinek mint a legfiatalabb magyar vadászati zoológusnak foglalkoztatása, tudományos kádergazdálkodási szempontból is elsőrendű *szakmai érdeknek tekinthető.*

Megvizsgálván Széchenyi Zsigmond politikai beállítottságát, megállapítottam, hogy az 1945. évi 1080/1945. M.E. sz. rendelet⁴² értelmében szabályszerűen igazolták. Megállapítottam azt is, hogy 1945. július óta a Magyar Szovjet Társaságnak tagja. Legjobb tudomásom szerint sem múltbeli, sem felszabadulás utáni magatartásában semmi olyan momentum nincs, mely őt a Népi Demokráciával szembeállítaná. Az újjáépítés érdekében rábízott munkához mindig jól viszonyult, és azt a köz érdekében állóan, jól végezte el.

Fent elmondottak alapján ismételten kérem a Széchenyi Zsigmond (I. ker. Uri u. 52.) kitelepítéséről kiadott végzés sürgős hatálytalanítását.

Kelt Budapesten, 1951. jún. 20.

S. Szabó Ferenc⁴³
főigazgató

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 11. Géppel írt másodlat, S. Szabó Ferenc saját kezű aláírásával. A lap alján a Mezőgazdasági Múzeum körpecsétje látható. A szövegben lévő aláhúzással kiemelt részeket kurziválással jelölöm.]

6. Az Országos Természettudományi Múzeum Főigazgatóságának 1951. június 20-i igazolása

Országos Természettudományi Múzeum
Főigazgatóság
Bp. Baross u. 13. sz. Tel: 331-776

Másolat

IGAZOLVÁNY

Az Országos Természettudományi Múzeum Főigazgatósága ezennel igazolja, hogy Széchenyi Zsigmondot mint exotikus [sic!] területek utazóját és a nagyvadak életének elismert és kiváló szakértőjét a múzeum ötéves népnevelési tervének keretében megrendezett kiállításai, elsősorban az „Afrika élővilága” kiállítás rendezésében több ízben foglalkoztatta, és a jövőben is szükségesnek látja szaktanácsait és útmutatásait igénybe venni.

Mindezek alapján múzeumunk a maga részéről is csatlakozik a Mezőgazdasági Múzeum beadványához, és javasolja nevezettnek kitelepítés alóli mentesítését.

Budapest, 1951. VI. 20.

P.H. (Dr. Boros István⁴⁴)
az Országos Természettudományi
Múzeum főigazgatója

Másolat hitelül:
Orosz Jenőné

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 15. Géppel írt másolat, Orosz Jenőné saját kezű aláírásával. A lap alján az Országos Természettudományi Múzeum Főigazgatóságának körpecsétje látható.]

7. Az Erdészeti Tudományos Intézet Vadgazdaságtudományi Osztály vezetőjének 1951. június 27-i igazolása

Erdészeti Tudományos Intézet
Vadgazdaságtudományi Osztály
Budapest, II. Kunfi Zs. út 44.

Igazolás

Igazoljuk, hogy Széchenyi Zsigmond, aki 1947-től a Mallerd alkalmazottja volt mint vadászati felügyelő, majd 1949/50-ben a Mallerd jogutódjának, az Erdőközpontnak vadanatómiai állomását vezette, majd ennek megszűntével a Mezőgazdasági Múzeum vadászati szakértője lett, ezen alkalmaztatása mellett Intézetünknek vadgazdaságtudományi vonatkozású szakfordításait Budapestről való kitiltásáig rendszeresen végezte. E fordításokban a külföldi vadgazdaságtudományi munkák a magyar viszonyokra alkalmazható és a vadgazdaságtudomány mai fejlettségének megfelelő átdolgozásban kerültek átültetésre, tehát a fordítótól a szaknyelvben való jártasságon kívül különleges vadgazdaságtudományi felkészültséget is kívántak. E sokirányú követelménynek hazánkban ez idő szerint sajnos egyedül Széchenyi Zsigmond felelt meg, aki amellett, hogy négy nemzet vadászati szaknyelvét beszéli tökéletesen, a külföldi szakirodalmat egyedülállóan ismeri, és vadászati szakkérdésekben nemzetközileg elismert tekintély.

Fentiekre tekintettel az említett szakfordításokon, illetve szakirodalmi munkákon kívül Intézetünk Széchenyi szakvéleményét is több ízben volt kénytelen vadgazdaságtudományi kérdésekben igénybe venni.

Más megfelelő szakkáder hiányában az említett munkák elvégzésében Intézetünk számára Széchenyi ez idő szerint még pótolhatatlan szakember. Így az okszerű kádergazdálkodás alapján a Mezőgazdasági Múzeum kéréséhez csatlakozva kérjük az említett munkák elvégzésére Széchenyi Zsigmond kitelepítésének felfüggesztését.

Budapest, 1951. június hó 27-én.

osztályvezető

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 22. Géppel írt tiszttáza, az osztályvezető olvashatatlan aláírásával. Az aláírás mellett az Erdészeti Tudományos Intézet körpecsétje található.]

8. Széchenyi Zsigmond áttelepülési kérelme, amelyet Hajdú-Bihar Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottságának küldött el

Hajdú-Bihar megye Tanácsa végrehajtó bizottságának

Debrecen

A Belügyminisztérium Budapesten, 1951. június 19-én kelt 00509. számú véghatározatával engem Budapestről kitiltott, és tartózkodási helyemül a Polgár községhez tartozó 88-as számú tanyát jelölte ki, egyben kilátásba helyezte, hogy amennyiben másutt szeretnék letelepedni, ez irányú kérésemet mérlegelni fogja.

Csatolom tehát eredetben ismerősöm, Reznik János balatonyöröki lakos nyilatkozatát, mely szerint nevezett hajlandó engem befogadni. Ezen nyilatkozatot a balatonyöröki községi tanács jóváhagyólag tudomásul vette.

Kérem tehát, hogy Balatonyörök községbe való átköltözésemet engedélyezni szíveskedjenek.

Kérésemet a következőkkel indokolom és támasztom alá:

a) A mellékelt bizonylatok tanúsága szerint, a felszabadulás óta úgyszólván állandóan állami szolgálatban dolgoztam, nevezetesen: 1947-49-ben a „Mallerd” kötelékében mint vadászati felügyelő, 1949-50-ben mint az Erdőközpont Anatómiai Intézetének vezetője, 1950-ben a Természettudományi Múzeum „Afrika Állatvilága” című zoológiai kiállítás rendezésében vettem részt, 1950. év második felében pedig a Földművelésügyi Minisztérium megbízásából rendeztem a Mezőgazdasági Múzeum nagyszerű vadászati kiállítását. 1951 első felében az Erdőgazdasági Tudományos Intézetnek vadbiológiai tudományos szakfordításokat végeztem. 1951. június 1-től pedig a Földművelésügyi Minisztérium engedélye alapján ismét a Mezőgazdasági Múzeum alkalmazásában állottam, ott kaptam kézhez a kitiltási véghatározatot.

b) Az ugyancsak mellékelt, s a budapesti II. számú belgyógyászati klinika által kiállított orvosi bizonyítvány tanúsága szerint állandó orvosi kezelés alatt állottam Budapesten, és jelenleg is állandó orvosi kezelésre van szükségem. Erre azonban a jelenleg kijelölt tartózkodási helyemen nem nyílik lehetőségem, tekintve, hogy a legközelebbi orvostól 13 km-es távolságban, magányos tanyán tartózkodom. A mellékelt orvosi bizonyítványból az is kitűnik, hogy fizikai munkára alkalmatlan vagyok. Ezért arra igyekszem, hogy a múltban is sikeresen folytatott szellemi munkámat bocsássam továbbra is a népi demokrácia rendelkezésére. Kérem tehát, adjanak nekem alkalmat arra, hogy az elmúlt 6 év alatt végzett, de még be nem fejezett tudományos munkáimat, legalább is részben, tovább folytathassam. Itt elsősorban az Erdészeti Tudományos Intézet számára végzett és félbemaradt szakfordítási munkákra célok, melyeknek sikeres folytatása jelenlegi tartózkodási helyemen keresztülvihetetlen, mivel az nem emberi elszállásolásra készült, és így azon sem ajtó, sem ablak nincsen, és egyéb hiányosságai is vannak.

Ezzel szemben a kérvényezett áttelepítési helyemen fent vázolt tudományos munkáimat zavartalanul folytathatnám, s egyben orvos közelében is tartózkodhatnék.

Szabad legyen végül megemlítenem, hogy Széchenyi Istvánnak, a „legnagyobb magyar”-nak egyenes leszármazottja vagyok, és bár távol áll tőlem, hogy szerény személyemet bármely tekintetben vele összehasonlítsam, mégis utalok rá, hogy az általa

képviselt gondolatok annyira haladóak voltak, hogy azok ma a népi demokrácia idején is méltánylásra találnak.

Hozzá hasonlóan életem egész munkáját én is a tudományos kutatás szolgálatába állítottam. Fáradtságos Afrika-kutatásaim eredményeit a magyar tudomány fejlesztésére fordítottam, aminek bizonyosságául utalok arra, hogy az erre vonatkozó dokumentumok a Nemzeti Múzeum kiállításában ma is láthatók.

A népi demokrácia célkitűzésének ismeretében biztosra veszem, hogy tudományos munkámmal, ha ennek elvégzésére alkalmas környezetbe juthatok, még komoly hasznára lehetnék hazámnak.

A népi demokrácia felfogásával pedig összeegyeztethetetlen, hogy egy használható munkaerő a fent vázolt akadályok miatt, ne dolgozhassék.

Ismételten kérem tehát, hogy kérésemet az elmondottak alapján méltányolni és nekem a kért áttelepítést engedélyezni szíveskedjenek.

Tisztelettel:

Széchenyi Zsigmond
(:Széchenyi Zsigmond
Polgár Tanyaszám: 88 sz.
Hajdú-Bihar megye:)

drb. melléklet:

1. Balatonyöröki tanács nyilatkozata
2. Orsz. Természettudományi Múzeum igazolványa
3. Mezőgazdasági Múzeum kérvénye
4. Erdészeti Tudományos Intézet igazolása
5. Bpesti Belklinika orvosi bizonyítványa

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 28. Géppel írt tisztázata, Széchenyi Zsigmond saját kezű aláírásával. Dátum nélkül. Az irat jobb felső sarkában egy 6 forintos illetékbélyeg található. A hátoldalon, Széchenyi aláírása alatt pecsétnyomóval felhelyezve: „LEZÁRVA”, olvashatatlan kézírással két szó és egy dátum: 1951. okt. 24. A mellékletek felsorolása alatt található a Hajdú-Bihar Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága III. Igazgatási osztályának iktatóbélyegzője (érkezett: 1951. aug. 11., száma: K.341, melléklet: 5 darab, előadó: M.). Alatta a Belügyminisztérium iktatóbélyegzője látható (iktatószám: 00509/3, érkezett: 1951. okt. 6., melléklet: 5 darab) és a hozzá tartozó, kék színű tollal írt szöveg: „vele előzmény”. Ez alatt látható egy piros ceruzával felírt megjegyzés: „áth engedéjezem” és egy olvashatatlan szignó.]

9. Reznik János 1951. július 15-i nyilatkozata

Nyilatkozat

Alulírott Reznik János balatonyöröki lakos ezennel kötelezőleg kinyilatkoztatom, hogy hajlandó vagyok ismerősömet, Széchenyi Zsigmond budapesti /I[akcím] Úri utca 52. sz./, jelenleg Polgár községi /Tanyaszám 88. sz./ lakost saját lakásomban lakással ellátni és részére lakást biztosítani.

Erről ezt a nyilatkozatot saját kezűleg Balatonyörök község Tanácsának végrehajtó bizottsága előtt írtam alá azzal, hogy [a] befogadáshoz szükséges lakással rendelkezem. Balatonyörök, 1951. július 15.

Reznik János

Balatongyörök község Tanácsának végrehajtó bizottsága

Balatongyörök község Tanácsának végrehajtó bizottsága Reznik János balatongyöröki lakos nyilatkozatában foglaltakat tudomásul vesszük és láttamozzuk.
Balatongyörök, 1951. július 15.

Vörös Rudolf
vb. elnök

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 25. Géppel írt tisztázat, Reznik János és Vörös Rudolf saját kezű aláírásával. Vörös Rudolf aláírása mellett Balatongyörök község Tanácsának körpecsétje látható.]

10. Dr. Pálos László 1951. május 24-i orvosi igazolása

Széchenyi Zsigmond budapesti lakost a II. sz. Belklinikán járóbetegként kivizsgáltam, és nevezettnél hypertoniát,⁴⁵ min.grad.myodegeneratió cordist,⁴⁶ továbbá k[özé]p.-fül eredetű vertigót⁴⁷ állapítottam meg.

Gyógyszereszedést, orvosi ellenőrzést és időszakos fülgyógyászati kontrollt javasoltam.

Budapest, 1951. V. 24.

Dr. Pálos László⁴⁸
egyetemi tanársegéd

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 10. Géppel írt tisztázat, Dr. Pálos László saját kezű aláírásával. Az irat tetején a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem II. sz. Belklinika Budapest, VIII., Szentkirályi utca 46. Telefon: 136-142 hosszú bélyegzőjének lenyomata látható.]

11. Cziráki Ferenc rendőr százados 1951. november 5-i határozata

Belügyminisztérium
Bp., VI. Vörösmarty u. 32.
Telefon: 126-670
Szám: 00509/3-1951

Szigorúan bizalmas

Határozat

Jelen határozatommal a 00509. sz. határozatot akként módosítom, hogy Dr. Széchenyi Zsigmond részére Polgár község helyett (Hajdú-Bihar m.) Balatongyör[ö]k (Veszprém m.) községet jelölöm meg kényszertartózkodási helynek.

Ennek alapján fent nevezettnak engedélyt adok arra, hogy Polgár községből Balatongyör[ö]k községbe költözhessen.

Erről értesítem: a Hajdú-Bihar megyei r. kapitányságot,
a Veszprém megyei r. kapitányságot,
a Budapesti r. kapitányságot,
Dr. Széchenyi Zsigmond gróf Polgár Tanya 88. sz. alatti lakost.

Budapest, 1951. november 5.

Cziráki
(:Cziráki Ferenc)
r. szds.

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 30. Géppel írt tisztázat, Cziráki Ferenc rendőr százados saját kezű aláírásával. A dátum alatt, piros színű ceruzával felírva a következő feljegyzés látható: „exp[ediálva] 11/6” és egy olvashatatlan szignó.]

12. Banka Pál rendőr őrnagy 1952. január 23-i jelentése

Veszprém Megyei Rendőrkapitányság, Veszprém
Vörös Hadsereg tér 9. Telefon: 110. Pf: 11.

022/2-1952

Tárgy: *Dr. Széchenyi Zsigmond ügye*
Mell[éklet]: 2 db

Belügyminisztérium IV/9. Rendőrhatósági Osztály Vezetőjének,

Budapest

Jelentem, hogy nevezett a Belügyminiszter Elvtárs Balatonyörökre tiltotta ki, mely a rendelet értelmében részére kényszertartózkodási helynek számít. Nevezett részére Budapestre eltávozást csak a Belügyminiszter Elvtárs engedélyezhet.

Ennek ellenére a Balatonyöröki községi tanács elnöke a rendőrség, s a fennálló rendelkezések mellőzésével részére 12 napra Budapestre eltávozást engedélyezett orvosi kezelés végett.

A tanács engedélyét és az orvosi bizonyítványt csatoltan felterjesztem.

Egyben jelentem, hogy a megyei tanácsot fentiekről értesítettem, felhívtam, hogy a helyes intézkedésekről a hatáskörébe tartozó szerveit értesítse ki, s a balatonyöröki tanácselnököt vonja felelősségre.

Veszprém, 1952. január 23.

A megyei kapitányság vezetője:

Banka Pál

r. őrnagy

[ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 34. Géppel írt tisztázat, Banka Pál rendőr őrnagy saját kezű aláírásával. A ceruzával aláhúzott részt kurziválással jelölöm. Az irat jobb felső sarkára ceruzával a következőket írták: „dr. Széchenyi Zsigmond” és „Iráttár”. A szöveg alá ceruzával a következő számot írták: „509”.]

Sorszáma: 3628

1./ Az adatgyűjtőnél számbavett személyek neve, valamint családtagjainak
/ : gyermek, házastárs és egyéb vele egy háztartásban élő családtagok/
neve: Graf Lichy Zsigmond

2./ Lakásának címe: Spart, I ker. Hri-u 52a
1160-

3./ Születési helye és ideje: Lárpusztó, 1898

4./ Anyja neve: Ladobány Károly

5./ Iskolai végzettsége:

6./ 1920-tól 1951-ig hol dolgozott és milyen minőségben:
szobrászként 1945-ig

Adatgyűjtő kérdőív 1. oldal

Jelenlegi foglalkozása /: hol, milyen beosztásban dolgozik és mióta
dolgozik ott /: nem dolgozik

Képzettségének megfelelő munkakörben dolgozik-e: nem dolgozik

Tanulmányait hol végezte:

1944-ben hol lakott: itt lakott

1945. I. hótól 1951-ig hol lakott: ellátásban itt lakott

Adatgyűjtő kérdőív 2. oldal

12./ Jelenlegi lakásában mióta lakik: 1940-óta

13./ Hányan laknak a lakásban és kik azok: Graf Lichy Zsigmond

14./ Családtagjai közül hányan vannak állásban, kik azok és hol dol-
goznak, milyen munkakörben:

Adatgyűjtő kérdőív 3. oldal

15./ Hány szobás a lakás melyben laknak: 2 szoba előszoba konyha
szoba fürdőszoba

16./ Családi körülményének és munkakörének szempontjából kielégítő-e
lakásviszonyai: igen

17./ Mennyi a szolgálati viszonyból származó jövedelme:

18./ Mennyi lakbért fizet: 150 forint Havi

19./ Legutóbbi népszámláláskor hol volt beosztva: Spart

Az adatokat szolgáltatották: Ladobány Károly Hóspit

Megjegyzés: Előzőleg volt lakás az új szobák felújítására
Havi adóval együtt lakás, hogy előtte ismertem személyes
jellemű vagy más

Spart, 1951 máj. 14-én
Jenny Pál...
aláírás

Adatgyűjtő kérdőív 4. oldal

.. 1304/1951 .. szám .. Hajdu-Bihar .. megye

1./ A lakástulajdonos foglalkozása: .. gazdálkodó ..

2./ Az igénybevett szoba nagysága: .. 4 x 4 ..

3./ A házban hány lakás van: .. 1 ..

467/256-00509/1951

Hajdú-Bihar megyei határozat Széchenyi Zsigmond elhelyezéséről

¹ Bwana Kelele, azaz „Csendlegyen úr”, így hívták Széchenyi Zsigmondot az afrikai vadászexpedícióit kísérő bennszülöttek. Azért kapta ezt a nevet, mert esténként a lefekvés után is folyamatosan lármázó bennszülötteket a „Kelele!”, azaz „Csend legyen/Fogd be a szád!” felszólítással próbálta elhallgattatni. Lásd Széchenyi, 2003. 39.

² „Gyermekkorom óta dédelgetett álmod volt földünk valamennyi vadállatának zsákmányul ejtése!... Sorra veszed majd a világ minden táját – lovaltam bele magam egyre hevesebben – összegyűjtöd valamennyi vadállat fajtáját, látványos bemutatót nyújtasz a hazai közönségnek – megfelelő beléptidíj ellenében. A pénzből aztán mihelyt kellőképpen felszaporodott, újabb expedícióra indulsz!” Lásd Györgyevics, 1992.

³ Hatalmas gyűjteménye volt az afrikai állatok trófeáiból. Afrika 130-féle nagytestű vadállata közül 80-félét sikerült begyűjtenie. Gyűjteménye azonban 1944-ben, Budapest ostromakor az Istenhegyi út 87. szám alatt álló villájával együtt teljesen megsemmisült.

⁴ 14 könyve, 52 kiadásban, több nyelven, több mint másfélmillió példányban jelent meg.

⁵ Amit persze jogilag nem tehettek volna meg, hiszen 1951-ben valóságos háborús körülmény nem állt fent.

⁶ Bővebben lásd Széchenyi, 2008.

⁷ A középkori alapokra épült kétszintes ház egyik földszinti lakásában élt Széchenyi. Emlékét féldomborműves réztábla jelzi a falon, melynek szövege: „Gróf Széchenyi Zsigmond vadászíró 1898–1967. Ebben a házban élt, innen telepítette ki az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) 1951 júniusában.” Ebből a házból azonban nem Széchenyi volt az első kitelepített. Kb. egy hónappal korábban, 1951. május 25-én innen vitték el gróf Zichy Györgyöt és családját is. Az ő kényszerlakhelyük Tiszasüly község lett. Lásd ÁBTL 2.5.6. 03471/1951. Az Úri utcából rajtuk kívül még számos család jutott hasonló sorsra. Érdekes, hogy közülük több család szintén Polgár községbe került: báró Rudnyánszky Gyula és családja a 22. sz. alól (Lásd ÁBTL 2.5.6. 00516/1951.), gróf Szapáry Paula és családja a 24. sz. alól (Lásd ÁBTL 2.5.6. 00545/1951.) és Szép László az 58. sz. alól (Lásd ÁBTL 2.5.6. 00455/1951.). Nagy Eleket és családját a 6. sz. alól Tiszasüly községbe (Lásd ÁBTL 2.5.6. 03437/1951.), Hullám Ernőt és fiait a 8. sz. alól Adács községbe (Lásd ÁBTL 2.5.6. A00878/1951.), Ibrányi Györgyöt és családját a 12. sz. alól Csanádapáca községbe (Lásd ÁBTL 2.5.6. 05397/1951.), gróf Uchtritz Amadé Emilnét a 14. sz. alól Erdőbénye községbe (Lásd ÁBTL 2.5.6. 02668/1951.) és Berg Tibort és családját a 15. sz. alól Kék községbe (Lásd ÁBTL 2.5.6. 01949/1951.) telepítették ki.

⁸ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. Gróf Széchenyi Zsigmond kitelepítési anyaga 2. Az irat faksimile formában található a forrásközlés végén. Érdekes, hogy a kérdőíven mennyi hibás adat szerepel. Elírták például Széchenyi vezetéknevét az 1. pontnál; Széchy-t írtak a Széchenyi helyett. (Ennek oka valószínűleg a BM adatbázisában lévő hibás névalak lehetett. Ezt bizonyítja, hogy más iraton is ez a helytelen vezetéknev szerepel. Lásd még: ÁBTL 4.1. A-288. 39.) Az adatlap 13. pontjánál viszont már helyesen írták le a nevet, minden bizonnyal a házfelügyelő észrevétele nyomán. Tévesen adták meg Széchenyi születési helyét is, ő ugyanis Nagyváradon született, 1898. január 23-án. Az viszont igaz, hogy gyermekora jó részét a Fejér megyei Sárpentelén, a család birtokán töltötte. Helytelenül adták meg Széchenyi édesanyja nevét is, ami helyesen: Ledebur Wicheln Karolina. És az sem igaz, hogy a kitelepítésre ítélt vadász író nem dolgozott 1951-ben, hiszen a későbbi dokumentumokból kiderül, hogy Széchenyi ekkor a Mezőgazdasági Múzeum alkalmazásában állt.

⁹ Lásd ÁBTL 4.1. A-287. 1.

¹⁰ A községek területi elrendeződéséről térkép is készült. Lásd Széchenyi, 2008. 62-63.

¹¹ Gróf Teleki Pál miniszterelnök 1939. szeptember 1-jén írta alá az 1939. évi 8.130. M. E. (miniszterelnöki) számú rendeletét, amely a kitiltásról és a rendőrhatalósági felügyelet vagy őrizet alá helyezéssel szövegét: MRT, 1939. 1269.

¹² Dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter ugyancsak 1939. szeptember 1-jén adta ki az 1939. évi 760. B.M. (belügyminiszteri) számú rendeletét, amely a kitiltásra, valamint a rendőrhatalósági felügyeletre és az őrizet alá helyezésre vonatkozó részletes szabályok megállapításáról szövegét: MRT, 1939. Magyarországi Rendeleték Tára, 1939. VII-IX. füzet. 1450-1456.

¹³ A Magyar Köztársaság kormányának 6.000/1948. Korm. számú rendelete a lakásügy ideiglenes rendezése tárgyában született, és Dr. Bojta Béla államtitkár adta ki 1948. április 9-én. Lásd a rendelet teljes szövegét: MKRT, 1948. 1051-1084.

¹⁴ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 3. Az irat faksimile látható a forrásközlés végén.

¹⁵ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 4. Az irat faksimile látható a forrásközlés végén.

¹⁶ A kitelepítések végrehajtása keddi, csütörtöki és szombati napokra estek. Lásd Széchenyi, 2008. 109.

¹⁷ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 7. Az irat faksimile látható a forrásközlés végén.

¹⁸ Széchenyi a jelzett helyen ezt írta Popoff Péterről: „Pjotr Popovnak hívták azt a derék orosz halászt, akinek bárkája 1711-ben a szibériai partról véletlenül átvetődött az alaszkaire. És miután sikerült ismét hazavetődnie, derék Popov elmesélte tapasztalatait. Hírül hozta, hogy a tengeren túl újabb kontinens emelkedik. Popov szerepe ezzel befejeződik, neve feledésbe vész. Senki sem emlegeti, pedig hát ő volt Alaszka felfedezője! [...] Éljen Popov Péter!” Lásd Széchenyi, 1991. 14.

¹⁹ Vitus Johanssen Bering (1680-1741) dán tengerész, felfedező. Nagy Péter orosz cár megbízásából körülutazta Ázsia keleti csücskét és megtalálta a később róla elnevezett Bering-szorost, amely egy sekély tengersizor Szibéria és Alaszka között, valamint a később róla elnevezett Bering-tengert, amely a Csendes-óceánnak Szibéria és Alaszka, valamint az Aleut-szigetek által határolt peremtengere. 1741. július 20-án Alaszka felé partra szállt.

²⁰ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 26. Ezt a kérelmet nem közlöm, mert szó szerint megegyezik a 8. számú dokumentummal.

²¹ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 29.

²² Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 27.

²³ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 31.

²⁴ Banka Pál (1919–?) 1956-ban, immáron rendőr alezredeként, a Zala megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjeként aktívan bekapcsolódott a Zalaegerszegen megalakult Nemzeti Bizottság munkájába. Újságírók részére és a nemzetőrség számára fegyvereket adott ki, és rendszeres kapcsolatot tartott a nemzetőrség parancsnokával. Mindezekért később letartóztatták és 1958. május 2-án a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel bűntette miatt 5 év börtönre, mint főbüntetésre, 5 évre az egyes állampolgári jogok gyakorlásától való eltiltásra és vagyona fele részének elkobzására, mint mellékbüntetésre ítélte. Lásd ÁBTL 3.1.9. V-143298.

²⁵ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 32.

²⁶ Lásd ÁBTL 2.5.6. 00509/1951. 33.

²⁷ Az ügyirat 33 darab szálas iratból és 1 darab borítékból áll.

²⁸ A fent ismertetett dokumentumok alapján Széchenyi kényszertartózkodási helyét szabályos engedély nélkül hagyta el. Ha ez tényleg így történt, akkor ez büntetést, internálást vonhatott maga után.

²⁹ Lásd Gyorgyevics, 1992.

³⁰ Széchenyi Zsigmond az 1960-as években közkedvelt vendég volt Kádár János vadásztársaságában. Utolsó afrikai útjáról (1963–1964) is személyesen Kádárral egyezkedett. Lásd Majtényi, 2009. 90–94. Ez azonban nem jelentette azt, hogy Széchenyi ettől kezdve a hatalom számára teljesen megbízható lett volna. Ezt bizonyítják Csanádi fedőnevű ügynök jelentései, aki számára 1960–1961-ben feladatul adták Széchenyi Zsigmond megfigyelését. Lásd ÁBTL 3.1.2. M-37234/1.

³¹ Ezt a dokumentumot teljes egészében közölte könyvében Széchenyi Kinga. Lásd Széchenyi, 2008. 150.

³² A kitelepítések irányítására egy négyfős bizottság alakult, amelynek tagjai a következők voltak: a Budapesti Pártbizottság részéről Fehér László, az ÁVH részéről Sándor Imre államvédelmi őrnagy, a BM részéről Rudas György rendőr alezredes és a Budapesti Tanács részéről Kiss György. A mentesítési kérelmek elbírálása is a feladatuk közé tartozott. Lásd Széchenyi, 2008. 108–109.

³³ Széchenyi itt valószínűleg Mihail Mihajlovics Dubinyin (1901–1993) orosz fizikus-kémikusra gondolt.

³⁴ Széchenyi István (1791–1860) magyar politikus. A reformkor egyik legjelentősebb alakja. 1825-ben a pozsonyi országgyűlésen birtokai egyévi jövedelmét ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság (a későbbi Magyar Tudományos Akadémia) megalapítására. Számos gazdaságfejlesztő beruházást valósított meg Magyarországon. 1848-ban a Batthyány-kormány közlekedés- és közmunkaügyi minisztere volt. Az ő testvére, Széchenyi Lajos volt Széchenyi Zsigmond dédapja.

³⁵ A jelzett helyen megtaláltam a Magyar Tudományos Akadémia fennállásának 125. évfordulója alkalmából 1950. november 26. és december 2. között rendezett ünnepi hét megnyitó üléséről készült beszámolót, amelyen M. Dubinyin akadémikus, a szovjet küldöttség vezetője felolvasta a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának üdvözlését. Ebben valóban ez állt: „A Magyar Tudományos Akadémia, amely 1825-ben az élenjáró magyar értelmiség és elsősorban Széchenyi István kezdeményezésére alakult meg, jelentős segítséget nyújtott a tudomány fejlődésében, és tagjai közül olyan tudósok kerültek ki, mint Bólyai János, a nagy magyar matematikus, Eötvös Loránd, az ismert nevű fizikus, Semmelweis Ignác, a híres orvos és még sokan mások.”

³⁶ Az iraton az eredetileg írt 00505-ös számot, kék színű tollal átjavították 00509-esre.

³⁷ Helyesen MÁLLERD, azaz Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek.

³⁸ Tudtommal 1951-ig Széchenyinek csak hat könyve jelent meg, amelyekben beszámol afrikai, alaszakai és indiai vadászatairól: Csui!... (1930), Elefántország (1934), Hengergő homok (1935), Alaszkában vadásztam (1937), Nāhar (1940), Két kecske (1942).

³⁹ A könyv címe: A szarvas selejtezése (1948).

⁴⁰ Kittenberger Kálmán (1881–1958) Afrika-kutató, vadász, zoológus, útirajzíró. 1902–1929 között hat alkalommal utazott és kutatott Afrikában. Kb. 300 új állatfajt írt le, közülük kb. 40-et róla neveztek el. 1920–1948 között a Nimród című folyóirat főszerkesztője.

⁴¹ Nadler Herbert (1883–1951) uradalmi számtartó, vadász, zoológus. 1929–1948 között a Fővárosi Állat- és Növénykert igazgatója, 1930–1944 között a Természet című folyóirat szerkesztője.

⁴² Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. A rendeletet Miklós Béla miniszterelnök adta ki 1945. április 19-én. Lásd a rendelet teljes szövegét: MK, 1945. 1–3.

⁴³ S. Szabó Ferenc (1912–2010) agrármérnök, tanár, politikus. 1944-ben Orosházán létrehozta a Nemzeti Parasztpárt helyi szervezetét, tagja lett az orosházi Nemzeti Bizottságnak, ahonnan az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe delegálták. 1944 végén a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkárává nevezték ki. 1945–1947 között nemzetgyűlési képviselő. 1948–1957 között a Mezőgazdasági Múzeum főigazgatója. 1956-ban részt vett a Nemzeti Parasztpárt újjáalakításában. 1957 után az Országos Mezőgazdasági Könyvtár főmunkatársa. 1968–1972 között a Természetvédelmi Hivatal elnökhelyettese.

⁴⁴ Boros István (1891–1980) zoológus, herpetológus. 1949–1960 között az Országos Természettudományi Múzeum főigazgatója.

⁴⁵ Hypertonia, azaz magas vérnyomás.

⁴⁶ Minoris gradus myodegeneratio cordis, azaz alacsony fokú szívizom-elfajulás.

⁴⁷ Vertigo, azaz szédülés.

⁴⁸ Pálos Á. László (1912–1983) orvos, belgyógyász, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1938–1966 között a budapesti II. sz. Belgyógyászati Klinikán dolgozott. 1966-tól az Orvostovábbképző Intézet I. sz. Belgyógyászati Klinikájának tanszékvezető egyetemi tanárává nevezték ki. Tudományos kutatómunkája döntően a haematológiára irányult, ezen belül főként a véralvadás és trombozisz mechanizmusának egyes kérdéseit vizsgálta. Nemzetközi hírű vadász volt, így talán Széchenyivel való kapcsolata sem volt teljesen véletlen.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.5.6. Kitiltással, kitelepítéssel kapcsolatos iratok
00455/1951. Szép László

00509/1951. gróf Széchenyi Zsigmond

00516/1951. báró Rudnyánszky Gyula

00545/1951. gróf Szapáry Paula

01949/1951. Berg Tibor

02668/1951. gróf Uchtritz Amádé Emilné

03437/1951. Nagy Elek

03471/1951. gróf Zichy György

05397/1951. Ibrányi György

A00878/1951. Hullám Ernő

3.1.2. Munka dossziék

M-37234/1. Csanádi fedőnevű ügynök jelentései

3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-143298. Banka Pál.

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-288. Budapestről Hajdú megyébe kitelepítettek listája

A-287. Zárójelentés a nemkívánatos elemek Budapestről történt kitelepítéséről

Kiadott források

MRT, 1939.

Magyarországi Rendeleték Tára, 1939. VII–IX. füzet. Budapest, Magyar Királyi Belügyminisztérium, 1940.

MKRT, 1948.

Magyar Közlöny – Rendeleték Tára, 111. szám. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal, 1948.

MK, 1945.

MK, 1945. Magyar Közlöny 1945. 20. szám. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal, 1945.

Hivatkozott irodalom

Gyorgyevics, 1992.

Gyorgyevics Tamás: *Gróf Széchenyi Zsigmond életének rövid bemutatása*. h. n., 1992. <http://www.vadaszat.net/grof/elete.html> (Utolsó letöltés: 2010. 11. 25.)

Majtényi, 2009.

Majtényi György: *K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2009.

Széchenyi, 1991.

Széchenyi Zsigmond: *Alaszkában vadásztam*. Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1991.

Széchenyi, 2003.

Széchenyi Zsigmond: *Csui!...* Budapest, Magyar Könyvklub, 2003.

Széchenyi, 2008.

Széchenyi Kinga: *Megbélyegzettek. A kitelepítések tragédiája*. Pomáz, Kráter, 2008.

Kis állambiztonsági topográfia 2. A politikai rendőrség ingatlanhálózatának kiépülése (1945–1953)

Az államvédelem szervezetének 1945 utáni kiépülése, majd 1947 utáni felduzzasztása¹ együtt járt a különböző részlegek által használt épületek számának jelentős bővülésével. A politikai rendőrség által használt ingatlanok sorsa azonban többnyire a feledés homályába merült. Az irodákat és egyéb objektumokat ugyanis 1953, illetve 1956 után a Belügyminisztérium és más állami szervek hasznosították, gondosan ügyelve arra, hogy a terhes emlékektől megszabaduljanak. A történeti kutatás eddig kevés adatot tárt fel a szervezet mindennapi munkájának helyt adó épületekkel kapcsolatban, így a történeti elbeszélések sokszor „légüres térben” zajló eseményeket mondanak el az állambiztonság működéséről, egyes ügyeiről, akcióiról. Pedig az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) és jogelődjei által birtokolt paloták, bérházak, épületrészek a mai napig részei a magyarországi városoknak. Alábbiakban az ÁVH ingatlanhálózatának kialakulását vázolom fel az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) található és a Magyar Országos Levéltárban (MOL) frissen kutathatóvá vált források segítségével, melyek közül négy dokumentumot tanulmányom végén közlök. A szövegben közölt fotókat a Magyar Rendőr Archivum² bocsátotta rendelkezésünkre. Az ÁVH épületeit megjelenítő interaktív térkép a „Fehér Hollók” munkacsoport³ munkája.

A politikai rendőrség központja (1945–1950)

A politikai rendőrség megszervezésének kezdeteit a szakirodalomban részletesen feltárták,⁴ a folyamat egyszersmind mélyen él a történeti emlékezetben is. 1944–45-ben, a világháborús harcok elcsitulása után az új hatalmi szervek betiltott intézmények, szervezetek épületeiben rendezkedtek be, illetve korábbi állami hivatalokat vettek át. A nagymértékű ingatlancseréből az újonnan színre lépő pártok is kivették a részüket.⁵ Sőt kezdetben a székházfoglalás céljai össze is keveredtek. Így adott helyet a politikai rendőrségnek a Tisza Kálmán téri irodaház, amely a Magyar Kommunista Párt (MKP) első fővárosi központja is volt egyben. Ugyanakkor az Eötvös u. 7. szám alatti ingatlan, az ÁBTL jelenlegi épülete lényegében 1945 előtti funkciójában, azaz útlevelesztályként működött tovább.⁶ Az épületet a politikai rendőrség szervezeti bővülése során vette birtokba.

A történeti visszaemlékezések, feldolgozások számos esetben megemlítik az Andrássy út 60. és a környező ingatlanok elfoglalásának történetét is. Ebben minden bizonnyal szerepe volt a második világháborút követő átmeneti időszak relatív nyilvánosságának. A budapesti Államvédelmi Osztály (ÁVO) címe és telefonszáma például még az 1948-as fővárosi utcanévjegyzékben is szerepelt.⁷

Az épületet fogolyként megismerők közül Demény Pál még csak a szomszédos épületekre átterjeszkedő pincerendszerekről írt.⁸ A későbbi rabok közül Szász Béla már az egész épülettömb elfoglalására, valamint a környező mellékutcákból történő kitelepítésekre emlékezett 1963-ban. Ugyanő a bejáratokat őrző géppisztolyos őrök mellett az épület ablakaiban elhelyezett muskátlik látványát is felidézte.⁹ Mindszenty József egy évtizeddel később a környék kihaltságára, a gyakori rendőr- és rabforgalomra emlékezett, a szomszédos épületek bekebelezése mellett.¹⁰ Mindhárom szerző megemlékezett az épület 1945 előtti funkciójáról.¹¹

A visszaemlékezésekben élő kép ma már összevethető a feltárt források anyagaival.¹² Az ÁVO belső értekezleteiről fennmaradt csekély számú jegyzőkönyvben többször is szó esik a szervezet ingatlanhelyzetéről. A politikai rendőrség központjával kapcsolatban Péter Gábor két évvel az épület elfoglalása után egy ideologikus és egy praktikus érveléssel magyarázta a helyválasztást: *„Budapesten először a politikai rendőrség alakult meg, néhány nappal később a Főkapitányság. Nem véletlen, hogy a politikai rendőrség éppen az Andrássy út 60.-at választotta működési helyéül. Mi, akik itt éltünk Budapesten, láttuk, hogy a magyar munkásság, a dolgozó nép az 1944-es esztendőkből mit köszönhetett az Andrássy út 60.-nak, Szálasi Birodalmának. Azonkívül abban az időben nem volt telefon, villamos, ezért a város központjában kellett megfelelő helyet találnunk...”*¹³

A politikai rendőrség központi épületeinek a gyarapodása a mostanában kutathatóvá váló forrásoknak köszönhetően tételesen is rekonstruálható. Az ÁVH 1950-es „címjegyzéke”¹⁴

valamint egyéb dokumentumok¹⁵ részben megerősítik a kortárs visszaemlékezéseket. Ezek alapján 1945 és 1950 között a VI. kerületben egy kisebb állambiztonsági negyed jött létre.¹⁶ A központi épülettömb környékén lévő bérházak (Andrássy, majd Sztálin út 60., 62., 64., 66., 68.; Vörösmarty u. 32., 32/A, 39., 41.; Csengery u. 39., 41., 47., 52., 54., 56., 58.,; Vörösmarty u. 43., Aradi u. 29., 31.) mellett néhány külön álló irodaépületet is ide számíthatunk (Andrássy, majd Sztálin út 81., 93., 96., Eötvös u. 7., Izabella u. 62–64., 66., 68., Podmaniczky u. 43., Csengery u. 72.)¹⁷ Ezek többsége azonban – a kortárs emlékek ellenében – nem pusztán börtönépület volt, hanem az állambiztonság gyorsan növekvő hatásköreihez szükséges szervezeti egységeket foglalta magába.¹⁸

A vidéki kirendeltségek megszervezése (1946–1947)

Míg az ÁVO budapesti épületeivel kapcsolatban fennmaradtak visszaemlékezések, hozzáférhető történeti feldolgozások, sőt városi legendák is élnek, a szervezet fővároson kívüli épületeiről alig állnak rendelkezésre összesítő adatok. A Belügyminisztériumból a Magyar Országos Levéltárba átkerült dokumentumok nemcsak ezt a hiányt enyhítik, hanem kiegészítik a vidéki kirendeltségekkel kapcsolatos korábbi ismereteinket is. A Tömpe András vezette vidéki és a Péter Gábor vezette budapesti Politikai Rendészeti Osztályok (PRO) rivalizálása részletesen feltárt. Közismert, hogy a nyomozások hatékonyságát romboló helyzetet végül a politikai változások oldották fel. A kommunista párt 1946 őszi stratégiaváltása után felgyorsultak a hatalom kisajátítását célzó törekvések. Az állambiztonsági szerveket központosították;¹⁹ 1946 októberében létrejött a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO).²⁰ Ezt követően egy „szervezőbizottság” járta végig az országot azzal a céllal, hogy a helyi állambiztonsági munkatársak számára megfelelő körleteket szerezzenek.²¹ Fellépésük számos helyi konfliktus forrása lett, mivel az ávosok – sok más kérdéshez hasonlóan – e területen is önkényesen jártak el: volt csendőrségi, rendőrségi laktanyákban, leventeparancsnokságokon éppúgy kiszemel(het)tek helyiségeket, mint a városi, járási rendőrkapitányságokon. Igényeltek épületeket az Elhagyott Javak Kormánybiztosságától, vagy egyszerűen elfoglaltak egyházi vagy egyéb ingatlanokat. (Egerben például felmerült annak lehetősége is, hogy az ÁVO a várba költözzön.²²) Több helyen a városházán rendezkedtek be, de államigazgatási épületekben is megtelepedtek.

1947 februárjában Péter Gábor – immár vezérőrnagyként – általános adatszolgáltatásra kötelezte a vidéki kirendeltségeket. A valamennyi külső osztály vezetőjének megküldött utasítás átfogó ingatlanfelmérést rendelt el. Az épületek tulajdonjogi és infrastrukturális viszonyainak (villany, víz, gáz, telefon) összeírása mellett minden államvédelmi beosztott által használt helyiségről külön vázlatrajzot kellett a központba küldeni.²³ Ezek a korabeli, eltérő színvonalon elkészített alaprajzok a helytörténeti kutatások szempontjából különleges értéket jelenthetnek.²⁴

A beérkezett válaszokat²⁵ elemezve sajátos kép rajzolódik ki a kirendeltségek elhelyezéséről. Az államvédelmi alkalmazottak meglehetősen szerény körülmények között dolgoztak: munkahelyük többsége lefoglalt, háborúban megrongálódott, renoválásra szoruló épületben volt. Hiányoztak az írógépek, telefon alig néhány helyen akadt, ezért a kapcsolattartás is nehézkesen alakult. Így 1947-ben a futárszolgálat kiépítése mellett folyamatosan fejlesztették a rádióhálózatot is (a járási központokat is fokozatosan bevonva az országos tájékoztatási rendszerbe).²⁶ A vidéki kirendeltségek a központi irányítás mellett az eszközök hiányára is panaszkodtak. Például járművek híján nem tudták követni azokat a képviselőket, akik autón keresték fel az ország különböző településein élő választóikat. A mindennapi munkát pedig az akadozó vonatközlekedés tovább nehezítette. Számtalan hatásköri probléma is adódott. A politikai nyomozók kritizálták a népbíróságokon születő felmentések magas arányát, az internálások megszüntetését. A rendőrséggel sem volt meg az összhang: a kapitányságokon az ÁVO előadótól többször megtagadták a telefon vagy az épület használatát. Az ingatlanok tulajdonjogáról Csapó Aladár őrnagy az ÁVO első országos értekezleteinek egyikén, 1947 tavaszán a következőket állapította meg: „A legtöbb kirendeltség magánépületben van elhelyezve a rendőrkapitányságokkal együtt. A házbért mindenütt a kapitányság fizeti, ami ránk nézve előnyös (...), külső osztályok, kirendeltségek közül 44 van kincstári épületben (...), házbért 4 külső osztály után kell fizetni.”²⁷ A szervezethez ekkor 790 budapesti és 845 vidéki munkatárs tartozott.²⁸ A központból irányított leltározás azt is rögzítette, hogy a korábban nyilvántartott 56 írógép helyett országosan 118 kincstári és 76 „kétes eredetű”, azaz összesen 194 darab áll a politikai nyomozók rendelkezésére.²⁹

A vidéki kirendeltségek bővítése (1947–1950)

Az elkövetkező években az épületek, a birtokba vett irodák száma az állambiztonság hatáskörével együtt gyors mértékben nőtt az ún. „külső osztályok”³⁰ esetében is. 1947-től az Államvédelmi Osztály feladatkörébe tartozott többek között az egyesületek működésének ellenőrzése, a bejelentett gyűlések megfigyelése, javaslatétel a „reakciós” személyek kitiltására, internálására.³¹ Az ÁVO kirendeltségeinek munkatársai ugyanakkor számos segédfeladatot is elláttak. Péter Gábor külön parancsokban rendelkezett arról, hogy a helyi szervek miként segítsék a németek kitelepítését.³² Direktívák születtek a nyugatról visszatértek ellenőrzésére. Utasítás írta elő a megszállókat képviselő Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEZB) kívánságainak teljesítését³³. Eközben megkezdődött a megfigyelő hálózat kiépítése, a B(izalmi)-emberek beszerzése. Kezdetleges módszerekkel, nyers erőszak alkalmazásával, bejelentések alapján mindenütt sor került kisebb-nagyobb helyi „leleplezésekre”. Az állambiztonság kirendeltségei fontos szerepet játszottak a nyilvánosság ellenőrzésében is. Amint Péter Gábor parancsai mutatják, az ÁVO az egyik legfontosabbnak a sajtó ellenőrzését tartotta. Kiemelt feladatnak minősült a fasisztának nyilvánított újságok, broszúrák begyűjtésének ellenőrzése is. Erre mindenhol külön csoportot kellett létrehozni. Mindezen túl a helyi lapokat, a „koalíciós pártok” kiadványait éppúgy felülvizsgálták, mint az egyéb sajtótermékeket. Az 1947-es tavaszi körösvények visszatérően szóltak a fent sorolt sajtótermékek lefoglalásáról, betiltásáról. (A típusindoklás: az adott lap az „ország belső rendjének és köznyugalmának megzavarására alkalmas közleményt tartalmazott.”)³⁴ Az ellenőrzés kiterjedt a politikai és egyéb plakátokra. Végül, miután az „összeesküvés ügy” felgöngyölítésével sikerült Nagy Ferenc miniszterelnököt is emigrálásra bírni, már az ÁVO felügyelte az egykori kormányfőt szerepeltető híradók vagy rövidfilmek betiltását is.³⁵

Nem csoda, hogy a munkatársak jelentős része folyamatosan úton volt, túlórázni kényszerült. Az ÁVO ugyanakkor más értelemben is mozgásban, állandó változásban volt. A szervezetet rendkívüli mértékű fluktuáció jellemezte. Tömegessé váltak a kinevezések, a felvételek és az elbocsátások éppúgy, mint az áthelyezések.³⁶ A külső kirendeltségek között ide-oda mozgatott családos nyomozóknak 1947-ben különélési pótdíjat rendszeresítettek. Ez (a parancsokban visszatérő cipőosztás meghirdetése mellett) a szervezet tagjainak első privilégiumai közé tartozott.

Kép egy vidéki őr életéből, 1950. május³⁷

A vidéki ingatlanok folytatódó bővítése a későbbiek során is számos konfliktus forrása volt.³⁸ Ugyanakkor fokozatosan megkezdődött a szervezet központosítása is: 1948 januárjától 10 Államvédelmi („Külső”) Osztály felügyelte az országban létrehozott kirendeltségeket.³⁹ A korábbi osztályok így a környékükön lévő megyeszékhely alárendeltségébe kerültek.⁴⁰ Ez elsősorban a 10 alközpont épületeinek bővítését jelentette.

Az osztályok létszáma 1948-ban további kettővel csökkent. Ebből az időszakból rendelkezésre áll egy, a szervezet országos viszonyait összefoglaló táblázat. A létszámviszonyok jól érzékeltetik a folytatódó centralizációt. Az előadók felsorolása pedig azt mutatja, hogy ekkorra stabilan, járási szintig kiépült az állambiztonság szervezete. Az összesítés időpontjában már minden vidéki központ saját karhatalmi századdal is rendelkezett. Az egyes akciók során, illetve a társadalmi ellenállás leverése érdekében gyorsan bevethető egységek számára több megyeszékhelyen új laktanyák, illetve elhelyezési körletek létesültek.⁴¹

*A BM ÁVH vidéki osztályai és illetékességi területük leírása 1949 szeptemberében*⁴²

Osztály	Szombathelyi Osztály	Pécsi Osztály	Székesfehérvári Osztály	Buda környéki Osztály
hatáskörébe tartozó megyék	Vas, Zala, Sopron és Győr-Moson	Somogy, Baranya, Tolna	Fejér, Veszprém	Komárom-Esztergom, Nógrád-Hont, Észak-Pest
lakosság száma	1 023 112 fő	992 047 fő	548 080 fő	272 804 fő
parancsnok	Kucsera László r. őrgy. ⁴³	Sólyom István r. őrgy.	Mester József r. szds.	Komlós János r. szds.
Létszám	185 fő (128 fő operatív, 57 fő nyílt állomány)	101 (60 fő operatív, 41 fő állomány)	87 fő (51 fő operatív, 36 fő nyílt állomány)	104 fő (75 fő operatív, 29 fő nyílt állomány)
központi létszám	102 fő	56 fő	73 fő	63 fő
Kirendeltségek (létszáma)	Zalaegerszeg (7), Nagykanizsa (7), Győr (14), Szentgotthárd (5), Kőszeg (3), Körmend (3), Sopron (16), Csepreg (2), Moson-magyaróvár (6)	Kaposvár (6), Szekszárd (2)	Veszprém (6), Pápa (4)	Esztergom (8), Komárom (4), Tatabánya (5), Salgótarján (8), Balassagyarmat (3)
Járási előadók (létszáma)	Celldömölk, Csorna, Kapuvár, Keszthely, Letenye, Nova, Sárvár, Sümeg, Tapolca, Tét	Barcs, Bonyhád, Dombóvár, Igal, Lengyeltóti, Marcali, Mohács, Nagyatád, Siklós, Sásd, Szentlőrinc, Tab, Tamási, Csurgó, Gyöngyös, Paks, Pécsvárad, Szigetvár, Villány	Adony, Sárbogárd, Bicske, Zirc	Alsódabas, Aszód, Gödöllő, Gyömrő, Monor, Nagykáta, Nagymaros, Ráckeve, Szentendre (2), Vác (3)
Karhatalom létszáma	132 fő +147 fő a MAORT ⁴⁴ telepein	130 fő	137 fő	

Osztály	Szegedi Osztály	Szolnoki Osztály	Miskolci Osztály	Debreceni Osztály
Hatáskörébe tartozó megyék	Dél-Pest, Bács-Bodrog, Csongrád, Csanád	Jász-Nagykun-Szolnok, Békés	Zemplén, Abaúj-Torna, Borsod-Gömör, Heves	Hajdú, Szabolcs, Szatmár-Bereg és Bihar
Lakosság	1449 438 fő	776 996 fő	962 426 fő	1105 632 fő

száma				
Parancsnok	Tatai István r. őrgy.	B. Szabó István r. szds.	Bakos Pál r. őrgy.	Lombos Lajos r. őrgy.
Létszám	130 fő (80 fő operatív, 50 fő nyílt állomány)	77 fő (50 fő operatív, 20 fő nyílt állomány)	113 fő (79 fő operatív, 35 fő nyílt állomány)	129 fő (86 fő operatív, 43 fő nyílt állomány)
Központi létszám	83 fő	53 fő	78 fő	83 fő
Kirendeltségek (létszáma)	Hódmezővásárhely (5), Szentes (3), Makó (5), Kecskemét (6), Baja (8)	Gyula (3), Békéscsaba (3)	Eger (4), Szikszó (2), Sátoraljaújhely (6), Ózd (4)	Berettyóújfalú (3), Biharnagybajom (2), Nyíregyháza (7), Mátészalka (5)
Járási előadók (létszáma)	Abony, Battonya, Bácsalmás, Cegléd, Csongrád, Dunavecse, Jánoshalma, Kalocsa (2), Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskundorozsma, Kiskunhalas, Kiszombor, Kunszentmiklós, Mezőkovácsháza, Nagykőrös	Jászberény, Jászapáti, Kunhegyes (2), Törökszentmiklós, Kunszentmárton, Mezőtúr, Karcag, Túrkeve, Békés, Orosháza, Szeghalom, Szarvas, Gyoma	Edelény, Mezőcsát, Putnok, Sajószentpéter, Mezőkeresztúr, Bódvaszilás, Abaújszántó, Encs Heves (2), Tiszafüred, Szerencs, Tokaj, Sáropatak, Gyöngyös (2), Hatvan (2)	Püspökladány, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdú-szoboszló, Bihar-keresztes, Derecske, Nagyléta, Sarkad, Kisvárd, Nagykálló, Nyíradony, Nyíradony, Tiszalök, Gáva, Baktalórántháza, Nyírátor, Mándok, Kemese, Csenger, Vásárosnamény, Fehérgyarmat
Karhatalom létszáma	138 fő	129 fő	123 fő	128 fő

Az államvédelem jelentős ingatlanfejlesztéseit immár egy külön gazdasági osztály felügyelte.⁴⁵ A kirendeltségek, laktanyák mellett megkezdődött az üdülők és egyéb szociális intézmények építése.⁴⁶ A BM Építési Osztály iratai között fennmaradt néhány szerződés, tervrajz, illetve ütemterv, amely a munkák intenzitását érzékelteti. 1949 februárjában például az Andrassy út 60.-ban 202 ezer forintért rendeltek meg két személyfelvonót, nagyobb összegű építkezések folytak az Aradi, Csengery és Csokonai utcákban is. Az Istenhegyi úton ÁVH-s óvoda épült, Siófokon pedig egy korábbi üdülő bővítésével készült a dolgozók pihenését szolgáló komplexum.⁴⁷

Belügyminisztériumi üdülő, 1948. június⁴⁸

Az 1950 januárjában létrejött országos hatáskörű állambiztonsági szerv ingatlanjai már behálózták az országot.⁴⁹ Budapesten az Államvédelmi Hatóság 77 (cím szerint is azonosítható) ingatlannal rendelkezett, míg a 8 vidéki osztályon⁵⁰ összesen 171 épületet használtak. A most előkerült összesítés egyik meglepő adatsora szerint az épületek jelentős része után még 1950-ben is fizettek magánszemélyeknek bérleti díjat. A szervezet Budapesten 24 irodaépületet bérelt (ennek díja: 1000–7000 Ft/hó), továbbá 22 egyéb ingatlanért (raktárak, garázs, istálló, tenispálya) fizetett. Vidéken ugyanekkor 26 bérelt ingatlant tartottak nyilván. Ezekre 1950 első hónapjaiban összesen 173 ezer forintot költöttek (a karbantartásra szánt összeg 370 ezer Ft, a fűtés, világítás költsége 241 ezer Ft volt havonta). Az ÁVH sajátos úton szerzett ingatlanportfóliója 1953, illetve 1956 után a belügyminisztériumi vagyon alapjául szolgált.⁵¹

Jellemző példaként említhető a szabadság-hegyi egykori zárdaépület sorsa. A komplexumot az ÁVH 1950-ben egyetlen éjszaka alatt rohanta le. Itt alakították ki a szervezet tisztjeit képző Dzerzsinszkij Főiskolát.⁵² A Hatóság összeomlását követően, 1956-ban az épületbe egy időre nevelőotthonok költöztek. A Belügyminisztérium újjászerveződése után azonban visszakövetelte az épületet, ahol egy ideig a korábbi néven működött oktatási intézménye. Egy névváltoztatás után (1959-től) napjainkig az ingatlan a BM Rendőrtiszti Főiskolának ad helyet.

Az Államvédelmi Hatóság új székháza, a pesti „Fehér Ház”

Az állambiztonság legfontosabb ingatlanfejlesztése a Duna-parton frissen felépített irodaház, a pesti „Fehér Ház” megszerzése, átépítése lett. Az épület sorsa önmagában is szimbolikusnak

tekinthető. A Margit híd pesti hídfőjétől délre elhelyezkedő telken a második világháború előtt egy bérház állt, amely Budapest ostroma során helyrehozhatatlanul megsérült. Ennek újjáépítéséről 1945 után, még az átmenet évében „koalíciós döntés” született. A modernista stílusban újjáépített és átszerkesztett H alaprajzú épület a Belügyminisztérium központi irodaháza lett.⁵³

Épül a Belügyminisztérium, 1949. február⁵⁴

A tervezést 1947-ben még Rajk László irányította, majd az ő leváltása után az épületet Kádár János vette át. Az új belügyminiszter kitüntetett figyelmet fordított a hatáskörébe tartozó kirendeltségekre. A BM Politikai Kollégiumán rögzített egyik első felszólalása szerint 1948. november 11-én például túlzónak tartotta arcképének kihelyezését a belügy helyiségeiben.⁵⁵ Egy héttel később arról tájékoztatta a jelenlevőket, hogy a belügyi építkezés meggyorsítására a tízmilliós hitelkeretet a Gazdasági Főtanács 13 millió forintra emelte fel. Ennek segítségével már decemberre 220 szoba birtokba vételét tervezték.⁵⁶ A Belügyminisztérium Személynök utcai terveket tárgyaló kollégiumi ülésen pedig az emlékeztető szerint: „Kádár elvtárs utasítást adott arra, hogy közvetlenül a miniszteri rész mellett vagy esetleg azon belül megfelelő szobát biztosítsanak Péter [Gábor] elvtárs számára is, mert előreláthatólag szükség lesz arra, hogy gyakrabban tartózkodjon ott.”⁵⁷

A korabeli épületről meglehetősen kevés fotó maradt fenn. Szerencsére a nemrég útjára indult Fortepan galériában⁵⁸, illetve az OSA Archívum Magyar Rendőr gyűjteményében⁵⁹ található néhány, a kor hangulatát tükröző felvétel. Egy 1950-ben az „Alkotmány ünnepére” készült dekorációt megörökítő fényképen jól látszik, ahogy az irodaház kiemelkedik a környezetéből, uralja a látképet.

A Belügyminisztérium épülete az alkotmány ünnepén, 1950. augusztus⁶⁰

Ráadásul az új épület közel volt a belvárosi „kormányzati negyedhez”, a Honvédelmi Minisztériumhoz, a Parlamenthez. Mindez szerepet játszhatott abban, hogy az önálló, országos szervezetté váló ÁVH szemet vetett az ingatlanra. Bár korábban a Pozsonyi út, a Közraktárak területe és a Nagyvárad tér is felmerült egy új székház lehetséges helyszínéként. A Hatóság szétaprózott szervei egyesítéséhez végül a már elkészült irodaházat választotta.⁶¹

A döntést követően az ÁVH 2 500 000 forintos megbízást adott 1950 decemberében a Lágymányosi Gyárépítési Vállalatnak a székház átalakítására.⁶² Közben megkezdődött az átköltözés előkészítése. A Magyar Országos Levéltárban található keltezés és aláírás nélküli lista⁶³ tételesen tartalmazza, hogy melyik állambiztonsági szerv melyik épületből települt át a „Fehér Házba”. A fennmaradt ütemterv szerint erre az átköltözésre hatvan évvel ezelőtt: 1951 januárjában került sor. A dokumentumok szerint lényegében az ÁVH és a BM épületcseréje zajlott le,⁶⁴ azaz amíg a titkosszolgálatok birtokba vették a Duna-parti ingatlant, az állambiztonság korábbi épületeit a Belügyminisztérium különböző osztályai foglalták el. Péter Gábor 1950. december 15-én kiadott parancsa pontosan szabályozta az átköltözés részleteit: „Az iratokat és egyéb átszállításra kerülő anyagokat ládákban és zsákokban fogjuk eszközölni. Minden osztályvezető felelős azért, hogy az osztálya a legnagyobb éberséggel végezze munkáját. A lezárt ládákat zsineggel minden esetben át kell kötni és azokat több helyen viaszpecséttel le kell rögzíteni.”⁶⁵ A szállítmányokat fegyveres őrök kísérték, külön szabályozták, hogy az átmeneti időszakban miként lehet elválasztani egymástól a belügyi és állambiztonsági alkalmazottakat. A bizalmatlanság jegyében mindkét szerv külön őrseget állított fel épületrészeik védelmére. A parancs intézkedett a felesleges iratok megsemmisítéséről is. Ezzel kapcsolatban az okozott gondot, hogy a korszerűbb irodaházban már központi fűtés működött, így az iratokat – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – még a Sztálin (korábban Andrássy) úti épületek kazánjaiban égették el. Bizonyos szempontból azonban az ÁVH korábbi központja számított korszerűbbnek: „Tudomásul vétel végett közlöm, hogy a Belügyminisztérium épületében kézi telefonközpont működik, melynek teherbírása jóval kevesebb, mint a jelenlegi központunké, ezért a felesleges telefonbeszélgetéseket küszöböljük ki, a telefonbeszélgetések rövidek legyenek.” – szólt Péter Gábor direktívája.⁶⁶

A Jászai Mari téri irodaházat bemutató, eredetileg szigorúan titkos alaprajzok,⁶⁷ valamint Cserényi-Zsitnyányi Ildikó tanulmánya⁶⁸ segítségével azonosíthatók az épület egyes részeinek, irodáinak funkciói. Az ÁVH beköltözése után az épület pincéjében, a fogda mellett a központi operatív nyilvántartás kapott helyet, de ennek még a földszinten és az emeleti szinteken is voltak irodái, a központi anyagellátó és katonai figyelés helyiségei mellett. Az első emeletre került az ÁVH Titkársága, valamint a vezetők irodái, köztük Péter Gábor és Farkas Vladimir (a hírszerzés parancsnoka) részlege. A második szintre kerültek a személyzeti főosztály mellett az ÁVH pártbizottságának, a szovjet tanácsadóknak, valamint a vidéki kirendeltségeket irányító szerveknek az irodái. A harmadik emeletre költöztek a személyzeti főosztály, a kormányórság, valamint az operatív technika részlegei. A negyedik emeleten a szabotázselhárítás, a kémelhárítás helyiségeit alakították ki. Az ötödik szinten helyezték el a katonai elhárítást (a hírhedt Katonapolitikai Osztály – Katpol – utódszervét), valamint a figyelő és környezettanulmányozó osztályokat. A hatodikon alakították ki a cenzúra, a levéllenőrzés és a belsőreakció-elhárítás szobáit. A rendelkezésre álló adatok összevetése alapján úgy tűnik, hogy néhány részleg kivételével minden osztály átkerült a Jászai Mari térre. Csupán a börtönüggyel foglalkozó ÁVH-s részlegek, vizsgálati osztályok elhelyezése nem szerepel a dokumentumokban. Az ingatlancsere után együttesen került sor a BM- és ÁVH-ingatlanok kisajátítására.⁶⁹ Az Andrassy úti bérházak, paloták tulajdonosait tehát 1951-ben fosztották meg véglegesen tulajdonaiktól.

Az új irodaházban zajló munkáról meglehetősen kevés dokumentum maradt fenn. A totális elhárítás mértékét jól érzékelteti néhány számadat ebből a korszakból. Ezek az adatok összhangban vannak az egyes szerveknek az épület egészéhez képest birtokolt irodák arányaival is. Az ÁVH létszáma 1950. december 31-én 5803 fő.⁷⁰ Ezt az állományt a központi irodaház néhány száz fős apparátusa irányította. A statisztikák 34 526 beszervezett hálózati személy adatait rögzítették.⁷¹ A velük való találkozók lebonyolítására 1400 titkos találkozóhely állt rendelkezésre. (Ezek különösen sűrűn helyezkedtek el a Jászai Mari tér közelében: az V. kerületben és Újlipótvárosban.)⁷² Az „ügynökök” több mint fele a katonai elhárításnak jelentett, a világháborús pszichózisban felduzzasztott Néphadseregben kereste az ellenséget. Ennek megfelelően a Jászai Mari téri épülettömb jelentős részét foglalták el illetékes operatív részlegek. Az általuk létrehozott nyilvántartásban több mint 1,1 millió személyről vezettek adatokat⁷³ (az ország lakossága ekkor alig haladta meg a 9 millió főt). Az akták és katonok így feltehetően három emeleten is jelentős számú helyiséget töltöttek meg. A levéllenőrzés több ezer címet tartott megfigyelés alatt, ezen felül 1953-ban 17 760 esetben végeztek alkalmoszerű ellenőrzést ún. halászásos módszerrel.⁷⁴ Mindennek megszervezése a VI. és VII. emeleti irodák felét igényelte. Az operatív és egyéb segédfeladatokat ellátó részlegek mellett az éberség jegyében a nap 24 órájában több ügyeletes is tartózkodott a központban, hogy szükség esetén azonnal intézkedhessen. Egy 1951-es szabályozás szerint az ügyeletes tisztek legfontosabb feladata volt: „átvenni és jelenteni a Hatóság Vezetőjének a Párt vagy Kormány illetékes vezetőitől kapott bejelentéseket, utasításokat”.⁷⁵ A háromszintű ügyeleti rendszerben Péter Gábor helyettese a II. emelet 257. szobában, másik két tiszt a földszinti ügyeleti helyiségben állt készen az azonnali intézkedésekre, és az egyes osztályokon is mindig kellett elérhető vezetőnek tartózkodnia. Az ÁVH-t több tucat szovjet tanácsadó „segítette”, kiknek személyét jórészt a mai napig homály fedi.⁷⁶ A most előkerült tervrajzokból jól látható, hogy irodáik a székház első emeletén, illetve az egyes részlegek parancsnoki szobáinak közvetlen szomszédságában voltak.

A pesti „Fehér Ház” tanúja lett az ÁVH meginduló „önfelszámolásának” is: 1953. január 5-én, pontosan két évvel a beköltözés befejeződése után, itt került sor Péter Gábor letartóztatására. Őt Rákosi Mátyás kezdetben egy cionista per fővádoltjának szánta, ám Sztálin halála megakadályozta ennek megrendezését. A Szovjetunióból indult politikai erjedés Magyarországon három hónap elteltével hozott érzékelhető változásokat. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1953. júniusi határozata nyomán a nyár folyamán az államvédelem szervezetét a Belügyminisztériummal vonták össze. A Jászai Mari téri épületbe az Országos Rendőrkapitányság költözött be. Az egykori ÁVH-s részlegek jelentős része pedig a József Attila utcai épületkomplexumban nyert elhelyezést.

Az épület funkcióváltása következtében a pesti „Fehér Ház” 1956-ban nem töltött be jelentős szerepet. A köztudatba később került be, mint az MSZMP központi épülete. Bár a kádári pártvezetés kezdetben új székház építését tervezte, végül azonban anyagi okokból elálltak ettől. Ehelyett ismét sor került egy ingatlancserére, ezúttal a BM és az MSZMP között. Az ezt előkészítő üléseken Kádár egyébként korábbi tapasztalatai alapján éliesen kritizálta az

épület konstrukciós hibáit. A pártfőtőkárt zavaró nyári hőség elleni védekezésül utóbb az MSZMP KB Titkársága napellenzők, illetve légkondicionálás beszerelését hagyta jóvá. A korszerűsített, átépített épületbe 1961-ben a pártközpont szervei költöztek be.⁷⁷ Ám, ha kevesebb irodában is, a „Fehér Házban” továbbra is foglalkoztak a politikai rendőrség ügyeivel. A Belügyminisztérium ellenőrzését pártvonalon az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály (KAO) munkatársai végezték. Az MSZMP központi osztályai 1989-ig működtek itt. A rendszerváltozást követően az épület az országgyűlés irodaháza lett.

Az állambiztonság egykori épületei ma is hangsúlyosan jelen vannak a magyarországi településeken, azonosításuk és a hozzájuk köthető akciók feltárása azonban még további (hely)történeti kutatásokat igényel. A fentiek ugyanakkor azt is mutatják, hogy a rendszerváltozás után húsz évvel még mindig kerülhetnek elő az ÁVH működésével kapcsolatos új források.

Az itt közölt dokumentumok betekintést nyújtanak az államvédelem ingatlanhálózatának kialakulásába. A vidéki szervek jelentései tükrözik a politikai rendőrség helyi konfliktusait, míg az ÁVH központi székházával kapcsolatos iratok – az egyes részlegek lokalizálása elősegítésén túl – érzékeltetik az államvédelem megváltozott érdekérvényesítő képességét is.

Dokumentumok

1. Jelentés a balassagyarmati ÁVO-kirendeltségről, 1946. november 12.

Magyar Államrendőrség
Nógrád-Hont-vm-i
Államvédelmi Osztálya

1)1946. vm. Á.V.O. vez.

Balassagyarmat, 1946. november 12.
Tárgy: Helyzetjelentés

Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya, Budapest

Jelentem, hogy az államvédelmi osztályok szervezésével megbízott bizottság f. hó 7-én Balassagyarmatra érkezett és fenti osztály megszervezését végrehajtotta. Ezzel kapcsolatban a következőket jelentem:

A szervező bizottság úgy az államvédelmi osztály működésére vonatkozó irányvonalak megadásában, mint a még függőben lévő szervezeti ügyekben kizárólag szóbeli utasítást adott. Kérem azoknak írásban történő leadását.

A szervező bizottság a rendőrkapitányság épületének futólagos megtekintése után az államvédelmi osztály helységeinek [sic!] az épület üresen álló északi szárnyát jelölte ki.⁷⁸ Itt nyolc helység áll rendelkezésre, azonban több szoba egymásba nyílik és a választó ajtók hiányoznak, az ablakok szintén hiányosak, kellő számú kályha sem áll rendelkezésre. Mivel a hiányok pótlására ellátmány nem áll rendelkezésre, jelenleg pedig a helységek irodai munkára alkalmatlanok, az átköltözés végrehajtását el kellett halasztanom. Addig is a rendőrkapitányság vezetőjével az addig használatban volt 4 szobához az ugyanazon folyosón fekvő további 3 szobát is igénybe vettem, így az államvédelmi osztály külön folyosón, szeparáltan, 7 szobával rendelkezik. Kérem fenti módon történt elhelyezkedésnek szíves tudomásulvételét, mivel részint osztályom alacsony létszáma, részint a súlyos fűtőanyaghiány – a vm.-i rendőrség körzeti szemlélője kétnaponként négy szobára való tűzifát utal ki, fenti intézkedésemet indokolja.

A bútor- és irodaszerhiány pótlására utasítottam a járási megbízottakat, hogy a politikai rendészeti osztályok használatában volt és egy személy szükségleteit felülmúló készleteket osztályomra szállítsák fel. Mivel a szállítási költségek fedezésére a körzeti szemlélő ellátmányt nem utalt ki, végrehajtása teljesen bizonytalan, alig remélhető.

Jelentem továbbá, hogy osztályom egyenlőre(sic!) egy írógéppel rendelkezik, mely azonban használhatatlan, megjavítani nem lehet. Ezenkívül Szobáról fognak egy írógépet beszállítani, mely szintén régi típusú, rossz karban van. Ily körülmények között a leíró munkát csak a hivatalos munkaidő befejeztével, kölcsönként írógépen végezzük, azonban az osztály megszervezése előtti időpontból visszamaradt jelentős mennyiségű restanciát feldolgozni nem tudom, kérem, hogy osztályom részére legalább egy, jó karban lévő írógépet kiutalni szíveskedjék.

Az újonnan meginduló munka kellő ellátmány hiányában az egész vonalon szinte áthághatatlan nehézségbe ütközik. Kérem, hogy a tevékenységben teljes mértékben bénítólag ható nehézségek leküzdésére kellő ellátmányt kiutalni szíveskedjék– annál is inkább, mert a vm.-i rendőrség körzeti szemlélője ez irányú kéréseim teljesítésétől, saját nehézségeire való hivatkozással, határozottan elzárkózik.

A vm.-i államvédelmi osztály vezetőh.:
Ulner Endre r. ny. alhadnagy

[MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 10. csomó. Géppel írt tisztázat.]

2. Jelentés az egri ÁVO helyiségeiről, 1946. december 9.

Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztály, Eger
39/1946 sz.

Tárgy: Az Államvédelmi Osztály helységeiről jelentés

Országos Államvédelmi Osztály
Gazdasági Alosztály
Budapest

Hivatkozással 1946. november 24-én kelt átiratomra és a 2. számú Országos Parancsból vett rendeletre, ismételten jelentem, hogy a Heves Vármegyei Államvédelmi Osztály hivatala a volt Vármegyei Főkapitányság épületében (Káptalan u. 16.) alatt van elhelyezve. Az épület az egri káptalan tulajdonát képezi, amelyet a vármegyei főkapitányság még 1945-ben karhatalommal, kiutalás nélkül vett igénybe. Az egri káptalan a helység használatáért havi 700 forint bért követel, amelyre ez ideig törlesztés nem történt. A vármegyei főkapitányság megszüntetése után az egri városi kapitányság a járási kapitányság épületébe költözött, ahol az államvédelem részére helység rendelkezésre nem áll, így az államvédelmi osztály fent említett helységben maradt továbbra is.

Megjegyzem, hogy az egri káptalan az államvédelmi osztály által jelenleg is használt helyiséget internátus céljára visszaigényelte, és ezen kérelmük tudtommal már az illetékes minisztériumban elintézés alatt áll.

A helység visszaadás esetén az államvédelmi osztály elhelyezése a város területén, kizárólag a város tulajdonát képező egri várban volna elhelyezkedési lehetőség. A vár az államvédelmi osztály részére díjmentesen áll rendelkezésre, és kb. nyolc helység az, amelyet az osztály hivatal részére igénybe vehet. Az egri vár a múltban laktanya célját szolgálta, majd a felszabadulás után internáló tábor volt, amelyből kifolyólag alaposan meg van rongálva és el van férgesedve. Használhatóságához festés, ciánózás és üvegezés szükséges. Ennek elintézése céljából Farkas József r. alezredes vm. körzeti szemlélővel érintkezésbe léptem, aki a vonatkozó költségvetést a Belügyminisztériumhoz felterjesztette. A költségek minimálisan 5000 forintot tesznek ki.

Az államvédelmi osztály járási kirendeltségei az egyes járási kapitányságok épületében vannak elhelyezve.

A tiszafüredi jár. kir. 2. helységben
A hevesi jár. kir. 1. helységben
A gyöngyösi jár. kir. 1. helységben
A hatvani jár. kir. 1. helységben
A pétervásári jár. kir. 1. helységben

A járási kirendeltségek helységei javításra nem szorulnak.

Eger, 1946. évi december hó 9.

Államvédelmi Oszt. vezetője
Kertész László r. hdgy.

Melega István r. hdgy.
gazdászati tiszt

[MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 14. csomó. Géppel írt tisztázat.]

3. Emlékeztető az ÁVH-székház épületének elhelyezéséről, 1950. június 6.

Építésügyi Minisztérium
V., Zoltán u. 2-4
123-420

Másolat!

Feljegyzés Vas Zoltán elvtárs részére
(Az Államvédelmi Hatóság új székházának elhelyezésének tárgyában)

Fenti tárgyban az alulírottak több lehetőség megvizsgálása után egyöntetűen úgy döntöttek, hogy javasolják az ÁVO-székház elhelyezését a Duna-part mentén – a Pozsonyi út jelenlegi kiépítettsége végén –, a volt Budapesti Első Gőzmalom és Viktória Malom területén.

Ennek a területnek előnyei egyebekkel szemben a következők:

1.) Közel van a városközponthoz – annak főútvonalai között van elhelyezve (Pozsonyi út, Váci út, Margit-híd, Sztalin tér). A terület csaknem korlátlanul rendelkezésre álló tere a későbbiekben netán szükségessé váló bővítésekre módot nyújt.

2.) Az épület őrizhetőségének követelményei nem zavarják a városi forgalmat.

3.) Az épület körül olyan tér kiképzése lehetséges, amely biztosítja az épületre – különböző oldalokról – a rálátást, amely városrendezési szempontból ilyen jelentős építészeti alkotáshoz szükséges.

4.) A Margit-szigetről és a Dunáról is tetszetős képet városképet nyújt. (Előnytelen: hogy a Margit-sziget Budáról takarja a képet.)

Ezt követően szóba jöhet a Műszaki Egyetemmel szemben a Pesti Duna-parton a Közraktár területén elhelyezni az Államvédelmi Hatóság székházát. A telek elégségesnek látszik, és észak-dél[i] elnyújtott, tagolt tömegű beépítéssel az építési program végrehajtható.

Területi előnye: hogy a Duna-partról, a hídról, a Dunáról szabad kilátás és a Városhoz viszonyított központosíthatósága, – viszont mindezekkel szemben hátránya a következő:

1.) Forgalmi kérdés elterelése, ill. biztosítása csak nehézségekkel oldható meg, és az épület előtti cca. 40–50 m széles – erős forgalmú –, délre vezető főút minden hátrányával, zajosságával, telítettségével, stb. számolnunk kell.

2.) Hátrány még az is, hogy amennyiben a székházépületnek később bővítésre volna szüksége, úgy ezt a legjobb esetben is csak erőszakosan és építészietlenül lehetne megoldani, minthogy a jelenlegi építési program a rendelkezésre álló területet teljesen kitölti, és az épület körüli zöld környezet is csökkentett mértékben létesíthető.

3.) A szomszédos területek 8-10 éves új lakóépületek, terhes szomszédságot jelentenek.

Mindkét esetben számolni kell a Közraktárak kitelepítésével.

Az alulírottak – még egyéb – a szóba jött, pesti területeket (Nagyvárad tér, Üllői út, Főkapitányság volt épülete) kevésbé tartják alkalmasnak.

Budapest, 1950. június 6-án.

Pongrácz Kálmán polgármester sk.
Dr. Cséky Sándor OT főosztályvezető sk.
Perényi Imre EM főosztályvezető sk.

[ÁBTL 2.1. XI/8. V-150346 BM Kollégiumi ülések anyagai, 238–239. lap. Géppel írt másolat.]

4. A BM – ÁVH épületcsere költözési ütemterve

sorszám ütem	Induló szerv neve ⁷⁹	indulás ideje	Kiürítésre kerülő helyiségek neve	Elfoglalandó helyiségek neve
I.	ÁVH I/4. Oszt. [szabotázselhárítás]	dec. 15.	Vörösmarty u. 32. Csengery u.	IV. emelet

			54.	
I.	ÁVH I/3. Oszt. [kémelhárítás]	dec. 16.	Sztálin út 60. (II., III. emelet)	IV. emelet
II.	ÁVH I/2. Oszt. [belső reakció elleni harc]	dec. 18.	Vörösmarty u. 34/a	VI. emelet, 1-23, 78-81. szobák
III.	ÁVH III/1. Oszt. [figyelés, környezettanulmányozás]	dec. 20.	Vörösmarty u. 34/b	VI. emelet, 24-77. szoba
III.	ÁVH III/2. Oszt [cenzúra]	dec. 20.	Sztálin út 64	VI. emelet, 24-77. szoba
IV.	ÁVH VI. Főoszt. [börtönügy)	dec. 21.	Sztálin út 60., fszt., I. emelet	-
IV.	ÁVH II. Főoszt. Vizsgálati osztályai [katonai elhárítás]	dec. 21.	Izabella u.	-
V.	ÁVH III/2. Osztály (cenzúra)	dec. 27.	Csengery u. 39. Csengery u. 54.	VII. emelet
V.	ÁVH X/1. Oszt [kormányórség]	dec. 27.	Csengery u. 41.	
VI.	ÁVH III/3. Oszt. [központi nyilvántartás]	dec. 29.	Sztálin út 64.	Földszint, I. emelet, II. emelet
VI.	ÁVH I/2. Oszt. [vidéki elhárítás]	dec. 29.	Sztálin út 64.	II. emelet
VI.	ÁVH X/1. Oszt [tájékoztatás]	dec. 29.	Sztálin út 64.	II. emelet
VI.	ÁVH Pártbizottsága	dec. 29.	Sztálin út 62.	II. emelet
VII.	ÁVH II. Főoszt. [katonai elhárítás]	jan. 3.	Izabella u. Aradi u.	V. emelet
VII.	ÁVH I/2. Oszt. [belső reakció elleni harc]	jan. 3.	VI. emeletről	I. emelet
VIII.	ÁVH VII/6. Oszt. (egészségügyi]	jan. 4.	Aradi u.	III. emelet
VIII.	ÁVH V. Főoszt. [személyügy]	jan. 4.		Földszint
VIII.	ÁVH Titkárság	jan. 4.	Sztálin út 62.	I. emelet
IX.	Péter-Zöld Balog-Veres Farkas-Beér Lakatos-Balog TA X/3 törzs X/1 törzs	jan. 5.		III. emelet III. emelet
	ÁVH VII/4. Oszt. (központi anyagellátó]	jan. 5.		földszint, III. emelet

[MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 36. tétel. Dátum és aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

¹ Cseh, 1999. 73–90.

² Magyar Rendőr Fotóarchívum: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php>

³ A „Fehér Hollók” munkacsoport <http://hollok.hu/> A térkép letölthető innen: <http://hollok.hu/public/avh1950/avh1950.kml> vagy elérhető innen: <http://maps.google.com/maps?q=http:%2F%2Fhollok.hu%2Fpublic%2Favh1950%2Favh1950.kml>

⁴ Kiszely, 2000. 13–58., Palasik, 2000. 33–57., Krahulcsán – Müller, 2009. 9-62.

⁵ A tanulmány forrásbázisát képező anyagban például 1945 decemberéből egy 34 tételt tartalmazó lista maradt fenn olyan egyházi ingatlanokról, amelyek többségét a Magyar Kommunista Párt (MKP) illetve a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) részére sajtótították ki. Kimutatás lefoglalt egyházi és egyéb objektumokról, 1945, keltezés, aláírás nélküli dokumentum. MOL XIX-B-1-ax (3. d. 77. tétel.)

⁶ Az épület történetét lásd: Vadas, 2003. 339–368.

⁷ Az utca rendje. Bp., Szikra, 1948.

⁸ Demény, 1988. 163.

⁹ Szász, 1989. 21.

¹⁰ Mindszenty, 1989. 234.

¹¹ Ez a választás erőteljes szimbólumértéke miatt alapvető szerepet kapott a Terror Háza Múzeum kialakításánál is.

¹² A politikai rendőrség megszervezésével kapcsolatos forrásokat lásd Krahulcsán – Müller, 2009.

¹³ ÁBTL 1.2. 2592/1947. 1947. április 9-i központi osztályvezetői értekezlet jegyzőkönyve

¹⁴ MOL XIX-B-1-ax ÁVH Hitelnyilvántartás Dátum nélküli, nyilvántartókönyv. (15. d.)

¹⁵ Ezek jelzeteit lásd alább

¹⁶ A Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya (PRO), majd a BRFK ÁVO gazdasági ügyekkel foglalkozó alosztálya szoros kapcsolatban állt a VI. kerületi Ingatlankezelő Központtal, illetve az illetékes állami hatóságokkal. Lásd pl. MOL XIX-B-1-ax 36.651/1-1946. Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának határozata az Andrássy út 60. sz. ingatlan házfelügyelőségéről, 1946. szeptember 16.(2. d.)

¹⁷ Lásd a fentebb hivatkozott interaktív térképet!

¹⁸ Az Izabella utcai házakban például a katonai elhárítás szervei dolgoztak, a Csengery utcában a cenzúrával foglalkozó részlegek, a Vörösmarty utcában a figyelést, környezettanulmányozást végzők kerültek elhelyezésre. A további szervezeti egységekkel kapcsolatban lásd a mellékletként közölt dokumentumot.

¹⁹ Cseh, 1999.

²⁰ Az ÁVO létrejöttéről, a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya beolvasásáról a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti osztályába Péter Gábor tájékoztatta a vidéki szervezetet. ÁBTL 1.2. Az ÁVO vezetőjének 66. számú körözüvénye, 1946. október 9. (1. d.)

²¹ Ennek nyomairól: MOL XIX-B-1-ax 1. doboz

²² Lásd a 2. számú dokumentumot!

²³ ÁBTL 1.2. 6. számú központi utasítás, 1947. február 8. (1. d.)

²⁴ MOL XIX-B-1-ax 1. d., 9–24. csomó. (Volt BM ÁVH épületek tervrajzai és az Osztályok elhelyezései)- A legszemléletesebb példák megtalálhatók: <http://hollok.hu/avh1950/avo1947.html> (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.)

²⁵ MOL XIX-B-1-ax 1. d., 9–24. csomó. (Volt BM ÁVH épületek tervrajzai és az Osztályok elhelyezései).

²⁶ ÁBTL 1.2.. Központi utasítás vezetők részére, 1947. március 8. (1. d.)

²⁷ ÁBTL 1.2. 2592/1947. Az ÁVO 1947. április 9-i központi osztályvezetői értekezletének jegyzőkönyve. (1. d.) A bérleti költségek éves összege a hatályos rendelkezések szerint ekkor nem haladhatta meg a 2400 forintot.

²⁸ MOL XIX-B-1-au Kimutatás az állambiztonsági létszám évenkénti alakulásáról 1951. X. 12-től. Dátum nélkül. (88. d.)

²⁹ ÁBTL 1.2. 2592/1947. Az ÁVO 1947. április 9-i központi osztályvezetői értekezletének jegyzőkönyve (1. d.)

³⁰ A dokumentumok így hivatkoztak a nem fővárosi szervezeti egységre, illetve azok épületeire.

³¹ Cseh, 1999.

³² ÁBTL 1.2. 14. számú központi utasítás, 1947. április 2. (1. d.)

³³ ÁBTL 1.2. 2. számú központi utasítás vezetők részére, 1947. február 11. (1. d.)

³⁴ Lásd pl. ÁBTL 1.2. iktatószám/dátum. 2. számú központi utasítás, 1947. január 11., ÁBTL 1.2. 5. számú központi utasítás, 1947. január 31. (1. d.)

³⁵ 1947. június 28-án kelt központi utasítása, a Belügyminiszter 320.254/1457. IV. 1. számú rendeletére hivatkozott és a „mozgóképszínházak” alapos ellenőrzésére adott utasítást.

³⁶ A Péter Gábor által jegyzett parancsok és körözüvények jelentős része ezek kihirdetését tartalmazta.

³⁷ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000736_2/019.png

³⁸ MOL XIX-B-1-ax Volt BM ÁVH épületek tervrajzai és az Osztályok elhelyezései (1. d.)

³⁹ ÁBTL 1.2. Szervezési és vezetési irányelvek a vidéki államvédelmi szervek számára, 1948. január 19. (1. d.)

⁴⁰ A megmaradt államvédelmi osztályok és az alárendeltségükbe kerülő korábbi részlegek: 1 Budakörményi Osztály (Esztergom, Balassagyarmat), 2 Miskolci Osztály (Eger, Szikszó, Sátoraljaújhely), 3 Debreceni Osztály (Nyíregyháza, Mátészalka, Berettyóújfalú), 4 Szolnoki Osztály (Gyula), 5 Szegedi Osztály (Szentes, Makó, Hódmezővásárhely), 6 Kecskeméti Osztály (Baja), 7 Pécsi Osztály (Kaposvár, Szekszárd), 8 Szombathelyi Osztály (Zalaegerszeg), 9 Győri

Osztály (Sopron), 10 Székesfehérvári Osztály (Veszprém)

⁴¹ MOL XIX-B-1-ax (15. doboz) A gazdasági alosztály nyilvántartásába ezek címeit jól láthatóan utólag vezették be.

⁴² A BM ÁVH vidéki osztályai és illetékességi területük leírása, 1949. szeptember 9. –Közli: Horváth, Solt, Szabó, Zanaly, Zinner, 1995. 288-316. A 28. dokumentum: forrásmegjelölése: BM Áb. Op. Ny. V-150.342. 00056-00084.

⁴³ Személyi anyagát lásd ÁBTL 2.8.1. 6931., https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:963420327590519::NO::P5_PRS_ID:644665

⁴⁴ Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság.

⁴⁵ Jelenleg az ÁVH VII/2. Osztály működése, állománya rekonstruálható részletesebben - MOL XIX-B-1-ax (7. d.) (ÁVH VII. Főosztály vegyes iratai.)

⁴⁶ Jelentés a BM dolgozóinak szociális ellátottságáról. (1954. január 11.). Gyarmati – S. Varga, 2001. 437-450.

⁴⁷ MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 8. csomó. (Siófoki üdülő költségvetése és tervei, 1949)

⁴⁸ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000011/011.png

⁴⁹ MOL XIX-B-1-ax 15. doboz (ÁVH Hiteinyilvántartás) Dátum nélküli, nyilvántartókönyv.

⁵⁰ 1950. májusától az ÁVH országos szervezete átalakult, 19 megyei osztály jött létre Lásd Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

⁵¹ Az összesítés tartalmazza az ÁVH szervezetébe olvasztott révkapitányságokat, határrendészeti, illetve légvédelmi osztályok épületeinek címeit is. Ezek az ingatlanok a későbbiek folyamán részben kikerültek az állambiztonság, illetve Belügyminisztérium tulajdonából.

⁵² Ungváry – Tabajdi, 2008.. 144.

⁵³ György, 2005. 13.

⁵⁴ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000203/003.png

⁵⁵ ÁBTL 2.1. XI/8. (V-150346) BM Politikai Kollégium jegyzőkönyve, 1948. november 11.

⁵⁶ ÁBTL 2.1. XI/8. (V-150346) BM Politikai Kollégium jegyzőkönyve, 1948. november 15.

⁵⁷ ÁBTL 2.1. XI/8. (V-150346) BM Politikai Kollégium jegyzőkönyve, 1949. szeptember 26.

⁵⁸ A Fortepan Galéria: <http://www.fortepan.hu/>

⁵⁹ Magyar Rendőr Fotóarchívum: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php>

⁶⁰ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000873_1/008.png

⁶¹ Lásd a 3. számú dokumentumot!

⁶² A munkát 1950. december 7. és 1951. január 31. között kellett elvégezni. Hitelfelosztási terv. (1950. december 13.) MOL XIX-B-1-ax (4. d.)

⁶³ MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, aláírás és keltezés nélküli irat

⁶⁴ Ezt Péter Gábor parancsai is rögzítették.

⁶⁵ ÁBTL 1.4. 065/1950 ÁVH T. biz. 38. sz. parancs. (1950. december 15.) (1. d. 1. kötet)

⁶⁶ ÁBTL 1.4. 065/1950 ÁVH T. biz. 38. sz. parancs. (1950. december 15.) (1. d. 1. kötet)

⁶⁷ MOL XIX-B-1-ax 1. doboz 36. tétel (Nem azonosítható tervrajzok) keltezés, aláírás nélkül. A digitálisan lefotózott alaprajzokat lásd: www.hollok.hu/feherhaz.html. (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.). Ugyanezek a tervrajzok megtalálhatók: ÁBTL 2.1. XI/6. (V-150343)

⁶⁸ Cserényi-Zsitnyányi, 2009

⁶⁹ Lásd Házi Árpád belügyminiszter levelét az építésügyi miniszternek!– MOL XIX-B-1-ax BM 3270.14/1951. A Belügyminisztérium és az Államvédelmi Hatóság elhelyezése céljából épületek kisajátítása (5. d.)

⁷⁰ Gyarmati – S. Varga, 2001.. 26.

⁷¹ Uo.148.

⁷² Tabajdi, 2010.

⁷³ Gyarmati – S. Varga, 2001. 33.

⁷⁴ Uo.472.

⁷⁵ ÁBTL 1.4. 039/1951 ÁVH T. biz. 40. sz. parancs. (1951. május 30.) (1. d. 2. kötet)

⁷⁶ Gyarmati – S. Varga, 2001. 45-50., újabban Baráth, 2008., Baráth, 2010.

⁷⁷ Az MSZMP központi székházával kapcsolatos legmagasabb szinten hozott döntésekkel kapcsolatban lásd: MOL-M-KS 288. f. 5/197. ö. e. (1960. augusztus 23.), MOL-M-KS 288. f. 5/230. ö. e. (1961. május 9.), MOL-M-KS 288. f. 5/252. ö. e. (1961. december 5.), valamint MOL-M-KS 288. f. 7/123. ö. e. (1961. december 19.)

⁷⁸ A dokumentumokban következetesen szereplő „helység” kifejezést nem javítottuk, az első előfordulásnál [sic!] jelet alkalmaztunk.

⁷⁹ A táblázat adatait kiegészítettem, az osztályok száma alatt szögletes zárójelben az adott részlegek feladatköre olvasható.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.2. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának iratai
- 1.4. Államvédelmi Hatóság iratai
- 1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai
- 1.11.3. BM III. Főcsoportfőnökség Titkárságának iratai
- 1.11.10. Operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek iratai
- 2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga
 - XI/6. BM épületek alaprajzai
 - XI/8. BM kollégiumi ülések anyagai
- 2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
 - BM (Központ) 6931. Kucsera László
- 4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Országos Levéltár (MOL)

M-KS-288. f. 5. cs. MSZMP Központi szervei, Politikai Bizottság (Intéző Bizottság) 1956 – 1989.

M-KS-288. f. 7. cs. MSZMP Központi szervei, Titkárság 1957 – 1988.

XIX-B-1-au BM M és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály 1950 – 1990.

XIX-B-1-ax BM Építési osztály 1945 – 1958.

Hivatkozott irodalom

Baráth, 2008.

Baráth Magdolna: Szovjet tanácsadó feljegyzése Magyarországról, 1950. *Betekintő*, 2008/4. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=97> (utolsó letöltés: 2011. március 18.)

Baráth, 2010.

Baráth Magdolna: „Minden vizsgáló megalkotja a maga összeesküvését”. *Betekintő*, 2010/1. <http://betkinto.hu/Default.aspx?cikkId=133> (utolsó letöltés: 2011. március 18.)

Cseh, 1999.

Cseh Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlatja (1945–1990). In Gyarmati György (szerk.): *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999*. Budapest, Történeti Hivatal, 1999.

Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

Cserény-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai. *Betekintő* 2009/2 <http://betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=112> (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.)

Demény, 1988.

Demény Pál: *A párt foglya voltam*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem – Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1988.

Gyarmati-S. Varga, 2001.

Gyarmati György – S. Varga Katalin (szerk.): *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956. Első kötet. Az 1953. július 28. és az 1954. június 22. közötti ülések*. Budapest, Történeti Hivatal, 2001.

György, 2005.

György Péter: *Kádár köpönyege*. Budapest, Magvető, 2005.

Horváth, Solt, Szabó, Zanathy, Zinner, 1995.

dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János, dr. Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 4*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995.

Kiszely, 2000.

Kiszely Gábor: *ÁVH. Egy terror szervezet története*. Budapest, Korona Kiadó, 2000.

Krauhulcsán – Müller, 2009.

Krauhulcsán Zsolt – Müller Rolf: A magyar politikai rendőrség, 1944.december-1946. október. In Krauhulcsán Zsolt – Müller Rolf (szerk.): *Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1. A politikai rendészeti osztályok 1945-1946*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2009.

Mindszenty, 1989.

Mindszenty József: *Emlékirataim*. Budapest, Szent István Társulat, 1989.

Palasik, 2000.

Palasik Mária: A politikai rendőrség háború utáni megszervezése. In Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Szerkesztette: Budapest, Történeti Hivatal, 2000.

Szász, 1989.

Szász Béla: *Minden kényszer nélkül*. Budapest, Európa-História, 1989.

Tabajdi, 2010.

Tabajdi Gábor: Kis állambiztonsági topográfia: Titkos lakások Budapesten 1956-1978. *Betekintő*, 2010/4. <http://betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=180> (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.)

Tabajdi – Ungváry, 2008.

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956-1990*. Budapest, 1956-os Intézet – Corvina, 2008.

Vadas, 2004.

Vadas Ferenc: Az Eötvös utcai épület története I. In Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003. (szerk.) Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004.

A Belügyminisztérium működésének szabályozása 1956 nyarán

Az 1950-es évek derekára a korábbi évek törvénytelenégei előtérbe helyezték a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek párt- és állami kontrolljának megerősítését. Az 1956-os év során ezeknél a szervezeteknél már nyáron – vagyis a forradalmat megelőzően – különböző átszervezéseket hajtottak végre.¹ Annak érdekében, hogy az államvédelmi munka a jövőben ne válhasson a párton belüli hatalmi harc és a személyes leszámolás eszközévé, a Belügyminisztérium (BM) 1956. április 2-án megtartott pártaktíva értekezletén Piros László belügyminiszter a szocialista törvényesség betartása és az államvédelmi szervek pártellenőrzése mellett emelte fel szavát.² A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Politikai Bizottsága (PB) július 26-i ülése ugyancsak az ő javaslatára tárgyalta az államvédelmi munka engedélyezésének új rendjét. Az elfogadott határozat értelmében a BM államvédelmi szervei ezután csak a pártszervek engedélyével és kontrolljával indíthattak nyomozásokat, végeztek letartóztatásokat. A párt tehát a pártellenőrzés kereteinek kibővítésével próbálta „bebiztosítani” kádereit az államvédelmi szervek esetleges túlkapásaival szemben.³

A BM és a szervezetébe integrált államvédelem működésének szabályozásáról az 1956 nyarán kiadott 3541/1956. (VIII. 22.) számú minisztertanácsi határozat rendelkezett. A Hegedüs András miniszterelnöksége és Piros László belügyministersége alatt született határozat a törvénytelenégek felülvizsgálatára és a Belügyminisztérium új szervezetének kialakítására irányuló szándékot jelezte. Előkészítésének idején, 1956. augusztus 9-én került az MDP Politikai Bizottsága elé Egri Gyulának, a Központi Vezetőség (KV) titkárnak jelentése a politikai perekben kompromittált államvédelmi tisztek ügyében. Ezek nagyrészt még akkor is a Belügyminisztérium kötelékében dolgoztak, ellenük az ügyészégi eljárás csak 1956 szeptemberében indult meg,⁴ ezért a BM működéséről szóló határozat indoklása határozottan leszögezte, hogy a minisztérium munkáját a Magyar Népköztársaság törvényei és a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége útmutatásai alapján, a kormány közvetlen irányításával kellett hogy végezze, és rendszeresen köteles volt beszámolni tevékenységéről.⁵ Feladata pedig nem lehetett más, mint „a szocialista rend védelme az imperialista, kapitalista hírszerzőszervek, a belső ellenséges és bűnöző elemek tevékenységével szemben.”⁶

A határozat szövegét olvasva szembetűnő, hogy a Belügyminisztérium feladatkörének meghatározásában a közigazgatási funkcióval szemben elsődleges szerepet az államvédelmi feladatok kaptak. Mindezt az tette lehetővé, hogy az államvédelmi szerveknek a Belügyminisztériumba való 1953-as integrálását követően⁷ az államigazgatási feladatok átvételére külön szervezetet, a Minisztertanács Helyi Tanácsok Titkárságát hozták létre, és ezzel az intézkedéssel a BM szerveinél a hangsúly az államvédelmi munka irányába tolódott el.⁸ A minisztérium kollégiuma 1956. július 28-i ülésén fogadta el az 1956-os év harmadik negyedévére vonatkozó munkatervét. Az 1956. augusztus 22-én tárgyalandó javaslatok között első napirendi pontként szerepelt a „belügyi szerveknél folyó egyszerűsítésre” vonatkozó javaslat.⁹ Az előzetes tervezet szerint a javaslat előadója Bartos Antal államvédelmi miniszterhelyettes lett volna. A munkatervben ugyanakkor e napirendi pont mellett az alábbi kézírásos bejegyzés olvasható: „Bartos e. javasolja vegyük le, aktualitását veszítette.”¹⁰ A bejegyzés arról tanúskodik, hogy a Belügyminisztérium feladatainak működésére vonatkozó sürgős határozatot időközben kidolgozták, hiszen alig három héttel később, augusztus 22-én már érvénybe is lépett.

A nem nyilvános sorozatba tartozó, „szigorúan titkos” és „különösen fontos” minősítést viselő jogszabályt a Határozatok Tára nem tette közzé, még az 1959-ben belső használatra szánt, három kötetben kiadott belügyi parancs- és utasításgyűjtemény sem tett említést róla.¹¹ Mindösszesen 69 példány készült belőle, amelyek közvetlenül a párt és a kormányzat vezető tisztségviselőinek, valamint az illetékes belügyi vezetőknek

az asztalára, illetve páncélszekrényébe kerültek. Az elosztó szerint az iratot Hegedüs András, a minisztertanács elnöke, valamint első helyettese, Hidas István, illetve Apró Antal, Mekis József, Erdei Ferenc, Marosán György a minisztertanács elnökhelyettesei, illetve Nonn György legfőbb ügyész, Házi Árpád, az állami ellenőrzés minisztere, valamint Halász József és a BM illetékes vezetői kapták meg.¹²

A 12. példányon olvasható bejegyzés szerint 1975. június 4-én a 6000/1975. MT számú határozattal helyezték hatályon kívül.¹³ Ekkorra már a Magyar Népköztársaság állambiztonsági feladatait az 1974. évi 17. tvr. alapján szabályozták,¹⁴ tehát az 1956 nyarán meghozott minisztertanácsi határozat majdnem 20 éven keresztül volt érvényben, sőt az 1956-os forradalmat is „átvészelte”. Az 1975-ös határozat a korábbihoz képest az állambiztonsági feladatokról meglehetősen szűkszavúan nyilatkozik. Míg az 1956-os jogforrás az állambiztonsági szervek által használható titkosszolgálati eszközöket és módszereket részletesen felsorolta, addig az 1975-ös határozat szövege az állambiztonsági tevékenység ezen területeit csak a vonatkozó jogszabályokra való utalás szintjén érintette.

A közreadott dokumentum az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából (ÁBTL), az állambiztonsági módszertani anyagok feldolgozása során került elő. Az irat további ismert példányai és a kísérő iratok a Magyar Országos Levéltárban (MOL) lelhetőek fel.¹⁵ Noha az ÁBTL-ben található példány szövegét tekintve a MOL-ban őrzött hat példánnyal teljesen megegyezik, ugyanakkor a szövegbeosztást illetően az egyes példányok között mégis kisebb eltérések mutatkoznak, ami az írógépen indigóval készíthető feljegyzések számának limitált voltával magyarázható. Ami valószínűsíthető: az itt közölt példány sokadik másodlat, ugyanis a sorok végéről az utolsó betű olykor lemaradt. A személyi állomány kiképzésére és továbbképzésére vonatkozó kiemelés, valamint az, hogy az irat a tanulmányi és módszertani anyagok közül az *Elhárítás* című folyóirat duplum példányából került elő, arra utal, hogy az irat az operatív beosztottak szakmai továbbképzését szervező BM Tanulmányi és Módszertani Osztály¹⁶ példánya lehetett.

Dokumentum

A Minisztertanács határozata a belügyi és állambiztonsági szervekről, 1956. augusztus 22.

Belügyminisztérium¹⁷
10-1958/1956.

Szigorúan titkos

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 3541(VIII. 22.) 1956. sz. határozata a Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumáról

A Belügyminisztérium a Magyar Népköztársaság államigazgatási, adminisztratív szerve. Alapvető feladata a szocialista rend védelme az imperialista, kapitalista hírszerzőszervek, a belső ellenséges és bűnöző elemek tevékenységével szemben.

A Belügyminisztérium egész munkáját a Népköztársaság törvényei, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége útmutatásai alapján a kormány közvetlen irányításával – a széles dolgozó néptömegekre támaszkodva – végzi, e szerveknek rendszeresen beszámol tevékenységéről.

A Belügyminisztérium szervei személyi állományának a párthoz, a kormányhoz, a hazához és a dolgozó néphez hű, politikailag szilárd és önfeláldozó dolgozókból kell összetevődni.

A Belügyminisztérium személyi állományának utánpótlása az MDP- és DISZ-szervezetek¹⁸ és vezető pártszervek javaslatai alapján történik olyan, a szocialista építés

ügyéhez hű munkások, parasztok és értelmiségiek közül, akik megfelelő általános és politikai képzettséggel rendelkeznek

A személyi állomány kiképzése és továbbképzése érdekében a Belügyminisztérium szervei rendelkezhetnek saját speciális tanfolyamokkal,¹⁹ közép- és felsőfokú tanintézetekkel.²⁰

A Belügyminisztérium szerveinek szervezeti felépítését kormányhatározat állapítja meg, általában az ország közigazgatási felosztásának megfelelően. A Belügyminisztérium kötelékébe tartoznak: az államvédelmi szervek, rendőrség, határőrség, belső karhatalom, tűzoltóság és légoltalom.

A Belügyminisztérium – államvédelem, rendőrség, határőrség, belső karhatalom, tűzoltóság és légoltalom – főbb feladatait az alábbiak[ban] határozzák meg, elsősorban részletezve a titkos operatív hálózati munkában használható módszereket.

Az államvédelmi szervek alapvető feladatai

Az államvédelmi szervek védik a Magyar Népköztársaság állambiztonságát. Védik és óvják Népköztársaságunk állami, gazdasági és társadalmi rendjét, a munkásosztály, a dolgozó nép érdekeit az imperialista, kapitalista hírszerzőszervek, a reakciós külföldi emigráns központok ügynökei és a belső ellenséges erők mindenfajta aknamunkájával szemben. Feladatuk idejében felderíteni és megakadályozni a párt- és a kormány politikájának, a szocializmus építésének aláásását[sic!], akadályozására irányuló ellenséges tevékenységet, leleplezni és ártalmatlanná tenni az államellenes bűncselekmények elkövetőit.

Az államvédelmi szervek feladatai elsősorban:

1. Felderíteni és megakadályozni az imperialista, kapitalista hírszerzőszervek országunk ellen irányuló kémtevékenységét. Leleplezni az ellenséges külföldi központok által irányított szabotázs-, kártevő, diverziós, terror- és egyéb államellenes cselekményeket.
Felderíteni az imperialista, kapitalista országok és egyéb szervezetek (Vatikán, stb.) hírszerző és elhárító szerveinek a Magyar Népköztársaság ellen irányuló terveit, szándékait, aknamunkájuk módszereit, behatolási csatornáikat és a belső reakciós erőkkel, csoportokkal való kapcsolataikat.
2. Védni a fegyveres erőket és szervezeteket a katonai, ipari, közlekedési, mezőgazdasági objektumokat, kül- és belkereskedelmi szervezeteket, tudományos, kutató- és tervezőintézeteket, kulturális intézményeket és szervezeteket a kémek, diverzánsok, terroristák és más reakciós, ellenséges elemek behatolása ellen.
Felderíteni és felszámolni az ország területén működő illegális ellenforradalmi szervezeteket, szervezkedéseket.
3. Biztosítani a párt és a kormány vezetőinek védelmét, biztonságát. Az államtitok védelmét, a párt- és állami titkos levelek és anyagok továbbítását.
4. Megszervezni az országba érkező imperialista államok gyanús állampolgárainak ellenőrzését. Ellátni a ki- és beutazásokkal, útlevegényekkel kapcsolatos feladatokat.
5. A párt és kormány külön megbízása alapján irányítani és ellenőrizni a Magyar Népköztársaság illetékes minisztériumi és hivatali rejtjelező munkáját. Megszervezni és ellátni az országon belüli rejtjeles összeköttetés feladatait. Megfelelő irányokban rejtjelfejtő munkát végezni.
6. Órizetbe venni, előzetes letartóztatásba helyezni az államellenes bűnözőket a Büntető Perrendtartás és a Büntető Törvénykönyv, valamint más törvényes rendelkezések alapján.

Az államvédelmi szervek munkájának eszközei és módszerei

Az imperialista államok hírszerző szervei és a belső ellenséges erők aknamunkája elleni harc alapvető titkos eszköze az ügynökség. (Ügynökök, informátorok, rezidensek, találkozási és konspiratív lakások tulajdonosai.)

Az ügynökök, informátorok, rezidensek beszerzésének rendjét és a velük való munka módszerét a belügyminiszter által kiadott szabályzatok és parancsok tartalmazzák.

Az államvédelmi szervek operatív célból külső figyelést és környezettanulmányt alkalmaznak a feldolgozás alatt álló személyekkel kapcsolatban, amit a Belügyminisztérium állományába tartozó titkos munkatársak végeznek.

A külső figyelésnél különböző álcázó és technikai eszközöket (pl. rádióösszeköttetés, titkos fényképezés stb.) alkalmaznak.

A kémek és ellenséges szervezkedések tagjai kapcsolattartási módjainak, bűnös terveinek felderítésére, kémanyagok kijuttatásának megakadályozására, valamint a feldolgozás alatt álló személyek leleplezésére a Belügyminisztérium titkos ellenőrzést végezhet az érkező és kimenő nemzetközi és belső levélforgalomban. A párt és vezető kormányzati szervek levelezésének ellenőrzése szigorúan titkos.

Államellenes bűncselekménnyel gyanúsított személyek lakásán titkos házkutatást tarthatnak, illetve ilyen személyekkel szemben titkos előállítást foganatosíthatnak.

Különleges feladatok végrehajtására titkos államvédelmi állománnyal rendelkeznek.

Az államvédelmi szervek gyakorlati munkájukban az operatív technika különböző eszközeit alkalmazzák a feldolgozás alatt álló személyek beszélgetéseinek titkos lehallgatására.

Figyelemmel kísérik a kapitalista államok ügynöki rádióközpontjainak tevékenységét, ellenőrzik a hazai rádióállomások adásait, az államtitkot képező adatok közlésének megakadályozása céljából.

Az ügynöki operatív intézkedések végrehajtására megfelelő operatív technikát és hamis okmányokat készíthetnek és használhatnak.

Az államvédelmi szervek saját céljaikra – operatív nyilvántartást vezetnek olyan személyekről, akik államellenes tevékenységet folytatnak, ilyen tevékenységgel alaposan gyanúsíthatók, vagy akik az ellenséges hírszerző szervek és a belső ellenség számára bázist jelentenek. A nyilvántartás alap- és kiegészítő nyilvántartásra tagozódik.

A személyek, szervezkedések, csoportok és a hírszerző szerveink feldolgozása alatt álló objektumok nyilvántartásba vételének rendjét és a nyilvántartás vitelét a belügyminiszter parancsai és rendelkezése szabják meg.

A Belügyminisztériumnak joga van az ellenséges tevékenységgel – még nem ellenőrzött adatok alapján – gyanúsított személyekről ún. előzetes ellenőrzési dossziét felállítani. Amennyiben a gyanú alapját képező adatok az ellenőrzés során nem bizonyulnak valónak, az előzetes ellenőrzési dossziét meg kell szüntetni, és az abban szereplő személyeket az operatív nyilvántartásból maradéktalanul törölni.

A Belügyminisztérium szervei ügynökségükről külön nyilvántartást vezetnek.

A rendőrség feladata

A rendőrség feladatait, jogait és kötelességeit az 1955. évi 22. törvényerejű rendelet szabályozza. A törvényerejű rendelet kimondja: a rendőrség a Magyar Népköztársaság fegyveres szerve, a feladata a közrend, a közbiztonság védelme és a bűnözés elleni harc.

A rendőrség munkájában a dolgozó tömegekre támaszkodva biztosítja a szocialista tulajdon sérthetlenségét. A polgárok személyi és vagyonbiztonságát, a szocialista törvényesség megtartását, felügyeletét gyakorolja a közúti és légi forgalom rendjére és biztonsága felett, ellátja az állampolgárokat alapvető személyi okmányokkal. Megszervezi a Minisztertanács által meghatározott objektumok őrzését, valamint ellenőrzi azon tanácsrendeleteknek a végrehajtását, amelyek az ellenőrzés feladatát a rendőrségre bízzák.

A bűncselekmények megelőzése, felderítése és megszakítása érdekében a rendőrség a Büntető Perrendtartásban előírt jogok és kötelezettségek alapján végzett nyomozói és vizsgálati munka mellett a következő főbb titkos módszereket és eszközöket alkalmazhatja:

1. Ügynökséget szervezhet (ügynök, informátor, rezidens, találkozási lakástulajdonos, lebujsapda-tulajdonos), a szocialista tulajdon fosztogatásával, üzérkedéssel és más közbiztonságra veszélyes bűncselekményt elkövető személyek felderítésére és leleplezése céljából.
2. A titkos hálózati operatív munka során a következő módszereket alkalmazhatja:

Titkos kihallgatás, házkutatás, bűncselekmény végrehajtásával gyanúsított személyeknek, valamint iratoknak titkos lefényképezése, ujjlenyomatoknak titkos megszerzése.

Az illetékes államvédelmi szervén keresztül ellenőrizheti bűncselekménnyel gyanúsítható személyek levelezését, telefonbeszélgetését, valamint más beszélgetések lehallgatását.

3. Titkos állományt foglalkoztathat: bűnöző személyek megfigyelésének végrehajtására, környezettanulmány készítésére.
4. Titkos nyilvántartást vezethet: bűnöző elemekről, bűnös kapcsolataikról, rendőrség ügynökségéről.
5. A rendőrség körzeti megbízottai információszerzés céljából tájékoztató személyeket foglalkoztathatnak becsületes és a rendőrséget önként támogató állampolgárok közül.

Határőrség és a Belső Karhatalom feladata

A Határőrség és Belső Karhatalom a Magyar Népköztársaság fegyveres erejének része. A személyi állomány katonai rendjét, szolgálatellátását, katonai, politikai kiképzését és nevelését a Magyar Népköztársaság kormányának határozatai, valamint a belügyminiszter rendeletei, parancsai és utasításai szabják meg.

1. A Határőrség feladatai:

A Magyar Népköztársaság államhatárának őrzése és védelme az imperialista ügynökök, ember- és árucsempészek, valamint egyéb határsértőkkel szemben.

A határmenti terület és annak lakosságának védelme az ellenség támadásával és provokációs cselekményeivel szemben.

A nemzetközi határügyi egyezmények végrehajtásának, az államhatár belső és nemzetközi jogszabályokban meghatározott rendjének biztosítása. A nemzetközi személy- és teherforgalom, a határátlépésre jogosító okmányok ellenőrzése.

Ellenőrzi és betartja a határrendet, harcot folytat a határsávbán lévő ellenséges elemek ellen.

A határőrség felderítő szerveinek jogában áll a határvédelem sajátosságainak megfelelően titkos operatív hálózati munkát folytatni.

2. A Belső Karhatalom feladatai:

Államellenes cselekmények elkövetésével gyanúsított személyek vagy csoportok elfogása céljából tett államvédelmi operatív intézkedések katonai biztosítása.

A rend és biztonság elősegítése tömeges rendezvények megtartása alkalmával. (Díszszemlék, felvonulások, gyűlések stb.)

Segítségnyújtás más állami szervek számára a rend fenntartása érdekében a népi vagyoni megvédelmével kapcsolatos intézkedések, elemi csapások esetén. (Árvíz, tűzvész, földrengés stb.)

A fontos állami és honvédelmi jelentőséggel bíró objektumok őrzése és védelme.

A fontosabb közutak és vasutak biztosításában való részvételek, valamint fontos szállítmányok őrzése és kísérése.

A légtalmi szervek feladata

A lakosság életvédelmének, valamint az ipar folyamatos termelésének biztosítása rendkívüli állapotok idején, a légitámadások következményeinek csökkentése, a műszaki, mentő és egészségügyi segélynyújtó mentési munkálatok ellátása az országot ért károk során.

A fenti célok megvalósítása érdekében a légtalmi szervek állandóan tanulmányozzák a korszerű légitámadási eszközöket és azok hatásait.

A Honvédelmi Minisztériummal együtt kidolgozzák a korszerű légitámadási eszközök elleni védekezés módjait, a légoltalmi tudományos kutatómunka terveit, valamint az illetékes szervekkel együttműködve a légoltalmi rendszer mozgósítási készségét fokozó intézkedések tervezetét, és azokat jóváhagyás végett a kormányiszervek elé terjesztik.

Kidolgozzák a törzsek, a szolgálatok, az alakulatok, valamint az üzemi és önvédelmi légoltalmi szervezetek létszám- és felszereléstáblázatát, ellenőrzik az azokban foglaltaknak a szakminisztériumok és főhatóságok által történő megvalósítását. Biztosítják a légoltalmi szervezetek és eszközök állandó harckészletét, váratlan támadás esetére megszervezik a légoltalmi rendszer és a lakosság riasztását légiveszély esetére.

A tömegszervezetek és szakminisztériumok segítségével végzik a légoltalmi beosztottak kiképzését és a lakosság általános légoltalmi oktatását. Kidolgozzák a légoltalmi létesítmények tervezési és kivitelezési követelményeit, valamint az új építkezések során megvalósítandó műszaki rendszabályokat, továbbá ellenőrzik ezen követelmények gyakorlatban történő megvalósítását. Végzik a fel nem robbant bombák és robbanóanyagok hatástalanítását.

A légoltalmi szervezetek minden tevékenységüket a párt és kormányiszervek közvetlen vezetése alatt, a szakminisztériumokkal együttműködve végzik. A helyi légoltalom a tanács szerveire épül fel, annak vezetője a tanácselnök – mint légoltalmi parancsnok –, aki ez irányú munkáját a helyi pártszervezet irányítása mellett látja el.

A tűzrendészeti szervezetek feladatai:

Védeltmezik a tűztől Népköztársaságunkban az össznépi és szövetkezeti tulajdont, valamint az állampolgárok életét és javait.

Hatósági intézkedésekkel biztosítják a tűz elleni megelőző védekezést: tűzrendészeti határozattal kötelezik az érdekelteket a tűzrendészeti szabálytalanságok megszüntetésére, az új létesítmények tervezésénél érvényre juttatják a megelőző tűzrendészeti szabályokat. Tűzeseteknél ellátják a tűzoltási és mentési munkálatokat. Szervezik, ellenőrzik és segítik a tűzesetek és tűzkarok elleni társadalmi védekezést. Gondoskodnak a tűzrendészeti szabályoknak az állampolgárok előtti megismertetéséről. Szabálysértési eljárás útján felelősségre vonják a tűzrendészeti szabályok megsértőit. Gondoskodnak a megelőző tűzrendészet állandó fejlesztéséről. Következézetesen fejlesztik a tűzoltási szakfejlesztéseket és az oltástechnikai módszereket.

Az állami és társadalmi rend, a jogrend és az állampolgároknak az Alkotmányban biztosított jogai védelmére irányuló egységes, szocialista igazságszolgáltatás megvalósítása érdekében a BM szervei nyomozati, vizsgálati munkájukat az ügyészi és igazságügyi szervezetekkel, a Legfőbb Ügyészséggel és az Igazságügy[i] Minisztériummal szoros együttműködésben végzik.

A BM szervei az ügyészség és az Igazságügy[i] Minisztérium közötti együttműködést külön kiadott közös utasítások szabályozzák, a szervezetek funkcióinak megfelelő elhatárolása mellett.

A Belügyminisztérium és szerveinek munkája a szocialista törvényesség betartásának szempontjából az államvédelmi szervezet titkos, operatív, hálózati, technikai munkájának kivételével – a Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyészségének felügyelete alatt áll.

Az állami és társadalmi szervezetek vezetői a maguk területén támogassák a BM szerveit, vezetőit, beosztottait felelősségteljes feladataik eredményes végrehajtásában.

Hegedűs András s.k.
a Minisztertanács Elnöke

[ÁBTL 1.6. 10-1958/1956. Géppel írt másodlat. Az iraton az alábbi kézzel írt szöveg olvasható: „Hatályon kívül!”]

¹ A Magyar Néphadsereg átszervezéséről az 1071/1956. (VIII. 1.) sz. MT-határozat intézkedett. Lásd Horváth, 1996. 6.

² Baráth, 2010.

³ Krahulcsán, 2006. 1136–1137.

⁴ Baráth, 2010.

⁵ Lásd a határozat szövegének 2. bekezdését!

⁶ Uo. 1. bekezdés.

⁷ 500/6/1953. sz. (VII. 11.) MT-határozat.

⁸ Baráth, 2010.

⁹ Gyarmati – S. Varga, 2006. 823.

¹⁰ Uo. 823.

¹¹ ÁBTL 4.2. 10-1131/1959. Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1953–1956., ÁBTL 4.2. 10-1131/1959. Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1957., ÁBTL 4.2. 10-1131/1959. Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1958.

¹² MOL XIX-A-83-b. 3541(VIII. 22.)1956. számú MT-határozat.

¹³ Uo.

¹⁴ Lásd a 6000/1975. (VI. 2.) számú MT-határozatot az állambiztonsági feladatokról.

http://www.abtl.hu/html/hu/iratok/forrasok/1975_6000.pdf (Utolsó letöltés: 2011. március 22.)

¹⁵ MOL XIX-A-83-b. 3541(VIII. 22.)1956. számú MT-határozat.

¹⁶ Az operatív beosztottak szakmai továbbképzését megszervező Módszertani Bizottság felállításáról a 20/1950. ÁVH Vezetői parancs rendelkezett Lásd ÁBTL 4.2.

¹⁷ Utólagos bejegyzés: „2. Pld. 112”. A példány sorszáma vonatkozó megállapítás nem helytálló, mert a MOL-ban őrzött 1. példány attól eltérő írásképet és szövegbeosztást mutat.

¹⁸ Demokratikus Ifjúsági Szövetség.

¹⁹ A bekezdés széle tintával bejelölve, második fele külön aláhúzva.

²⁰ A szervezetileg független Államvédelmi Hatóság 1950-es megalakítását az ÁVH saját iskolarendszerű oktatásának a kiépítése követte. Több hónapos előkészítő munka után Péter Gábor 1951. szeptember 13-án adta ki a parancsot az egyéves Dzerzsinszkij Tisztképző Iskola beindítására. Az államvédelmi szervezet 1953-ban történt belügyminisztériumi betagozódása és az 1956-os forradalom dacára a Dzerzsinszkij Tisztképző Iskola a politikai rendőrség tisztjeinek és tiszthelyetteseinek kiképzését az évtized végéig önálló intézményként szolgálta. Csupán az évtized legvégén, 1959-ben került sor az általános rendőrtiszti és a politikai rendőrségi képzés integrálására. Ezt követően a BM Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszéke vette át az állambiztonsági ismeretek oktatását. Lásd Jobst, 2010.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

4.2. Parancsgyűjtemény

10-1131/1959. Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1953–1956.

10-1131/1959. Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1957.

10-1131/1959. Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1958.

Magyar Országos Levéltár (MOL)

XIX-A-83-b Minisztertanács, Előterjesztések és határozatok 1947–1960

Hivatkozott irodalom

Baráth, 2010.

Baráth Magdolna: Az államvédelem az egységes Belügyminisztériumban. *Betekintő*, 2010/3. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=159> (Utolsó letöltés: 2011.március 22.)

Gyarmati – S. Varga, 2006.

Gyarmati György – S. Varga Katalin (szerk.): *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956. Harmadik kötet*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2006.

Horváth, 1996.

Horváth Miklós: A Magyar Néphadsereg és az 1956-os forradalom (Részletek az 1956-os forradalom katonai történetéből). *Hadtörténelmi Közlemények*, 1996/3.

Jobst, 2010.

Jobst Ágnes: Dokumentum az államvédelmi tisztképzés megindításáról, 1948. *Betekintő*, 2010/2. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=140> (Utolsó letöltés: 2011. március 22.)

Krahulcsán, 2006.

Krahulcsán Zsolt: A politikai rendőrség pártellenőrzése. *Századok*, 2006/5.

A szabad mozgás korlátozása az ötvenes években és az 1956-os forradalom előtti utazási reformok

1956 februárjában ülésezett az SZKP XX. kongresszusa, amely – átmenetileg – szakítást jelentett a sztálinista politikával a Szovjetunióban és Magyarországon egyaránt.* A változások többsége hazánkban csak júliusban, az MDP KV ülészsaka után érett reformokká. Az ekkor leváltott Rákosi Mátyás helyére Gerő Ernőt választották a párt első titkárává. Az új vezető meghirdette a „tiszta lap” politikáját, amely az elfogadott párthatározat alapjává vált.¹

A reformok közül volt azonban egy olyan, amely már 1956 elején megkezdődött, sőt előkészületei visszanyúltak 1955 végére. Jelen tanulmányban ezzel a reformcsoporttal, vagyis az államhatárokon át történő szabad(abb) mozgás kérdéskörével szeretnék foglalkozni. Ide tartozik az útlevélrendészet általános szabályozása, a kivándorlás, a kishatárforgalom, a vízumügyi szabályozás, valamint a határforgalom ellenőrzésének megváltozása is. Nem mellékesen az országon *belüli* szabad mozgás lehetősége is megnőtt. Az ötvenes évek elejétől ugyanis a határövezet létrehozása miatt a déli és a nyugati határ közelében élő lakosság országon belüli mozgását is engedélyekhez kötötték, s erre a területre máshonnan belépni is csak külön igazolványokkal lehetett.

Az utazási reformok előtti helyzet

A reformok jelentőségének megértéséhez szükséges, hogy először vázoljam az ötvenes évek első felének utazási körülményeit. Csak így válik érthetővé, hogy milyen nagy változásokra került sor ebben a kérdésben 1956 kora tavaszától kezdődően.

E korszakban olyan titkos (nem nyilvános) rendeletek szabályozták az útlevélkérdést, melyeknek keletkezési ideje és száma ismeretlen. A Határőrség² 1952-es iratai közt azonban található egy összefoglaló, mely némi fényt vet az ötvenes évek elejének útlevélgyakorlatára is. Eszerint a Budapest területén lakók, valamint minden hivatalos ügyben utazó személy útlevélkiadását az Államvédelmi Hatóság Útlevél Osztálya közvetlenül intézte. Minden más esetben a lakóhely szerint illetékes rendőrhatalósághoz kellett beadni a kérelmeket. Az útlevél-kérelmezőkről e szerv környezettanulmányt készített, javaslattal megküldte az ÁVH megyei osztályának, ahonnan a kérelmet véleményezve küldték tovább az Útlevél Osztálynak döntés végett.³

Az 1945 előtti gyakorlathoz képest is nőtt az útlevéltípusok száma. Korábban a hazatérési engedély mellett hajós, diplomata-, szolgálati, kollektív és magánútlevelek is voltak, illetve az utóbbinak létezett kivándorlási típusa is. Ezek mellett most már látogató, külügyi szolgálati és sportútlevelek is léteztek.⁴ Az útlevélkérelemhez számos okmányt, igazolást kellett csatolni. Valamennyi útlevél esetén szükség volt állampolgársági bizonyítványra, születési (esetleg még házassági) anyakönyvi kivonatra és a rendőrség által láttamozott fényképekre. Igazolni kellett az utazás szükségességét (hivatalos utazáshoz: az utazást eszközöző minisztérium elvi engedélyét, látogató útlevélhez pedig családi levelet, orvosi bizonyítványt, hozzátartozó halotti anyakönyvi kivonatát vagy hagyatéki tárgyalásra szóló idézést stb.). Magánutazáshoz még ezentúl kellett az állami vállalatoknál dolgozók részéről egy, a vállalat vezetője által aláírt hozzájárulás is.⁵ Az útlevél kiadása előtt a kérelmezőket priorálták, majd hivatalos utazásnál mindig, magánút esetén pedig szükség esetén kikérték az illetékes osztályok véleményét, majd a döntést az 1949. augusztus 1-jétől működő Külföldi Kapcsolatok Bizottsága hozta meg.⁶

Az útlevelek érvényessége a ma is megszokott időbeni korlátozáson túl területi korlátozás alatt is állt. Ez a legtöbb esetben egy-két, konkrétan megnevezett országot jelentett, s a felsoroltakon kívül más államba az okmány nem volt érvényes. Korlátozta az útlevelek használhatóságát az is, hogy csak kiutazási engedéllyel (lényegében

kiutazási vízummal) voltak érvényesek, melyek útlevéltípusonként is eltérőek voltak.⁷ Emellett természetesen valamennyi külállam felé kölcsönös vízumkényszer állt fenn, vagyis be- és átutazási vízumokat is be kellett szerezni. A kivándorló, a sport- és a kollektív útlevél, illetve a hazatérési engedély csak egyetlen alkalomra szólt, s ezeket a határon éppúgy bevonták, mint a szolgálati, külügyi szolgálati és a diplomata-útlevelekhez szükséges, de külön papíron adott kiutazási engedélyeket. Jellemző, hogy még a társasutak engedélyezése sem volt könnyű: egy osztrák–magyar labdarúgó mérkőzésre az IBUSZ szeretett volna 200 főt kiutaztatni Bécsbe, de az üggyel foglalkozó Politikai Bizottság (!) megvétózta a tervet.⁸ Sőt, a Nagy Imrét megbuktató Rákosi-restauráció 1955-ben úgy döntött, hogy „a kapitalista országokból Magyarországra irányuló idegenforgalmat lényegesen csökkenteni, illetve korlátozni kell”.⁹ Szerencsére ez a tendencia csak néhány hónapig tartott, s ezt követően a politikai vezetés támogatni kezdte a Magyarországról induló társasutakat, és nem gördített akadályt a nyugati turisták beutazása elé sem.¹⁰

1953-ban „apróbb” módosításokat terveztek az útlevélrendészetben, ráadásul nem a könnyítések érdekében, hanem épp az „ellenőrzés hiányosságai” miatt. Mivel a vízumok és a kiutazási engedélyek hamisítói nem mindig fedték fel, ezért a javaslat szerint a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatalnak (a továbbiakban: KEOKH), illetve a Külügyminisztériumnak 48 órával előre előzetes értesítést kellett volna küldenie a forgalom-ellenőrző pontok (FEP-ek) számára a várhatóan érkező személyekről. Ezzel együtt a határátlépés helyét és idejét az útlevelet (kiutazási engedélyt) kiadó hatóságnak fel kellett volna tüntetni az úti okmányban is. Ugyanez vonatkozott volna a Magyarországra utazó külföldiekre is a vízumok kiadásakor.¹¹ Ezen rendelkezést ugyan e formában nem léptették hatályba, de a külföldi állampolgárokra vonatkozó részét 1954-ben a Minisztertanács megerősítette.¹² A külföldiek tehát csak az úti okmányban feltüntetett helyen és időben léphették át az országhatárt, de a gyakorlatban ezt igen nehéz volt megvalósítani. Az utasok zaklatása azonban ezzel nem volt teljes. A személyi igazolványok bevezetésekor előírták, hogy azt külföldre nem lehet kivinni, hanem a kiutazási engedély átvételekor le kell adni a KEOKH-on, majd visszautazás után két napon belül kell felvenni.¹³

Kivándorlásra alig volt mód, mégpedig nem a célállamok bevándorlási korlátozása miatt (mint a két világháború között), hanem a hazai előírások miatt. Kivándorló útlevél kérelmezése esetén a turistaútlevélhez szükséges igazolásokon túl az adóhivatal igazolását is csatolni kellett, hogy a kérelmezőnek nincs adótartozása; igazolni kellett, hogy nem hagy hátra maga után ellátatlan személyt; szükség volt a beutazási engedélyre (elővízumra), mégpedig eredeti nyelven és hiteles fordításban is.¹⁴ A szabályok szerint azok vándorolhattak csak ki, akik 60 év feletti, és megélhetésük Magyarországon nem volt biztosított, de külföldi hozzátartozójuk vállalta eltartásukat. Orvosilag igazolt munkaképtelenség esetén 50 év feletti személy is kivándorolhatott, ha nem volt eltartott hozzátartozója Magyarországon, és külföldi megélhetése biztosított volt. Ezenkívül azok a kettős állampolgárok hagyhatták el az országot, akiknek egy budapesti követség kérte kiutazását.¹⁵ Még a külföldi állampolgárokkal kötött házasság sem volt garancia arra, hogy kivándorló-útlevelet kapjon valaki. Ilyen házasságot csak az igazságügy-miniszter javaslatára engedélyezhetett az Elnöki Tanács, kapitalista állampolgárokkal azonban csak különösen indokolt esetben, belügyminiszteri egyetértés alapján. Kivándorló útlevelet kizárólag a már engedélyezett házasság után lehetett kapni, ha a külföldi állampolgár nem Magyarországon élt.¹⁶ A kivándorlás (idegen szóval emigrálás) legális csatornáinak eltömődése ismét megteremtette az illegális kivándorlás szükségességét. Ez utóbbit disszidálásnak nevezte a politikai vezetés, s tiltott határátlépés, vagy hazatérés megtagadása büntette miatt büntetőjogi kategóriává tette azt¹⁷ (tehát disszidensnek számított az is, aki legális útlevéllel hagyta el az országot, de külföldről nem tért haza).

Egy 1951-ben kiadott rendelkezés szerint az utasok ki- és beléptetése a határátkelőhelyeken rendkívül szigorú módon zajlott: az érkező vonatokat a vágány két oldalán kordonszolgálat várta, de a vonatokat az országhatár és a határállomás közt is kísérték, hogy ne szállhasson le, illetve fel senki. Az utasoktól az útlevelet elvették, azokat a vonaton kívül ellenőrizték, az utasokat nyilvántartásba vették (jegyzékelték),

majd a vonaton adták vissza. Az okmányok elvételekor és visszaadásakor is végeztek személyazonosítást. Közben a kutató csoport tagjai átvizsgálták a vonatot, hogy elbújva se szökhessen át senki a határon. A be- és kilépő hajókat szintén követték az ellenőrzőpont és a határ közt. A hajók és repülők vizsgálata is kordon, illetve megfigyelés alatt történt. A hajók, repülők és gépkocsik utasainak úti okmányait is összegyűjtve, külön helyiségben ellenőrizték.¹⁸

Az úti okmányok vizsgálata rendkívül alapos volt: figyelni kellett az útlevél tulajdonosa és az útlevelet felmutató személy azonosságát, az úti okmány területi és időbeli érvényességét, az aláírások, bélyegzők szabályosságát és érvényességét, a vízumok és egyéb szükséges engedélyek meglétét, az átléptetés jogosságát. Meg kellett állapítani, hogy nem szerepel-e az utas a kitiltottak listáján. Különös gondot kellett fordítani arra, hogy az útlevélben nincs-e javítás, törlés, fénykép- vagy lapcsere, hamisított bélyegző, vízum vagy aláírás stb. Az átutazók esetén azt is vizsgálni kellett, hogy hol és mikor lépett be, a külföldiek okmányát belépéskor kezelték-e. A határon átlépő személyekről nyilvántartást kellett vezetni.¹⁹ Természetesen mindez rendkívül hosszú időt vett igénybe, ennek következtében például a nemzetközi vonatok 1–2 órát álltak a határállomásokon.²⁰

Nem csoda, hogy a nemzetközi vasúti forgalom meglehetősen alacsony volt. Még kevesebben közlekedtek autóval külföldre; ez ekkor szinte csak a diplomaták kiváltsága volt. Ehhez képest meglehetősen marcona volt a közegek hozzáállása az utasokhoz: a belépő külföldiek többször panaszolták, hogy golyószórával vették körül őket, főleg az osztrák határon. „Enyhítésként” 1951-től már „csak” géppisztollyal szerelték fel a határőröket és kioktatták őket az ellenőrzés kulturált végrehajtására is.²¹

1948 és 1950 között a korábban minden szomszédos ország felé létező kishatárforgalom fokozatosan megszűnt. Az egyezmények megszüntetésében Magyarország játszotta a kezdeményező szerepet.²² Egyedüli kivételként északi szomszédunkkal maradt fenn a kishatárforgalom. Az egyezmény megkötéséhez Csehszlovákia ragaszkodott, e nélkül nem volt hajlandó a közös határállomásokra vonatkozó egyezmény megkötésére sem. A magyar fél tehát akarata ellenére fogadta el a kishatárforgalom részleges fennmaradását, valódi szándékai szerint ugyanis az alkalmi útilap teljesen megszűnt volna és a távolsági forgalom számára megnyitott átkelőhelyek számát is csökkenteni akarta.²³ A tárgyalásokat végül csak 1951-ben kezdték meg, csehszlovák tervezet alapján.²⁴ Ezek a megbeszélések kudarcba fulladtak, ezért 1951 végén a kishatárforgalmi átkelőhelyek zömének lezárására tett javaslatot az ÁVH Határőrség parancsnoka.²⁵ Végül 1952. április 7-én kötötték meg a határsávforgalmi egyezményt a felek, ami az évek óta csak a szokásjogon alapuló útilapos forgalmat legalizálta.²⁶ Fennmaradt a határszéli úti igazolvány is, a szomszédos ország határsávjában az állami illetve szocialista szektorban dolgozó alkalmazottak számára (többszöri átlépésre, 6 hónapra volt érvényes). Az alkalmi útilap zömmel rokonlátogatásra volt használható. Mindkét okmányt láttamoztatni (vízummal ellátni) kellett.

Az ötvenes évek első felében tehát a kishatárforgalom kizárólag Csehszlovákia felé (és magáncélra csak az alkalmi útilappal) volt lehetséges. Az egyezmény a két állam közt nem nevezte meg pontosan, hogy milyen jogcímen lehet útilapot kapni, csak arról rendelkezett, hogy indokolt esetben adható. A forgalom néhány járvány esetén szünetelt, de egyébként zavartalanul folyt. 1953-ban felmerült, hogy az útilapok kiadását ne a határátkelőhely parancsnoka, hanem a határőrkerület parancsnoka végezze, de Piros László országos parancsnok ezt a nemzetközi egyezménnyel ellentétesnek találta.²⁷ 1955-ben mégis úgy rendelkeztek, hogy a kerület-, illetve az önálló zászlóalj-parancsnok engedélyezze azok kiadását az őrsparancsnokoknak. Ekkor egyoldalúan szabályozták a Csehszlovákiával kötött egyezmény vitatott, illetve tisztázatlan pontjait, például az útilap-kérelmek jogcímét is.²⁸ Ezt azonban már 1955. június végén vissza kellett vonni, mert sokan félreértették a hatóságok közül is. Emiatt sokan kaptak útilapot, s e gyakorlatot a határőrség nem támogatta. Ezután csak az kaphatott útilapot, akit a párt, tanács vagy tömegszervezet javasolt, a határátlépések számát évente 3 alkalomra korlátozták.²⁹

Az országon belüli szabad mozgás a modern államban magától értetődő dolog, s a 20. században csak háború esetén volt korábban példa arra, hogy jelentős belföldi területekre csak különleges engedéllyel lehessen utazni.³⁰ 1948-tól azonban békeidőben is megjelent ez a jelenség. Kezdetben (1948–50 között) még csak a határvonal megközelítéséhez volt szükség határmegközelítési engedélyre, ami az ország egész területén a határvonaltól számított 200 m-re vonatkozott.³¹

A határövezetet, melybe a belépés magyar állampolgárok számára is külön engedélyhez kötődött, először Jugoszlávia felé hozták létre 1950-ben, a nyugati határövezet csak 1952-ben jött létre.³² A hatékonyabb határőrizet érdekében 2 km-es (délen 500 m-es) és 50 m-es határsávot is bevezettek, amelyben még szigorúbb feltételekkel lehetett csak tartózkodni. A 15 km-es övezet állandó lakói állandó igazolványt kaptak, amivel saját megyéjük határövezetében szabadon mozoghattak. A nem határövezeti lakosok kérhettek állandó (letelepedési célú) és ideiglenes beutazási engedélyt is a lakhelyük szerinti első fokú rendőrhatalóságon. A kérelemhez indoklást és munkahelyi igazolást is kellett csatolni, magáncélú utazásnál is. Az engedélyt nyert személyek határövezetbe való beutazásuk után és onnan való kiutazásuk előtt is jelentkezésre kötelezettek voltak. Az ideiglenes engedélyek csak egy község területére szóltak.³³ A jugoszláv határövezet helyzetét 1952-ben újraszabályozták.³⁴ 1954-ben bevezették a személyi igazolványokat. Ekkor az állandó határövezeti tartózkodás jogát igazoló okmányt megszüntették, helyette a személyi igazolvány „különleges bejegyzések” rovatába pecsételtek erre vonatkozó engedélyt.³⁵

Az 1950-es évek elején a magyar külképviseletek tehát már szinte, 1953-tól pedig kizárólag a KEOKH előzetes engedélye után adhattak ki vízumokat. A külképviseletnek fel kellett terjeszteni az általa véleményezett vízumkérelmeket. A KEOKH minden kérelmezőt lepriorált és esetleg az ÁVH véleményét is kikérte, a döntést a magyar állampolgárok útlevélkérelmeit is elbíráló Külföldi Kapcsolatok Bizottsága (KKB) hozta meg. A külföldieknek nem csak be-, illetve átutazási, hanem 6 hónapot meghaladó magyarországi tartózkodásuk végén kiutazási vízumot is kellett szerezni. A nem átutazó külföldieknek természetesen jelentkezési kötelezettségük is volt, amikor is 14 napos tartózkodási engedélyt kaptak.³⁶ Ezeket az engedélyeket a külföldi kilépésekor a határőrség bevonta.³⁷

A korszak legfontosabb idegenrendészeti szabálya 1954-ben, nyílt rendelet formájában jelent meg, hatálytalanítva az 1903-ban és 1930-ban e tárgyban született törvényeket.³⁸ A rendelet rögzítette, hogy külföldi csak érvényes útlevelemmel és vízummal léphet be az országba, csak előre meghatározott helyen lépheti át az országhatárt. Átutazás esetén utazásának megszakítása nélkül legfeljebb 48 órát tartózkodhatott az országban (ez esetben átutazó vízummal kellett rendelkezzen). A beutazó vízummal rendelkezőknek érkezésük után 24 órán belül jelentkezni kellett a KEOKH-nál, vidéken pedig a rendőrségen. Itt kellett ideiglenes tartózkodási engedélyt (legfeljebb 14 napra), tartózkodási engedélyt (legfeljebb fél évre), illetve lakhatási engedélyt is kérniük. Ezek (lejárta előtt 2, 15, illetve 30 nappal) meghosszabbíthatóak voltak. Munkavállalásra csak a lakhatási engedély jogosított. A külföldi csak az engedélyén szereplő címen lakhatott, címváltozását 24 órán belül kellett bejelentenie. Kiutazáskor a legfeljebb 14 napig itt tartózkodóknak 24 órával távozásuk előtt kellett ismét jelentkezniük, a hosszabb időn át itt tartózkodóknak pedig kiutazási engedélyt (lényegében kiutazási vízumot) kellett kérniük.³⁹ A Külügyminisztérium egyébként a még készülő rendeletben kifogásolta, hogy a vízumban ezután fel kell tüntetni a határátlépés helyét, de a tiltakozásnak nem volt eredménye.⁴⁰ E kivételesen nyilvános rendeletet is kiegészítették egy belső határozattal, ami szerint a 16 éven felüli, Magyarországon tartózkodó külföldieket el kellett látni lakhatási, illetve tartózkodási engedéllyel. A vízumot a belügyminiszter (gyakorlatilag a KEOKH) adhatta ki, kivéve a külföldi követségek munkatársainak, akiknek vízumkérelmeiről a külügyi tárca döntött.⁴¹

Az 1955–56-os útlevelügyi reformok

A nemzetközi idegenforgalom növekedése és az „új szakasz” következtében 1955-től indult el némi változás. 1955-ben a határőrség elvetette azt az ötletet, hogy kizárólag személyi igazolvánnyal lehessen átkelni. Ehelyett a vízumok eltörlését, illetve a már

forgalomban lévő, egylapos és egy útra szóló útlevelek illetékének mérséklését javasolták.⁴² Az egylapos útlevel nem egyezik meg a későbbi betétlappal (útlevellappal), hanem egy alig néhány évig fennálló útleveltípus volt.⁴³ Ugyancsak javasolták, hogy az egylapos útlevelet a BM megyei főosztályok is adhassák ki az adott megye állandó lakóinak, ami jelentősen decentralizálta az útlevel-kiadás jogát.⁴⁴ Erről egyébként eredetileg a BM Kollégiuma döntött 1955 márciusában, de ekkor még csak a nagyobb útlevelkérelmet produkáló megyék számára engedélyezték. Itt született döntés arról is, hogy ésszerű határidőt kell szabni a BM operatív osztályainak, hogy állást foglaljanak az útlevel-kérelem elfogadásáról, ugyanis gyakran 6 hónap alatt sem küldtek választ az Útlevel Osztálynak. Szintén javasolták a hivatalos útlevel érvényességi idejének 2 évre emelését.⁴⁵

A határozat ellenére még 1955 októberében is lassú, bürokratikus volt az útlevelosztály munkája, s emiatt a BM Kollégium újabb változásokként javasolta, hogy az egylapos útlevel kiadását most már kizárólag a megyei főosztályok végezzék, a társasutak útlevelügyeit pedig kizárólagos joggal az IBUSZ intézze.⁴⁶ Valójában nem csak a társas-, hanem a magánutazások útlevelügyeinek intézésébe is bevonták az idegenforgalmi vállalatot. Ennek előkészítése már 1955 júniusában kezdődött, mivel nagyon megsokszorozódott az utazási kérelmek száma Csehszlovákia és Lengyelország területére. Ez túlterhelte a BM Útlevel Osztályt és a budapesti nagykövetségeket is. A javaslat szerint a népi demokratikus államokba (az NDK és Jugoszlávia kivételével) irányuló magánutazások ügyeibe be kell kapcsolni az IBUSZ-t. Eredetileg az utazási iroda feladatai közé tartozott volna az útlevelkérelmek kitöltése, továbbítása a hatóságoknak; a vízumkérdőívek kitöltése az adott állam nyelvén, továbbá a kész útlevel és a vízumigénylés továbbítása a külképviseletekre. A Közlekedési- és Postaügyi Minisztérium azonban ellenezte, hogy a vízumkérdőlapokat az IBUSZ vigye be a követségekre, így ez kiesett a feladatok közül. Az augusztusi kormány-előterjesztés még annyiban módosította a tervet, hogy kezdetben csak Budapesten és Pest megyében vonták be az IBUSZ-t az útlevelügyek intézésébe, további 5 megyében pedig 1956 elején került sor erre.⁴⁷ A kormány ezután valóban bevonta az IBUSZ-t az útlevel- és vízumügyek intézésébe. 1956. március 31-én kormányhatározat könnyítette meg a szocialista országokba való utazásokat; ennek értelmében a belügyminiszter bevezette a személyi igazolvánnyal érvényes útlevellapok (ún. betétlapok) használatát.⁴⁸ Ezek június 13-tól kerültek forgalomba.⁴⁹

A sajtóban 1956 áprilisának elején már felhívásszerű cikk jelent meg, amely a társasutazásokat „reklámozta”.⁵⁰ Az is jellemző, hogy a Szabad Nép májusban a címlapon (!), bár csak pár soros cikkben, számolt be arról, hogy szovjet és osztrák turisták érkeznek Budapestre.⁵¹ Címlapra került a nemzetközi légijáratok beindításának híre is.⁵² Az IBUSZ májusban jelentette be, hogy lényegesen (8-10 hétről 4 hétre) csökkenti az útlevel- és vízumügyek intézését, valamint azt, hogy teljes körű ügyintézészt biztosít a lakosságnak.⁵³ Az intézkedések után valóságos „utazási láz” tört ki az országban, olyannyira, hogy az IBUSZ-nak átmenetileg nehézségeket okozott a megnövekedett útlevel- és vízumigény kielégítése – különösen a vállalt négy hetes határidőn belül. A gondokon túlórával, vasárnapi műszakkal, kiegészítő személyzet alkalmazásával igyekeztek felülkerekedni.⁵⁴ Ez azonban nem sikerült azonnal: a még a nyár folyamán utazni vágyó emberek tömegesen panaszkodtak arra, hogy ügyükben még felvilágosítást sem kapnak az IBUSZ-nál.⁵⁵ Sokan érezték úgy: az egész útlevelkérdést sűrű homály borítja; nem lehet tudni, hogy ki kaphat útlevelet és ki nem, sem azt, hogy ha egy kérelmet elutasítottak, akkor mi volt annak az indoka. Felmerült annak gyanúja is, hogy a kérelmeket azért intézik olyan lassan, hogy az embereknek menjen el a kedve az utazástól. Novobáczky Sándor újságíró szerint az útlevelkérelmek elutasítása esetén azt indokolni kellene. Legnagyobb hibának pedig azt tekintette, az útlevelrendszetnek nincsenek nyilvános, egyértelmű jogszabályai. Sürgette egy útleveltörvény megalkotását, annak érdekében, hogy az ügyintézés közigazgatási és ne rendőri jellegű legyen.⁵⁶

Érdekes, hogy az egyetlen nyílt útlevelszabály ebben korban a külföldön élő magyar állampolgárok úti okmányáról szólt, tehát azok számára született, akik viszont a magyar jogszabályokról nehezen értesülhettek. A 2/1956. BM rendelet intézkedett a külföldön élő magyar állampolgárok nyilvántartásba vételéről és közülük a 16 éven

felüliek ún. „úti okmánnyal” való ellátásáról. Az okmány két évre volt érvényes, a Belügyminisztérium állította ki, a változásokat (például lakcím) be kellett jelenteni és a külképviselet vezette át azokat az okmányba.⁵⁷ Lehetővé tették azt is, hogy a külföldön élő magyar gyerekek az óhazában nyaralhassanak. Ennek első esete 1955 nyarán volt, s a kezdeményezés sikere után 1956-ban is megismétlődött.⁵⁸

Az útlevelek 1956-tól csak illetékbélyeggel, vagy „illetékmentes” bélyegzővel ellátva voltak érvényesek; a bélyegek ára meglehetősen magas volt.⁵⁹ 1956-ra a forgalomban levő útlevelek és egyéb úti okmányok típusai megváltoztak. Megszűnt a sportútlevel, bevezették viszont az egylapos látogató útlevelet és az „utazási engedélyt” (betétlapot). A diplomata és a külügyi szolgálati útleveleket továbbra is a Külügyminisztérium állította ki, s ezek csak kiutazási engedéllyel voltak érvényesek. A szolgálati, látogató és kollektív útleveleket a BM Útlevel Osztálya adta ki, az egylapos látogató útlevelet, a betétlapokat viszont a BM megyei főosztályai is kiállíthatták. A szolgálati és látogató útlevel újbóli használata csak ismételt kiutazásra történő engedélyeztetés (ún. „pápaszemes” bélyegzővel történő pecsételés) után volt lehetséges. A kollektív útlevel és a betétlap csak egyetlen utazásra volt használható, visszatéréskor ezeket a határon bevonták. A betétlap csak a személyi igazolvánnyal együtt volt érvényes. A kivándorló útlevel csak kiutazásra, a hazatérési igazolvány csak beutazásra volt használható. Továbbra is létezett a hontalan útlevel (személyazonossági és utazási igazolvány), valamint lehetséges volt az útlevelben a házastárs és gyerekek feltüntetése is.⁶⁰

A szolgálati útlevellel való kiutazást ismét szabályozni kellett, mert számos visszaélés történt ezzel. 1955-ben elrendelték, hogy a kiküldő szervek készítsenek éves utazási tervet, a különböző külföldi meghívásokat pedig egy héten belül be kellett jelenteni. A kiutazási engedélyt időben kellett kérni, hiszen az útlevel nyugatra 4 hét, keletre 15 nap alatt készült el, és akkor még a vízum megszerzésére is időt kellett hagyni (ami kapitalista viszonylatban akár további 1–2 hónapba tellett).⁶¹ 1956-ban tervbe vették a kiutazásokat engedélyező bizottság (azaz a KKB) átalakítását is,⁶² ami végül elmaradt. A szocialista országokhoz hasonlóan betétlapok bevezetését fontolgatták a nyugati rokonlátogatások céljára, valamint a kivándorlás megkönnyítését is tervezték.⁶³ Néhány hónappal később a PB el is fogadta, hogy a politikailag megbízható személyek, akiknek nyugaton rokonai élnek, kiutazhassanak látogatói célból.⁶⁴

A statisztikai adatok is megerősítik: a nyitás komoly növekedést okozott a külföldi utazások számában. Az engedélyezett kiutazási kérelmek száma már 1955-ben háromszor akkora volt, mint az előző évben, 1956-ban pedig ismét megkétszereződött. 1954-ben a határt kevesebben lépték át negyedmillió főnél (ebben a hazánkba látogató külföldiek is szerepelnek). 1955-ben ez a szám meghaladta a félmilliót, 1956-ban pedig a másfélmilliót. A Jugoszlávia felé irányuló forgalom 1955-höz képest 12-szeresére nőtt, de Ausztria felől, illetve felé is megnégyszereződött.⁶⁵

1954-ben az MDP PB úgy döntött, hogy a kivándorlási kvótát felemeli, s elsősorban az osztályidegenek, a svábok, illetve azok kivándorlását akarták engedélyezni, akikért külföldi külképviseletek közbenjártak.⁶⁶ További emelésre került sor 1955-ben.⁶⁷ 1956 szeptemberében a PB ismét tárgyalta a kivándorlás kérdéséről. Elfogadták a kivándorlási korlátozások enyhítését: ezután már a 45 év felettiek is kivándorolhattak (volna) kapitalista országba, ha munkaképességük csökkent, és itthoni eltartásuk nem volt biztosított. A nem családfenntartók esetében a 45 éves korhatár sem volt kötelező. „Baráti” országba korra és nemre való tekintet nélkül engedték a kivándorlást, ha ott a kérelmezőnek rokonai éltek. Lényegesen, kb. 2600 főre megemelték az 1956-ra szánt kivándorlási kvótát.⁶⁸ 1956 októberében megbeszélés volt az Útlevel Osztályon, melyen a PB döntésének megfelelően megkezdődött a konkrét utasítások kidolgozása. Felmerült többek között az is, hogy a Külügyminisztérium korra és nemre való tekintet nélkül is adhasson kivándorlási engedélyt.⁶⁹

Lényeges enyhülés következett be a határforgalom ellenőrzése terén is. Ennek egyik kiváltó oka az volt, hogy nemzetközi pénzügyi vitákat okozott az az eljárás, hogy a vonatokat az alapos ellenőrzés és kíséret ellenére a határpontra is megállították és újra átvizsgálták a magyar közegek. Emiatt az osztrák vasút 3 millió schillinget követelt, mivel a megállás és az elindulás egyaránt kb. 20 kg szén fogyasztásnövekedést okozott

vonatonként. 1955-től már arra törekedtek, hogy csak éjszaka állítsák meg a vonatokat a határon.⁷⁰ A növekedő vonatforgalom miatt az útlevél-ellenőrök nem végeztek időben, és a vonatok nagyon sokat késtek. Ekkor merült fel, hogy a jegyzékelést utólag is el lehet végezni, ha az utasok a vízummal együtt nyilvántartó lapot is kapnak. Másik módszerként a vonaton menet közben végzett útlevélkezelés is szóba került. Ezeket 1955-től be is vezették a gyakorlatba.⁷¹ Az útlevél-ellenőrző járőr egyeztetette a nyilvántartó lap (be- és kilépő karton) és az útlevél adatait, lebélyegezte az útlevelet és a karton mindkét felét. A belépő kartont letépvé gyűjtőbe tette. Kilépésnél ugyanez volt az eljárás a kilépő kartonnal.⁷²

További új javaslat volt a kordonszolgálat és a vonatkíséret megszüntetése, a menet közbeni útlevél-ellenőrzés.⁷³ 1956-ra (Sopron kivételével) megszűnt a vonatok kíséréte és határon való megállítása; bevezették a menet közbeni útlevél-ellenőrzést a legfontosabb vonalakon.⁷⁴ 1956-ra az utasok ellenőrzése jelentősen megváltozott az öt évvel korábbi, katonai jellegű vizsgálathoz képest. Az útleveleket (személyazonosítás után) továbbra is összeszedték, és a határátkelőhely útlevélkezelő irodájában vizsgálták meg őket. A nyilvántartó lappal rendelkező utasok esetében csak a lap és az útlevél adatainak összevetésére volt szükség. Ezután az úti okmányokat lebélyegezték (a vízum mellett, kilépéskor a beléptető bélyegző mellett), majd visszaadták azokat tulajdonosaiknak. Az utasok az ellenőrzés alatt nem hagyhatták el a számukra kijelölt területet (például a vasúti kocsit, repülőtéri várótermet, gépkocsit stb.). A túlzott fegyveres biztosítás gyakorlata azonban megszűnt.⁷⁵ A változásokat nemzetközi megállapodások is segítették a szocialista országok között. 1956 június 22-én ezen államok Szófiában, majd július 23-án Budapesten megegyeztek a határon való tartózkodási idő 30 percre való csökkentéséről, javasolták a közös ellenőrzés bevezetését.⁷⁶

1955-ben már tervbe vették, hogy tárgyalásokat folytatnak Jugoszláviával is a kishatárforgalom újbóli bevezetéséről.⁷⁷ Ekkor javasolta a határőrség azt, hogy a csehszlovák egyezményt is újra kell tárgyalni, az átlépés lehetőségét könnyíteni, és a határkerületet 15–20 km-re lehetne növelni.⁷⁸ Felmerült a kishatárforgalom bevezetése Románia felé, de az illetékes kerületi parancsnok véleménye az volt, hogy a rokoni kapcsolatban állók nemcsak a határszélen laknak, ezért nem indokolt őket privilegizálni. A határsértések számának növekedésétől azonban nem tartott.⁷⁹ A kérdéssel az MDP szűkebb vezetése is foglalkozott 1956 augusztusában, s úgy döntöttek, hogy Jugoszláviával és Romániával is tárgyalást kell kezdeni a kishatárforgalomról.⁸⁰ Erre azonban az ősszel kirobbanó forradalom miatt nem került sor – ekkor már sem a magyar, sem a szomszédos országok vezetői nem támogatták azt.

Csehszlovákia felé azonban már tárgyalási tervezetek is születtek. Ezek szerint csak a büntetőjogi, államvédelmi szempontból kifogástalan, a tanács (munkahely, szakszervezet stb.) ajánlásával bíró személyek kaphatták volna meg az útilapot. Korlátlan számban útilapot lehetett volna kapni hivatalos ügyek intézésére, illetve családi események miatt, kellő igazolással; évente kétszer pedig családlátogatási céllal is. Lehetségessé tették volna a kulturális, sport és más okból történő csoportos átlépést is. Jelentősebb változás volt a javaslatban az, hogy mélyebb (15 km-es) sáv lakói vehessék igénybe a kishatárforgalmat, az előzetes láttamozást töröljék el, és a túloldali tartózkodási idő három helyett öt nap legyen.⁸¹ A tárgyalások 1956-ban már folytak is, s egyetértés volt abban, hogy az 1952-ben a kishatárforgalmi sávból kimaradt városok lakói is legyenek jogosultak útilappal átlépni a határt.⁸²

1956 októberében, még a forradalom kitörése előtt megegyezés született a magyar–szovjet kishatárforgalomról. A határ 15–20 km-es övezetében élők rokonlátogatás és hivatalos ügyek intézése céljából alkalmi útilappal léphettek volna át. Előkészületek folytak Jugoszlávia, Románia, sőt Ausztria felé is a kishatárforgalom megnyitása ügyében.⁸³

A jugoszláv határövezet helyzetét már 1955-ben idejélműltnak tekintették, javasolták annak teljes megszüntetését.⁸⁴ A déli határövezet megszüntetését 1956. március 15-i hatállyal el is rendelték. (Az 50 és az 500 m-es korlátozások fennmaradtak.)⁸⁵ Ausztria felé a határövezet, a vonat- és autóbussz-ellenőrzés fennmaradt, de a műszaki zárat elkezdték lebontani.⁸⁶ A Minisztertanács május 9-én

döntött az aknazár és a szögesdrótakadályok, az ún. első vasfüggöny felszámolásáról. A sajtó ezt követően rendszeresen tudósított a munka menetéről, illetve arról, hogy a határ menti lakosság jó kapcsolatokat kíván ápolni az osztrák szomszédos falvakkal. A cikkekből kiderült: sokan remélték, hogy megindul a turistaforgalom is a két ország között.⁸⁷ A megszűnt déli határövezetből a nem büntett miatt kitelepített személyek korlátozás nélkül visszatérhettek lakóhelyükre, sőt családonként 5000 Ft-ig terjedő mértékű segélyben is részesülhettek. Lakásuk, házuk rendbetételéhez további legfeljebb 10000 Ft kölcsönt is igényelhettek. Rendezték az érintett személyek vagyoni jogi követeléseinek kérdéseit is.⁸⁸

A határőrizet liberalizálása hozzájárult ahhoz, hogy a forradalom leverését követően a megtorlás elől menekülők könnyebben szökhettek nyugatra mind Ausztrián, mind Jugoszlávián keresztül. Ennek felismerése után a déli határövezetet már 1957 elején visszaállították.⁸⁹ A határövezetbe való beutazást és az ott lakók közlekedését is újra szabályozták. Eszerint a megyei rendőr-főkapitányságok állandó engedélyt adtak ki azoknak is, akik a határövezeten kívül, de azzal szomszédos járásban laktak, és emellett maguk művelték a határövezetben levő földjeiket, vagy oda piacra jártak, illetve állandó munkahelyük ott volt. A déli övezetben lakók az egész déli, a nyugati övezetben lakók az egész nyugati határövezetben külön engedély nélkül közlekedhettek.⁹⁰

A vízumpolitikában az első, óvatos lépésekre már 1954 végén sor került. Ekkor a Külügyminisztérium azt javasolta, hogy legalább a prágai és bukaresti magyar külképviseletek ismét adhassanak saját hatáskörben vízumot, tekintettel a kérelmezők nagy számára.⁹¹ 1955-ben már nemcsak ennek a két ország lakóinak, hanem – az NDK-t, a Szovjetuniót és Jugoszláviát kivéve – az összes európai „baráti” ország lakóinak saját hatáskörben adtak vízumot a külképviseletek, sőt ezt a gyakorlatot javasolták az ázsiai szocialista államok (Kína, Észak-Vietnam, Észak-Korea) polgárai számára is.⁹²

A vízummentességről szóló megegyezések lassan születtek meg, amelyek általában nem is átfogó egyezmények voltak, mivel csak bizonyos útlevéltípusok váltak vízummentessé. A legelső lépés azonban a szocialista államokból érkezők vízummentességé volt,⁹³ majd legkorábban a szocialista országok diplomata- és szolgálati útlevéllel utazó állampolgárai kaptak mentességet. A diplomata- és szolgálati útlevéllel érkező szocialista állampolgárok már 1955-től vízummentességet élveztek;⁹⁴ 1956-ban ezen államok hivatalos ügyben Magyarországra utazó polgárai már kollektív és magánútlevél esetén is vízummentességet kaptak, pontosabban a hazájukban kapott szolgálati kiutazási vízum (engedély) helyettesítette ezt.⁹⁵ Ez a jugoszláv és a szovjet állampolgárokra nem vonatkozott, ők továbbra is csak diplomata- és szolgálati útlevél esetén jöhettek vízum nélkül.⁹⁶ Áttörést jelentett, hogy 1956 augusztusában bejelentették: megszűnik a vízumkényszer Magyarország és Románia között, méghozzá a magánutazók számára is.⁹⁷

A külföldiek Magyarországon tartózkodása terén 1956-ban jelent meg a szocialista és kapitalista állampolgárok megkülönböztetése. A 60 napnál rövidebb időre beutazó szocialista állampolgároknak nem kellett tartózkodási engedély. A kapitalista államok utasainak viszont új típusú űrlapot adtak ki a vízumadó hatóságok. A lap egyik részét belépéskor, a másikat kilépéskor vonták be a határon. Ezzel a lappal a KEOKH megyei központjainál kellett jelentkezni. Ez a tartózkodási engedély 30 napra szólt.⁹⁸ A forradalom utáni megtorlás idején újra szigorodtak az idegenrendészeti szabályok, hiszen az 1958. január 1. után vízumot nyert szocialista állampolgároknak ismét jelentkezniük kellett a KEOKH-nál (illetve a megyei rendőr-főkapitányságokon). Természetesen a nyugati államok utasaira ez szintén vonatkozott. A bejelentkezés elmulasztása szabálysértésnek számított, az ilyen külföldieket nem léptették ki, hanem utólagos jelentkezésre kötelezték őket.⁹⁹ 1958 nyarán viszont a szocialista országokból érkezőknek (Jugoszlávia kivételével) már nem írták elő, hogy melyik határátkelőn léphetnek be Magyarországra.¹⁰⁰

1956-tól a külföldön élő magyarok útlevelével (akkori nevén: „kék útlevél”) rendelkezőket is megkülönböztették aszerint, hogy szocialista vagy kapitalista államban éltek. Előbbiek 1956-tól évente egyszeri hazalátogatásra kaptak lehetőséget, mindössze az utazás tényét kellett a külképviseleten előre beírniuk az útlevelükbe. 1958-tól ugyan szigorítottak ezen, s ezt az utazást újra előzetes BM-engedélyhez kötötték.¹⁰¹ A

Külgügyminisztérium azonban már 1959-ben javasolta, hogy a külképviselet saját hatáskörben adhasson látogató vízumot, erre azonban csak 1960-ban került sor.¹⁰² A külföldön élő magyarok hazatérésének engedélyezése igen változatos eljárásnak számított, aszerint, hogy a kérelmező magyar állampolgár volt-e, vagy sem; legálisan távozott, vagy disszidált (ez utóbbi esetben: amnesztia alá esett-e, vagy sem); volt-e érvényes magyar úti okmánya; szocialista vagy nyugati államban lakott; kiskorú vagy nagykorú volt; illetve végleges letelepedésre, vagy csak látogatásra kívánt-e Magyarországra utazni.¹⁰³

Kitekintés: a forradalom után

Az 1956-os forradalom után az alig pár hónapja hozott enyhítéseket teljes egészében eltörölték, s az ötvenes évek első felében alkalmazott – vagy még annál is szigorúbb – szabályok léptek életbe ismét. A hivatalos külföldi utazásokat 1956 decemberétől például a BM Útlevel Osztálya csak akkor engedélyezhette, ha valamelyik kormánytag támogatta azt aláírásával. 1957 februárjában a fegyveres erők minisztere, Münnich Ferenc „enyhítésként” javasolta, hogy a jövőben a miniszterek helyettesei is legyenek feljogosítva erre. Minden minisztériumban, illetve országos hatáskörű szervben létesítettek útlevelszervet, mely a kérelmek felterjesztésével foglalkozott. A BM Útlevel Osztálya még a miniszteri javaslat ellenére is elutasíthatta a kérelmet, s ekkor fellebbezés esetén másodfokon a „Hivatalos Kiutazásokat Felülvizsgáló Bizottság” döntött.¹⁰⁴

Az októberben kitört forradalom után a határforgalom ellenőrzése terén tervezett enyhítések sem léphettek életbe, a már bevezetetteket pedig visszavonták. Csak a hatvanas években indult meg újabb, ezúttal jóval óvatosabb enyhülés ezen a téren. A kishatárforgalom terén kibontakozó kedvező jelenségeket is megakasztotta a forradalom; a szomszédos országok ugyanis féltek a forradalmi hangulat áttérjedésétől, ezért az előkészített tárgyalások elmaradtak, a már működő csehszlovák kishatárforgalom pedig súlyos korlátozást szenvedett el. 1957 áprilisában Magyarország már sérelmezte, hogy a viszonyok normalizálódása ellenére Csehszlovákia még mindig korlátozásokat tart fenn.¹⁰⁵ Az egyezmény szigorú betartásához északi szomszédunk ezután is ragaszkodott,¹⁰⁶ de hamarosan újból tárgyalások indultak el a korlátozások enyhítéséről.

A kedvező vízumpolitikai folyamatok a forradalom után félbeszakadtak. A vízumkiadás rendje szigorodott, kiállítási határideje jelentősen megnőtt (de még ezt a 6–8 hetes határidőt sem tartották be a hatóságok), valamint a külképviselet még átutazási vízumot sem adhatott meg saját hatáskörében.¹⁰⁷ Alig néhány héttel később viszont a határidőket (elvileg) jelentősen csökkentették (nyugat-európai kérelmezők számára 7–8 napra, amerikaiaknak két hétre).¹⁰⁸ A korábban megkötött vízummentességek egy részét is eltörölték, hivatalos utazás esetén is vízum kellett több szocialista országba.¹⁰⁹ A megváltozott szabályok persze ismét zavart okoztak.¹¹⁰

Az utazási lehetőségek, szabályok 1955–56-ban jelentős liberalizálódáson mentek keresztül. Ez a változás azonban ideiglenes volt: a forradalom után a represszió légkörében visszavonták az új szabályokat. Egy évtizednek kellett eltelnie, amíg végül óvatos lépésekben, fokozatosan a kádári puha diktatúra ismét bevezette őket. De egyes ötletek ekkor már fel sem merülhettek: például Ausztria felé kishatárforgalomról 1987-ig szó sem lehetett.

* Kutatásaimat az MTA Bolyai ösztöndíja támogatta.

¹ A történeti szakirodalom általában vonakodik attól, hogy Gerő lépéseit reformoknak nevezze. A témakör eddigi legátfogóbb feldolgozását lásd Baráth, 2001. 3–58. Véleményem szerint azonban komoly reformszándékról volt szó, sőt ezek végrehajtása is megkezdődött. Bővebben lásd Bencsik, 2009. 111–137. Olvasható interneten is: http://allamszocializmus/lapunk.hu/tarhely/allamszocializmus/dokumentumok/tiszta_lap.pdf

² A korszakban a Határőrség hivatalos neve Határőrség és Belső Karhatalom (a továbbiakban: HBK) volt. 1953-ig az Államvédelmi Hatóság részét képezte, az ÁVH Belügyminisztérium alá vonása után hivatalosan a BM felügyelte. Gyakorlatilag azonban a Határőrség a forradalomig az ÁVH része maradt, mint ahogyan a BM egészére is igaz, hogy lényegében nem is Belügy-, hanem Államvédelmi Minisztériumként működött. Ennek ellenére a további lábjegyzetekben a hivatalos rövidítéseket használok: 1953-ig ÁVH HBK, majd azt követően BM HBK néven utalok a határőrségre. 1956 tavaszától a BM Határőrség Parancsnoksága (BM HP) lett a testület hivatalos neve, majd 1957-től a Határőrség Országos Parancsnoksága (HOP).

³ MOL XIX-B-10. 1952-V-21. 0759.597/1952 ÁVH HBK (1952. május 20.)

⁴ Uo., valamint MOL XIX-B-10. 1951-V-72. Helyi szolgálati utasítás a légi forgalom-ellenőrző pont számára (1951. május 22.)

⁵ MOL XIX-B-10. 1952-V-21. 0759.597/1952 ÁVH HBK (1952. május 20.)

⁶ MOL XIX-B-1-z.. 0-59/3. A Belügyminisztérium Kollégiumának 1959. március 26-i ülése.

⁷ MOL XIX-B-10.1952-V-21. 0759.597/1952 ÁVH HBK (1952. május 20.) Látogató útlevél esetében az első utazáshoz nem kellett külön kiutazási engedély, de újabb használata esetén ezt már be kellett szerezni. Szolgálati, kivándorló és más útleveleknél a legelső utazáshoz is külön kiutazási engedély (kivándorló útlevélnél: „határkilépési igazolvány”) volt szükséges, sportútleveleknél pedig az Országos Testnevelési- és Sportbizottság startengedélye is.

⁸ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 225. ö. e. Az MDP PB 1955. április 13-i ülése.

⁹ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 234. ö. e. Az MDP PB 1955. június 2-i ülése.

¹⁰ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 260. ö. e. Az MDP PB 1955. december 8-i ülése, ill. MOL M-KS 276. f. 53. cs. 281. ö. e. Az MDP PB 1956. április 19-i ülése. A kiutazó magyarok száma a nyugatról beutazók számának 10%-a lehetett a határozatok szerint.

¹¹ MOL XIX-B-10. 1953-V-20. 00244/Pk.-1953. BM HBK (1953. október 6.)

¹² 17/1954 MT. TRHGY, 1954. 220–221. Idézi: MOL XIX-B-10. 1954-28. 00442/szolg.-1954. BM HBK (1954. június 29.) Az Útlevelesztályok gyakran nem küldték meg a várható utasok listáját; a hat hétig érvényes vízumok pedig túlságosan tág előrejelzésnek bizonyultak.

¹³ 1/1954 BM rend. 11.§. 3. bekezdés. TRHGY, 1954. 396. Utal rá MOL XIX-B-10. 1955-V-33. 0499/Szolg.-1955. HBK (1955. július 20.) Alkalmi útilapok esetén az átkelőhely parancsnoka vette át és adta vissza az igazolványt, erről igazolást adott ki, s a határt ennek fejében lehetett csak átlépni.

¹⁴ MOL XIX-B-10. 1952-V-21. 0759.597/1952 ÁVH HBK (1952. május 20.)

¹⁵ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 198. ö. e. Az MDP PB 1954. október 14-ei ülése, MOL M-KS 276.f. 53.cs. 304. ö. e., Az MDP PB 1956. szeptember 28-ai ülése..

¹⁶ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 136. ö. e. Az MDP PB 1953. szeptember 12-i ülése. 1956-ban, még a forradalom előtt a külföldi házasságkötés gyakorlatát liberalizálni akarták: nem az engedélyezés, hanem annak megtagadása vált (volna) kivételessé. Lásd MOL M-KS 276. f. 53. cs. 284. ö. e. Az MDP PB 1956. máj. 4-i ülése.

¹⁷ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 156. ö. e. Az MDP PB 1954. jan. 13-i ülése. A határátkelés szabályait megszegők részére szigorú büntetőjogi szankciókat fogantatosított egy 1950-es titkos törvényerejű rendelet. A fegyveres erők kötelékébe tartozók „szökése” esetén életfogytiglani börtön, sőt fegyveres vagy csoportos elkövetés esetén halál is járhatott. Tízévnyi börtönbüntetés járt a szökésről értesülő rokonnak, ha nem jelentette azt a hatóságoknak, de még annak a rokonnak is öt év volt kiszabható, aki nem tudott a szökésről! A szigorú szabályokat az MDP PB 1954-ben némileg enyhíteni kívánta, illetve nyílt jogszabályban is ki akarta hirdetni, azonban erre végül a forradalomig nem került sor. A büntetési tételek enyhítve ugyan, de bekerültek az 1961-es és 1978-as Büntető Törvénykönyvbe is.

¹⁸ MOL XIX-B-10. 1951-V-76. 0757.687/1951 BM HBK. Irányelv a FEP-szolgálat megszervezéséhez, 1951. november 1. A légi FEP számára külön utasítás is készült (1951. máj. 22.), lásd MOL XIX-B-10. 1951-V-72. A Dunán közlekedő hajók motoros kísérőhajókkal való megfigyeléséről: MOL XIX-B-10. 1952-V-20. 0759.473/1952 ÁVH HBK (május 12.).

¹⁹ MOL XIX-B-10. 1951-V-76. 0757.687/1951 BM HBK. Irányelv a FEP-szolgálat megszervezéséhez, 1951. november 1.

²⁰ MOL XIX-B-10. 1955-V-208. 0815/szolg.-1955. BM HBK (1955. október 6.) Eszerint a várakozási idő 60–100 perc. Magyarország területét mindössze három nemzetközi gyorsvonat érintette.

²¹ MOL XIX-B-10. 1951-V-5. 0757.150/1951 ÁVH HBK (1951. szeptember 1.) Diplomáták panaszait erről lásd még Piros László 1951. augusztus 28-i feljegyzésében MOL XIX-B-10. 1951-V-8. A Határőrség itt cáfolja, hogy a FEP-eken van egyáltalán golyószóró.

²² Bővebben Bencsik, 2004. 167–172.

²³ MOL XIX-B-10. 1950-VI-2-4. 0752.847/1950 ÁVH HBK. (1950. október 9.)

²⁴ MOL XIX-B-10. 1950-VI-2-4. 0752.847/1951-T. ÁVH HBK (1951. január 31. és március 10.)

²⁵ MOL XIX-B-10. 1951-V-14. Piros László 1951. november 28-án javasolta a balassagyarmati térség 21 útja közül 16 lezárását.

- ²⁶ MOL XIX-B-10. 1955-VI-22. 01730/Szolg.-1955. BM HBK (1955. szeptember 7.) Egy sz. n. utasítás a Forgalmellenőrző Pontok szolgálatellátását ismerteti: MOL XIX-B-10. 1956-V-76. (1956. június 11.)
- ²⁷ MOL XIX-B-10. 1953-V-16.
- ²⁸ MOL XIX-B-10. 1955-V-38. 0161/szolg.-1955. BM HBK (1955. március), ill. 69. fsz. Az útilap csak hivatalos ügy, rokonlátogatás vagy családi esemény miatti, a túlololdali határsávba történő utazás miatt volt adható. A szabályozás részletesen taglalta az alkalmi útilap kiállításának, kitöltésének szabályait, a visszatérő utasoktól elvett okmányok kezelésének tudnivalóit.
- ²⁹ MOL XIX-B-10. 1955-V-49. 01193/szolg.-1955. BM HBK (1955. július 4.) A rengeteg szabálytalan (nem határovezetbeli lakos által kapott, vagy csehszlovák vízum nélküli) útilap miatt már a csehszlovákok is tiltakoztak. MOL XIX-B-10. 1955-V-56. 1329/szolg.-1955. BM HBK (1955. július 27.)
- ³⁰ Lásd Bencsik, 2003. 47–50., 105–107. Emellett megemlíthető még az 1.730/1941 ME. rend. által bevezetett határsáv, amelyet a 780/1946. ME. (1946. január 12.) szüntetett meg. MK, 1946/39. sz. (1946. február 16.) 1.
- ³¹ Bővebben Bencsik – Nagy, 2005. 45–46.
- ³² Javaslatát lásd MOL XIX-B-10. 1952-VI-20. 1-1576/1952. ÁVH HBK (1952. május 5.), a bevezetését elrendelte 0390/1952. BM IV. (1952. augusztus 29.) Kivonatát lásd MOL XIX-B-10. 1958-V-4.
- ³³ Uo. Az igazolványt mindenkinek állandóan magánál kellett tartania.
- ³⁴ 0390/1952. BM IV. (1952. augusztus 29.) Eredetijét egyelőre nem sikerült megtalálni. A későbbi iratok néha úgy említik, mint a „határovezetet bevezető rendelkezés”, másutt viszont 1950-re teszik ennek létrehozását, pl. a Határőrség Országos Parancsnokságának 01600/1968. sz. javaslata (június 18.) lásd MOL XIX-B-10. 1968-VI-99.
- ³⁵ MOL XIX-B-10. 1954-V-11. 0499/Szolg.-1954. BM HBK (1954. július 20.) A bélyegzőn szerepelnie kellett a megye, a járás és a település nevének, valamint a dátumnak és az aláírásnak.
- ³⁶ MOL XIX-B-10. 1952-V-21. 0759.597/1952 ÁVH HBK (1952. május 20.) A külképviseletek véleményezési kötelezettségét már a MOL XIX-J-1-k. 29/a-5185/1949. KÜM utasítás (1949. június 8.) is előírta.
- ³⁷ Erről a köteleességről több FEP is megfeledezett, pedig e „kiengedett okmányokkal mások visszaélhetnek”. MOL XIX-B-10. 1951-V-11. 0756.556/1951 ÁVH HBK (1951. július 6.)
- ³⁸ 1903. évi V. tc. külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról. Magyar Törvénytár. 69–78., valamint az 1930. évi XXVIII. tc. a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903. évi V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról. Magyar Törvénytár, 1930. 406–407.
- ³⁹ 17/1954 (III.10.) MT. rend., TRHGY, 1954. 220–221. A rendelet 1966-ig maradt hatályban.
- ⁴⁰ Kül- és belügyi rendeletek és utasítások útlevél- és vízumügyekben. MOL XIX-J-1-k. 29/a-1517/min.titk./B.J./1953. KÜM (1953. december 23.)
- ⁴¹ MOL XIX-A-83-b. 522/7/1954. A Minisztertanács 1954. február 26-i határozata a külföldiek ellenőrzésének szabályozásáról.
- ⁴² MOL XIX-B-10. 1955-V-77. 0614/szolg.-1955 BM HBK (1955. szept. 10.) A csak személyi igazolványos forgalom káros lenne, mert „igen sok indokolatlan utazgatással kellene számolni”. Az irat megtalálható a KÜM. TÜK. iratai között is: MOL XIX-J-1-j. 29/b-007825/1955 KÜM. (1955. augusztus 19.)
- ⁴³ Utal rá egy sz. n. utasítás (1956. június 11.) is: MOL XIX-B-10. 1956-V-76., ill. a belügyminiszter 27/1957. számú parancsa, 1957. július 12. MOL XIX-B-10. 1957-V-55. Ezek szerint „látogatás céljából külföldre (azaz nem csak szocialista országba – B.P.) utazó magyar állampolgárok részére” adják ki. Eredetileg az Útlevélosztály és a BM megyei főosztályai állították ki, 1956 augusztusától azonban az Útlevélosztály már nem adott ki ilyen okmányokat, melyeket 1958-ban valószínűleg már egyáltalán nem használtak.
- ⁴⁴ MOL XIX-B-10. 1955-V-77.0614/szolg.-1955 BM HBK (1955. szeptember 10.)
- ⁴⁵ MOL XIX-B-1-z. 106-1-41. A Belügyminisztérium Kollégiumának 1955. márc. 18-i ülése. A javaslatban az operatív osztályoknak kéthetes határidőt állapítottak meg, azonban a Kollégium elvetette, hogy ezt kategorikusan ilyen rövid időben állapítsa meg. Ekkor az egylapos útlevél már forgalomban volt, a népi demokráciák felé használt okmányok nevezték.
- ⁴⁶ MOL XIX-B-1-z. 106-1-53. A Belügyminisztérium Kollégiumának 1955. október 21-i ülése. A BM Útlevélosztály azonban csak 1956 augusztusában szüntette be az egylapos útlevél kiadását, a megyei főosztályok tehát azóta kaptak kizárólagos jogot a kibocsátására. Lásd MOL XIX-B-10-1957-V-55. A belügyminiszter 27/1957. számú parancsa, 1957. július 12.
- ⁴⁷ MOL XIX-J-1-j-29/c-006196/1955. KÜM (1955. június 16.) A Külügyminisztérium feljegyzése az IBUSZ bevonásáról népi demokratikus országokba irányuló magánutazásokba.
- ⁴⁸ Persa, 1991. 12. Az útlevéllapokat a 10-1070/1956 BM számú utasítás vezette be. Hegedüs András miniszterelnök május végén a Rákosi Művek munkásaktíváján jelentette be, hogy két héten belül útlevél nélkül lehet utazni a népi demokratikus országokba. Lásd *Szabad Nép*, 1956. június 1.
- ⁴⁹ *Szabad Nép*, 1956. június 13. A cikk jelentős eredménynek nevezte azt, hogy jelentősen nőtt a turistaforgalom nyugati irányba (illetve onnan Magyarországra) is. A lap június 22-i számában tájékoztatás is megjelent (ugyancsak a címlapon) a betétlapok kérelmezésének menetéről.
- ⁵⁰ *Szabad Nép*, 1956. április 2. A Szovjetunióba kétféle társasutazáson (Kijev–Leningrád–Moszkva, illetve Fekete-tengeri hajóút), emellett az NDK-ba (Prágai látogatás után Drezda, Lipcse, Weimar), Bulgáriába (Szófia és Sztálin – a korábbi és mai Várna – fürdőhely), valamint Jugoszláviába (Opatija) lehetett utazni 2500–3500 Ft-os áron.
- ⁵¹ *Szabad Nép*, 1956. május 12. Hasonló hír még júliusban is címlapra került: *Szabad Nép*, 1956. július 7.

- ⁵² *Szabad Nép*, 1956. május 13. (Berlin–Prága–Budapest–Bukarest/Szófia repülőgépjárat); *Szabad Nép*, 1956. június 1. (Budapest–Bécs járat).
- ⁵³ *Szabad Nép*, 1956. május 30.
- ⁵⁴ *Szabad Nép*, 1956. július 15.
- ⁵⁵ *Szabad Nép*, 1956. július 25.
- ⁵⁶ *Magyar Nemzet*, 1956. augusztus 26. Novobáczy javaslatát csak a hetvenes években teljesítették.
- ⁵⁷ 2/1956. (I.11.) BM rendelet. MK, 1956/3. sz. 17–18.
- ⁵⁸ *Szabad Nép*, 1956. július 21.
- ⁵⁹ MOL XIX-B-10. 1956-V-5. 0270/szolg.-1956 BM HBK (1956. február 11.). Elrendelte az 5660/20/51-1956 BM rendelet. Ezt a rendeletszámot az útlevelemben is fel kellett tüntetni, mind a bélyeg, mind az illetékmentességet igazoló bélyegző mellett. A magas illetékek a későbbiekben is fennmaradtak, főleg nyugati utazások esetén.
- ⁶⁰ MOL XIX-B-10. 1956-V-76. Szám nélküli utasítás az MNK BM Határőrség FEP-jeinek szolgálatellátására (1956. június 11.).
- ⁶¹ MOL XIX-J-1-j. 29/b-00646/95-1955 KÜM. (1955. december 15.) A BM és a KÜM együttes utasítása az állami hivatalos utazásokról. Az utasítás a 3188/1955 (1955. november 17.) MT-határozat alapján készült.
- ⁶² MOL M-KS 276. f. 53. cs. 286. ö. e. Az MDP PB 1956. május 11-i ülése.
- ⁶³ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 288. ö. e. Az MDP PB 1956. május 24-i ülése.
- ⁶⁴ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 299. ö. e. Az MDP PB 1956. augusztus 16-i ülése.
- ⁶⁵ Bencsik – Nagy, 2005. 234–235.
- ⁶⁶ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 198. ö. e. Az MDP PB 1954. október 14-i ülése. 1954-re eredetileg 5-600 főnek akartak engedélyt adni, de a kérelmek száma az előző évihez képest jócskán megugrott. Ekkor 900-1000 főre emelték a keretszámot.
- ⁶⁷ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 260. ö. e. Az MDP PB 1955. december 8-i ülése. A keretszám 1955-ben 1300, 1956-ban eredetileg 1500-1700 fő volt.
- ⁶⁸ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 304. ö. e. Az MDP PB 1956. szeptember 28-i ülése.
- ⁶⁹ MOL XIX-J-1-k. 29/e-1/1956. Feljegyzés a KEOKH Útlevel Osztályán folytatott megbeszélésről, 1956. október 18.
- ⁷⁰ MOL XIX-B-10. 1955-V-45.0792/szolg.-1955. BM HBK (1955. február 7.)
- ⁷¹ MOL XIX-B-10. 1955-V-57. 01650/szolg.-1955. BM HBK (1955. szeptember 6.), illetve 78., 90. és 98. fsz. A jegyzékelés tette ki az ellenőrzésre fordított idő 60%-át, ezért a tervezett változás jelentősen lerövidítette volna az állásidőt. Lásd még a Belügyminisztérium Kollégiumának 1955. október 21-i ülését: MOL XIX-B-1-z. 106-1-53.
- ⁷² MOL XIX-B-10. 1955-V-98. 01761/szolg.-1955. BM HBK (1955. március 24.)
- ⁷³ MOL XIX-B-10. 1955-V-101 és 105., 02137/szolg.-1955. BM HBK (1955. október 12.), ill. 4093/Pk. szolg.-1955. BM HBK (1955. október 13.) Uo. 100. fsz. Mindkettő egyelőre javaslat volt.
- ⁷⁴ A határőrség általában 60–80 perc alatt végzett, ám a MÁV az előző év rengeteg késése miatt 4–4,5 óras (!) várakozást tervezett a menetrendbe. MOL XIX-B-10. 1956-V-24.0968/Szolg.-1956 BM HP (1956. június. 18.)
- ⁷⁵ MOL XIX-B-10. 1956-V-76. sz. n. Utasítás az MNK BM Határőrség FEP-jeinek szolgálatellátására (1956. június 11.). Nem volt kiléptethető az a személy, akinek nem volt érvényes úti okmánya, vízuma (kiutazási engedélye, tartózkodási engedélye).
- ⁷⁶ MOL XIX-B-10. 1968-VI-33. 377/1968 HOP sz. gyűjtő (1955–56). Romániával külön megegyezés szerint ekkor szűnt meg a vonatok megállítása a határon. A közös ellenőrzésről, a vámvizsgálat érdekességeiről lásd *Magyar Nemzet*, 1956. október 2.
- ⁷⁷ MOL XIX-B-10. 1955-V-58. 01801/ szolg.-1955. BM HBK (1955. október 10.)
- ⁷⁸ MOL XIX-B-10. 1955-V-77. 0614/szolg.-1955 BM HBK (1955. szeptember 10.). Az irat megtalálható a KÜM. TÜK. iratai között is: MOL XIX-J-1-j. 29/b-007825/1955. KüM. (1955. augusztus 19.)
- ⁷⁹ MOL XIX-B-10. 1955-V-93. 0104/szolg.-1955 BM HBK (1955. január13)
- ⁸⁰ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 298. ö. e. Az MDP PB 1956. augusztus 9-i ülése.
- ⁸¹ MOL XIX-B-10. 1955-VI-22. 01730/Szolg.-1955 BM HBK (1955. szeptember 7.)
- ⁸² MOL XIX-B-10-1956-VI-16. 01551/Szolg.-1956. BM HP (1956. okt. 16.), ill. 01503/Szolg.-1956. (1955. febr. 10) Sátoraljaújhely, Ózd, Salgótarján, Balassagyarmat és Győr is kimaradt 1952-ben a helységlistáról.
- ⁸³ MOL XIX-B-10. 1956-V-14. 01519/Pkh.-1956 BM HP (1956. október 17-20.). A munkácsi magyar-szovjet tárgyalás jegyzőkönyve a megegyezésről: Uo. 22. fsz. Kulturális és sportkapcsolatok ápolása céljából is lehetett így utazni. A magyar-osztrák kishatárforgalom újraindítási tervéről beszámolt még: *Szabad Nép*, 1956. szeptember 18., ill. *Magyar Nemzet*, 1956. szeptember 16.
- ⁸⁴ MOL XIX-B-10. 1955-V-58. 01801/ szolg.-1955. BM HBK (1955. október 10.). Két nappal később már óvatosabb terv született, előbb csak a határövezet lakói kaptak volna jogot a megyéjükön kívüli határsávba való utazásra is. Uo. 59. fsz. 01802/szolg.-1955 BM HBK (1955. október 12.)
- ⁸⁵ Az ügyet 1956. január 18-án az MDP PB is megtárgyalta. Lásd MOL M-KS 276. f. 53. cs. 266. ö. e. A határövezet a 3185/1956 MT (1956. március 12.) határozat alapján szűnt meg. Lásd MOL XIX-B-10. 1956-VI-106. 0536/Szolg.-1956. BM HBK (1956. március 28.)
- ⁸⁶ MOL M-KS 276. f. 53. cs. 275. ö. e. Az MDP PB 1956. március 9-i ülése. illetve MOL XIX-B-10. 1956-VI-107. 0783/Szolg.-1956. BM HP (1956. május 16.). A műszaki zár drótkadályból és aknamezőkből állt (az első vasfüggöny). A munka május 11-én indult és augusztus 15-ére fejeződött be.

- ⁸⁷ *Szabad Nép*, 1956. május 10., május 12. és május 26. Lásd még később is: *Szabad Nép*, 1956. július 8. A munka idő előtti befejezéséről tudósított: *Szabad Nép*, 1956. szeptember 18.
- ⁸⁸ 29/1956. MT. rendelet a volt déli határsáv létesítésével érintett egyes személyek vagyoni jogi igényeinek érvényesítéséről. MK, 1956/79. sz. (1956. szeptember 8.). Ismertette: *Szabad Nép*, 1956. szeptember 9.
- ⁸⁹ MOL XIX-B-10. 1957-V-1. 072/Szolg.-1957. BM HP (1957. február). Münnich Ferenc, a Fegyveres Erők Minisztere 6/1957. FEM sz. utasítása alapján.
- ⁹⁰ MOL XIX-B-10. 1957-V-2. 0321/1957 MNK Hór. Föp. (1957. április 24.). Az Országos Rendőr-főkapitányság 8-162/1957 BM ORFK (1957. ápr. 12) rendelete alapján.
- ⁹¹ MOL XIX-J-1-j. 29/b-001488/1954. KÜM (1954. november 11.). Előterjesztés vízumkiadásról csehszlovák és román viszonylatban. Az 1949-es gyakorlatnak megfelelően erre a célra bírák vízumszámokat kellett kiküldeni a külképviseletre.
- ⁹² MOL XIX-J-1-j. 29/b-0010172/1955. KÜM. (1955. december). Vízumok kiadása a Kínai Népköztársaság, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Vietnámi Demokratikus Köztársaság állampolgárainak.
- ⁹³ MOL XIX-J-1-k. 29/a-03747/1954 KÜM. (1953. december-1954 április). Vízumilleték eltörlése baráti viszonylatban.
- ⁹⁴ MOL XIX-J-1-j. 29/a-006070/szt.-1955. KÜM. (1955. június 13-20.). Diplomáciai vízumok megszüntetése a népi demokratikus országok felé. Hasonló döntést hozott Csehszlovákia és Lengyelország is.
- ⁹⁵ 3525/1956 MT-határozat. (1956. augusztus 8.). Lásd MOL XIX-B-10. 1956-V-10. 15.497/1956 BM HP (1956. szeptember 14.). A rendelkezés 1965-ig hatályos maradt.
- ⁹⁶ Jugoszláviáról szóló szám nélküli külügyi átirat a Határőrséghez. MOL XIX-J-1-k. 29/a-1956. sz. n. (1956. augusztus 14.). Szovjetunióról szóló szám nélküli külügyi átirat a Határőrséghez. Uo. sz. n. (1956. február 2.)
- ⁹⁷ *Szabad Nép*, 1956. augusztus 14.
- ⁹⁸ MOL XIX-B-10. 1956-V-11. 15.498/1956. BM HP (1956. szeptember 14.). 1965-ig maradt hatályos.
- ⁹⁹ MOL XIX-B-10. 1958-V-18. 0502/szolg.-1958. HOP (1958. február 6.). Az új szabályt az 1/1958 BM (1958. január 15.) rendelte el.
- ¹⁰⁰ MOL XIX-J-1-k. 29/a-13/X/121-1-1958. KÜM. (1958. június 9.). A KÜM. és BM. Útleveosztály között felmerült problémák és javaslatok.
- ¹⁰¹ MOL XIX-J-1-j. 29/c-004507/1958. KÜM. (1958. július 12.). Kék útlevével hazautazók előzetes engedélye. Az 1956-os könnyítést elrendelte az 1/1956. BM-KÜM közös utasítása.
- ¹⁰² Kék útlevével rendelkező magyar állampolgárok beutazása. Lásd MOL XIX-J-1-j. 29/a-002409/szt.-1959. KÜM. (1959. május 30.), ill. MOL XIX-J-1-j. 29/c-001471/1960 KÜM. (1960. február 12.).
- ¹⁰³ MOL XIX-J-1-j. 29/a-005247/1960 KÜM. (1960. október 13.). Konzuli utasítás a hazatérési engedélyek kiadásáról.
- ¹⁰⁴ MOL XIX-A-83-b. 3115/1957. A Kormány 1957. március 5-i határozata a hivatalos külföldi utazások engedélyezéséről. A komoly nevű fellebbezési hatóság elnöke az MSZMP szűk vezérkarához tartozó Kiss Károly lett, aki egyben a KKB elnöke is volt.
- ¹⁰⁵ MOL XIX-B-10. 1957-V-8. 0981/Jog-1957 MNK HP (1957. április 16.)
- ¹⁰⁶ MOL XIX-B-10. 1958-VI-10. 0818/Szolg.-1958. HOP. (1958. február 24.)
- ¹⁰⁷ MOL XIX-J-1-k. 29/a-1957. sz. n. (1957. szeptember 4.). Feljegyzés a vízumok kiadásával kapcsolatos problémákról.
- ¹⁰⁸ MOL XIX-J-1-k. 29/a-286/L/1957. KÜM. (1957. október 1.). Megállapodás a vízumkiadási határidőkről.
- ¹⁰⁹ NDK, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia területére is kellett vízum még a hivatalos utazások esetén is. MOL XIX-J-1-j. 29/a-001541/szt.-1957. KÜM. (1957. március 8.) Tájékoztató a jelenleg érvényes vízumrendelkezésekről.
- ¹¹⁰ Uo. 001541/7/szt.-1957. KÜM.

Források

Magyar Országos Levéltár (MOL)

XIX-A-83-b. Minisztertanács, Előterjesztések és határozatok (1952) 1953 – 1989

XIX-B-1-z. Belügyminisztérium, Kollégiumi iratok 1951–1988

XIX-B-10. Belügyminisztérium, Határőrség Országos Parancsnoksága (1920) 1945–2005

XIX-J-1-j. Külügyminisztérium, TÜK iratok 1945–1993

XIX-J-1-k. Külügyminisztérium, Általános iratok 1945–1992

M-KS 276. f. 53. cs. Magyar Dolgozók Pártja központi szervei, Politikai Bizottság (1948–1956)

Kiadott források

MK

Magyar Közlöny, 1946.

Magyar Közlöny, 1956.

MT

Magyar Törvénytár, 1903. évi törvények. Budapest, 1904.

Magyar Törvénytár, 1930. évi törvények. Budapest, Franklin, 1931.

TRHGY

Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye, 1954. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1955.

Sajtó

Magyar Nemzet, 1956.

Szabad Nép, 1956.

Hivatkozott irodalom

Baráth, 2001.

Baráth Magdolna: Gerő Ernő és a „tiszta lap” politikája. *Múltunk*, 46. évf. 1. sz. (2001)

Bencsik, 2003.

Bencsik Péter: *A magyar úti okmányok története 1867–1945*. Budapest, Tipico Design, 2003.

Bencsik, 2004.

Bencsik Péter: A határszéli gazdasági (kettősbirtokos) forgalom megszűnése (1945–50). In: Reményi Péter (szerk.): *III. magyar politikai földrajzi konferencia. Az integrálódó Európa politikai földrajza*. Pécs, PTE TTK Földrajzi Intézet, 2004.

Bencsik, 2009.

Bencsik Péter: Feledésre ítélt reformok? Az MDP KV 1956. júliusi ülése és a „tiszta lap” politikájának néhány történeti problémája. In *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tom. 129*. Szeged, 2009.

Bencsik – Nagy, 2005.

Bencsik Péter – Nagy György: *A magyar úti okmányok története 1945–1989*. Budapest, Tipico Design, 2005.

Persa, 1991.

Persa Krisztina: *Igazgatásrendészeti füzetek. Útlevelelendészet*. I. kötet. Budapest, Rendőrtiszti Főiskola, 1991.

A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének szigorúan titkos állománya

Az SZT-rendszer működésének szabályozása 1956 és 1969 között

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése utáni tömeges megtorlást követően a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetése azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a hatalma belső megszilárdításával párhuzamosan külföldi megítélésén is javítson. Ennek érdekében számos diplomáciai erőfeszítést tett, és egyfajta hangulatjavító intézkedésként az idegenforgalom szabadabbá tétele és fejlesztése mellett döntött.¹ A nyitástól kettős eredményt reméltek a pártvezetők, egyrészt a nyugati országok politikai közvéleményét akarták kedvező irányba befolyásolni, másrészt a valutabevételek növekedését várták az élénkülő turizmustól. Számoltak azonban azzal is, hogy a nagyobb utazási szabadság kikezdi a rendszer ideológiai monopóliumát, illetve megnehezíti az állampolgárok ellenőrzését.²

A politikai rendőrség feladata volt, hogy ezeket a jelenségeket kezelhető mértékűre csökkentse. Még az 1956-os forradalom és szabadságharc előtt, 1956. augusztus 22-én keletkezett az a kormányhatározat, amely a Belügyminisztérium feladataival foglalkozott. A tárca fennhatósága alá tartoztak az állambiztonsági szervek, ezek végezték az „imperialista államok” hazánkba érkező gyanús állampolgárainak az ellenőrzését, illetve látták el a ki- és beutazásokkal, valamint az útlevélügyekkel kapcsolatos állambiztonsági feladatokat.³ Témánk szempontjából a határozat legfontosabb mondata az, hogy a politikai rendőrség a különleges feladatok végrehajtására titkos államvédelmi állománnyal rendelkezett.⁴ A későbbi szigorúan titkos állomány tulajdonképpen egy sajátos állambiztonsági eszköz volt. Tagjai a hivatali beosztásukat, vagyis a mindenki számára ismert munkahelyüket felhasználva végezték titkos állambiztonsági feladatukat, ami korabeli megfogalmazással „az ellenség tevékenységének felderítését és elhárítását” jelentette, valójában az állampárt hatalmának a védelme és biztosítása volt a fő tevékenységük.

A kezdeti időkből meglehetősen kevés forrás áll a rendelkezésünkre, de már 1957-ben egy belügyminiszter-helyettesi utasítás szabályozta a szigorúan titkos állományúak illetmény- és pénzügyi ellátását.⁵ Egyébként az egész korszak folyamán nagy hangsúlyt fektettek erre a kérdésre a belügyi szervek, mert úgy gondolták, hogy a megfelelő bérezés arra fogja készíteni a munkatársakat, hogy minél több operatív értékű információt szerezzenek a fedőbeosztásuk segítségével. Ugyanakkor konspirációs kérdéseket is felvetett a juttatások mértéke és módja, különösen az a törekvés, hogy lehetőleg a nyílt operatív állományúval azonos elvek szerint határozzák meg a fizetésüket.⁶ A keményvonalas pártvezetők közé tartozó Biszku Béla belügyminiszter 1961. február 7-én az MSZMP KB Politikai Bizottsága elé terjesztett egy tervezetet, amelyben abból a megfontolásból, hogy a több turista egyben több kémet is jelent, az állami szervek támogatását akarta megszerezni az utazások ellenőrzéséhez, és a „kapitalista országok hírszerző szervei által beküldött ügynökök leleplezése” érdekében.⁷ A szabad mozgást korlátozó intézkedések mellett javasolta, hogy a minisztériumokban és az országos főhatóságokban szervezzenek olyan osztályokat, amelyek a külföldi kapcsolatokkal foglalkoznak, és ezek élére nevezzenek ki „megbízható, párthű elvtársakat”, akik segítséget nyújtanak a Belügyminisztériumnak. A javaslat meglehetősen heves vitát váltott ki a Politikai Bizottságban, amely végül megbízta a belügyminisztert, hogy valósítsa meg a határozatba foglaltakat.⁸ 1961 végén született meg az erről szóló kormányhatározat, amit Biszku Béla már a kormány elnökhelyetteseként írt alá.⁹ 1962. január 1-jéig a határozatban felsorolt tíz intézményben külön osztályt vagy csoportot kellett létrehozni a nemzetközi kapcsolatok intézésére.¹⁰ Az osztály feladata volt elkészíteni az érintett tárca vagy szerv utaztatási tervét, irányítani és ellenőrizni a protokolláris ügyeket, intézni a nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő feladatokat. Ide tartozott a tolmácsszolgálat megszervezése

és felügyelete, az útlevel- és vízumügyek intézése, és azt is meghatározták, hogy a minisztérium felügyelete alá tartozó objektumokat milyen feltételek mellett látogathatták külföldi állampolgárok.¹¹

Figyelemre méltó egyébként, hogy már meglehetősen korán, a barátnak számító országokban is működtek magyar SZT-tisztek. A szocialista országokban hosszabb ideig tartózkodó magyar állampolgárok védelme, valamint a fogadó országok állambiztonsági szerveivel való kölcsönös együttműködés érdekében 1960-ban kémelhárító rezidentúrákat hoztak létre a szovjet befolyási övezet államaiban a magyar állambiztonsági szervek. Ezek a BM III. Főcsoportfőnökség szerveinek számítottak, élükön szigorúan titkos állományú operatív tisztek álltak. Elsődleges feladatuk az volt, hogy a fogadó ország állambiztonsági szerveivel együttműködve a harmadik országból származó ellenséges hírszerző szervek tevékenységét akadályozzák, illetve a fedőszervi beosztás révén a kapitalista országok állampolgáraival és intézményeivel történő hivatalos érintkezéseket információszerzésre is felhasználják.¹²

A már említett okokból az 1960-as évek elejétől tehát felgyorsult a Magyar Népköztársaság és a tőkés országok közötti államközi gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolatok fejlődése, a legális és jogszerű érintkezési formák kibővültek, és egyre összetettebbek lettek. Az új helyzethez való alkalmazkodás fontos állomásaként került sor az állambiztonsági szervek szigorúan titkos állományát működtető rendszer kifejlesztésére, amelynek az volt a lényege, hogy az állami, gazdasági és kulturális szerveknél létesített fedőmunkakörökbe SZT-tiszteket helyeztek. Tulajdonképpen kihelyezték az állambiztonsági operatív elhárító munka egy részét közvetlenül a „terepre” azzal a céllal, hogy a nemzetközi érintkezésbe bekapcsolódó hazai intézményeket ellenőrizzék, és felkészítsék a károsnak tekintett hatások kivédésére. A szigorúan titkos tisztek a Belügyminisztériumhoz tartozásukat titokban tartva, hivatali beosztásuk felhasználásával, fedőmunkájuk egyidejű ellátása mellett végezték állambiztonsági feladataikat. A későbbiekben növelni akarták a szerepüket az operatív felderítő és elhárító munkában, amit akadályozott, hogy szolgálati viszonyuk, jogaik és kötelezettségeik nem voltak megfelelő módon szabályozva. Ezért jelent meg a belügyminiszter 002/1964. számú utasítása az SZT-állomány működéséről 1964. január 31-én.¹³

A tárcavezető a helyzet rendezése érdekében elrendelte, hogy olyan nyílt vagy titkos állományú operatív tisztek kerüljenek státusba, akikről a fedőmunkahelyen nem volt közismert, hogy a Belügyminisztériumhoz tartoztak. Beosztásukat a nyílt személyi állománnyal azonos módon állománytáblázatban is rögzítették, viszont ez nem terhelte a Belügyminisztérium létszámkeretét, mivel a tisztek a fedőszervnél rendszeresített állásokat töltötték be. Kinevezésük a fedőszerv vezetőjének egyetértésével történt. Az irányításukkal, beszámoltatásukkal és szakmai továbbképzésükkel kapcsolatos teendőket a konspiráció szigorú betartásával végezték. A kinevezettek kötelesek voltak a fedőszervben vállalt kötelezettségeiknek maradéktalanul eleget tenni, a szükséges operatív és hivatali szakképzettséget megszerezni és rendszeresen továbbfejleszteni. Munkájuk és általános magatartásuk tekintetében kettős felelősséggel tartoztak, operatív beosztotti minőségükben a BM Fegyelmi Utasítás, fedőszervi munkájuk tekintetében pedig a Munka Törvénykönyve hatálya alá estek. Az állomány nyilvántartását a szolgálati hely szerint illetékes csoportfőnökségen a személyzeti nyilvántartó kartonon névvel és fedőszámmal végezték. A további nyilvántartásukat a BM Személyügyi Főcsoportfőnökség Személyzeti Nyilvántartó Osztályán egy külön nyilvántartóban a személyzeti nyilvántartó kartonokon és a káderdossieriekben név és fedőszám alapján, illetve a BM Külügyi Osztályon illetményszámfejtő lapokon kizárólag fedőszám segítségével látták el. Az állomány tagjaival kapcsolatos személyi jellegű intézkedéseket, például kinevezés vagy előléptetés esetén, személyi állományparancsban kellett megtenni, ezeken kizárólag a fedőszámot lehetett feltüntetni.¹⁴

A szigorúan titkos állományba való tartozás megszűnése esetén a konspiráció betartásával a volt nyílt állományú beosztottat a szolgálati helyére vezényelték vissza, fedőmunkahelyéről való elbocsátását pedig megfelelően legalizálták. A polgári életből felvetteket, ha a nyílt operatív állományban nem volt rájuk szükség, tartalékállományba helyezték, viszont a belügyi szervek segítségével elért beosztásukban megmaradhattak.

Ha alkalmatlanság vagy átszervezés miatt bocsátottak el valakit, akkor a volt nyílt állományú tisztet tartalékállományba helyezték, és indokolt esetben fedőmunkahelyi beosztásában is meghagyták. A polgári életből átvetteknek a fedőbeosztással azonos szintű polgári beosztást biztosítottak. Fegyelmi okból történő elbocsátásukkor ügyeltek arra, hogy az egyén azonos beosztásba kerüljön vissza, mint amilyenben az átvételekor dolgozott. A nyílt vagy titkos állományból SZT-állományba került operatív tiszteket fegyelmi úton történő elbocsátásuk után leszerelték, és a fedőbeosztásukból is leváltották,¹⁵ nyugdíjazásukat külön jogszabály rögzítette.

Az SZT-rendszer szabályozása 1969 és 1987 között

A hatvanas évek végén újabb változások következtek a belpolitikában és a külgazdaság terén is. Az új gazdasági mechanizmus bevezetése, és a nemzetközi kapcsolatok további jelentős bővülése miatt az SZT-rendszer szélesebb alapokon történő kiépítését határozták el a belügyi vezetők a népgazdaság és az idegenforgalom ellenőrzése érdekében.¹⁶ Az egységes szabályozás létrehozását leginkább az indokolta, hogy a nemzetközi enyhüléssel párhuzamosan jelentősen szélesedtek az ország gazdasági és kulturális kapcsolatai a kapitalista országokkal. Az ebből fakadó veszélyek ellensúlyozására, a „fellazító politika és taktika” kivédése érdekében az állambiztonsági vezetés az SZT-állomány rendszerére a későbbiekben is fokozott mértékben kívánt támaszkodni. Ezt szolgálta, illetve a már kialakított rendszert stabilizálta és fejlesztette tovább 1969-ben a belügyminiszter 002. számú parancsa és a hozzá fűzött három végrehajtási utasítás.¹⁷ A dokumentum egyrészt az állomány működésének előírásait rögzítette, másrészt a személyzeti és fegyelmi ügyek eljárási szabályait írta le, harmadsorban pedig az illetmény- és pénzügyeket tárgyalta.

A parancs alapján az illetékes csoportfőnök vagy önálló osztály vezetőjének kezdeményezésére a belügyminiszter engedélyével SZT-állományt vagy -állást lehetett szervezni az állambiztonsági szempontból fontos minisztériumokban, főhatóságokban, intézményekben, állambiztonsági szakkifejezéssel élve az úgynevezett objektumokban, ha a Magyar Népköztársaság állambiztonsági védelme ezt szükségessé tette, és az operatív munka hatékonysága megkövetelte. Ide tartoztak a hadi és a népgazdasági, a közlekedési és postaforgalmi, a kül- és belkereskedelmi-, valamint az idegenforgalmi vállalatok, a tudományos, a kulturális, az ideológiai és az ifjúsági területen működő intézetek. SZT-tisztek tevékenykedhettek a kapitalista követségeken, a külképviseleteken, a diplomáciai, a kereskedelmi, a közlekedési, az idegenforgalmi és a sajtóügynökségi vállalatoknál, de egyébként minden más területen is, ahol a kívánt cél más eszközzel nem volt biztosítható. Az SZT-beosztottak a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség hivatásos állományába tartoztak, jogaik és kötelességeik megegyeztek a nyílt operatív állományéval. A Belügyminisztériumon kívüli területről elsősorban azok kerülhettek ilyen állásba, akik már az adott objektumban dolgoztak, és valamilyen formában korábban is kapcsolatban álltak az állambiztonsági szervekkel, így volt bizonyos tapasztalatuk vagy gyakorlatuk, például hivatalos vagy társadalmi kapcsolatként. Kinevezésük előtt természetesen alaposan ellenőrizték őket, majd a feladatuknak megfelelő kiképzést kaptak, amely kiterjedt a hivatásos állomány részére megállapított operatív alapkiképzésre, az adott munkakörben meghatározott különleges feladatokra, a végrehajtás módjára, a szükséges technikai eszközök alkalmazására és kezelésére. A politikai képzésről is gondoskodtak, amennyiben szükség volt erre. Hivatásos tiszteket is áthelyezhettek szigorúan titkos állományba, ha alkalmasak voltak a fedőmunkakör ellátására, vagyis rendelkeztek a szükséges iskolai végzettséggel, felkészültséggel és nyelvismerettel. Náluk a fedőmunkakör ellátásához szükséges ismeretekre szorítkozott a kiképzés, amely többnyire belügyi objektumban, konspiratív körletben vagy vidéki szállodákban zajlott személyre szabottan. Csoportos kiképzést csak rezidentúra szervezése esetén hajtottak végre. A kiképzés legalizálására külön tervet is készítettek.

Az SZT-tiszt hivatásos tisztnek számított, de bizonyos mértékig a hálózati személy szerepköréből is részesült. Operatív funkciójától függően az ügynökökhöz hasonló módon több kategóriába sorolták őket. A fedőmunkahelyén lehetett rezidens, ekkor több SZT-beosztott tartozott a vezetés alá. Ezenkívül léteztek csoport vagy alosztály

szervezésében működő és hálózatot tartó, vagy rezidentúrához tartozó, esetleg önállóan működő SZT-tisztek, de voltak műszaki, technikai és biztonsági feladatokat teljesítő és egyéb funkciókat ellátó beosztottak is.

A fedőmunkahelyre történő bevezetésük előtt részletes operatív tervet készítettek számukra, amely tartalmazta a beállításuk okát, általános és speciális operatív feladataikat és funkciójukat. Rezidentúra vagy hálózat kapcsolása esetén ennek az indoklását, tagjainak és fontosabb feladataiknak a leírását. A terv kitért a kettős munkakör összhangjának és ellátásának biztosítékaira, a bevezetés legalizálására, az operatív fedéshez szükséges személyi legenda részleteire, így például a közbeeső fedőmunkahelyekre, a párttagság átjelentésére, valamint a hadkötelezettségi viszony rendezésére, illetve a szükséges fedőokmányok, például a munkakönyv biztosítására. Különösen fontos volt ez a nyílt operatív állományból történő kihelyezéseknél. A tervben meg kellett jelölni azt az állami vezetőt, akivel megállapodást kötöttek az álláshely létrehozásáról, illetve azt is, hogy kik tudnak a titkos operatív tiszt beállításáról, állambiztonsági jellegű működéséről és feladatairól. Amennyiben a körülmények lehetővé tették, a fedőobjektum állami vezetőjének a tájékoztatását lehetőleg mellőzték. Rögzítették a kapcsolattartás módját és a kapcsolattartó személyét is. Ugyanilyen gondossággal jártak el az SZT-beosztottak kivonása esetén is.

A szigorúan titkos tiszteket bevonták különböző operatív akciók, például titkos kutatás, operatív technika beszerelése vagy fotózás előkészítésébe, biztosításába és végrehajtásába is. Titkos vagy nyílt őrizetbe vétel, előállítás vagy meghallgatás lebonyolításában azonban tilos volt részt venniük, ez ugyanis dekonspirálhatta volna őket. Ugyanakkor főcsoportfőnöki engedéllyel végrehajthattak beszerzéseket, és ellenőrzött, megbízható hálózatot is hozzájuk kapcsolhattak. Feladatuk volt az is, hogy a fedőmunkakör jó ellátása mellett az állambiztonsági munkához szükséges társadalmi és munkakapcsolataikat folyamatosan építsék, fejlesszék és szélesítsék. Ennek során ügynökjelölteket kutattak fel, választottak ki, tanulmányoztak és készítettek elő beszerzésre. A rájuk bízott ügynökséget vagy rezidentúrát a vonatkozó operatív szabályok alapján irányították, vezették és ellenőrizték. Fedést biztosítottak operatív tisztek és ügynökök bevezetéséhez vagy utaztatásához. A beutazó külföldiek és a kiutazó magyar állampolgárok operatív ellenőrzésével, védelmével kapcsolatos speciális állambiztonsági feladatot láttak el. Az operatív technikai eszközök bevezetését vagy kivonását biztosították, de szükség esetén működtették, kezelték, alkalmazták, vagy esetleg védték is azokat az illetéktelenektől.

Kihelyezésük után a fedett beosztottakkal csak az erre felhatalmazott vezető, illetve nyílt vagy szigorúan titkos állományú operatív tiszt tarthatta a kapcsolatot, amire a titkos objektumokban, vagyis a K- és T-lakásokban, konspirált körletekben kerülhetett sor személyes találkozás útján. A munkájukkal, személyükkel és biztonsági helyzetükkel kapcsolatos írásos operatív anyagokat a levelező (rezidentúra) és a biztonsági dossziében helyezték el. A levelező dossziéba fűzték le az operatív munkával összefüggő beszámolókat, munkaterveket, utasításokat, jelentéseket, feljegyzéseket és a konkrét ügyekhez nem kapcsolódó egyéb írásos anyagokat. A biztonsági dossziéba kerültek az operatív, a konspirációs és a biztonsági helyzetüket taglaló értékelések és elemzések, valamint az őket és feladatukat ismerő személyek névsora, jellemzése és nyilatkozata, illetve az állomány biztonsági helyzetével kapcsolatos minden további okmány. A munkájukkal kapcsolatos jelentéseket, beszámolókat, feljegyzéseket, nyugtákat, átvételi elismervényeket fedőszámmal vagy fedőnévvel írták alá a szigorúan titkos tisztek. A BM III/2. Osztály feladata volt az állomány operatív dossziékkal való ellátása, és azok speciális nyilvántartásának megszervezése. Ez az osztály vezette a nyilvántartó naplót is, amely a beosztottak fedőszámát, azonossági számát és a nyitó szerv megjelölését tartalmazta.¹⁸ Nyilvántartásukat a már ismertetett módon végezték továbbra is, azzal a kiegészítéssel, hogy az állomány egészéről névsort vagy kimutatást készíteni csak a belügyminiszter vagy az illetékes miniszterhelyettes utasítására lehetett.¹⁹

A korabeli belügyi felfogás szerint az SZT-állomány ellenséges környezetben fokozott megterhelést jelentő kettős feladatot látott el, amit erkölcsileg és anyagilag is megbecsültek.²⁰ A fizetéseket összekötők fizették ki az érdekelteknek, a külföldi állomáshelyen szolgálatot teljesítők részére pedig betétkönyvben helyezték el a pénzt.²¹

Az SZT-tisztek az 55 éves életkor elérésével a nyílt állománnyal azonos módon jogosultak voltak nyugdíjra, emiatt a fedőmunkahelyükről történő kivonásukkor gyakran dekonspirálódtak, a civil foglalkozások esetében ugyanis 60 év volt a férfiak nyugdíjkorhatára. A nyugdíj megállapításánál különválasztották a polgári munkaviszonyon alapuló és a szigorúan titkos szolgálati viszonyon alapuló nyugdíjjogosultságot. Az utóbbi alapján járó nyugdíjat a Belügyminisztérium a konspirációs szabályok betartásával folyósította.²²

A fejlesztés eredményei

1973. szeptember 25-én csoportfőnöki értekezleten tekintették át az állambiztonsági vezetők az SZT-állomány helyzetét, október 18-án pedig miniszterhelyettesi értekezletre került sor. A téma előadója Karasz Lajos rendőr vezérőrnagy, a III. Főcsoportfőnökség vezetőjének első helyettese volt, és meghívottként jelent meg Rajnai Sándor és Harangozó Szilveszter rendőr vezérőrnagy, akik mindketten a III. Főcsoportfőnökség vezetőjének helyettesei voltak, valamint Kucsera László rendőr vezérőrnagy, a III/IV. Csoportfőnökség vezetője.²³

A csoportfőnöki értekezleten előterjesztett jelentés áttekintette a témába vágó parancsokat és a különböző alárendelt szervek jelentéseit. Készítői konzultáltak az érdekelt vezetőkkel és beosztottakkal, felhasználták az 1970-ben végzett hasonló felmérés eredményeit, és az eltelt három év tapasztalatait is.²⁴ A jelentés szerint az ugrásszerűen növekvő idegenforgalom és az egyre kiterjedtebbé váló nemzetközi érintkezés komoly kihívás elé állította az állambiztonsági szerveket, ugyanakkor továbbra is meg kellett felelniük az állampárt által támasztott legfontosabb követelménynek, amely a társadalom mindenre kiterjedő ellenőrzését várta el. A 002/1969. számú belügyminiszteri parancs megjelenése után a III. Főcsoportfőnökség jelentősen növelte a szigorúan titkos tisztek számát. A mennyiségi fejlesztés, az állambiztonsági szervek 1971-ben végrehajtott átszervezése,²⁵ a nemzetközi kapcsolatok jelentős fejlődése, a népgazdaságban bekövetkezett decentralizálás és a megnőtt vállalati önállóság új követelményeket is támasztott. A szervezéssel párhuzamosan meg kellett oldani, hogy a titkos belügyi tisztek beilleszkedjenek az adott intézmény struktúrájába, ugyanakkor állambiztonsági szempontból is értékelhető eredményt produkáljanak, vagyis megfelelő „operativitást” mutassanak fel.

A fenti okok miatt csak 1972-től vált erőteljesebbé az állomány fejlesztése, miután a Belügyminisztérium kétoldalú megállapodást kötött az együttműködésről számos további minisztériummal, és megteremtődtek az SZT-rendszer egységes központi irányításának a feltételei, ami tulajdonképpen a fokozatosan kiépülő rezidentúrákat jelentette. Addig ugyanis a főcsoportfőnökség állományának csak kisebb része tartozott ilyen keretbe, a túlnyomó többség egyedi irányítás alatt állt. Ugyanakkor a jelentés hangsúlyozta, hogy a szervezés nem történhetett mechanikusan, a rezidentúrákba szervezett állomány csak olyan területeken épülhetett ki, ahol az ágazati szervezési viszonyok ezt lehetővé tették. Más területeken kizárólag az egyedi irányítást tartották célravezetőnek. A rendszer működésének eredményeként a politikai rendőrség sok állambiztonsági szempontból fontos adat, információ és jelzés birtokába jutott annak ellenére, hogy a fedőszervi elfoglaltság miatt sokszor kevesebb idő jutott a tényleges állambiztonsági feladatok ellátására, mint a nyílt operatív állomány esetében. Különösen a gazdaság területén és a műszaki-tudományos vonalon váltotta be a hozzá fűzött reményeket az SZT-állomány rendszere. Azokon a helyeken, ahol a fedőbeosztás ezt lehetővé tette, már a döntések előkészítésébe is beavatkoztak a szigorúan titkos állományú operatív tisztek, például a nemzetközi érintkezést és a külföldi munkavállalást szabályozó jogszabályok kidolgozásában is részt vettek. Gyakran a nyugati országokba utazó szakemberek védelmi jellegű felkészítésében és a hazatérők beszámoltatásában is fontos szerepet játszottak. Hasonló tevékenységet végeztek az utazni szándékozó célszemélyek operatív ellenőrzése és a szállodák biztosítása területén is.²⁶

A rendszernek azonban voltak hátrányai is, ugyanis a fedőmunka miatt sokszor indokolatlanul hosszú idő telt el az eredmények megszületéséig, illetve az SZT-tisztek tevékenysége gyakran kimerült a részintézkedésekben, ezért ritkán készítettek önálló helyzetfelismerést tükröző javaslatokat és összefoglaló jelentéseket. A hálózattartás is

gyakran háttérbe szorult, a tisztek előszeretettel támaszkodtak a nem hálózati jellegű kapcsolatok felhasználására. A hetvenes évek elején már jelentős létszámú ilyen alkalmazottal rendelkeztek az állambiztonsági szervek, és egyedi tartásuk gyakran nagy megterhelést jelentett az operatív tiszteknek, ami a jelentés megfogalmazása szerint az „erők szétforgácsolódását” eredményezte. Azokon a területeken viszont, ahol rezidentúrákba tudták szervezni az állományt, hatékonyabb volt az irányítás.²⁷

Komoly hiányosságot állapítottak meg az állomány operatív felkészültségében is, különösen azoknál, akik a polgári életből kerültek szigorúan titkos pozícióba. Azok a hivatásos állambiztonsági tisztek viszont, akik nyílt állományból kerültek a fedőmunkahelyre, gyakran az ott támasztott szakmai követelményeknek nem tudtak megfelelni. Ez esetenként dekonspirálódáshoz is vezetett, amit rendszeres képzésekkel igyekeztek megszüntetni. A továbblépés egyik feltételének a tervszerűséget gondolták, ezért további megállapodásokat kötött a Belügyminisztérium a fedőszervekkel, és a vezetők közötti kapcsolatokat is igyekeztek szorosabbra fűzni. Az SZT-állomány tevékenységét is szakszerűbbé és szabályozottabbá akarták tenni, ennek érdekében a hatáskörüket szabályozó okmányokat, munkaköri leírásokat dolgoztak ki, amelyekben rögzítették a szigorúan titkos tisztek operatív feladatait a hálózattartás, az információ-szerzés és -továbbítás, a jelentési kötelezettség és intézkedési jogkör területén. Korábban a kinevezettek egységesen operatív tiszti vagy főoperatív tiszti besorolásba kerültek, a továbbiakban differenciáltabb állománytáblát rendszeresítettek, ami tágabb lehetőséget adott arra, hogy felkészültségük, felelősségük és beosztásuk alapján különbséget tegyenek közöttük. Az állománytábla módosítását összekötötték a szigorúan titkos tisztek felülvizsgálatával és minősítésével, ennek során az alkalmatlanná vált és dekonspirálódott beosztottakat eltávolították. Igyekeztek megszüntetni azt a gyakorlatot, hogy a nyílt operatív állományból valamilyen okból kikerülők nyugállományba helyezés helyett SZT-státusba helyeztessék magukat, mert ez is gyakran dekonspirációt eredményezett.²⁸

Az állambiztonsági szervek vezetői nagy reményeket fűztek az SZT-rendszer működéséhez, annak továbbfejlesztését tartották szükségesnek, és időnként áttekintették az elért eredményeket. 1976. november 9-én ismét napirendre került a téma a miniszterhelyettesi értekezleten.²⁹ Az értekezletre készített jelentés megállapította, hogy 1976-ban az országosan rendszeresített SZT-státusok mintegy 75 százalékát töltötték be, ez az arány 1973-ban még csak 67 százalékra rúgott.³⁰ A kémelhárítás a közlekedés és az idegenforgalom területén szinte teljesen feltöltötte a rendelkezésére álló helyeket, míg az iparban és a külkereskedelemben lemaradás volt a káderhiány miatt. A korábbi miniszteri utasításnak megfelelően az állománytáblákat módosították, a tisztek felülvizsgálatát és átminősítését elvégezték. Míg korábban a létszám döntő többségét a hivatásos állományból töltötték fel, ekkoriban inkább a polgári életből neveztek ki szigorúan titkos állambiztonsági tiszté arra alkalmas embereket. A korábbi gyakorlat, amikor összekötő tisztek útján tartották velük a kapcsolatot az operatív szervek, háttérbe szorult. Általánossá vált, hogy az operatív egységek és alegységek vezetői a rezidenseken keresztül irányították a titkos beosztottaikat. A különböző szervek hírigénye a vezetőkön keresztül jutott el a rezidentúra tagjaihoz, és az információk is így áramlottak vissza a megrendelőkhöz. Gyakorlattá vált, hogy az SZT-tisztek és a rezidentúrák vezetői éves munkatervet készítettek, amit összehangoltak az osztályok és alosztályok munkatervével. A kémelhárítás területén a rezidentúrák vezetői heti vagy kétheti gyakorisággal számoltatták be a beosztottakat a munkaterv alapján. A rezidentst többnyire az alosztályvezető referáltatta, és az is gyakori volt, hogy a rezidens és az operatív tiszt közösen számoltatta be az SZT-beosztottat. A hírszerzés területén a tisztek évente legalább egyszer beszámoltak a központi osztályoknak a feladataik végrehajtásáról, a külföldön szolgálatot teljesítők többnyire a szabadságuk ideje alatt tették ezt meg, a rezidentúra vezetője pedig írásos tájékoztatót kapott a beszámolóról. A belső elhárítás területén dolgozókat a jóváhagyott feladatterv alapján meghatározott időközönként szóban és írásban számoltatták be a munkájukról.

A képzés és az oktatás

Mivel egyre gyakrabban a polgári életből származó szakembereket neveztek ki szigorúan titkos tiszté az állambiztonsági szervek, előtérbe került az operatív kiképzésük és a politikai nevelésük. Az oktatás középpontjába a párthoz való hűséget, az internacionalista szellemet, a Belügyminisztériumhoz való kötődést és az operatív jártasság és készség elmélyítését helyezték. A korábbi egyéni kiképzés helyett előnyben részesítették a rezidentúrába szervezettek egy-két hétig tartó csoportos oktatását, amely az állambiztonsági munka fő irányjaival és feladataival, az operatív eszközök és módszerek alkalmazásával, a fontosabb parancsok megismertetésével telt. Az alapkiképzés után évente egy alkalommal továbbképzést is tartottak. Ennek során tájékoztatást kaptak a kinevezettek az elhárítási területükkel összefüggő párt- és állami intézkedésekről, állásfoglalásokról, az ellenséges tevékenység irányáról és módszeréről, illetve az ellenük tett operatív intézkedésekről. Ekkor feldolgozták az újabb parancsokat, utasításokat, összefoglalókat és tanulmányokat is. A politikai képzésre elsősorban a fedőmunkahelyi pártoktatás keretében fordítottak nagy figyelmet, illetve káderfejlesztési és iskoláztatási terv készítését írták elő az operatív szervek parancsnokainak. Az SZT-állomány egységes oktatásának elveit és rendszerét pedig a főcsoportfőnök-helyettesek dolgozták ki.³¹

Az egységes képzésről szóló belügyminiszter-helyettesi intézkedés 1978-ban készült el. Melléklete a Keretprogram címet kapta, ez tartalmazta a képzési követelményeket. Az ebben meghatározott témakörök és szakirodalom mellé minden érintett szervnek ki kellett dolgoznia az adott területre vonatkozó speciális követelményeket, illetve meg kellett határozni a szükséges tananyagot, valamint a technikai- és egyéb berendezéseket, amelyeket az állománynak ismernie kellett. A tanfolyam vizsgával zárult, ennek eredménye szerepelt a szigorúan titkos tiszt minősítésében és személyi törzslapján is. A továbbképzés során a magasabb szintű állambiztonsági feladatokhoz szükséges képzettséget szerezhették meg a káderek.³² Igen változatos volt a továbbképzésre való kivonás gyakorlata. Volt olyan, hogy szabadságot vettek ki erre a célra, volt olyan hely, ahol légoltalmi képzés fedésével oktattak, és volt olyan javaslat is, hogy tartalékos tisztként hívják be a képzésre kijelölteket. A III/I. csoportfőnökség például 1980-ban dolgozta ki a saját területére vonatkozó speciális képzési tervet, ami alapján alapképzésben részesítették az operatív munka kezdete előtt a polgári életből felvetteket, és azokat is, akik már állományban voltak, de még nem rendelkeztek a megfelelő ismeretekkel. A továbbképzés során a sikeres alapvizsgával rendelkezők szélesíthették ismereteiket, a rezidensek például a vezetéselmélet, a pszichológia és a pedagógia kérdéseivel is megismerkedhettek. Azokat, akik már mindkét lépcsőn túljutottak, és megfelelő operatív szakmai ismeretekkel rendelkeztek, speciális továbbképzésben is részesítették. Ez a központi hivatásos állomány részére meghatározott rendszerre épült, és tartalmazta a fedett állásban dolgozókra vonatkozó konspirációs, magatartási és fedőszervi követelményeket is.³³ Az SZT-állomány állambiztonsági szakismerete elmaradt a nyílt állomány színvonalától, amit a képzés javításával igyekeztek kiküszöbölni. A nyílt állomány részéről emiatt bizalmatlanság is volt az SZT-állományúakkal szemben, gyakran a hálózati személyekkel azonos kategóriaként fogták fel a szigorúan titkos tiszteteket.³⁴

Korszerűsítési igény a nyolcvanas évek közepén

A nyolcvanas évek közepére az SZT-rendszer elérte működésének határait, és megérett a helyzet a korszerűsítésére és a továbbfejlesztésére. 1984-ben a III. Főcsoportfőnökség szerveinél 772, a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinél további 427 rendszeresített SZT-státus volt.³⁵ A központi szerveknél a meglévő helyek 40 százaléka, a megyei rendőr-főkapitányságoknál pedig a 66 százaléka a kémelhárítás területére koncentrálódott. Az engedélyezett helyek feltöltöttsége a központi szerveknél 70 százalék, a rendőr-főkapitányságoknál 80–84 százalék, a K-ellenőrzés területén viszont 90 százalék felett volt. A MÁV, a Magyar Posta és a katonai elhárítás álláshelyei a különböző átszervezések miatt ekkor nem voltak betöltve. Összességében elegendőnek tartották a vezetők az állambiztonsági szervek számára engedélyezett létszámot, de a belsőreakció-elhárítás területén, azon belül pedig a kulturális- és az ifjúságvédelmi vonalon, illetve a szállodai figyelések vonalán a státusok számának növelését tartották szükségesnek. Ennek érdekében javasolták, hogy a különböző szervezeti egységek

konkrét munkakörhöz nem kötött, szükség szerint átcsoportosítható kontingenssel rendelkezzenek, különösen a belső elhárítás területén. Ez a konspirációt is növelte volna, ugyanis az SZT-státust az adott vállalati, intézményi struktúrában végbemenő változásokat figyelembe véve lehetett volna kialakítani, és a fedőmunkakör betöltéséhez megfelelő felkészültséggel rendelkező polgári személyt tudtak volna kiválasztani a már ott dolgozó szakemberek közül.³⁶

A hírszerzés területén az SZT-állomány kisebb része külföldön, nagyobb része rezidentúrákba szervezve hazai bázison dolgozott. A belügyi értékelés szerint jó hatékonysággal látták el a feladatukat a kulturális csúcsszervekben, a sajtó területén és a tudományos-műszaki élet központjaiban lévő fedőmunkakörökben. Eredményesen segítették a külföldön lévő magyar képviselők, kirendeltségek, intézetekbe kerülő hírszerzők felkészítését, operatív akciók előkészítését, hálózati jelöltek kiválasztását és tanulmányozását. Jelentősen hozzájárultak az új emigrációs politika sikeres megvalósításához. A tudományos-műszaki területen 1980 óta működő rezidentúra termékeiből származó tiszta jövedelemből a fedőszerv több millió forintot utalt át a központnak.³⁷ A III/I. Csoportfőnökségnél megállapított hiányosságoknak az volt az oka, hogy a hetvenes évek végén a központi osztályok nem fordítottak megfelelő gondot az SZT-rezidentúrák működésére. Több osztálynál nyugdíjba mentek a korábbi SZT-tisztek, újabbról pedig nem gondoskodtak, mert nem volt megfelelő kádertartalék. A státusok feltöltését akadályozta az is, hogy ezek konkrét fedőbeosztásokra voltak engedélyezve, a gazdasági és igazgatási szerveknél zajló intézményi változásokat viszont nem követték, mert a rugalmatlan engedélyezési gyakorlat nem tette lehetővé az átcsoportosításokat.³⁸

A kémelhárítás területén az SZT-állomány elsősorban a nemzetközi érintkezésben résztvevő vállalati, intézményi szerveknél, hadiipari objektumokban, idegenforgalmi intézményekben, szállodákban, a MÁV felső- és középszintű irányító szerveinél, a Vám- és Pénzügyőrség kulcsfontosságú pontjain rendelkezett fedőmunkakörökkel, amelyek segítségével elsősorban a nyugati nemzetközi érintkezés átfogására törekedtek. Az SZT-tisztek részt vettek a hálózati személyekkel való kapcsolattartásban is. Az értékes kémelhárítási információk mintegy 10 százaléka SZT-forrásból származott.³⁹ A III/II Csoportfőnökségnek 1984. március 31-én 582 SZT-státus állt a rendelkezésére, ebből 446-ot töltöttek be. Többségük a népgazdaság, az idegenforgalom és a külképviseletek területén összpontosult. 1984. június 26-án a miniszterhelyettesi értekezlet napirendjére került a III/II. Csoportfőnökség SZT-állományának helyzete. Az ülésre készített jelentés szerzője és a téma előadója dr. Rédei Miklós rendőr vezérőrnagy, főcsoportfőnök-helyettes volt.⁴⁰ A csoportfőnökség osztályainál lényegében a hetvenes évek második felében kezdődött meg a rendszer kiépítése. Ennek során csak kivételesen fordult elő nyílt állományból való kihelyezés, ami a konspirációs helyzetre előnyös hatással volt. Az úgynevezett kémelhárítási értékű információk átlagosan 10 százaléka származott közvetlenül SZT-forrásból, bár az egyes szervek között nagy volt a „szóródás”, 5 és 25 százalék közötti értékeket produkáltak. A népgazdaság védelmében, a vesztegetési ügyek jogi dokumentálásában, a titoksértések felfedésében és az állambiztonsági szervek hálózatépítő tevékenységében jelentős szerepük volt az SZT-tiszteknek, akik közül a magasabb képzettségűeket dokumentum értékű információk megszerzésére, speciális nyelvtudást igénylő anyagok gyors lefordítására, operatív kombinációk végrehajtására és a külgazdasági folyamatok befolyásolására is felhasználták. Ugyanakkor a rendőr-főkapitányságokon végzett korábbi ellenőrzések tapasztalatai szerint a nyílt állomány egy része nyúgnak tekintette őket, és a hálózattartásban csak a jelentések átvételére korlátozta a szerepüket. Ezt lehetővé is tette az a körülmény, hogy legfeljebb 40 százalékuk látott el hálózatfoglalkoztatási feladatokat. Gyakran kapcsoltak ellenőrizetlen hálózati személyt hozzájuk, ami dekonspirációt eredményezett. A nyílt állomány nem szívesen adta át a hálózatát, illetve a nyílt állományú operatív tiszt és az SZT-tiszt nem használhatta ugyanazt a K- vagy T-lakást, ezért az utóbbiak a találkozókat nagy részét sokszor nyilvános helyen bonyolították le.

A belsőreakció-elhárítás területén az SZT-tisztek az ellenzéki személyek külföldi kapcsolatainak felderítésében vettek részt, illetve a minisztériumokban, a kulturális célokat szolgáló objektumokban, a felsőoktatás és a Magyar Tudományos Akadémia intézményeiben, a tájékoztatás és a hírközlés központjaiban lévő munkakörökben

teljesítettek szolgálatot. Hatékonyan segítették az állambiztonsági érdeket sértő külföldre utazások akadályozását, a megelőző és a kiszorító akciókat, a beszerzési jelöltek tanulmányozását és kiválasztását, SZT-tisztnak alkalmas személyek felderítését és hálózati személyek ellenőrzését.⁴¹ A nyolcvanas évek közepén a kulturális terület elleni állambiztonsági elhárítással összesen 20 SZT-tiszt foglalkozott, amit 1986-tól kezdve további 17 fővel akartak megerősíteni.⁴²

A katonai elhárítás területén dolgozók működését külön intézkedés szabályozta. Ennek rendelkezései a legfontosabb kérdésekben megegyeztek a 002/1969. számú belügyminiszteri paranccsal, de azzal a különbséggel, hogy a III/IV. Csoportfőnökség SZT-állományát alapvetően a fegyveres erők érintett szerveivel, a honvédségi üzemekkel, vállalatokkal már munkaviszonyban álló polgári alkalmazottak közül választották ki.⁴³ Hivatásos katonatisztet csak rendkívül indokolt esetben nevezhettek ki, ugyanis az a furcsa helyzet állt volna elő, hogy egyszerre két fegyveres testület alkalmazásában álltak volna ezek az SZT-tisztek. A szigorúan titkos tisztek létéről, foglalkoztatásáról és a konkrét személyről a fegyveres erők parancsnokai sem szerezhettek tudomást.⁴⁴ A katonai elhárítás a honvédségi vállalatoknál, az egészségügyi és sportintézményeknél, valamint a katonai iskolákban rendelkező SZT-státusokkal, ezek azonban az éppen zajló átszervezések miatt egy kivétellel nem voltak betöltve.⁴⁵ A III/IV. Csoportfőnökségnél a hadseregben folyó átszervezések miatt nem szorgalmazták a státusok feltöltését, ugyanakkor a szabályok ellenére a hivatásos állomány kinevezését is engedélyezték.⁴⁶

Az SZT-rendszer továbbfejlesztése során többlépcsős szabályozást akartak folytatni. A hatékonyabb működés érdekében a jelentés azt javasolta, hogy az állományt célszerű volna kétfelé bontani. Az egyik kategóriában maradt volna a szigorúan titkos állomány, náluk teljes fedést tartottak szükségesnek, valódi hovatartozásuk semmilyen körülmények között nem derülhetett ki a kívülről számára, csak a kapcsolatot tartó vezető, kiemelt főoperatív tiszt és a felettes vezető ismerhette a személyüket. Ebből következően nyílt állományból sem lehetett volna kinevezni SZT-tisztet. Hálózatot csak kiemelten fontos területen, például külföldi rezidentúrákban tarthattak. A másik csoport a titkos állomány, az úgynevezett T-állomány lett volna. Náluk a fedőmunkahelyen való ismertté válás nem akadályozta a feladataik végrehajtását. Szükség esetén tehát a fedőmunkahelyi és a felettes vezetők, valamint a nyílt állomány és egymás előtt is felfedhetők voltak. Hálózatot és hálózaton kívüli kapcsolatot nagyobb számban tarthattak, illetve csoportos kiképzésüket és továbbképzésüket is engedélyezhették. A BM által folyósított illetménypótlékot is differenciálni akarták, ami az SZT-állomány esetében a mindenkori belügyi alapilletmény 15–35 százalékát, a T-állomány esetében pedig 10–30 százalékát jelentette volna. Mindenképpen indokoltnak tartották az érintettek anyagi érdekeltségének növelését, ugyanis a korábbi bérezés ekkorra már elértéktelenedett, és nem volt ösztönző hatású. Hátrányt jelentett az is, hogy nem kaphattak lakásvásárlási belügyi támogatást vagy szolgálati lakást. Legtöbb gondot azonban az 55 éves nyugdíjkorhatár jelentette, ez veszélyeztette leginkább az adott pozíció biztonságát. Megoldásként azt tervezték, hogy a nyugdíjkorhatárt a fedőmunkahelyi előírásokkal azonos módon határozzák meg, az ebből fakadó hátrányt anyagiakkal akarták ellensúlyozni.⁴⁷

A fenti tervet, különösen a differenciált konspiráció elvét fenntartással fogadták a belügyi vezetők, annak a veszélye miatt, hogy ez konzerválhatta volna a nyílt állományból való kihelyezés gyakorlatát, amit egyre inkább kerülni akartak.⁴⁸ Úgy döntöttek, hogy nem szabad szétbontani az állományt, mert az további dekonspirálódáshoz vezethet.⁴⁹ Az addig érvényes szabályzatok egyes részeit viszont az élet túlhaladta, ezért a 002/1969. számú parancs módosítását határozták el. Az elavult részeket korszerűsíteni akarták, erre a III. Főcsoportfőnökség szakszolgálatainak képviselőiből bizottságot hoztak létre, amelynek 1986 közepére kellett kidolgoznia a javaslatát.⁵⁰ A javaslat azonban nem készült el a megadott határidőre, ugyanis a III/III. Csoportfőnökségen 1987. szeptember 7-én parancsnoki értekezleten tárgyalták meg az SZT-állomány helyzetét, és ezen még mindig csak a hiányosságokat sorolta fel dr. Horváth József rendőr vezérőrnagy, vagyis a csoportfőnök, aki aggodalmát fejezte ki a létszám és az eredményesség miatt is. Az üres státusok feltöltésére adott utasítást,

mégpedig megfelelő szakmai és politikai felkészültségű, kellő rátermettséggel rendelkező jelöltekkel, illetve az úgynevezett szabad státusú SZT-helyek létesítését szorgalmazta.⁵¹

Az SZT-rendszer tervezett átalakítása a nyolcvanas évek végén

A nyolcvanas évek végére mély válságba jutott a Kádár-rendszer, ami természetesen az állambiztonsági szervek működésére is kihatott. A belügyi vezetők igyekeztek az általuk irányított szervezetet, benne az SZT-állomány rendszerét is úgy átalakítani, hogy biztosítsák a folyamatos működést, ugyanakkor igazodjanak a megváltozott politikai viszonyokhoz is. A 002/1969. számú parancs megjelenése óta eltelt majdnem két évtized alatt bekövetkezett változások szükségessé tették az SZT-rendszer működésének az új követelményekhez való igazítását és korszerűsítését, egy új parancstervezet kidolgozását, azonban a források nem tájékoztatnak arról, hogy az alább ismertetett két tervezetből melyik valósult meg, vagy lépett életbe.

1988. november 22-én miniszterhelyettesi értekezleten tekintették át a szigorúan titkos állomány helyzetét. Harangozó Szilveszter rendőr altábornagy, miniszterhelyettes javasolta, hogy egy bizottság dolgozzon ki egy új keretjogszabályt, amely rögzíti a továbblépés alapelveit. Ezek megállapítása után akarták a végrehajtás módját szabályozni. A feladatot Kóhalmi Zsolt rendőr alezredesnek, a III/I. csoportfőnök helyettesének kellett 1989. május 31-éig elvégeznie. A működés anyagi, pénzügyi feltételrendszerére vonatkozó végrehajtási utasítás kidolgozása a BM Külügyi Osztály feladata volt.⁵²

A kidolgozandó új parancstervezet legfontosabb alapelve a mély konspiráció volt, ehhez kapcsolódott a teljesítménnyel arányos juttatás érvényesítése. Az állomány jogállása, működése, anyagi és pénzügyi ellátása, biztonsági helyzete ismételt szabályozásánál az állambiztonsági érdekek érvényesítése volt a fő cél. A megvalósítás szükségszerűen igényelte a meglévő állomány felülvizsgálatát, és az új követelményekhez való igazítását. Az új tervezet a jogállásuk meghatározásakor figyelembe vette, hogy a nyílt állományéval azonos besorolás gyakran szolgálati és konspirációs érdeksérelmet okozott. A tervezett meghatározás szerint a továbbiakban az SZT-állomány tagjai a BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos, sajátos jogállású, rendfokozattal rendelkező hivatásos tagjai, akik az állambiztonsági funkciójukat mélyen konspirált erőként, rejtve, a polgári élet területén titkolt módon, de annak jogviszonyai között fogják teljesíteni. Nyílt cselekedeteik, magatartásuk viszont a polgári személyekre vonatkozó jogszabályok hatálya alatt fog állni. A mély konspiráltság elve miatt megszüntették a nyílt állományból történő kihelyezést majd visszahelyezést, ami különösen fontos volt a nyílt állományból külszolgálatra történő kihelyezés esetén. Azt tervezték, hogy bevezetik a szüneteltetés intézményét, ami lehetővé tette, hogy például egy pozícióváltás esetén nem veszítették el a jól kiképzett, tapasztalt SZT-tiszteket, akiket később ismét aktivizálni lehetett. A belső konspiráció erősítése miatt szükségesnek tartották egy olyan szerv létrehozását az állambiztonsági miniszterhelyettes alárendeltségében, amelyik az állománnyal kapcsolatos minden adminisztrációt el tudott végezni. A pénzügyi ellátásban érvényesítették a teljesítménnyel arányos juttatás elvét, amitől ösztönző hatást vártak. A konkrét személyre megállapított teljesítményarányos havi járandóságot egy összegben biztosították, amit személyi jövedelemadó nem terhelt, és a korábbi járandóságnál nem lehetett kevesebb.⁵³

Ezenkívül jutalmat is kaphattak a szigorúan titkos tisztek. A konspirációt veszélyeztető belügyminisztériumi kitüntetések, juttatásokat, nyugdíjat és kiegészítő nyugellátást megszüntették, helyette bevezették a végkielégítés intézményét, amire öt év szolgálat után szerezhették meg a jogosultságot. Az ideiglenes jelleggel külföldi állomáshelyen szolgálatot teljesítő tiszt járandóságát legfeljebb 20 százalékkal ki lehetett egészíteni. Juttatásuk szintén a mély konspiráció érdekében titkos és nettó jellegű volt.⁵⁴

A tervezett új parancs hatályba lépése után került volna sor a státusban lévő személyek felülvizsgálatára, amelynek során a felesleges SZT-pozíciókat is meg akarták szüntetni. Az SZT-állománnyal rendelkező csoportfőnökségek és önálló osztályok feladata lett volna a területükre vonatkozó részletes szabályozás kidolgozása.⁵⁵ A korábbi szabályozást felváltani hivatott parancstervezet hatálya nem terjedt ki a III/I. Csoportfőnökségre, sőt a csoportfőnökség állományának egyik részének, akik polgári

munkahelyel nem rendelkeztek, indokoltnak tartották egy külön szabályzat kidolgozását.⁵⁶ A szigorúan titkos tisztek hivatalos ügyeinek intézését kizárólagos jogkörrel a BM III. Főcsoportfőnökség végezte. Központi összesített személyi nyilvántartásukat kódolt számítógépes nyilvántartás tartalmazta. Konspirációs és biztonsági érdekből a korábbiakhoz hasonlóan csak a belügyminiszter vagy az állambiztonsági helyettese utasítására lehetett kimutatást vagy névsort készíteni az állomány egészéről. Az anyagi-pénzügyi ellátásukkal kapcsolatos okmányokat a BM Külügyi Osztály kezelte.⁵⁷

Valószínűleg a gyors politikai változások miatt egy év múlva újabb szabályzattervezet készült a Belügyminisztériumban, amely már az újonnan magalakult Nemzetbiztonsági Szolgálat SZT-állományának a szolgálati viszonyait akarta szabályozni.⁵⁸ Ennek okaként a dokumentum az alapvetően megváltozott társadalmi feltételeket, a pluralista politikai és érdekviszonyokat, illetve az előző szabályozás nehézkességét és bürokratikuságát nevezte meg. A régi szabályozás szerint működtetett állomány szolgálati viszonyát 1990. december 31-éig tervezték felülvizsgálni, és az ötvenedik életévüket elérő tisztek nyugállományba vonulhattak. Amennyiben nem érték el ezt az életkort, de rendelkeztek a szükséges huszonöt éves szolgálati viszonnal, annak alapján kérhették a nyugdíjazásukat. Ha az érintett egyik feltételnek sem tett eleget, és sem nyílt állományban, sem az új parancs alapján kötött megbízással nem akart dolgozni, akkor kérhette a leszerelését, illetve a szerv vezetője javasolhatta a szolgálati viszony felbontását. A tervezet szerint tilos volt a szolgálat által alkalmazott személyek azonosítására alkalmas adatokat máshol kezelni és tárolni, illetve a szolgálaton belül is megkülönböztetett konspirációs és biztonsági szabályokat érvényesítettek az adatok védelmére. A legújabb szabályzattervezet meghatározása szerint az SZT-állomány a BM Nemzetbiztonsági Szolgálat hivatásos állományának azon speciális része volt, amelynek tagja konspirált szolgálati viszony keretében állambiztonsági feladatait szakképzettsége, hivatása vagy foglalkozása gyakorlása mellett, elsősorban az abból adódó lehetőségek kihasználásával végezte. Jogállására nézve olyan hivatásos állományú operatív erő, amelynek tagja rendfokozattal és beosztással, vagy új létesítésnél megnevezéssel (titkos tanácsos, titkos főtanácsos) rendelkezett. Állományba vételekor esküt kellett tennie. Szolgálati viszonyát megbízólevélben rögzítették, amely tartalmazta a két fél jogait, kötelezettségeit, az együttműködés tartalmi és formai viszonyait, valamint a külön rendelkezéseket. Az okmányt mindkét félnek aláírásával kellett hitelesítenie. A szolgálat rendeltetésével összefüggő bármilyen, a megbízólevélben meghatározott feladatot kaphatott a jelölt. Konkrét tennivalóit feladattervben, kiképzési módszerét egy másik tervben írták le. Juttatásai megegyeztek az előző szabályzattervezetben felsoroltakkal. Konspirált helyzetükből, jogállásukból adódóan központi összesített személyi nyilvántartásukat a szolgálat Operatív Erők Nyilvántartója végezte.⁵⁹

A források hiánya miatt nem tudjuk, hogy a rendszerváltozás után hogyan alakult a korábbi SZT-rendszer szabályozása, és az sem ismert, hogy a fenti tervezetek közül hatályba lépett-e valamelyik.

¹ A kérdést részletesen tárgyalja Dr. Bencsik –Dr. Nagy, 2005. 60.

² MOL M-KS 288. f. 5. cs. 221. ő. e. 37. Javaslat az idegenforgalom növekedésével kapcsolatos ellenséges aknamunka korlátozására teendő néhány intézkedésre.

³ Ezzel kapcsolatban lásd Krahulcsán, 2010.

⁴ MOL XIX-A-83-b. 3541(VIII. 22.)1956. A Minisztertanács 3541/1956. számú határozata a Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumáról. (185.d.) Lásd Jobst Ágnes írását a *Betekintő* 2011/1. számában!

⁵ ÁBTL D.Gy. 6-21/1957. A belügyminiszter-helyettes 64. számú utasítása a Belügyminisztérium szigorúan titkos állományú beosztottainak illetmény- és egyéb pénzügyi vonatkozású ellátásáról, 1957. december 27.

⁶ Az utasítás szerint tehát az SZT-tisztek az egyéb katonai rendfokozatú beosztottakra vonatkozó mindenkor érvényes rendelkezések alapján jogosultak voltak illetményre, közlekedési pótlékra, külön pótlékra, ruházati illetményre, szabadságmegváltásra, jutalomra, segélyre, munkabéreelőlegre és táppénz-kiegészítésre. A fedőmunkahelyen kapott fizetés 25 százalékaig külön pótlékra tarthattak igényt, de a korábban 200 Ft-ot kitevő pótlék megszűnt. Az illetmény a belügyi illetmény és a fedőmunkahelyen kapott kereset közötti különbség volt. A főváros közigazgatási határában belül szolgálatot teljesítők budapesti pótdíjat is kaphattak. A ruházati illetmény évi 3000 Ft volt. A számfejtést és a kifizetést a II/13. osztály végezte.

⁷ MOL M-KS 288. f. 5. cs. 221. ő. e. 37. Javaslat az idegenforgalom növekedésével kapcsolatos ellenséges aknamunka korlátozására teendő néhány intézkedésre.

⁸ MOL M-KS 288. f. 5. cs. 221. ő. e. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1961. február 7-ei üléséről készült jegyzőkönyv. A témáról bővebben lásd Krahulcsán, 2008.

⁹ Ekkor Papp János volt a belügyminiszter.

¹⁰ Kohó- és Gépipari Minisztérium, Nehézipari Minisztérium, Közlekedési és Postaügyi Minisztérium, Könnyűipari Minisztérium, Művelődésügyi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Földművelésügyi Minisztérium, Magyar Tudományos Akadémia, Magyar Testnevelési és Sporthivatal, Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége.

¹¹ MOL XIX-A-83-b. 3298(XI.16.)1961. A Minisztertanács 3298/1961. számú határozata az egyes minisztériumoknál, országos hatáskörű szerveknél a nemzetközi kapcsolatok intézéséről. (289.d.)

¹² ÁBTL 4.2. II. sorozat. 10-21/32/1963. A belügyminiszter 0032. számú parancsa a rezidentúrák munkájának, irányításának megjavításáról, 1963. december 5.

¹³ ÁBTL D.Gy. 10-22/2/1964. A belügyminiszter 002. számú utasítása a Belügyminisztérium SZT-állományába tartozó hivatásos tisztek és tiszthelyettesek jogállásának rendezéséről, 1964. január 31.

¹⁴ A parancsokat a Személyügyi Főcsoportfőnökség Nyilvántartó Osztályának, az érintett csoportfőnökség vezetőjének és a BM Külügyi Osztályának kellett megküldeni. ÁBTL Dokumentum Gyűjtemény 10-22/2/1964. A belügyminiszter 002. számú utasítása a Belügyminisztérium SZT-állományába tartozó hivatásos tisztek és tiszthelyettesek jogállásának rendezéséről, 1964. január 31. Bérézésük a mindenkori pénzügyi rendelkezések szerint történt. Az SZT-tisztek jogosultak voltak illetményre vagy illetménykülönbözetre. Ha a fedőszerv nem biztosította, de az operatív érdekek megkövetelte, akkor nyelvpótlékra, közlekedési pótdíjra, ruházati illetményre, szabadságkülönbözet-megváltásra és táppénzkiegészítésre tarthattak igényt. Az előző utasításban szereplő SZT-pótlékok az a szabályzat nem említette. Eredményes munkájukért a fegyveres szervek számára rendszeresített kitüntetésben részesülhettek.

¹⁵ ÁBTL D.Gy. 10-22/2/1964. A belügyminiszter 002. számú utasítása a Belügyminisztérium SZT-állományába tartozó hivatásos tisztek és tiszthelyettesek jogállásának rendezéséről, 1964. január 31.

¹⁶ ÁBTL 1.11.1. 45-13/10/1984. Jelentés a BM III/II. Csoportfőnökség SZT-rendszerének szervezeti helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. június 15. (22. d.)

¹⁷ ÁBTL 4.2. II. sorozat. 10-21/2/1969. A belügyminiszter 002. számú parancsa és I. II., III. számú végrehajtási utasítása, a BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos, SZT-állomány szervezetének, működésének egységes szabályozása tárgyában, 1969. április 15.

¹⁸ ÁBTL 4.2. I. sorozat. 64-312/1969. A BM III/2. Osztály vezetőjének végrehajtási utasítása a BM III. Főcsoportfőnökség SZT-állományának Levelező (Rezidentúra) és Biztonsági dossziékkal való ellátására, 1969. december 5.

¹⁹ ÁBTL 4.2. II. sorozat. 10-21/2/1969. A belügyminiszter 002. számú parancsa és I., II., III. számú végrehajtási utasítása, BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos, SZT-állomány szervezetének, működésének egységes szabályozása tárgyában, 1969. április 15.

²⁰ Uo. A III. számú végrehajtási utasítás alapján jogosultak voltak illetményre vagy illetménykülönbözetre, különlési, vezénylési és áthelyezési költségre, nyelvtudási pótlékra, közlekedési pótdíjra, ruhapénzre, szabadságkülönbözet-megváltásra, táppénzkiegészítésre, valamint jutalomra és segélyre is. Illetményként a magasabb, vagy a fedőszervi vagy a belügyi fizetést ismerték el, és a fokozott megterhelés arányában 300 és 800 Ft közötti személyi pótlékok is megállapítottak részükre. A külföldön szolgálatot teljesítő SZT-beosztott további illetménykiegészítést is kaphatott.

²¹ ÁBTL 4.2. I. sorozat. 10-26/19/1974. A belügyminiszter-helyettes 0019. számú utasítása, az SZT-állomány illetmény- és egyéb pénzügyi járandóságai tárgyában, 1974. december 30.

²² ÁBTL 4.2. I. sorozat. 10-22/12/1965. A belügyminiszter 0012. számú utasítása a szigorúan titkos állományúak nyugellátásáról, 1965. szeptember 6.

²³ ÁBTL 1.11.1. 45-181/1973. A BM Miniszterhelyettesi Értekezlet 1973. október 18-ai ülésének rövidített jegyzőkönyve. (15. d.) Az állambiztonsági vezetők életrajza az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára honlapján olvasható. <https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:1:3109173900106211>

- ²⁴ ÁBTL 1.11.1. 45-181/2/1973. Jelentés az SZT-állományról szóló 002/1969. BM-parancs végrehajtásáról, tapasztalatairól a III. Főcsoportfőnökség szerveinél. (15.d.)
- ²⁵ A jelentés szerint a vezetői munka javítása volt az átszervezés célja. Uo. 12. (15.d.)
- ²⁶ A jelentés készítése előtti másfél évben a budapesti szállodákban 316 esetben alkalmaztak SZT-tisztek operatív rendszabályokat, és 115 esetben hajtottak végre titkos kutatást, amelynek során az állambiztonsági szervek számos esetben jutottak kiemelkedő politikai és gazdasági jelentőséggel bíró dokumentáció birtokába. Uo. 10. (15.d.)
- ²⁷ 1970-ben 775 rendszeresített SZT-állással rendelkeztek az állambiztonsági szervek, de ebből csak 369 volt betöltve. 1973-ban már 852 rendszeresített státus volt, és 575-öt be is töltöttek. ÁBTL 1.11.1. 45-181/2/1973. Uo. 1. sz. melléklet. Kimutatás a BM III. Főcsoportfőnökség központi és területi szervei SZT-állományának létszámviszonyairól. (15.d.)
- ²⁸ ÁBTL 1.11.1. 45-181/1973. A BM Miniszterhelyettesi Értekezlet 1973. október 18-ai ülésének rövidített jegyzőkönyve. (15. d.)
- ²⁹ ÁBTL 1.11.1. 45-13/17a/1976. Emlékeztető az 1976. november 9-ei miniszterhelyettesi értekezletről. (16. d.) Előtte a III/II. Csoportfőnökség részjelentését csoportfőnökségi vezetői értekezleten tárgyalták meg, az erről készített emlékeztetőből tudjuk, hogy 1976. december 16-án a BM Kollégium is foglalkozott a témával. ÁBTL 1.11.3. 13-655-2/1976. Emlékeztető az 1976. október 6-i Csoportfőnökség Vezetői Értekezletéről.
- ³⁰ ÁBTL 1.11.1. 45-13/17/1976. Jelentés a BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos (SZT-) állománya irányításának, nevelésének, képzésének helyzetéről, 1976. október 30. (16. d.)
- ³¹ Uo.
- ³² ÁBTL 4.2. I. sorozat. 10-27/7/ 1978. A belügyminiszter-helyettes 7/1978. számú intézkedése a BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos állománya képzésének, továbbképzésének egységes szabályozásáról, 1978. április. 5.
- ³³ ÁBTL 4.2. I. sorozat. 67-27-1/1980. A III/I. Csoportfőnökség SZT-állománya képzésének, továbbképzésének egységes szabályozására kiadott 1/1980. sz. III. Főcsoportfőnök-helyettesi intézkedés, 1980. február 19.
- ³⁴ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 10-52/12/1984. Jelentés az SZT-rendszer szervezetének helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. augusztus 23. 9-10. (96. d.)
- ³⁵ Egy másik adat szerint a BM III. Főcsoportfőnökség központi szerveinél 616, a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinél pedig további 443 hely volt rendszeresítve 1984-ben, ez összesen 1059 főt jelentett. Átlagosan az állások 70-80 százaléka volt betöltve, de szervenként nagyon különböző mértékben. ÁBTL 1.11.1. 45-13/11/1984. Dr. Vagyóczky Béla titkárságvezető észrevételei a III/II. Csoportfőnökség SZT- rendszerének helyzetéről szóló jelentéshez, 1984. június 22. (22.d.) Boér Zoltán, Fráter Olivér és Ungváry Krisztián legújabbban körülbelül 2500 főre tette az SZT-állomány létszámát.
- ³⁶ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 10-52/12/1984. Jelentés az SZT-rendszer szervezetének helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. augusztus 23. 5, 13. (96. d.)
- ³⁷ Uo. 5.
- ³⁸ ÁBTL 1.11.1. 45-13/11/1984. Dr. Vagyóczky Béla titkárságvezető észrevételei a III/II. Csoportfőnökség SZT-rendszerének helyzetéről szóló jelentéshez, 1984. június 22. (22.d.)
- ³⁹ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 10-52/12/1984. Jelentés az SZT-rendszer szervezetének helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. augusztus 23. 7. (96. d.)
- ⁴⁰ ÁBTL 1.11.1. 45-13/11a/1984. Emlékeztető az 1984. június 26-ai miniszterhelyettesi értekezletről. (22. d.)
- ⁴¹ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 10-52/12/1984. Jelentés az SZT-rendszer szervezetének helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. augusztus 23. 7. (96. d.)
- ⁴² ÁBTL 1.11.1. 45-13/17/1986. Jelentés a kulturális területen az ellenséges tevékenység elhárítását szabályozó 0022/1970. sz. BM-parancs végrehajtásának tapasztalatairól, 1986. d. n.
- ⁴³ A III/IV. csoportfőnökség SZT-tisztjei operatív funkciójukat tekintve hálózati személyeket tartó SZT-beosztottak, önállóan működő SZT-beosztottak és egyéb, műszaki, technikai, biztonsági és összeköttetési funkciót ellátó SZT-beosztottak lehettek.
- ⁴⁴ ÁBTL 4.2. I. sorozat. 61-7-6/1981. A Belügyminisztérium III/IV. csoportfőnökének 6/1981. sz. intézkedése a katonai elhárítás szigorúan titkos állományának szervezésére és működésére, 1981. március 30.
- ⁴⁵ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 10-52/12/1984. Jelentés az SZT-rendszer szervezetének helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. augusztus 23. 7. (96. d.)
- ⁴⁶ ÁBTL 1.11.1. 45-13/10/1984. Jelentés a BM III/II. Csoportfőnökség SZT-rendszerének szervezeti helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. június 15. (22. d.)
- ⁴⁷ ÁBTL 1.11.1. 45-13/11/1984. Dr. Vagyóczky Béla titkárságvezető észrevételei a III/II. Csoportfőnökség SZT-rendszerének helyzetéről szóló jelentéshez, 1984. június 22. (22.d.)
- ⁴⁸ Uo.
- ⁴⁹ ÁBTL 1.11.1. 45-13/11a/1984. Emlékeztető az 1984. június 26-ai miniszterhelyettesi értekezletről. (22.d.)
- ⁵⁰ ÁBTL 1.11.1. 45-13/10/1984. Jelentés a BM III/II. Csoportfőnökség SZT-rendszerének szervezeti helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, 1984. június 15. (22.d.)
- ⁵¹ ÁBTL 1.11.1. Emlékeztető az 1987. szeptember 7-i parancsnoki értekezletről.
- ⁵² ÁBTL 1.11.1. 45-13/17a/1988. Emlékeztető az 1988. november 22-i miniszterhelyettesi értekezletről. (27.d.)
- ⁵³ Az SZT-állomány tagjai jogosultak voltak a teljesítményükkel arányos rendszeres havi járandóságra, ruházati juttatásra, a kifizetést megelőző hónapi járandóságnak megfelelő éves teljesítményjuttatásra, szolgálati kitüntetést

helyettesítő jutalomra, általános jutalomra és kivételes méltányosságot igénylő esetben segélyre.

⁵⁴ ÁBTL 1.11.1. 45-13/17/1988. A belügyminiszter parancsa az SZT-állomány juttatási szabályzatának kiadásáról. (Tervezet), 1988. november 11. (27.d.)

⁵⁵ ÁBTL 1.11.1. 45-13/17/1988. Előterjesztés a BM III. Csoportfőnökség szigorúan titkos állománya szervezetének és működésének, tevékenységének egységes szabályozásáról szóló belügyminiszteri parancs tervezetéről, 1988. november 10. (27.d.)

⁵⁶ ÁBTL 1.11.1. 45-13/17/1988. A belügyminiszter parancsa a BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos /SZT-/állománya szervezetének, működésének, tevékenységének szabályozásáról. (Tervezet), 1988. (27.d.)

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ ÁBTL 1.11.1. sz.n. A belügyminiszter parancsa a Nemzetbiztonsági Szolgálat SZT-állományára vonatkozó parancs kiadásáról. (Tervezet), 1989. november. (71. d. 25. tétel.)

⁵⁹ ÁBTL 1.11.1. sz.n. Szabályzat a Nemzetbiztonsági Szolgálat SZT-állományának létesítésére és működtetésére. (Tervezet), 1989. november. (71. d. 25. tétel.)

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai

1.11.3. BM III. Főcsoportfőnökség Titkárságának iratai

1.11.10. Operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek iratai

4.2. Parancsgyűjtemény

D.Gy. Dokumentációs Gyűjtemény

Magyar Országos Levéltár (MOL)

M-KS 288. f. 5.cs. MSZMP Központi szervei, Politikai Bizottság (Intéző Bizottság)
1956 – 1989.

XIX-A-83-b. Minisztertanács, előterjesztések és határozatok

Hivatkozott irodalom

Dr. Bencsik – Dr. Nagy, 2005.

Dr. Bencsik Péter–Dr. Nagy György: *A magyar útiokmányok története, 1945–1990.* Budapest, Tipico Design Kft., 2005.

Jobst, 2011.

Jobst Ágnes: A Belügyminisztérium működésének szabályozása 1956 nyarán. *Betekintő*, 2011/1.

Krahulcsán, 2008.

Krahulcsán Zsolt: A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961–1965.) *Betekintő*, 2008/2. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=85> (Utolsó letöltés: 2011. március 21.)

Krahulcsán, 2010.

Krahulcsán Zsolt: A be- és kiutazások állambiztonsági és pártellenőrzése, 1956–1964. *Betekintő*, 2010/1. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=135> (Utolsó letöltés: 2011. március 21.)

„Ha Demszkyről százötven jelentést nem írtam, akkor egyet se.”

Életútinterjú Miklós Györggyel

A *Betekintő* előző számában hosszabb bevezetőt közöltem a Miklós Györggyel készült életútinterjúhoz.¹ Abból a szövegből talán érdemes megismételni a következő életrajzi elemeket. Miklós György a kalocsai Tomori Pál Főiskola Bölcsészettudományi Tanszékének tanára, filozófiatörténetet, történelmet és társadalomtudományokat oktat. Állambiztonsági kapcsolatáról árulkodó 6-os kartonja szerint 1979-ben „hazafias alapon” szervezte be titkos megbízottnak (tmb) a BM III/III-2-a alosztálya (személy szerint Cirkos Tibor) Hódmezővásárhelyen, ahol úgynevezett előfelvételiként kötelező sorkatonai szolgálatát töltötte.² Kezdetben „egyetemi ifjúságvédelmi vonalon” foglalkoztatták. Feladatául szabták, hogy figyelje az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatóit (elsősorban filozófia és történelem szakos évfolyamtársait), és hogy jelentsen róluk.

A „Fehér Pál” fedőnéven jelentéseket író Miklós György 1981-ben a BM III/III-6-a alosztály kötelékébe került, 1985-ben pedig Cirkos Tibor helyett Tóth Endre lett a tartótisztje. Egészen 1989 végéig (1989 szeptemberétől „Vígh Pál” fedőnéven) az úgynevezett demokratikus ellenzék tagjairól és rendezvényeiről tájékoztatta az állambiztonsági szerveket. Miklós Györgynek nem maradt meg sem a beszerzési dossziéja (B-dosszié), sem a szerinte igencsak vaskos, jelentéseit tartalmazó munkadossziéja (M-dosszié), mivel azokat tartótisztje 1989 végén vagy 1990 elején megsemmisítette. Állambiztonsági „munkaadója” (Bajnai Gyula) utolsó találkozásuk alkalmával legalábbis ezt mondta Miklósnak. „Fehér Pál” fennmaradt ügynöki jelentései az úgynevezett repülő egyetem megfigyelésére nyitott objektumdossziékban olvashatóak.³

A 109 perces interjú 2010. október 28-án délelőtt készült a kalocsai Tomori Pál Főiskola egyik termében. Beszélgetésünk hatszemközt zajlott, mivel Miklós György ragaszkodott felesége jelenlétéhez, aki ugyan már tudott férje ügynöki tevékenységéről, de csak ekkor hallotta először annak részletes történetét. Miklós a lehető legszélesebb nyilvánosságot kérte, ezért néhány, a szövegben jelzett mondat kivételével hozzájárult a teljes beszélgetés internetes közzetéséhez, amit ezúton is köszönök neki.

Egy interjú sohasem lehet tökéletes. Az interjúalany néha teljesen váratlan helyzetekbe hozhatja még a legfelkészültebb készítőket is, hát még az olyan tapasztalatlanokat, mint amilyen én vagyok. Miklós György, akivel pedig hetekkel korábban, és közvetlenül az interjú előtt is tisztáztam, hogy hosszú élettörténeti elbeszélést várok tőle, legnagyobb meglepetésemre mindössze két perc után befejezettnek nyilvánította főnarratíváját. Később is többször előfordult, hogy elakadt, és arra kért, hogy kérdezzem. A gyakorlatban tehát nem mindig könnyű betartani a módszertani előírásokat, minden bizonnyal nincsen „minta-interjúalany”, sőt megkockáztatom, hogy „minta-interjúkészítő” sincs. Hiába az alapos módszertani felkészülés, a mindennapi kommunikációs sémáktól roppant nehéz szabadulni. Én is több alkalommal megszegtem a narratív életútinterjú készítésének legfontosabb követelményét, a hallgatás parancsát. Egy interjút minden hibánál előről kezdeni (*horribile dictu* úgy szerkeszteni a gépelt szöveget, hogy a hibáknak ne maradjon nyomuk) azonban igencsak bajos dolog volna, ezért a lelkiismeretes készítő inkább vállalja tévedéseit, és eltűri a szakemberek jogos bíráló megjegyzéseit.

Az interjú hosszát és jellegét nagyban befolyásolta, hogy a teljes közlés szándékával készült. Az interjú résztvevői akaratlanul is az elképzelt mintaolvasó elvárásainak, illetve egy állambiztonsági témájú folyóirat esetében relevánsnak gondolt kívánalmaknak akartak megfelelni, ezért az életútinterjú narratív utánakérdezéses szakasza sajátos hibriddé vált, és inkább az ügynöki tevékenységre vonatkozó konkrét

kérdések burjánzottak el, míg az elbeszélő életének számos lényeges eleme teljesen elsikkadt.

Vállalkozásom annyiban szokatlan, hogy folyóiratban ritkán szoktak életútinterjúkat teljes terjedelemben, és főként szerkesztés nélkül közölni. Kovács Éva szerint a szerkesztéshez való ragaszkodás mögött „az a kutatói meggyőződés húzódik, hogy a nagyobb nyilvánosság számára a nyersanyagnál »fogyaszthatóbb« szövegkorpuszt kell létrehozni. Nem ritka az sem, hogy a kutató esztétikai elvárásai alapján úgy ítéli meg, hogy a nyersanyag önmagában »nem elég szép«, és ezért szerkeszti át a legépelte szöveget.”⁴ Kovács szerint a másodlagos elemzés lehetetlenné válik, ha már az elsődleges rögzítést is szerkesztési szempontok befolyásolják, ezért arra a következtetésre jut, hogy „a szerkesztés az élettörténeti interjú halála”.⁵

Módszertani megfontolásokat figyelembe véve szöveghűen (fonetikusán), stilizálás és szerkesztés nélkül közlöm az interjút, amivel persze cseppet sem könnyítem meg az olvasó dolgát. A hangfelvétel alapján gépelte szöveg ugyanis emiatt számtalan pongyola megfogalmazást, szóismétlést, nyelvhelyességi hibát is tartalmaz. Szokatlan lehet tehát az olvasói szemnek a „gyomlálatlan” szöveg, de az élőbeszéd már csak ilyen. Bizonyára kevés olyan ember van, aki élőszóban is képes precíz, kerek egész mondatokban fogalmazni, akár órákon keresztül. Az volt a célom, hogy minél inkább megőrizsem az élőbeszéd jellegzetességeit, de a leírt szöveg természetesen így sem adhatja vissza az élőszó és a metakommunikatív jelzések sokszínűségét, ez leginkább videointerjúval volna lehetséges.

A központozás külön problémát jelentett a gépeléskor, hiszen az már maga is egyfajta értelmezés. Éppen ezért vannak olyanok, akik szerint vesszőt és pontot csak ott kell használni, ahol az interjúalany hanghordozása egyértelműen tagolja a szöveget. Mások a jobb olvashatóság kedvéért ragaszkodnak a helyesírásnak megfelelő központozáshoz. Én egyfajta kevert módszert próbáltam alkalmazni.

Az interjú jelen formában történő közlésével az is célunk, hogy megmutassuk, milyen formában szándékozzuk archiválni az általunk a jövőben készítendő interjúkat. Az interjú teljes hanganyagát az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a kutatók kutatási engedély birtokában hallgathatják meg, vagy olvashatják a papír alapú gépelte szöveget, és saját szempontjaik szerint elemezhetik azt.

A szöveg gépelésekor a következő jelzéseket használtam:

szöv-	félbeszakadó szöveg
[közbeszól]	magyarázatok, illetve metakommunikatív jelzések
(...)	a leírásból kimarad valami, mert nem érthető (körülbelül a szöveghosszal arányosan)
(szöveg)	bizonytalanul érthető szöveg

Életútinterjú Miklós Györggyel

– *Arra szeretném kérni, hogy mesélje el az élettörténetét!*

– Jó. Hát 1960-ban születtem vidéken, Nógrád megyében, Pásztó városban, pedagógus családban. Elégé konzervatív, jobboldali nevelést kaptam a szűkebb, tágabb családomból. Innen jön a politika, társadalomtudományok, humán tudományok iránti érdeklődésem is, ez határozta meg. Tízéves koromba’ Pestre költöztünk, és hát Budapesten éltünk, éltem én – és most csak saját magamról beszélek –, éltem én huszonhat éves koromig, amikor el kellett jönnöm Budapestről, de az majd egy későbbi, majd a beszélgetés későbbi fázisában térünk erre rá, hogy hogyan történt. Budapesten jártam általános iskola felső tagozatába. A Vörösmarty Gimnáziumba jártam a nyolcadik kerületbe, és utána az ELTE-nek a filozófia–történelem szakára jelentkeztem. Egy év előfelvételis sorkatonai szolgálat után elkezdhettem 1979-ben az ELTE-n a tanulmányaimat filozófia–történelem szakon, ahol 1985-ben végeztem. Na most hát még családi indíttatásról, amit mondtam az előbb, hogy polgári értelmiségi családból származom, több generáció, harmadik generációs értelmiségi vagyok én a családukban, családuk egyik része erdélyi, székely származású apai ág, anyai ágon pedig Heves

megyéből származunk iparos-jobbágy családból, így utánakutattam a családfának. Hát ennyit tudnék elmondani, és hát várom a kérdéseit akkor, és hát akkor, hát ennyit tudnék bevezetőnek, aztán majd jön több.

– *Hát én- [meglepődve] Az egész élettörténetét elmondhatja.*

– Egész élettörténetemet? Hát elvittek, elvittek, folytatom akkor onnan, hogy ugye felvettek az egyetemre, akkor elvittek katonának Hódmezővásárhelyre. Tizenegy hónapig voltam katona, és azt még feltétlenül mondjam el, hogy Pesterzsébeten laktunk a Vécsey lakótelepen. Na most ez nem érdektelen, és ennek mint történész kutatóként szeretnék utánajárni, tehát nagyon, nagyon szeretném ezt lenyomozni, hogy ez hogy történt. Úgy hívták ezt a lakótelepet, hogy KISZ-lakótelep. Na most több ilyen volt, Óbudán is volt ilyen, Budapesten több helyen voltak ilyen lakótelepek. Azért hívták őket KISZ-lakótelepeknek, mert KISZ-védnökséggel épültek. Na most kik kaphattak, kik kaphattak lakást? Tehát kik? Meg kellett vásárolni, öröklakások voltak ezek, tehát a teljes vételárát akkor ki kellett fizetni. Meg kell kérdezni, hogy kik, kik kaphattak. KISZ-funkcionáriusok, pártfunkcionáriusok, BM-esek, HM-esek, a szakszervezeti funkcionáriusok, tehát a Kádár-rendszernek a politikai elitje fog kerülni, de mondjuk nevezzük úgy, hogy a Kádár-rendszernek a politikai elitje kaphatott itt lakást. Na most mi hogy kerültünk ide? Úgy kerültünk ide, hogy az én édesapám a HM-ben dolgozott mint polgári alkalmazott, a most már megszűnt, volt Zalka Máté, majd Bolyai János Katonai Főiskolán volt a sportegyesületnek a vezetőedzője. És akkor így a HM segítségével kerültünk mi ide. Na most én utólag végig, tehát végigkövettem, hogy kik voltak a szomszédaink, kik voltak a, kik voltak a lakótársaim, és én azt tudom mondani, hogy, hogy a hetvenes években, nyolcvanas években egész nyugodtan ki lehetett volna írni arra a háztömbre, ahol lakunk, hogy a BM III-as Főcsoportfőnökségnek a lakásai vannak itt, mert ez tényleg így volt. Tehát ez, ez tényleg. Hát most utólag tudtam meg, hát. Kár, hogy akkor nem is tudtunk ilyenről, hogy BM III-as Főcsoportfőnökség. Hát végeztem az egyetemet, nagyon jó volt, nagyon kellemes volt, de az ügynöki létem, az ügynöki tevékenységi lét végigkísérte egyetemi, egyetemi éveimet, és ennek még- Nem is ez volt még a legrosszabb, ennél jött rosszabb is, 1985 után, tehát pont akkor, amikor, amikor elvégeztem az egyetemet, pont akkor kötöttem meg egy új kapcsolatom a BM III-as Főcsoportfőnökségével, a III/III-as Csoportfőnökséggel, ami, ami, ami szörnyűbb volt, mint az előző öt év összesen. Összesen tíz évet, tíz évet voltam a BM kötelékbe', hogy úgy mondjam. Tíz évig kellett ott lennem, és 1989 karácsonya előtt, karácsonján, tulajdonképpen a „Duna-gate” botrányral szálltam ki. Tehát tulajdonképpen akkor szálltam ki. [megáll] Hát sajnálom, úgyszólván kérem a kérdéseit!

– *[meglepődve] Hát ezután mi történt? Az egyetem elvégzését követően, hogy a-*

– *[közbevág] Na most, hát akkor az elejétől-*

– *[folytatja] A pályája hogyan alakult?*

– Még, még mielőtt az egyetemre kerültem volna, ugye, sorkatona voltam Hódmezővásárhelyen, és a- [megáll] El, elmondom úgy, ahogy történt.

– *Jó.*

– *A leszerelés előtt egy-*

– *[közbevág] Az lenne a legjobb... [nevetnek]*

– Igen, de előtte lesznek olyan részek, amelyek ilyen, kicsit ilyen romantikusak, vagy nem, vagy nem volna- A következő történt. Leszerelés előtt három nappal- [szemüvegéért nyúl] Felveszem, mert rövidlátó vagyok. Így Önt is jobban látom. Tehát leszerelés előtt három nappal mondja az egyik katonatársam, aki éppen a mi (rajunkban) toronylövész volt, és emlékszem rá, emlékszem rá, hogy Szegedre vették föl magyar-történelem szakra, most vidéken él. Mondja, hogy te, ki az a zászlóalj politikai tiszt? Te dumáltál mostanába' valami ilyesmit? Tehát, na de hát azért én elég, elég szabad szájú voltam, tehát eléggé, eléggé olyan voltam középiskolás koromban is, meg harmadik-negyedik-es koromban jártam be a kínai nagykövetségre rendszeresen. Pusztán érdeklődésből, nagyon érdekelt a maoizmus. Tehát nagyon érdekelt a maoizmus, és akkor én azt gondoltam, hogy itt a kádári propagandakiadványokat elolvasom, ezek, ezek nem biztos, hogy hiteles választ adnak az én kérdéseimre, és hát én úgy gondoltam, hogy a maoizmusról a legautentikusabb forrás maga a kínai nagykövetség lesz a Benczúr utcába', és, és én, én oda, oda eljártam. Én oda heten-, heti

rendszerességgel, heti egy-két alkalommal oda mindig eljártam, meg, meg elég szabad szájú voltam, vagyok is, tehát most is. Tehát elég szabad szájú voltam, vagyok, hangoztattam a véleményemet, na ezért kérdezi ez a katonatársam, jó barátom, hogy, hogy beszéltél-e mostanában valamit, tettél-e olyan politikai kijelentést, hogy- Hát mondom, te nagyon jól tudod, hogy szoktam ilyeneket tenni, hát, hát minden kimenőn ugye arról ábrándozunk, hogy hogy fogjuk visszafoglalni Erdélyt, meg mit tudom én. Hát, hát állandóan volt ilyen, hát ez, ez, ez, természete-, mindig teszek ilyen kijelentéseket, meg, meg a kommunistákat dehonesztáló, meg mindig, mindig van ilyen, meg mikor vonulnak ki az oroszok, meg mit tudom én, tehát mindig van ilyen, ilyen, tehát nem, nem okozna nagy meglepetést. Menjél, menjél le légy szíves a zászlóalj politikai tiszthez! És akkor lemegyek, és fogadott egy nagyon, na most nem akarok itt drasztikus jelzőket mondani, de nagyon csúnya, rossz ember volt, na mindegy. És akkor ő fogad. És mondja, hogy nem ő akar ám velem beszélni, hanem menjek be abba a szobába, ahol ül két ember, és azok akarnak velem beszélni. És bementem, és ott ült, és mondta a nevét: Cirkos Tibor főhadnagy, akkor, akkor főhadnagy volt, ez 1979-ben volt. Akkor főhadnagy volt, és ott ült egy, egy nagyon érdekes, míg élek nem felejttem el, egy figura, akit soha többet nem láttam az életbe': egy, egy hippy. Egy ilyen hosszú szőke hajú, szakállas, farmeröltönyös, tornacipős, III/III-as Csoportfőnökség hivatásos dolgozója volt ő is, volt ő is. Hát meg a Cirkosról tudjuk, hogy az volt már tíz éve, az már- Hát bemutatkozott ő is, Cirkos Tibor, és ő a Belügyminisztérium állambiztonsági osztályáról jött, és az lenne a, a kérésük, és – nagyon, nagyon udvarias volt – az lenne a kérésük, hogy, hogy segítsen nekik a munkájukat. Mert itt a külföldi, nyugati hírszerző meg egyéb propaganda beférkőzik és megfertőzi az egyetemi ifjúságnak a lelki világát és egészséges világnézetét. Nem használt, hadd tegyem hozzá, nem használt a kádári dogmatikában előírt kifejezéseket, tehát nem volt olyanról szó, hogy a marxizmus-leninizmus védelme, meg ilyenek, valószínűleg tudta már, hogy nálam ezzel nem sokra menne, tehát, hogyha itt, itt elővezetné, hogy milyen szép a szocialista rendszer, tehát akkor lehet, hogy ott fölállok azt' rögtön otthagynom. Tehát ez valószínűleg ez nem jön be. Tehát vigyázni kell a fiatalokra, vigyázni kell rájuk, hogy nehogy a nyugati imperialista, nem, a nyugati propaganda beférkőzzön és a szegény fiataloknak az egészséges világnézetét megfertőzze, és ezért segítsen nekik BM-munkájában, és le kéne ülni heti, kétheti rendszerességgel néhány hivatásos állományú, akár ővele, és BM állambiztonsági munkatárssal, és el kéne mondanom, hogy milyen felforgató eszmék vannak az egyetemen, az ELTE BTK-n, milyen felforgató eszmék vannak. És akkor mondom, most Önök engem besúgásra akarnak? Jaj, nem! Egymás szavába vágva tiltakoztak. Nem, ez nem besúgás. Ez nem besúgás, ez, ez a fiatalok érdekében, ez ifjúságvédelem. Ez a fiatalok érdekében történik, itt szó nincs semmiféle bemószerolásról, meg én is, amióta én, mondja a Cirkos, amióta én itt dolgozom a BM állambiztonságnál, azóta, néztek, néztek utána, ennek utána lehet nézni, egy fiatal sem csuktak börtönbe. Hát én megkérdeztem, hogy de olyan volt, hogy egyetemről kizártak, ugye. Az mondja, olyan volt olyan. Na és akkor, és akkor én azt mondtam, én akkor azt mondtam neki, hogy hát ne haragudjon, de nem, én ezt nem vállalom. Tehát én nem, nem tudok, én nem tudnék ilyet csinálni, hát ezekkel a velem egykorú srácokkal itt összenőttünk a katonaságnál. Én nem tudnék róluk jelenteni. Én nem, nem, én nem tudnám, tehát egyszerűen, meg arról nem is beszélve, hogy nagyon, nagyon jól tudni, hogy mindegyiknek milyen volt a világnézete, hogy olyan volt, mint az enyém. Tehát nem, nem jelentek ezekről a gyerekekről, tehát nem. Leszerelés, hazamentem, eltelt egy hét, fölhív otthon telefonon, hogy találkozunk. És akkor találkoztunk egy-

– [közbevág] Cirkos?

– Cirkos Tibor. Akkor főhadnagy volt, alezredesként ment nyugdíjba '89-ben. Ő volt a Nagy Imre újratemetéséért felelős, (ő volt). Na és akkor, hogy találkozunk. Hát jó, találkozunk, és akkor megint ugyanez, hogy segítsen nekik. Ekkor már előjött azzal, hogy ők is tudnak nekem segíteni. Tehát ők is tudnak nekem segíteni. De azt majd meglátom, hogy milyen nehéz lesz állást találni. Sok dolgom lesz majd az egyetemen, ott is. (...) Tudnak ők, mindenben tudnak nekem segíteni. Tehát mondom, nem, hát én nem, tényleg nem szeretném. És akkor, hát akkor állt elő Cirkos azzal, hogy na de mi van ezzel a kínai nagykövetségi kapcsolatokkal. Hát én éveken keresztül járkáltam be a kínai

nagykövetségre. Mondja, hogyha ezt a Hermann megtudja – a Hermann István, a filozófia tanszékvezető –, Hermann megtudja, hát akkor nekem végem van, hát nekem végem van. De ők, ők tudnak arról gondoskodni, tudnak abban segíteni, hogy ezt a Hermann- [megszakítja az elbeszélést] Elég hangosan mondom egyébként? Hogy ezt a Hermann soha ne tudja meg, és soha ne kerüljön ez az információ a Hermannhoz, és, de, de akkor elvárják, hogy én is segítsek nekik. Tehát nekem is, de hát azt mondja, de hát, de hát akkor most jó, megszakítjuk a kapcsolatot, elválnék, és a Hermann ezt megtudja. Na de hogyha én segítek nekik, akkor Hermann ezt nem tudja meg. És akkor igent mondtam, és akkor- Hát most ilyenkor, nem akarok mentegetőzni, de mit lehet csinálni?! Igent mondtam, és akkor elővett egy ilyen A4-es papírt, és lediktálta. Tehát lediktálta. Na most én utólag már így, utólag már így arra a szövegrészre emlékszem, tehát hogy önként és dalolva én jelentek az egyetemen folyó esetleges aknamunka, nyugati aknamunkáról, meg az ifjúság körében fellazít- Tehát használt ilyen kifejezéseket. Tehát erről jelentek, önként, hazafias meggyőződésből. Na most ezt azért mondom el Önnek, mert hogyha Ön most bemegy a, a nyilvántartóba, és kiszedi az összes 6-os kartont, én az életemet rá merem tenni, hogy mindegyik 6-os kartonra az van ráírva, hogy önként és hazafias meggyőződésből vállalta az együttműködést az állambiztonsággal. Ebben biztos vagyok. [interjúkészítő rázza a fejét] Mindegy, szerintem ez így van. Na tehát leírtam, hogy önként, hazafias meggyőződésből vállalom az együttműködést, na és akkor-

– [közbevág] *Vannak kompromittáló adatok alapján-*

– Hát olyan is van, hát- Ezt beírták, hogy kompromittáló adatok alapján? Én is kutattam a levél- Én ilyet nem találtam, na mindegy, mindegy. Na, Ön ott, ott dolgozik, jobban tudja. Na és a következő volt, hogy, hogy hát akkor elkezdődtek a jelentéseim írásai. A társaimról. Na most a társaimról én leírtam azt, hogy, most nem viccelek, tehát leírtam azt, hogy ki hány korsó sört ivott meg az Erkel sörözőben, például. Meg, meg leír- Meg- És, és akkor a Cirkos mondta, hogy (...) engem. Mindig találkoztunk valami presszóban, a, a Pozsonyi úton találkoztunk egy sörözőbe'. Volt ott egy söröző a, ott lejjebb volt, ott a Margit hídnak a pesti hídfőjénél, lejjebb, tehát volt ott egy söröző, ott nagyon gyakran, ott találkoztam először a Cirkossal mindig, rendszeresen. És akkor leírta, hogy, hogy valami politikai, aszongya, írjal már valami – tegeződünk –, tehát így első, amikor alá, megírtam, akkor (...), a koreográfiához még hozzátartozott, azt mondja, hogy hát írjal már valami politikai dolgokról is, (...). És akkor leírtam, hogy azt mondta XY, leírtam a nevét, hogy kicsoda, hogy ezek az oroszok vonuljanak már ki az országból. Hát mért tartanak már minket megszállva? Hát most odaadtam a Cirkosnak, elolvassa, hát tudod, mit mondok neked? Igen, kivonulhatnak már a büdös francba. A francnak vannak itt. Na, szóval, és én éreztem, hogy, én éreztem, hogy itt föl-, tehát fölösleges, tehát fizikailag fölösleges vele találkozgatnom, mert vagy összetépi a jelentéseimet, vagy mmmm, na jól van, azt' elteszi. Tehát ennyi, ennyi volt. Egyik alkalommal, akkor már a (...) utcai presszóban találkoztunk ott a Körút mellett, jön Cirkos, hogy jó, megbeszélte a főnökeivel, hogy engem leállítanak az egyetemi évfolyamtársak figyeléséről, mert semmi értelme, tehát gyakorlatilag nulla, amiket írok, ennek semmi hasznát nem veszik, és ráállítanak a demokratikus ellenzék figyelésére. Tehát ez volt '80–81-ben. Innentől kezdve figyeljem meg a demokratikus ellenzékét, és aztán elmondta, hogy hogyan. Annyit hadd mondjak el, hogy például amikor egyetemi évfolyamtársakkal ültünk egy presszóban vagy egy sörözőben, s akkor arról beszélgettünk, hogy- hát politizáltunk, mit tudom én, rohadt kommunisták, egypártrendszer, mért van egypártrendszer, mért nincs többpártrendszer, mért nem vonulnak ki az oroszok, satöbbi. Na most én is ott ülök, és én is mondom a magamét. Mondom ugyanazt, amit a többiek. És egyszer csak föláll az egyik srác, szót kért egy kis srác, és azt mondja, hogy jaj, képzeljétek el, tegnap jött haza a bátyám Párizsból, és hozott egy csomó Párizsi Magyar Füzeteket, meg hozott egy csomó magyar nyelvű kiadványt Párizsból, és szeretne az egyetemen osztogatni. Na most, ha hiszi, ha nem, én akkor, mint a rajzfilmben, na szóval fölborítottam az asztalt szinte, és fölugrottam, és elrohantam. És kiabáltak, hogy hova mész, hát hova mész. Nem, nekem most el kell mennem, mert egy lánnyal kell találkoznom, én most nem érek rá, én most sietek. Nem érek rá. Tehát most miért csináltam ezt? Amiért csináltam, és sok ilyen volt egyébként, sok ilyen volt. Ezt azért csináltam, mert hogyha van még a társaságba' egy ügynök, és ő erről mondjuk jelent, hogy az egyik srác azt mondja, hogy

Ő Párizsból hozott magyar nyelvű kiadványokat, de én nem jelentek, mert én nem jelentek, én évfolyamtársakról, barátokról nem jelentek, nincs az az Úristen. Ha én erről nem jelentek, akkor engem másnap a Cirkosék keresztre feszítenek. Tehát hogy ne is halljam, tehát ne is halljam azt, hogy, hogy ő mond ilyet, hogy, mer' az, hogy szidjuk az oroszokat, szidjuk a kommunistákat, ez belefér. Tehát ez belefér, de, de az már nem fér bele, hogy fölbujtunk. Tehát ez már nem fér bele. És akkor fölugrottam és elrohantam. Tehát sok ilyen volt, sok ilyen volt. Na ráállítanak az ellenzék figyelésére. Azt mondta Cirkos, hogy menjek föl a Rajk László Galamb utcai butikjába. Menjek föl a Galamb utca 5.-ben működik ez a butik. Tudja, merre van? Ott működött fönn az emeleten, ez a Rajknak a lakása volt, és a Rajknak itt szamizdat butik volt, szamizdat butik volt. Én ott ismerkedtem meg a Nagy Jenővel, az Eörsi Istvánnal, a Demszky Gáborral, Solt Ottiliával, Kis Jánossal, Kőszeg Ferencsel, tehát jártak oda. És akkor, na most én megmondom őszintén, hogy rám a demokratikus ellenzék, Rajkostul, mindenestül együtt roppant rossz benyomást tett. Tehát roppant rossz benyomást tett. Egy rendkívül nagyképű, arrogáns, beképzelt figuráknak tartottam őket, és azt is megmondom, és ezt gigantposzttereken is közzéteszem az egész világon, ha kell, hogy nekem semmiféle lelkiismereti problémát nem okozott róluk jelenteni. Semmifélet. Tehát semmit. Tehát nekem megvolt az elvi meggyőződés, ami, ami van, és azt, hogy nekem le kell írnom, hogy egy ilyen összejövetelen mi hangzik el, meg, meg milyen szamizdatokat árulnak, mert nekem is BM-pénzen kellett venni szamizdatokat, miket árulnak, azt én szemrebbenés nélkül megcsináltam, szemrebbenés nélkül jelentettem róluk, és semmiféle lelkiismeret-furdalást nem éreztem. És tulajdonképpen most sem nagyon érzek, ez nem egészen így van, mert most már differenciálni tudtam, mi a különbség egy Demszky Gábor meg egy Nagy Jenő között, tehát mi a különbség Kőszeg Ferenc meg egy Rajk László között, tehát, tehát ilyeneket, ilyeneket feltétlenül, ilyeneket feltétlenül tudtam. Hát hova jártam? Jártam először a Rajkhoz a Galamb utcába, aztán ugye Rajk, Rajkot kiköltöztették, tehát elköltöztették az anyukájához a Rózsadombra, a Bimbó útra, ha jól tudom, oda nem mentem oda, ott egyszer sem voltam, oda nem kellett mennem. Ott egyszer se voltam. És utána jártam a Szilágyi Sándornak volt egy hétfői szabadegyetem előadásaira, ott az Arany János utcai metrómegálló melletti utca. Melyik utca az, nem tudom. Ott, ott voltak ezek az előadások. Ott, oda jártam, ott, ott még, ott még néha tanultam is. Tehát ott még néha jó dolgok is elhangzottak. Bár nem, nem ez volt a jellemző, de, de Szilágyi volt az első, akitől bocsánatot kértem. Egyébként. Tehát kilencvenes évek végén őt kerestem meg először. Hát. [nagyot sóhajt] Na igen. Hát a Cirkossal körülbelül olyan, először olyan kéthetente kellett találkoznom. Érdekes, hogy, hogy úgy kezdődött, hogy, hogy hogy kezdődött a jelentések írása. Ez is érdekes, most így eszembe jut. Hogy először arról kell, azt mondta a Cirkos, hogy csináljál úgy, mint hogyha újságcikkeket írnál. Tehát csináljál úgy, mint hogyha újságcikkeket írnál!. Tehát mintha egy újságíró. Írd le, hogy hova jársz egyetemre, kik az évfolyamtársaid, kik a tanáraid, most éppen milyen órád van, milyen órád lesz! Tehát ilyeneket írd le! Jó. És akkor utána jöttek a, körülbelül egy fél évig tartott, ez '79 első felében, tehát szeptembertől első felében mondjuk tartott, és, és akkor utána '79 januárjára- vagy '80 januárjától jöttek a, hát a, a politikai tartalmú, hogy most az évfolyamtársakról, most konkrétan ki mit mondott, mit csinált satöbbi. Ilyen, és akkor utána egy év múlva erről leállítanak. Körülbelül egy év múlva leállítanak. És akkor megyek a Rajkhoz, és, és akkor előtte, tehát amikor a Rajkhoz jártam, hát ugye ott le kellett írnom, hogy- Szigorúan tilos volt magnót használni, tehát hogy eszembe ne jusson ilyen, hogy magnót viszek például. Tehát mindent meg kell jegyezni, és mindent- Ja, és ott sem szabad jegyzetelni, ott, ott sem szabad. Meg otthon, tehát otthon, otthon kell jegyzetelni. És, tehát otthon már nem (...), de ott már jelentéseket. Mert úgy kellett megírni a jelentéseket, hogy ilyen egyes szám harmadik személy, barátom mesélte. Én gondoltam, hogy meg is írom, nem gondoltam, meg is írom az emlékeimet így, hogy Barátom mesélte címmel. Tehát ez, tehát barátom mesélte, hogy ezerkiláncszáz, mit tudom én, nyolcvanegy második hó 16-án járt Rajk László Galamb utca 5. szám alatti lakásán. A lakásban az alábbi személyek tartózkodtak: Rajk László, Nagy Jenő, Kőszeg Ferenc, Kis János, Solt Ottília, Szilágyi Sándor, mit tudom én, Hodosán, Hodosán Róza, és ott felsoroltam, hogy kik tartózkodtak. Az alábbi szamizdat kiadványokat árulták: (...), Beszélő, mit tudom én,

hányadik száma, akkor volt, amikor elindultam már, lehet, hogy akkor már el is indultam, (...), na mindegy. Volt olyan, hogy Kisúgó, volt ilyen, Kisúgó, Máshonnan Beszélő, tehát voltak ilyenek. [köhög] Bocsánat! Na ezeket a neveket leírtam, és akkor elhangzottak az alábbiak, hogy ki mit mondott, hogy mit tudom én, Szilágyi Sándor azt mondta, hogy legközelebbi találkozásunkat máshova kéne áttenni, mert kicsi ez a lakás, mit tudom én, és akkor Rajk László erre azt mondta, hogy de, itt jó lesz, mert ide ugyan biztos jön egy BM-es, kis ideig azért mégiscsak otthonosan érezzük magunkat. Hát, tehát le kellett írnom, hogy ott mi hangzik el, mit, ki mit mond, aminek hát, erre próbált kioktatni a Cirkos, hogy aminek konspiratív tartalma van, vagy, vagy, nem hírértéke van, hanem hogy, hogy hívják?

– *Információs tartalma.*

– Információs tartalma van, de azt mindig a jelentések alapján megfogalmazzák, hogy a, a jelentés tartalma szakmailag megbízható, szakmailag ellenőrizhető, és akkor-

– *Operatív?*

– Operatív igen, tehát operatív tartalma van, tehát operatív tartalma van. (.....) Tehát operatív tartalomra figyelj! Így mondta. És, na akkor kiköltöztetik a Rajkot, akkor, akkor átírányítanak a Szilágyi Sándorhoz, ha jól emlékszem, aztán jártunk a, a Tűzoltó utcába a Matolay Magdához, a SZETA, SZETA rendezvényekre, oda is jártunk. Na most azt hadd tegyem hozzá, hogy én ezekre a rendezvényekre mindig elvitt- Nem, nem igaz, hogy mindig. Elég gyakran elvittem a barátaimat is, tehát egyetemi évfolyam, barátaimat is elvittem, akikről elvileg jelentenem kellett volna még anno. Tehát elvittem őket, és, és nem írtam, nem írtam le. Én nem, nem írtam le, tényleg. Utána lehetne (menni), ha meglenne az M-dosszié. Nem írtam le, hogy kiket vittem magammal. És akkor azt mondja egyszer a Cirkos, nem egyszer egyébként, hallom, hogy társaságban voltál fönn a Matolay Magda lakásán. Igen, mondom, néhány barátommal. És azt, baszd meg, mért nem írod le, hogy kikkel voltál fönt? Hát nem írom le. És, és akkor, de hát most őket is szarba kevered, meg magadat is, tehát most ilyeneket mért csinálsz? Hát ilyenek, ilyenek voltak. Nem írtam le. (Többször-) Soha nem írtam le. De például a SZETA-ra elvittem a szociológia szakos barátaimat. Mert azért ez nekik szerintem érdekes, például. Akkor a Szilágyinak a repülő egyetemi előadásaira elvittem a történelem szakos barátaimat, mert ez érdekli őket, de soha nem írtam le neveket, hogy kiket. De soha nem írtam le. Úgyhogy kaptam már olyan jelentést Önöktől, hogy bele volt írva, hogy én ott vagyok. Tehát, de ilyen NOIJ van, tehát ilyen napi operatív információs jelentésben írtak rólam. Hát, hát még erről még azért beszélek, még mondok valamit. Hát hova járkáltam még? Eörsi Istvánnak voltam a lakásán. Ja igen, Kőszeg Ferencnek voltam a lakásán, amikor a Duray Miklóst letartóztatták Csehszlovákiában, akkor a Kőszegnél volt egy ilyen tiltakozó nagygyűlés. Akkor utána engem jól lecsesznek, már bocsánat, hogy mér' írtam alá a tiltakozó nyilatkozatot. Hát mert ment körbe, és akkor, akkor, mondom, hogy gondolod, hogy így megy körbe tiltakozó nyilatkozat, ő aláírja, én, én nem írom alá, és továbbadom, há' hogy? Hát a Szabad Európa beolvasta az én nevemet is. Hogy Miklós György egyetemi hallgató. Hát (...) beolvasta (...). Duraynak a letartóztatása, az is, hát le kellett írnom, hogy kik voltak ott, hányan voltak, miről volt szó. És Kenedi Jánosnál voltam, és soha nem felejttem el, azt mondja Cirkos, hogy te most oda feltétlenül a- Nem ismered Kenedi Jánost, de meg kell ismerned, oda el kell menned a Szüret utcába' lakik a Kertészeti Egyetem mellett. Oda feltétlenül el kell menned, a Kenedi Jánoshoz, mert valaki nem tud elmenni. Most már tudom, hogy a Tar Sándor nem tudott elmenni. Tehát most már így utólag tudom rekonstruálni. A Kenedivel én-

– *[közbevegés] Az hogy zajlott, hogy bement egy ilyen társaságba? Mondja, hogy odaküldték, de hogyha nem ismert senkit, vagy ha nem hívta senki, akkor hogy ment oda?*

– Rengeteg ismeretlen ember ment oda. Rengeteg ismeretlen arc ment oda.

– *Elég volt tudni, hogy van ez a rendezvény, és elég volt becsengetni.*

– Elég, igen, igen. Megkérdezte esetleg az ajtónyitó, hogy honnan hallottam erről. Az egyetemen terjed a pletyka. Szabad Európában hallottam. Igen, így.

– *Hogy ment az elsőre?*

- A Rajk, a Rajk, köszönöm, hogy megkérdezte, Rajk, hát mondom, és hogy? Mit mondok a Rajknak? Hogy én nem is hallottam még erről a Galamb utcai butikról, hogy megyek én oda? Hát hallgattad tegnap a Szabad Európát. Én nem szoktam, nagyon ritkán hallgattam a Szabad Európát akkor még. És, hát nem, nem hallottam, de hát hazudd azt, hogy hallgattad. Hazudd azt, hogy hallgattad a Szabad Európát, ott mondták be. Rengeteg ismeretlen arc volt. Tehát rengeteg ismeretlen ment, vagy, vagy megkérdezték tőle, hogy hogy került ide, vagy nem. Na most tőlem, én úgy emlékszem, esetek többségében nem kérdezték, hogy (...). Tehát rengetegen voltak akik, hát a földön ültek, (...) az asztalon, a székeken, mindenütt. Tehát rengetegen voltak egy Kenedi Jánosnál, vagy egy, egy ilyen repülő egyetemen a Matolay Magda lakásán. Rengetegen voltak. Vagy később a Molnár Tamás lakásán az Inconnu művészcsoporthoz. Rengetegen voltak. Nem kérdezték. Tehát nem, nem, nem kérdezték, tőlem soha nem kérdezték, én úgy emlékszem. Vagy (...). Én úgy emlékszem, tőlem soha nem kérdezték meg. Akkor valószínűleg ezt válaszoltam volna, ami (...), aztán már nyitottabb fülekkel járkáltam az egyetemen, hogy büfébe' beszélnek, hogy te följössz a Rajkhoz ma este? Tehát ott már azért ez ment. Tehát igen, tehát ott azért ez már eléggé- Na és akkor, hát igen, tehát voltam a Kenedinél, Kőszegnél, Eörsinél, na és az egész az, hogy hát, hát teljesen a hatása alá kerültem a szamizdatoknak. Tehát olvastam őket, most már a barátaimnak is vettem, a baráti körömnek, a baráti köreimnek, mert több volt, és nem csak a BM-nek. Tehát nem csak. Vettem a BM-nek is, és, tehát, tehát lehet, hogy a Demszkynek is feltűnt annak idején, hogy, hogy azt mondom, hogy te, akkor légy szíves ezekből a szamizdatokból adjál, és odaadtam a pénzt, és akkor légy szíves ugyanezekből adjál még. Tehát két (...) (ment), egy ment a BM-nek, egy ment a barátoknak tehát. És, na, hát, tehát ilyen, és akkor az akkori barátnőmmel csináltunk ilyen, ilyen irodalmi színpadot. Csináltunk egy maszek kis irodalmi színpadot az ő lakásán. A Szent István parkban lakik ő mai napig. És ott csináltunk egy kis irodalmi színpadot, és akkor ott előadtunk olyan dolgokat, hogy hát ilyen szatirikus jeleneteket, de nekem mindig voltak irodalmi hajlamaim. Tehát leírtuk a, nem, nem tudom, emlékszik-e tanulmányaiból, amikor '86-ban, kivonták az oroszokat, az orosz hadihajókat kivonták a líbiai kikötőkből, és másnap jöttek az amerikaiak bombázni a líbiaiakat, Kadhafinak a főhadiszállását, és ugye előtte való nap az oroszokat hirtelen kivonták. Még a Demszkynél hallgattuk a Szabad Európát. Akkor fönn voltam Demszkynél szamizdatot venni. És akkor, s akkor ezt megírtuk, hogy a színdarab milyen lehetett. És akkor szatirikusan, kicsit vígjátékszerűen. És akkor ilyeneket, ilyen dolgokat adtunk elő. Hát híres, ez híres dolog volt, és ennek tudom, hogy több változata született akkor, az István, a király című rockopera, amikor ugye '83-ban (...) először, nagyon megmozgatta a fantáziánkat, az enyémet főleg, és én átírtam az egészet az '56-os forradalomra. Nem kell hozzá nagy költői tehetség, tehát semmiféle, tehát most akkor az István legyen a Kádár, és akkor a Koppány legyen a Nagy Imre. Tehát átírtam az egészet ilyenre, és ezt egy Rusai Laci nevű, Rusai László nevű barátunk, egy Hatvanban lakó barátunk ezt a kéziratot elvette és elvitte, elvitte Hatvanba. Tehát elvitte a lakására, ahol lakott. És, és nyolc, ez '85-ben volt, ez '85-ben volt, és a '85-ben voltak azok az országgyűlési választások, amikor két jelölt között lehetett választani már. A kommunista meg a kommunista között, tehát az MSZMP jelöltje meg a Hazafias Népfront jelöltje között. Emlékszik erre. És a Laci a, a '85-ös országgyűlési választások napján, ő ezt kitacepaózta, ilyen kis plakátokkal Hatvant, meg a Lenin szobrot a városba', meg a mozdonyt, a kiállított mozdony szobrot vagy mozdonyt a vasútállomáson, hogy- Tudom, mert rendbe tették a röplapokat. Jobboldali pártokat is! Ez a választás silány komédia. Vonják ki a szovjet csapatokat! Legyen többpárti, rendes többpárti parlamenti választás! Satöbbi. És na most a Lacit körülbelül másfél perc alatt kapták el, körülbelül, bevitték a hatvani rendőrkapitányságra, már ott nagyon megverték, már ott nagyon megverték a Lacit, de rájöttek az okos rendőrök, hogy ez ugye, ez politikai ügy, és elvitték Egerbe az ávóra. Elvitték az ávóra, és ott tartották fogva nagyon sokáig. Vagy két hónapig volt előzetesben a Laci körülbelül, vagy háromig, nem, sokáig volt előzetesbe'. És hát mivel ő sem szokott, ő egy szabadúszó értelmiségi volt, és igazából hát fizikai kínzásokhoz mért kellene hozzászoknia valakinek? Tehát most (ilyen) gyönyörű, hát hogy mondjam? Ilyenkor föl tudok robbanni, mikor így olvasom ilyen regényekben, hogy a hőst vallatják, és, és tüzes vasat dugnak a hóna alá, és ő

akkor sem hajlandó elárulni a (...). Hát mi az, hogy nem, hát, hát egy pofon után magamra vállalok mindent. Hát egy pofon után elmondom, hogy én, én lőttem le Kennedyt. Hát hogyne, hát nem kell bírnia, a fizikai kínzásokat nem kell bírnia. Hát hogy kéne bírnia a fizikai kínzásokat. Na most szerencsétlen minden pofon után mondott egy nevet. Az első pofon után az én nevemet mondta. Tehát mi aztán később, miután kiszabadult a Laci, mi nagyon lecsesztük a Lacit. Nem, nem azért csesztük le, mert elárult – és most hatal-, hatalmas nagy idézőjel –, elárult minket. Nem azért. Hanem azért, hogy egyáltalán ilyen hülyeséget csinált. Hogy kimegy, kimegy fényes nappal kitacepaózza Hatvant. [két mondatot Miklós György kihúzatott] Na. Na most itt leállnék, és tessék kérdezni! Jó?

– *Tehát mondta, hogy más tartótisztet is kapott.*

– Igen.

– *Hogyan zajlott az a kapcsolat? Tehát szintén részleteiben. Hogy változott a feladatköre? Habár végig a demokratikus ellenzék volt, nem?*

– Végig a demokratikus ellenzéket kellett figyelmem. Tehát a feladatköröm, az semmit nem változott. Annyiban volt újdonság, idézőjelben, hogy akkor- Ja, most akkor beszélek a tartótisztokról. Valamikor '85 tavaszán, telén találkozok a Cirkossal meg egy fiatalemberrel, ilyen harminc év körüli fiatalember, volt harmincegynehány év körüli fiatalember, mint kiderült, nálam egy tíz évvel voltak akkor idősebbek. Hát Cirkos nem, Cirkos akkor már ötven felé közeledett. Tehát Cirkos úgy negyvenegynehány éves volt. Egy fiatalembert hoz magával, és a Deák téren valami presszóban találkoztunk, és ő Tóth Endre, nem mondta meg a rendfokozatot, soha nem mondták meg a rendfokozatot. Már utólag tudom, hogy százados volt a Tóth Endre. Tóth Endre, aki a legközelebbi tartótiszttem lesz, és akkor neki átad. Más beosztásba kerül, máshova kerül, és akkor átad engem a Tóth Endrének. Na most a következőt hadd mondjam el érdekességképpen. Ez a Tóth Endre, hát én már huszonegynehány éve nyomozok saját magam után, meg saját magam múltja után, ez a Tóth Endre ez annak a Tóth Ferenc ÁVH-s századosnak a fia, akit '56-ban a Lenin körúton meglincseltek. Aki lóg fönn a lámpavason, és nyakába adták, hogy így jár minden ávós. Neki a fia a Tóth Endre. Ketten vannak testvérek, van egy nővére. Az ávó taníttatta őket. Tehát (...) ávó, a Rendőrtiszt Főiskolának, a Tóth Endre a Rendőrtiszt Főiskolának állambiztonsági szakát végezte el. Na és akkor, és átadott a Tóth a, átadott a Cirkos a Tóthnak, de utána a Tóthot nem lehetett, tehát nem, nem láttam. Mondta, hogy ő majd jelentkezik, tehát ő majd hív fel telefonon.

– *Tóth?*

– Nem láttam, nem jelentkezett, nem láttam. Na most amikor, amikor bevittek, letartóztattak minket, bilincsbe vertek, nyolcvan- Hát a Laci vallomása alapján, letartóztattak minket, és akkor bevittek minket az V. kerületi Rendőrkapitányságra. Ott elvették, rögtön elvették a személyi igazolványomat, valamelyik emeletre kellett menni, (nem emlékszem). Elvették a személyi igazolványomat, és jött egy vidéki nyomozó brigád Egerből az állambiztonságtól, két nevet jegyeztem meg belőle, Orosz Gyula főhadnagy volt a vezető, ilyen harcsabajszos fickó volt, ő volt a vezetőjük, az egri, egri állambiztonságnál III/1., tehát a vizsgálati osztálynak volt a munkatársa, és egy Magyar Elemér nevű ügyész. Egy Magyar Elemér nevű ügyész. Nem érdektelen ez a fickó egyébként. Tehát, és voltak még vagy tízen rajtunk kívül, sokan, nagyon sokan voltak, mert ugye ki kellett hallgatni engem, ki kellett hallgatni a barátnőmet, ki kellett hallgatni a, a, tán a Keszthelyi Zsoltot, és akkor kit kellett kihallgatni, nem tudom. Kettőnket biztos, a Ritával minket biztos. Kettőnket. És, tehát a kihallgatás az, az, az borzasztó volt, tehát az borzasztó volt. Mit gondol? Ezt, amíg élek, nem (felejttem). Mit gondol, miért van itt? Hát mondom, a Rusai Laci miatt vagyok itt, mert, na mert közben a Rusai Lacinak az anyukája írt nekünk levelet. Írt nekünk levelet, hogy Lacit letartóztatták, és a Laci az egri rendőrség fogdájában van. Laci anyukája írt nekünk levelet. A Ritának meg nekem. És hát mondom, hogy a Rusai Laci miatt tartóztathattak le minket, és egyébként tényleg agyaltunk a Ritával azon, hogy tényleg, mi a szarért tartóztattak le minket. Hát, hát mit, mit tudhatnak? Azt, hogy, hogy ültünk a kocsmában és szídtuk az oroszokat, meg, meg, meg színdarabokat ad- Színdarabokat, meg viccelődtünk? Ezért tartóztattak le minket, mert-? Ez, ez képtelenség. Tehát ez- És kiderült, hogy igen, ezért, mert

maradt írásbeli bizonyíték, hogy az István, a királyba' az egész rockoperának az átköltött változatát az én, az én kézírásommal maradt a Lacinál, amit a házkutatásnál rögtön megtaláltak nála. És akkor így kezdődött, hogy: Ki írta ezt? Nem tudom. Nem? Durr, egy pofon, és akkor mondta, hogy ki írta ezt. És még kik vettek benne részt? És akkor minden pofon után Laci mondott egy nevet. Na, na és akkor bent vagyunk, és mit gondol, mért van itt. Hát mondom, gondolom, a Rusai Laci miatt vagyok itt, mert, mert hát a Lacika anyukája leírta, hogy Lacit letartóztatták. Nem tudjuk, hogy miért. Igen, nem tudja? Mégis, mégis mit gondol, hogy miért? Hát mondom, fogalmam sincs, miért tartóztatták le a Lacit. Na mindegy, szóval ez sokáig tartott ez a kihallgatás, nem bántottak, tehát hazudnék, ha azt mondanám. Se engem nem bántottak, se a barátnőmet nem bántották, viszont mindig így kinyitották a Btk-t. S így mindig az orrom alá dugták, és ezt, ezt, ezt ott olvassam el. Hogy ezért a ténykedésemért kettőtől nyolc évig terjedő börtönbüntetést kaphatok. És, de akkor ők még nem tudták, hogy én nekik dolgozom. Ők még erről semmit nem tudtak. Kettőtől nyolc évig terjedő börtönbüntetést kapok, és jó lenne, ha most már abba hagynám a hazudozást, meg jó lenne, ha abba hagynám a mellébeszélést, és elmondanám, hogy miket csináltunk ezen a színdarab-összejöveleken. Hát mondom, színdarabokat adtunk elő. Hát volt, amikor én voltam a Kadhafi, a barátom volt az Arafat, hát mondom, hát ilyeneket. Meg a másik barátom volt a szovjet katonai tanácsadó, aki ilyen játék pisztolyokat meg dugópisztolyokat adogatott, hogy ő adja a fegyvereket a terroristáknak. Hát mondom, hát ilyet, ilyet játsz- Jaj, de milyen vicces! Meg hát ott gúnyolódtak, (...) ez szörnyű volt, na mindegy. És akkor tudja maga, mit jelent az, hogyha magát bedugják nyolc bűdös lábú cigány közé nyolc évre? Tehát ilyeneket, ilyeneket mondtak, tehát ezt (...), bűdös lábú cigányok közé nyolc évre bedugnak, erre rendszeresen, rendszeresen visszatért. És akkor azt mondtam, hogy na jó. Jó, mondom, most akkor azt szeretném mondani, hogy- Mást? Hát mondom, nem. Csak az szeretném mondani, hogy hívják föl a 828-115 (...) telefonszámot, és Tóth Endrét kérjék a telefonhoz. És akkor 828-115, Tóth Endre, és akkor elmennek egy szomszéd szobába, telefonálnak, és akkor visszajönnek egy negyedóra múlva. (.....) Visszajönnek egy negyedóra múlva. Na most nehogy azt gondolja, hogy megúsza! Semmit nem úszott meg, semmit nem úszott meg, sőt! Így nagyobb a felelősség, hogy maga nekünk dolgozik, és ilyeneket, sőt nagyobb a felelősség. Sokkal nagyobb a felelősség. És, na és akkor utána a következő forduló, el kellett mennem Egerbe, ott a Rusai Lacival szembesítettek. Megkérdezik, hogy felismeri Rusai Lászlót? Mondom persze, hát felismerem. Erre a Laci. Felismeri Miklós Györgyöt? Azt mondja, hogy nem. Jaj, mondom, Laci, ne csináld már! [nevetnek] Hát voltak ilyen, hát ilyen dolgok voltak sajnos. Na summa summarum, mi a vége a dolognak? Megíratlak velem még egy, a Tóth lediktált még egy- Tóth kihozott a rendőrségről, V. kerületi kapitányságról-

- [közbevág] Ez nem Egerben van? Most ez a kihallgatás?

- Jaj, bocsánat, a kihallgatás. Pesten van az első, a második meg Egerben van. Most egy kicsit kapkodtam, elnézést! Hát a Rusaival való találkozás Egerben van. Az Egerben van. De még az elsőről kihoz a Tóth, megíratja velem a második beszervezési nyil- Lediktálja. Ugyanígy önként, hazafias alapon vállalom az együttműködést, satöbbi. Igen, leírom, és akkor nem állítottak rá, nem állítottak rá a baráti körömré, erre az új baráti körömré sem, tehát se a Keszthelyi Zsoltra, se a Szilágyi Zitára, se a Rusaira, se a Talapa Jóskára nem állítottak rá. És ezt lehet, hogy nem hiszi el, azt mondja a Tóth, akkor maradjunk a régi dolgokba', holnap visz a Nagy Jenőhöz. Holnap visz a Nagy Jenőhöz megint. És akkor másnap mit kell mondani: Na mi van, milyen régen láttalak. Jaj, képzeld Jenő, és akkor sírj, sírjál a Jenőnek, sírjál a Jenőnek! Képzeld Jenő, őrizetbe vettek minket, bevettek az V. kerületi kapitányságra, mi volt. Ezt így el kellett így mesélnem. És akkor utána a Molnár Tamásnak, a, az Inconnu művészcsoporthoz a Lajos utca 42-43., Óbuda? Egy ilyen tízemeletes panelháznak a nyolcadik, kilencedik emeletén. Oda kellett eljárnom. Ez nagyjából egybeesett a, a Budapesti Kulturális Fórum idejével. Azt nem tudom, tudja-e, hogy ott a lakásban, abban a kicsi lakásban volt egy kulturális ellenfórum is. Tehát az ellenfórumról is kellett jelentenem. Tehát arról is kellett, meg úgy általában (olyan) október 23-án föl kellett mennem. Ott egy műsoros est volt, a Rácz Sanyi bácsi, Pákh Tibi bácsi mondtak beszédeket. Aztán erre a Mécs Imre. Igen a Pákh Tibi bácsi, Rácz

Sanyi bácsi meg a Mécs Imre mondtak beszédeket. Erről kellett jelentenem. Hát ugye oda heti rendszerességgel- Miket állítanak ki, milyen képek vannak kiállítva, kik járnak oda, árulnak-e szamizdatot? Milyen (...) szamizdatot árulnak? Milyen szamizdatokat árulnak? Ekkor a Tóthhoz tartoztam, tehát a Tóth Endre volt a tartótisztem. Igen, hát a Nagy Jenőhöz, igen, a Nagy Jenőhöz jártam szerdánként, mint (emlékszem), minden szerdán, a Nagy Jenőhöz. Az Inconnuhöz nem tudom, ide is heti rendszerességgel jártam, hétfőre volt, azt hiszem, az hétfőre volt. Azt hiszem, az hétfőre volt. És minden hétfőn a Demszkynek a Bajcsy-Zsilinszky út 62. szám alatti lakásába, a szamizdat butikba. Tehát ezekre a helyekre jártam. Erre a három helyre kellett eljárnom. Tehát akkor se, akkor se kérték tőlem, hogy a barátokról, hanem hát a Demszkyről, a Nagy Jenőről, meg a Molnár Tamásékról jelentsek. [megáll]

- És hogyan tartották a kapcsolatot? A tartótiszt hívta Önt telefonon, vagy-

- Is-is. [közbevág]

- Vagy megbeszélték, hogy mikor találkoznak legközelebb?

- Is-is. Is-is. Tehát úgy, úgy tartottuk a kapcsolatot, hogy általában nekem kellett többször fölhívnom a Tóthot. Tehát mondjuk, ma, tegnap, tegnap volt hétfő, tegnap voltam a Demszkynél, megvettem a szamizdatokat. Mindent, mindent. Ha Demszkyről százötven jelentést nem írtam, akkor egyet se. Barátom mesélte, hogy 1985. június 18-án járt Demszky Gábor Bajcsy-Zsilinszky út 62. alatti lakásában. A lakásban az alábbi személyek tartózkodtak. Na most itt, itt általában személyleírások jöttek, mert mindenkit nem ismertem. Volt egy öreg néni, egy olyan hetvenöt év, hetven fölötti öreg néni, kiderült, a miskolci munkástanácsok egykori vezetőjének az özvegye, annak az özvegye. Rendszeresen föl járt a Demszkyhez. (...), nagyon sokan (.....) Demszkyhez, nagyon sokan föl jártak. És akkor ezekről mind le kellett írni, a lakásban további személyek tartózkodtak, vannak személyleírások is, akiket név szerint ismertem, a nevek, és akkor, arról nem tudtam írni soha Demszkyéknél, soha nem tudtam írni, hogy Demszkyék miről beszélgetnek. És hát beszélgettek. Mert utólag tudom, hogy teljesen be volt mikrofonozva a lakás. Teljesen be volt mikrofonozva. A, a, a könyvespolcnak a deszkáiban volt több mikrofon, egy ekkora területen vagy három mikrofon volt. [mutatja] Demszkynél például. Tehát semmiről nem beszélgettek a Rozival, meg, meg olyan volt, hogy leírták. Leírta a Demszky, és megmutatta a Rozinak. Haha, de jó, mondja Rozi és fordítva ráírt valamit. Tehát így, így folyt a párbeszéd közöttük, és akkor (...), így ült a Demszky egy íróasztalnál, volt előtte egy asztal, és azon az asztalon voltak a szamizdatok. Egyszer volt olyan, amikor fölmentem, és ott volt a Rajk. A Rajk akkor jött, mint tudom utólag, ezt már rendszerváltás után, utólag, akkor jött Dunabogdányból a nyomdából, hozta a Beszélőt. És akkor, és akkor ilyen nagy papírszakokba' voltak, és (akkor) a Rajk így terítette ki, tehát minthogyha a Ludas Matyit árulta volna, vagy valami. [két mondatot Miklós György kihúzatott] Hol tartottam? És akkor ez volt hétfőn, és akkor kedden, kedden reggel nyolc óra előtt föl hívtam, föl hívtam, hazamentem, otthon megírtam a jelentést, otthon megírtam a jelentést, becsomagoltam egy újságpapírba a szamizdatokat, tehát becsomagoltam, megírtam a jelentést, és akkor a másik szamizdatok meg másik táskába' voltak a barátoknak, de (hát ezt már csak így mondom), és akkor föl hívtam reggel a Tóthot, és mondta a Tóth, hogy jó, akkor találkozunk a- Megmondom, hol szoktunk- Tóthtal, hol is találkoztunk? A Nyugatinál, ahogy megyünk fölfelé a, megyünk fölfelé a, a, a Lehel tér felé.

- Váci úton?

- Váci úton, bal oldalon, bal oldalon, ott állt (az is)- Na jó, de hát ilyenek, tehát AI-s rendszámú Zsigulival. AI-s rendszámú Zsigulival. Mondom, nem tudnál egy magánrendszámú szakadt Trabanttal jönni valamikor? Hát én fosok beülni. Há' mér' fosol? (...) Egyet hadd mondjak még el, hogy ez a Tóth, ez egy félelmetesen sötét figura volt. Tehát életkora ellenére, ez egy- Na jó, hát akinek az apját meglincselik a Lenin körúton, mint utólag később megtudtam, valószínűleg én is ilyen lettem volna, de, tehát ez mindent utált, ami nem vörös. Tehát én még ilyet nem láttam, tehát én ennyire fafejű, elszánt, gyűlölettel teli embert én még életemben nem láttam, mint a Tóth. Ezt komolyan mondom. Na. És akkor várt, és akkor még nyolc óra előtt odaadtam, kiderült azért, hogy kilenckor kezdődik náluk az eligazítás, és akkor kilencre a főnökének meg

tudja mutatni a szamizdatokat meg a jelentést. Tehát ezért, ezért kellett. Úgyhogy... [megáll]

- *Akkor ez a kapcsolattartás, ez nagyjából. És akkor mindig írásban kellett-*
- [közbevág] Mindig írásban.
- *...kellett jelentenie.*
- Mindig írásban kellett, mindig írásban.
- *És akkor a személyes találkozókkor mondta el, hogy mi a legközelebbi feladat?*
- A tartótiszt. Igen, igen.
- *De hát ez egy elég rendszeres elfoglaltságot jelentett.*
- Hát hogyne.
- *Napi szinten kellett járni ezekre az előadásokra.*
- Hát hogyne, hetente egyszer eljárók a Nagy Jenőhöz, eljárók a, a Molnár Tamáshoz, eljárók a Demszkyhez, hát akkor bizony ez hónapokon keresztül így zajlott, és...
- *Elmondta-e akkor valakinek, hogy Ön az állambiztonságnak dolgozik?*
- Nem. Senkinek. Senkinek.
- *De akkori barátnőjének sem?*
- Nem, senkinek, senkinek. Senkinek nem mondtam el.
- *És nem tartott tőle, hogy mi lesz, hogyha esetleg kiderül?*
- De, dehogynem. Hát, hát, hát, mert például olyan, hogy ez a Tóth, ez mondjuk, most őt szidom itt folyton, ez a Tóth ez egy nagyon túlbuzgó volt, mint kiderült. Azt mondja a Nagy Jenő, most már mondhatom úgy nyugodtan, túlzás meg minden mellébeszélés nélkül, hogy Nagy Jenő barátom, mert most nagyon jóba' vagyunk, meg, hát meg mindent tudnak most már. És azt mondja a Nagy Jenő, szerinte a Bajnai, Bajnai Gyula, volt a túlbuzgó. Hát mondom, nem, nem, tévedsz, a Tóth volt a túlbuzgó. A Tóth az olyan, annyira hülye volt, már elnézést, az olyan volt, hogy jöttem ki a Demszky lakásáról a Bajcsy-Zsilinszky úton, és akkor, tudja, hogy ottan a Nyugatinál van az óra, és van az a sarkon az az illatszerbolt. Na most a Tóth jön az AI-s rendszámú fehér Zsigulijával, és tehát légvonalba' körülbelül kétszáz méterre vagyok a Demszky lakásától. Na most nekem van egy gyenge szívem, mint kiderült, már akkor az volt, mint kiderült.⁶ Tehát nekem ott kell állni a sarkon, és a Tóth így jön a kocsisorral, így jön a kocsisorral a Tóth, az AI-s rendszámú fehér Zsigulival, és így megáll előttem, picit lefékez, én rohanok felé és beülök. Hát mondom, te, a Hodosán Rozi most jött le kávé tenni. Most jött le vásárolni a Hodosán Rozi. Mi van, ha meglát? Mitől fosol, mondd azt, hogy a, a haverod egy állami vállalatnál sofőr, az ő kocsijába ültél. Tehát na, tehát nem tudok erre mit mondani.
- *A Nagy Imre temetés volt talán az utolsó (...)?*
- [közbevág] Nem, nem.
- *De arról tudna bővebben mesélni?*
- [közbevág] Hogyne, hogyne, hogyne!
- *(.....) központilag, gondolom, nem az operatív tiszt. A tartótiszt az csak tolmácsolta a-*
- Én nem tudom [közbevág]
- *...feladatokat.*
- Én nem tudom, hogy Bajnai mit csinált, a- Elmond-, elmondom, mit csinált a Bajnai. A Bajnai engem felhívott a Nagy Imre temetés előtt egy héttel.
- *Vele milyen kapcsolatban volt?*
- Tartótisztem volt.
- *Ez már egy újabb?*
- Tóth, egy újabb. Igen, a Tóth átadott neki. A Tóth.
- *Mi alapján történt ez az átadás? Erről Ön előtt beszéltek, hogy most-*
- [közbevág] Elvitt- Egy sörözőbe mentünk el a Tóthtal, és jött a Bajnai. És átadott ott a Bajnainak a Tóth. Nem mondták, hogy miért, hát nem, soha nem mondták meg.
- *Előtte sem mondta a Cirkos, hogy miért adta át?*
- Nem, nem, annyit mondott, hogy őt más beosztásba helyezték.
- *Aha.*
- Cirkos ennyit mondott, hogy őt- A Tóth nem is mondott semmit. Ezután ugyanazt fogod csinálni, ugyanazokhoz fogsz járni, ugyanúgy, de neki, ővele fogod tartani a

kapcsolatot. És fölhív a Bajnai a Nagy Imre temetés előtt egy héttel. Ugye méssz a Nagy Imre temetésre? Mondom, persze, hát hogyan mennék, hát a helyi MDF, SZDSZ – akkor Dunaújvárosban voltam –, ja azt még nem mondtam el. Ja, jó, na majd mindjárt. Majd mindjárt Dunaújváros. Méssz? Méssz? Megyek velük, persze, hogy megyek, hát mondom, hogyan mennék, hát természetesen, hogy én megyek velük. És akkor, most megpróbálom szó szerint visszaidézni: „Figyelj, figyelj a Krassó Gyurira! Ha látod a Krassó Gyurit, le ne szakadjál róla!” Na most isteni (...)- Én a szüleimmel mentem a Nagy Imre temetésre egyébként, és a dunaújvárosi barátaim is csatlakoztak. Én a, tehát előtte már fölöttem Pestre, és a szüleimmel együtt mentünk ki a temetésre, és ott találkoztunk a dunaújvárosi barátommal. Krassó Gyurinak hírét-hamvát nem láttam egyébként, mint utóbb kiderült, a Ligetben, a Ligetben szervezett valami ellen, [nevetni kezd] Krassó Gyuri valami, elnézést hogy nevetek, de hát nem tudom, ismerte-e Krassót.

– *Személyesen nem.*

– Tehát, tehát félelmetes figura volt, tehát én olyan (...) embert már régen láttam, na mindegy. Szóval, valami ellentemetést szervezett ott a Krassó, és, na és akkor én hát úgy elmentem a szüleimmel, és ott találkoztam a- És azt mondja a telefonba' a Bajnai, hogy, hogy tehát a Krassóról le ne szakadj, de hát hál' istennek nem kellett, nem is láttam, és ha valami balhét látsz, bent vagyok. Bent vagyok, azonnal hívjál telefonon! Ha valami balhét látsz, bent vagyok, azonnal hívjál telefonon! Na most bejelentkeztem egy telefonfülkéből, bejelentkeztem egyébként, Dózsa György úti telefonfülkéből a Bajnainak, hogy ja igen, jelentkezek. Itt vagyok, igen a Dózsa György úton, itt vagyok, százezres tömeg, itt vagyok, igen, jó, kész, ennyi. Olvastam, olvastam egyébként, ami ott le van írva a Nagy Imre temetésének a- Tehát nem tudom, hogy bizonyítsam be, de tehát félelmetes nagy baromságok vannak oda leírva. Hogy én az MDF-

– *[közbevág] Már mint amit az '56-os Intézet nyilvánosságra hozott?*

– Igen, igen, igen.

– *Arról beszél?*

– Igen, arról. De ezt elmondtam a Rainer M. Jánosnak is, hogy ez egy félelmetes nagy baromság. Tehát, tehát, hogy, hogy engem majd beépítenek az MDF legfelsőbb vezető köreibé. SZDSZ-tag voltam akkor, könyörgök! Hogy építenek be az MDF legfelsőbb vezető köreibé, meg, meg-

– *[közbevág] Az utasítás volt, hogy belépjen az SZDSZ-be?*

– Nem. Nem. Azt mondták, hogy- Ha lehet, akkor, akkor lépjek be politikai pártokba. Tehát lépjek be politikai pártokba. Hál' istennek Dunaújvárosról sem kellett jelentenem. Onnan meg (.....), az el van intézve, mondták. Onnan nem kell. Úgyhogy lépjek, ha lehet, lépjek be politikai pártokba. Amit- Mondták, hogy jó lesz nekem is majd a munkám során, majd hogyha állást keresek, meg nekik is jó lesz, hogyha belépek politikai pártokba, meg milyen jó lesz. Úgy, úgy, úgy kértek, tehát mondták, nem, nem, nem adták utasításba. Nem adták utasításba. Tehát, hogy mondták, hogy jó lenne, hogyha belépnék politikai pártokba. Na most még Dunaújvárosról szeretnék beszélni, meg Magyar Elemérről még szeretnék beszélni. Időben hogy haladjunk? Időben a Magyar Elemér volt előbb. Magyar Elemér ügyészként tagja volt annak az ávós kompániának, akik '85-ben őrizetbe vettek minket. Tehát annak is, azoknak tagja volt, mint ügyész. Ez volt '85, mindig június 20-ra teszem, június 20-a környékén volt. És '89 év végén a dunaújvárosi főiskolán tanítok éppen, éppen nincs órám, és szólnak, hogy a portán egy nagy magas, megtermett ember keres. Kiderült, hogy a sofőrje. Menjek le a portára, és Magyar Elemér volt ott. Ismerős volt. Honnan ismerem? Nem tudtam, honnan ismerős, és elmondta, hogy ügyészi minőségében volt jelen az én kihallgatásomon, látta, hogy engem hogy törnek meg, látta, hogy hogy fakadok sírva, meg hogy török meg a fenyegetések hatására, a nyolc év börtön bűdös lábú cigányok között satöbbi. És ő ezek után elhatározta, ezt szó szerint idézem, ezek után, ezek után elhatározta, hogy kilép az ügyészségi, tehát abba hagyja az ügyészségi munkát, ügyvéd lesz, és a védtelenek ügyének fogja az egész életét áldozni, és most először engem keresett meg. Tehát most először engem keresett meg. És akkor elmentünk ott egy kocsmába, és akkor ott, ott mindent elmeséltem neki, meg mindent elmondtam neki, hogy hogy volt.

– *A beszerzéséről is?*

– Persze, mindenről.

- '89 végén?
- Igen, igen, igen.
- *Akkor már megszűnt a-*
- [közbevág] Nem szűnt meg.
- *...kapcsolat?*
- Nem szűnt meg a kapcsolat. '89 karácsony előtt néhány nappal szűnt meg. És akkor úgy tudtuk összehozni a találkozót, hogy '90 márciusa körül vitt el engem az Elemér a Kőszeg Ferenchez. Vitt el a Kőszeghez. Kőszeget régóta ismertem, vitt el a Kőszeghez. És én a Kőszegnek ugyanilyen apró- De hát akkor még nagyon sok mindenre emlékeztem, most már elmúlt húsz, több mint húsz év, hát most már nagyon kevés dologra emlékeztem, ahhoz képest, mint akkor, mikor a Kőszegnek elmondtam mindent, és akkor született is egy, a Beszélőben velem egy interjú. Névtelenül. Beszélgetés egy állambiztonsági ügynökkel, és azért nem a – Kőszeg csinálta egyébként –, azért nem a Kőszeg írta alá, mert ő volt akkor a Beszélőnek a főszerkesztője. És azt mondta, hogy ebből neki, ebből baja lehet. Nem baja- Tehát állandóan nyaggatták őt, hogy, hogy nem árulja el a nevét, ki az az állambiztonsági ügynök. És a Magyar Elemérnek a neve van aláírva. Valamikor '90. április, májusi számában jelent meg a Beszélőnek. És utána még-
- [közbevág] *De már a választások után?*
- Már a választások után, már a választások után. És az Elemérrel utána még sokáig kapcsolatban voltunk, hát most is még, pár évvel ezelőtt is telefonálgattunk egymásnak. De hát Elemérrel végül is hát, nem szakadt meg a kapcsolat, de most, hát szüneteltetjük mostan. De most más vizekre eveztem, mert ugye Ungváry Krisztián volt olyan kedves, hogy leleplezett, ugye, hát a, A kádári pártállam és a belügy című könyvében, valami ilyesmi.⁷
- *Igen.*
- És ott a hétfői szabadegyetemnek az ügynökei fel vannak sorolva. Na most abb, abból a- Amit az Ungváry ott leír rólam, ír rólam vagy három sort, abból két dolog igaz: a nevem, hogy én én vagyok, meg a fedőnevem, a „Fehér Pál”. Ja, azt elfelejtettem mondani, „Fehér Pál”.
- *Mi alapján választották?*
- Nem tudom, Cirkos találta ki. A Cirkos találta ki ott a kocsmában, hogy „Fehér Pál”. És utána a Bajnai, a Bajnai, (ez is). Leírja, leírja a, a, a, az Ungváry, hogy '83-ban már megváltozott a fedőnevem „Vígh Pál”-ra. Nem. '89 szeptemberében változott meg a fedőnevem „Vígh Pál”-ra, amikor lejött hozzám Dunaújvárosba a Bajnai, és azt mondta, hogy tudok-e arról, hogy a Fidesz és az SZDSZ egy magán politikai rendőrség felállítását szervezi. És be szeretnének hatolni a belügybe, és az ügynöknyilvántartást meg a hivatásos nyilvántartást szeretnék megszerezni. Tudok-e én erről valamit? Hát mondom, hogy tudnék? Hát semmit, semmit nem tudok. Na, azt mondja. Akkor mondta ezt, szeptemberben volt, '89 szeptemberében volt. Azt mondja a Bajnai, hogy ledaráltam a dossziédát, aszongya, ilyen volt [mutatja a kezeivel], aszongya, szép, szép teljesítmény volt. Hát gondolom, ez mind a két dosszié volt, a B meg az M is. Gondolom. Ledaráltam, egy, egyes számban beszélt. Ledaráltam a dossziédát, ilyen, ilyen, ilyen volt, így mutatta. És hogy, hogy mit mondott? Hogy- Ja, inentől kezdve, majd hogyha jelent- A Jurta Színházba kellett járnom, igen, Jurtába kellett eljárnom, meg, meg a Nagy Jenőhöz. Nagy Jenőhöz továbbra is. A Nagy Jenő az kiesett a cukros pikszisből. Tehát ő nem volt benne, mint a Demszkyék. Tehát ő meg a Molnár Tamás (meg ő) kívül voltak ezen. Tehát ezekhez kellett eljárnom továbbra is, de most már „Vígh Pál” néven fogsz jelenteni. Tehát, tehát üzenem Ungváry Krisztiánnak, hogy nem '83-ban kaptam a „Vígh Pál” nevet, hanem '89 szeptemberében kaptam a „Vígh Pál” nevet a Bajnaitól. Hogy mi alapján, arról fogalmam sincs. Előbb mit kérdezett?
- *Dunaújváros. Talán.*
- Dunaújváros!
- *Mikor került oda? Hogyan tartotta a kap- Hogyan járt el továbbra is ezekre az előadásokra, illetve hogyan tartotta a kapcsolatot a tartótiszttel?*
- Ugyanígy, ugyanígy. Dunaújváros. Elkezdtem egyetem után tanítani a Nemzetközi Előkészítő Intézetben. Ismeri?
- *Nem.*

– Hát, lehet, hogy már megszűnt. Na most akkor tele voltak arab, palesztin, Farabundo Martí Nemzeti Felszabadítási Front, terroristákkal. Tupac Amaru, (...) terrorszervezet terroristái oda jártak. Tehát én történelmet tanítottam, magyar történelmet magyar nyelven. Tanul, tanultak történelmet, matematikát, és már nem tudom, a harmadik tárgy (...). Én történelmet tanítottam magyar nyelven, de a, a magyar történelem az, az úgy jött, hogy, hogy előtte volt egy egyetemes történelmi bevezető. Tehát magyarul ókortörténet volt, görög, Róma. Na most, tehát ezt nem tudom elmondani. A PSZF-nek a robbantási szakértője ott ül, egy lány. Egy lány. El Fatah, El Fatah főhadnagy, egy lány, úgy hívták, hogy Jumna. Úgy hívták, hogy Jumna. Ott ül az egyik ilyen Einsatzgruppének, ilyen, ilyen terror beve-, bevetési csoport parancsnok, azt Hasszának hívták, és az is főhadnagy volt. Az is ott ült. Na most, meg szudáni, a szudáni, Eritrea, vagy nem, nem Eritrea, Darfúr elszakadásáért küzdő terrorszervezet, mert egyébként ennek majd a Magyar Elemérrel jártunk ennek utána később, a rendszerváltás után, hogy Magyarországon ott képezték ki terroristákat. Tehát ennek nagy, ennek elég rendesen utánajártunk az Elemérrel, de ezt csak később. És akkor a következő volt, hogy- Tehát botrány. Tehát bevitettem a Római Birodalom térképét. Na most azt képzelje el, hogy ott állok és így mutogatom a provinciákat. Hát mit tudom én, Pannónia, Dácia, Thrákia, és mondom, Júdea meg Galilea. Ugráltak, olyan nincs, nincs. Ilyen, ilyen nincs, rossz a térkép! Hogy lenne? Hát mondom, hát jöjjön ide, hát ide van írva, hát ott. Nem, az ott Palesztina. Az Palesztina.

– *Magyar nyelven folyt ez?*

– Magyar nyelven, magyar nyelven. A palesztinok folyékonyan beszéltek magyarul. A laoszi kislányok, azok így „e-e-e”, így makogtak magyarul. És megkérdeztem, hogy lehet, hogy a laoszi lányok így makognak, ő meg, ők meg magyarul folyékonyan, káromkodtak magyarul. Hát aki egy nyelven káromkodni tud, az azt jelenti, hogy valamennyire tudja a nyelvet. Igen, de mi előbb egy évet katonák voltunk Szabadszálláson. Mondták a palesztinok. Tehát volt ott egy kollegám, akinek a munkahelye Szabadszálláson volt, a Gotári Gábornak. Hivatásos katonatiszt, és mondta, hogy terrorista kiképzőközpont volt Szabadszálláson. Tehát innen tudtak ilyen jól magyarul. Na és, na igen, tehát ilyen, tehát ilyen balhék voltak állandóan. Tehát ilyen balhék voltak, hogy mutogatom, hogy Galilea meg Júdea. Palesztina (...). Kijött, kijött, filctollal áthúzta, és odaírta, hogy Palesztina. Tehát például ilyenek, ilyenek. Na most emlékszem rá, hogy előbb említettem, a Demszky lakásán hallgatom a Szabad Európába’ hallgatjuk a líbiai bombázást. Másnap nekem órám van a Nemzetközi Előkészítő Intézetbe’. Népszerűbb neve az volt, hogy kannibálképző egyébként, így hívták, hogy kannibálképző, tehát emberevő-képző, tehát így hívták. És megyek a kannibálképzőbe órára, következő kép. Következő, hív a portás, le van téve egy telefon. Na most, mint a rajzfilmekbe’, amikor így egymás hegyén-hátán vannak az emberek, és arra az egy telefonra rá van tapadva vagy harminc ember. Mert telefonáltak Líbiából, hogy élnek-e az elvtársaik. Mer’ előző nap volt ugye a bombázás, amikor az amerikaiak lebombázták a terrorközpontot. Hogy élnek-e az elvtársaik? A büfé előtt nagygyűlés. Egy palesztin gyerek áll egy asztalon, és akkor ilyen „váóváo” [utánozza], arabul. Egy ilyen nagybeszédet tart. És ott, ott a többiek ugyanúgy nagybeszédet tartanak. Na és megyek be történelem órára, soha nem felejttem el, akkor magyar történelemnél tartottunk, soha nem felejttem el, míg élek. Hunyadi János törökellenes harcai. Míg élek nem fogom elfejteni. Bemegyek, nincs senki. Na most azt még tudni kell, hogy ott becsöngetés, kicsöngetés volt, és háromnegyed órák voltak az órák. Mert nyelvileg, magyar nyelven ennél többet nem tudnak egyszerre elviselni. Tehát rövid volt, háromnegyed óras, becsöngetés, kicsöngetés. Nem úgy, mint itt, hanem, vagy az ELTE-n, hanem, na. Lemegyek, nincs bent senki, egyedül vagyok. Följön egy lány, egy azt hiszem, ciprusi görög lány, és mondom, Szilvia vagy Krisztina, vagy nem tudom, hogy hívják, mondom, hát hol vannak a többiek, hát óra van, becsöngettek, hát történelem óra van. Hát a többiek lenn vannak a büfé előtt, mert nagygyűlés van. Jól van na, de hát könyörgöm, zajlik a történelem óra. Hát azt mondja- Na, és akkor jönnek. Tanár úr, hallotta, (...) a rohadt szemét amerikai imperialisták. Jól van, mondom, üljenek már le, szeretném, úgyis csúszunk, késésben vagyunk, szeretném már tartani, szeretném már tartani az órát. És nagy nehezen leülnek, és akkor azt mondja az egyik palesztin gyerek, hogy hála

istennek, hogy itt van a Szovjetunió, a béke őre, amely megvéd minket az amerikai imperialistáktól, és az igazság meg a béke meg a szabadság megtestesítője. A Szovjetunió. S ahogy így ülök, mondom, hogy hát erre valamit reagálni, tehát mondom, most, ez a székely vérem egyébként. Tehát erre valamit reagálni kell, tehát erre nem lehet, hogy szó nélkül eltűröm, hogy a Szovjetunió a béke őre. És akkor, jó, mondom, most rendhagyó történelemóra következik. Nem készültem, elnézést, rendhagyó lesz az óra, és most leírom, leírom Nagy Péter cártól Leninig. Brezsnyevig, hogy külpolitikában miket csinált a Szovjetunió. Csak külpolitikában. S akkor így fölírtam dátumokkal, eseményekkel, ami éppen ott eszembe jutott, és mondom, hogyha maguk szerint ez a béke őre, s a szabadság védelmezője, akkor, akkor én megeszem a kalapomat. Olyan csend lett a terembe', hogy így megállt a balta a levegőben szinte, olyan csend lett. Azt mondja a következő alkalommal a főnökasszonyom, azt hiszem, csoportvezető volt, hogy be szeretne jönni az órára. Na akkor már (.....). Be szeretne jönni az órára. Jó. Hát az órában nem volt semmi, de miket hallok én, de miket hallok én. Hogy a Szovjetuniót szidtam meg a szocializmust, meg hát hogy gondolom én ezt, meg hogy képezem, hogy a külföldi hallgatóknak én ilyeneket mondok. Summa summarum. Ellenzéki szovjet- és szocializmusellenes magatartásom miatt kirúgtak. A Nemzetközi Előkészítő Intézetből kirúgtak, és a minisztériumban kezdtem állást keresni. A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán mondták, hogy ne is próbálkozzak, ne is próbálkozzak, mert, nem, mert rajta vagyok egy olyan listán, hogy nem, nem vehetnek föl. Nem vehetnek föl. Legjobb lesz, ha beadjuk a minisztériumba a Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztályra. Ez a filozófia szak miatt van ez a marxizmus. Menjek be (...) ugyanott, ugyanabba a (...) a társadalomtudományi főosztályra, így hívják, menjek be, és szerencsére egy olyan lánnyal, hölgygel találkoztam, aki az egyetemen engem tanított. Platón szakszövegolvasást tartott nekünk magyarul, és jártam hozzá, és akkor, hát tegeződünk, és tehát a nagy, a hülye- És most szó szerint idézem. A hülye szamizdat dumád miatt ki vagy rúgva. Hát Budapesten nem kaphatsz állást. (.....) És hol, hol kaphatok állást? És akkor azt mondja, na hogy, hogy hívták? Milyen M.? [felesége közbeszól: P.] P. M., P. M. [Miklós György kérésére monogramjával szerepel a szövegben] Azt mondja, hogy két helyen kaphatsz állást, válasszál! Szarvas, Mezőgazdasági Főiskola Haltenyésztő Ágazat, ott keresnek filozófia szakost, meg Dunaújváros, Kohászati Főiskola, ott keresnek filozófia szakost. Hát mondom, én egyiket sem tudom, hol van, fogalmam sincs, de Dunaújvárost, azt tudom, hogy az volt Sztálinváros, és Rákosi Mohácsra akarta építeni, de följebb építette, hogy Tito nehegy lebombázza. (S akkor) följebb hozta a Dunán, közelebb van Pesthez, hát akkor én, hát akkor maradjunk Dunaújvárosban. Na így kerültem Dunaújvárosba. Így mentem le. Az is kalandos volt, mert ott is minisztériumból rögtön megtudták, hogy én milyen vagyok. És én nem hibáztatom őket, mert nekik hivatalból kellett jelenteni. Megtudták, hogy milyen vagyok, akkor eltiltottak a tanítástól, de nem rúgtak ki, de nem rúgtak ki, mert filozófia szakost nem találtak. És most már volt egy olyan kormányrendelet, hogy marxizmus-leninizmus egyetemi szaktanár nem mehet filozófiát tanítani. Tehát muszáj volt, hogy ott tartsanak, de, de ez egészen gyerekes, tehát eltiltottak a tanítástól, mert ellenzéki vagyok, és ezért nem, nem mehetek be órára. Nem, nem, nem tarthatok órákat, és be kell járnom az elvtársaknak az óráira, Szabó elvtársnak, meg (...) elvtársnőnek az óráira. Tehát meg kell tanulnom, hogy milyen az igazi marxista-leninista szellemben tartott filozófiai óra. És hát én nyilván nem jártam be, mert el tudtam képzelni, hogy az milyen, és nem jártam be. És akkor egy félév múlva már hagytak tanítani. Na ez Dunaújváros története. Meg van még egy, amit el akartam röviden.

– *Mondja nyugodtan!*

– '85 szeptemberében kapok egy idézést, hogy adategyeztetésre a fővárosi Hadkiegészítő Parancsnokságon meg kell jelennem. Megmondom, hogy hol van. Ez ott, ott van, ahol a református egyház visszakapta ezt az épületet. A Feneketlen tó környékén van a Bocskai úton. Bocskai út 9–11., ha jól tudom. Tehát ott, ott volt a fővárosi hadkieg. Hát én teljesen gyanútlanul, persze, voltam tizenegy hónapot katona egyetem előtt, hét hónapot kell még lenni. Hát el kell menni adategyeztetésre. Hát most mi, mi történik? Elmentem, és akkor azt mondja egy nő, igen arrogáns hangon egy fiatal nő, hogy most, most menjen el, egy óra múlva jöjjön vissza, mert a Belügyminisztériumból

két elvtárs akar magával beszélgetni. Úristen! De én, közben én, közben én beszervezett ügynök vagyok! Közben én járok, jelentéseket írok, közben minden zajlik úgy, ahogy van, tehát a Nagy Jenőhöz a Bem térre, az Inconnu Tamáshoz, tehát járok ezekre. Mi, mi baj van velem? Tehát mi a baj velem? És akkor váltottam valahol egy csomó kétforintost, és telefonfülkékből, a Feneketlen tó környékéről minden telefonfülkéből föl hívtam a barátaimat, hogy ez megint az ávó, és nem tudom, mit akarnak, nem, nem tudom, hogy mit akarnak velem, de hogyha délután négy óráig, vagy öt óráig – már nem tudom, milyen dátumot mondtam –, ha addig nem hívlak benneteket, akkor hívjátok föl a szüleimet, és mondjátok el, hogy az ávosok akarnak kihallgatni a fővárosi hadkiegészítő parancsnokságon. Na jól van. Eltelik- Hát letelefonáltam a barátaimat, legalább öt-hat embert felhívtam, akit tudtam, s visszamentem a, visszamentem a hadkiegészítő parancsnokságra, és két nagyon rossz arcú, szörnyű, nagyon csúnya emberek fogadtak, és körülbelül ilyen stílusban zajlott a beszélgetés, hogy hát, újra el kell menni katonának. Hát mondom, igen, tudom, hogy újra el kell menni. Ugye nem akarja megtagadni? Akkor voltak, akkor voltak ebből perek, szolgálatmegtagadás. De hát nem, eszemben sincs, én megyek katonának, ahogy kell, mondom, semmit nem akarok megtagadni. De nem mindegy ám, hogy hova kerül az ember. Mert ugye, az ember kerülhet szar helyre is, meg jó helyre is. Mondták. És akkor, hát mondom, igen, ez valóban így van. Hát mi tudunk ám segíteni, hogy jó helyre kerüljön. Hát azt hittem, rosszul hallok! Hát mondom, be vagyok szervezve, nem mondtam nekik. Hát ho-, hogyan, hát, hát mi van itt? Annyit még hadd, hadd mondjak el, hogy mielőtt bementem volna ebbe a szobába, a folyosón ilyen velem korú fiatal, ültek vagy húszan. Csak ezt hadd tegyem hozzá. Na igen, és akkor, na és akkor, hát nem nagyon értettem. Mert tudnak engem abban segíteni, hogy Kerepestarcsára, a BM tartalékos tisztképzőjébe kerülhetek, ami maga a földi paradicsom. Nyolcórás munkaidő van, állandó civilruhaviselési-engedély, mindennap otthon alhatok, dupla zsold, dupla a zsold, minden nap otthonról járhatok be, mint egy munkahelyre, és ez fantasztikus, és állást is tudnak szerezni, minden. És akkor, akkor én tényleg azt, nem szoktam indulatoskodni, de azt mondtam, na jó, mondom, engem most hagyjanak békén, és én erre teljesen alkalmatlan vagyok, és felejtselek el. És fölugrottam, kirohantam. Az első dolgom volt, hogy föl hívtam a Tóthot. Hát mondom, mi? Hát ti szórakoztok velem? -mondom. Hát mit, hát mit csináltok ti velem? Tehát rángattok, mint egy rongybábut, vagy? Hát én nem tudok erről, meg én nem is hallottam. Tóth mentegetőzött, hogy ő nem is tudott erről. Egy ilyet mondott. Kíváncsi volnék, hogy a húsz másik fiatal, aki ott ült, erre mit válaszolt, mert ugyanezt az ajánlatot kaphatták. Na és SZT, SZT-állományba kerülünk, tehát Kerepestarcsa után SZT-állományba kerülünk.

– *S a Tóth később sem adott magyarázatot erre, hogy miért történhetett?*

– Nem, nem, nem.

– *Nem tudta a jobb kéz, mit csinál a bal?*

– Na most én azért valamennyire-

– *[közbevág] De volt egy nyilvántartás, abból elvileg tudniuk kellett.*

– Én belülről, én belülről ismertem azér' a BM-et, valamennyire. Igen, nem tudták. Hiába. Én elhiszem, hogy volt (központi) nyilvántartás. De a trehánytság nagyobb volt, mint a rend, higgye el nekem! Tehát egy- Egyébként ez is egy olyan dolog volt, hogy mért kellett fűt-fát beszervezni? Hát mért kellett fűt-fát beszervezni? Hát azért kellett fűt-fát beszervezni, mer' annál több fizetést kap. Tehát annál több fizetést kap a tartótiszt. Mért kellett azt a baromságot odaírni, hogy önként és hazafias alapon, a 6-os katonára. Mért kellett ezt a hülyeséget odaírni? Hát, hát, hát lapozza föl valaki a Magyar Népköztársaság alkotmányát! Hát tilos a zsarolás, hát tilos, hát embereket tilos zsarolni. Hát benne van a Népköztársaság alkotmányában. Nem, azért, azért, azért vállalja az együttműködést, mert nyolc év börtönnel fenyegettek. Hát ilyen, hogy, hogy? Hát én ennyit akartam elmondani. Várom a kérdését.

– *Hogyan került Ön a terroristaképző iskolába? Tanítani.*

– Jaj, igen, jó. És?

– *Mert azért az egy bizalmi állás.*

– Nem. Nem. Egyáltalán, egyáltalán nem. Azt, egyáltalán nem. Erre, erre a kérdésre nem számítottam, mert úgy, hogy fölemeltem a telefont és kerestem sorra az állásokat. És

amikor már a tizedik elutasítást kaptam, ez volt a tizenegyedik, ahol azt mondták, hogy igen. Nem tudok mire megesküdni. Ez így van. Nem nyomoztak le, és ők sem nyomoztak le.

– *Ez azért elég meglepőnek tűnik.*

– Mondok neveket: Dörnyei Laci ott tanított, nyílt ellenzéki volt. Tehát tudok én neveket mondani. Nem, nem, nem. De az biztos, hogy a hallgatóknak a 80–90%-a terrorista volt, igen.

– *Ezt meg is mondták Önöknek, vagy csak úgy rájöttek?*

– [közbevág] Nem, nem, nem.

– *Nyilván nem volt nehéz rájönni.*

– Annyit mondtak, amikor odakerültem, annyit mondtak, hogy nem szabad politizálni, meg nem szabad a világnézetüket megzavarni, meg nem szabad vallási kijelentéseket tenni, mert főleg mohamedánok, nagy részük. Ezt mondták, ennyi volt.

– *Vajon mi értelme volt, hogy külföldi diákok magyar történelmet tanuljanak?*

– Azért, mert mentek tovább egyetemre. Mentek tovább egyetemre. A miskolci egyetemtől a soproni egyetemig. Tehát mentek tovább Szegedtől Salgótarjánig egyetemekre, főiskolákra mentek. Egy évet jártak ide. Egy évet jártak ide. Gyakorlatilag azért volt értelme, hogy magyar történelmet tanuljanak, meg matematikát tanuljanak, mindegy, bölcsészkarra megy, akkor is matematikát tanul, tehát nem volt differenciálás. Azért, tanuljon meg magyarul. Tanuljon meg magyarul.

– *Kapott-e valamilyen ellenszolgáltatást a BM-től?*

– Persze, persze, hogyne. Nagyon sokáig nem kaptam, mert te ezt önként csinálod, mondta Cirkos. Nagyon sokáig nem kaptam, és akkor utána kaptam havi, kéthavi rendszerességgel 500–1000 forintot. Na most, hetente kaptam pénzt, de ezt szamizdatvásárlásra, és szigorúan el kellett vele számolni. Ha ellenszolgáltatásra gondol, havonta, kéthavonta volt, az utolsó nagy összeg, amit kaptam, ami nagyon, ami emlékezetesen nagy összeg, az '89 karácsonya előtt kaptam ötezer forintot.

– *Ez egy ilyen tízéves jubileumi-*

– [közbevág] Hát valami olyasmi, olyasmi.

– *Mások is számoltak be arról, hogy kaptak tízéves évfordulóra-*

– [közbevág] Talán ezt nem mondta, talán ezt nem mondta a Bajnai. Bajnairól annyit, hogy Bajnai Gyula ezredesként ment nyugdíjba a BRFK, előbb Felderítő Osztályán volt, utána- Írtam Önnek, nem Önnek, de régen írtam egy anyagot, majd odaadom. (...) Bűnügyi Osztály, Bűnügyi Osztályán volt, ezredesként osztályvezető, BRFK-n a Bajnai, onnan ment nyugdíjba. Onnan ment nyugdíjba. Na a Bajnai akkor még hadnagy volt, akkor még hadnagy volt, és adta nekem ezt az ötezer forintot, de nem mondott ilyet, azt hiszem, hogy tízéves, csak, hogy jön a karácsony, valami ilyesmi.

– *De akkor meg is szűnt, ezek szerint akkor találkoztak utoljára?*

– Akkor találkoztunk utoljára. Nem, nem. Akkor találkoztunk hivatalosan utoljára. Én a Bajnaival éveken keresztül találkoztam utána.

– *Hogyhogy?*

– Hát úgy, hogy én mindig, amikor a tévé, tévésztár, mikor a tévében szerepelt, láttam őt a tévébe', oda volt írva, hogy mi a beosztása, meg hol van. Megkerestem telefonkönyvben, felhívtam, azért, mert, hát hogy mondjam ezt így, így finoman a feleségem előtt? Mert nekik valahogy meg akartam hálálni, hogy tönkretették az egészségemet meg a fiatalságomat, és szerettem volna, ha nem tűnnek el. Szerettem volna. Szeret-, szeretném tudni, hogy most is, ebben a pillanatban mit csinál a Cirkos, mit csinál a Tóth, mit csinál a Bajnai. Mit csinál a (... Géza), róla még nem beszéltem. Szeretném tudni minden pillanatban, hogy mit csinálnak. Tehát jártam utánuk, nyomoztam utánuk. Nyomoztam utánuk.

– *Találkozt is velük?*

– Találkoztam velük.

– *Szóba álltak Önnel?*

– Nem szívesen, nem szívesen. Gyorsan mondjad, mert öt percem van, mondjad gyorsan! Jó, mondom, semmi, csak tudod, akartam veled találkozni, mert hallottam, hogy most a Bokros-csomag, leépítések vannak a- És lehet, hogy akkor a TF-en tanítottam. Lehet, hogy kirúgnak engem is a TF-ről, mert leépítések lesznek, és, de nincs

valami összeköttetésed a Rendőrtiszti Főiskolára? Hát hátha van valami összeköttetésed. Hát ezt- én tudtam, hogy engem nem rúgnak ki, mert PhD-hallgató voltam, tehát azt nem rúgják ki. És tudtam, hogy a Bajnai ügyse fog segíteni. Tehát azt is tudtam. De legalább találkoztam vele a Corvin áruházba', a sokadalomba', a tömegbe'. Találkoztam vele, láttam, itt van, megvan. Tehát úgy éreztem, most a kezembe' van. Ezért. És csak a Bajnaival találkoztam.

- *De ezt nem használta fel még semmire.*

- Semmire, hát egyelőre még nem. Úgyhogy...

- *Vannak ilyen irányú tervei?*

- Hadd ne meséljek erről! Vannak. [nevetve]

- *A Magyar Elemérrel együtt?*

- Nem, nem, nincsenek. Nincs semmi ilyesmi.

- *S annak, amikor a Magyar Elemérrel felvette a kapcsolatot '89 vége felé, annak akkor már nem volt semmilyen visszhangja a tartótiszt részéről?*

- Nem, nem tudok róla.

- *Tehát nem amiatt szűnt meg a kapcsolata? Egyszer csak nem jelentkeztek többet.*

- Nem. Már az Elemérrel? Vagy a...

- *A tartótiszt.*

- Nem, nem. Hát utána találkoztam vele a, mondom, pár nappal karácsony előtt, és, és utána, ja hát meg hívtam telefonon kétségbeesetten, amikor Végvári Józsi bácsi odaállt a nyilvánosság elé. Józsi bácsival is nagyon jó barátságban vagyok egyébként a mai napig, és, mondtam, hogy Józsi bácsi, tudod, hogy akkor meg tudtalak volna fojtani, mondom. Láttalak a tévében ott, odaállsz a nyilvánosság elé, Józsi bácsi, és ott elmondod. Akkor, így, így, így meg tudtalak volna fojtani [mutatja], ott helyben. Na jókat röhögtünk ezen egyébként. És, hát a „Duna-gate”. A „Duna-gate” kapcsán rögtön hívtam a Bajnait, rögtön hívtam a Bajnait, hogy most mi ez. Most ne hülyéskedj, hát nyilvánosságra hozzák az ügynöklistákat? Most, most mi történik? Hát, hát mondjál már valamit! Hát én se tudom, hogy mi lesz. Az (...) sírt. Fölhívtam, fölhívtam a otthoni lakásszámát, mert megvolt, megadták a lakásszámukat is, a Cirkos. Cirkos elsírta magát. Cirkos elsírta: Nem tudom, mi lesz velem.

- *Ez '90 elején volt?*

- '90 elején, igen. Hát azt tudom, hogy mi lett Cirkossal. Hát tudom, mi lett vele, utánanyomoztam. Tudom, hogy mi lett vele, úgyhogy...

- *Mi lett vele?*

- Infarktusokat kapott zsinórba'. Nagyon sok infarktust, és soha nem ápolták őt a, a BM-kórházba'. Tehát mindig, mindig kirúgták őt a BM-kórházból '90 után. Tehát mindig valami polgári kórházba irányították, és ezen teljesen ki volt akadva.

- *Mert őt leszerelték?*

- Leszerelték, ő leszerelt.

- *De a III/III állományából? Mert azoknak állítólag leszerelték a többségét.*

- Átvették, többségét átvették. Tehát a Tóthot átvették. Bajnai, Bajnai köztörvényes vonalra ment, tehát ő, a Bajnai a XI. kerületi Rendőrkapitányságra ment. Oda ment vizsgálónak. Először rendőri szemlebizottság-vezetőnek ment, és utána vizsgálónak. Jelenleg, jelenleg a Cirkos Kecskeméten lakik, úgy tudom, és ilyen ágyban fekvő beteg. Ezt tudom róla.

- *Volt, hogy saját érdekében felhasználta az állambiztonsági kapcsolatokat?*

- Soha.

- *Kért tőlük szívességet?*

- Ja, szívességet állandóan kértem tőlük. Szerezzetek állást! Szerezzetek állást, tanári állást! Újság, újságírói állást bármikor, bárhol, bárhogy tudunk neked szerezni, de csak azt, semmi mást. Úgyhogy én folyamatosan kértem őket állásszerzésre, kizárólag állásszerzésre kértem őket, és állást sem tudtak szerezni. Tehát amit én állást szereztem, azt én saját erőmből, mindent. Minden előremenetelem, meg minden saját erőmből történt. Tehát övelük nem.

- *S hogyan alakult '90 után az élete?*

- Hát '90 után-

- [közbevág] *Ugye mondta, hogy akkor a Beszélőnek adott egy névtelen interjút, ha jól emlékszem, a Kószeg Ferencnek. Még kiknek mondta el akkor? Családjának elmondta?*
- Nem, nem. A Magyar Elemérnek mondtam el, és a Magyar Elemér baráti köréből néhány embernek. Egyszer Elemér elhívott, hogy menjek el, menjek el velük Egerbe. Náluk laktam, nyaraltam tulajdonképpen. Elmentem Elemérékhez Egerbe, és ott, tudom, kimentünk a strandra, és akkor ott összejöttünk a baráti körével, és naponta találkoztunk ezzel a bará-, baráti körrel, és ott a baráti körben elmondtam. Ott elmondtam, és akkor ott ötletek- Újságírók, ezek újságírók voltak főleg egyébként. Ötletek születtek, hogy most a terroristák után nyomozunk-e, hogy milyen terrorista-kiképzők voltak Magyarországon, vagy a III-as Főcsoportfőnökség után nyomozunk-e. Melyik a nagyobb durranás? Melyikkel lenne érdekesebb foglalkozni? Tehát ott mondtam el, ott mondtam el, de egyébként nem.
- *Másoknak mondta?*
- Nem. Nem mondtam el.
- *De aztán utána egészen addig, amíg az Ungváry Krisztián kétezer-*
- *Igen, igen, 2008. június. Akkor mondtam el a feleségemnek.*
- *Igen, igen akkor.*
- *És, és utána, mert azóta már bűnnek számít, tehát azóta már több száz (...)nek elmondtam.*
- *És addig másnak nem?*
- *Ja de, ja de, hát, ja de, dehogynem, hát a Szilágyitól, a Nagy Jenőtől, a Tamás Gazsitól, a- Kitől kértem még bocsánatot? Rajktól, Demszkytól, de (...) bocsánat-*
- *[közbevág] Személyesen?*
- *Személyesen, mindig személyesen.*
- *Hogyan zajlott?*
- *Hát az úgy zajlott, hogy föl hívtam őt telefonon. Úgy zajlott, hogy föl hívtam őt telefonon, Molnár Tamást, és találkoztam velük, elmentem, és bocsánatot kértem tőlük.*
- *És hogy fogadták?*
- *Mindenki, tehát hogy mondjam-*
- *[közbevág] Ez mikor volt?*
- *'99 ele-, '99. évben kezdődött.*
- *Mért pont akkor?*
- *Hát, mert, várjon, ezt kérdezte Jenő is, hogy miért most. És akkor mondtam, hát tudod (.....), és akkor azt mondja a Jenő, hogy arra számítottál ugye, hogy az egész úgy elmaszatólodik. Hát mondom, igen, arra, arra, arra számítottam. Nincs semmi hír, újságok nem írnak semmiről. Talán nem is létezett a III/III, aztán amikor a Tar Sándor megbukott, tehát a Tar Sándor indította el. Amikor a Tar megbukott akkor-*
- *[közbevág] Akkor döntött úgy, hogy előáll.*
- *Akkor döntöttem el. Igen, igen. Na és akkor nagyon sokat segített nekem a Markó György úr. Rengeteget segített. Őneki nagyon hálás vagyok, tehát nagyon. Ő akkor rengeteg erőt adott, meg- Nem, ez nagyon nehéz ám, ez borzasztó nehéz ám. Tehát borzasztó nehéz csinálni. Na most hogy fogadták, még annyit hadd mondjak hát. Hát a, a Nagy Jenő családja az egészen, hát azt nem is, az egy, egy ilyen egymás nyakába borulás, sírás, bölgés. Ez így volt egyébként. A felesége, meg, meg a Jenő meg én. Na mindegy, szóval. Így. De így fogadta a Molnár Tamás, a Demszky úgy fogadta, hogy köszöni szépen, ennyit mondott. A Szilágyi Sándor az azt mondta, hogy ő bármiben segít, hívjam föl. A Kenedi János is, Kenedivel is ilyen, a Kenedivel is ilyen munkakapcsolatban is vagyunk, mert vannak nekem kutatási témáim is, ilyen állambiztonsági, nem a sajátomban, nem a sajátomban, meg nem a baráti köröm dolgai. Mindenki nagyon pozitívan fogadta. Tehát mindenki nagyon pozitívan fogadta.*
- *Nem volt senki, aki, aki ellenséges lett volna?*
- *Senki, senki, senki.*
- *S volt olyan, akit szándékosan nem is keresett meg, de meg kellett volna?*
- *Nem, nem, nem, nem.*
- *Mert hogy az elején mintha mondta volna, hogy nem bánta meg, hogy, sokakról, hogy jelentett.*
- *[közbevág] Jó, persze. Nem bántam meg.*

- [közbevág] *Nem szerette őket.*
- Nem bántam meg, és nem szerettem őket, de, na de, hát azért az ember, hát akkor voltam, most erre hivatkozzak mentségül, akkor voltam húszéves. Na most azért negyvenévesen, közel negyven, most ötven vagyok, de akkor közel negyvenévesen, hát azért az ember ezt átértékeli, hát azért ezt- Tehát ma sem a szívem csücske Rajk László meg Demszky Gábor, meg, meg, meg Szilágyi Sasa. Nem a szívem csücskei egyik se, na de hát azért, azért, azért mégiscsak emberileg, hát azért ennyit illik, hogy megkövetem őket személyesen. Benőtt annyira a fejem lágya negyvenévesen, hogy ezt megtegyem. Így tudnám legjobban elmondani ezt. Ma sem a szívem csücskei, akkor meg pláne nem, de ma, ma sem a szívem csücskei.
- *És mondta, hogy a barátait, akit elvitt ezekre az ellenzéki rendezvényekre, hogy róluk sosem írt semmit-*
- [közbevág] *Nem.*
- *De arra nem gondolt, hogy van a társaságban más, aki ír róluk? Mert végül is Ön veszélybe sodorta őket.*
- De. Igen.
- *Tudhatta, hogy vannak mások is, akik jelentenek.*
- Igen. De azért szerettem volna vagánykodni azzal a haverok előtt, hogy én ilyen helyekre járok, és gyertek el, és nézzétek meg, hogy itt nem a világ proletárjai egyesüljetekekről van szó, hanem-
- *Ők tudják már.*
- Tudják, tudják.
- *És ők hogyan fogadták? Vagy mit szóltak hozzá?*
- Elég jól. Nem is hozzák szóba. Nem is hozzák szóba. Ha velem találkoznak, vagy [Miklós György kihúzatta az illető nevét], azt mondja, ne is hozza szóba se. (...) írok, írok a barátomnak egy levelet, és akkor abba' talán küld egy válaszlevelet, mindenre reagál, csak arra nem, amit írok a saját- Arra nem reagál semmit. Úgyhogy, hát így.
- *S mi az, amivel most foglalkozik? Mondja, hogy kutat ebben a témában.*
- Hát, engem a minden, mindig a nagy ügyek érdekeltek. Az Elbert János ügyel foglalkozom, már jó tizenöt éve vagy húsz, Vályi Péter ügyel, ezekkel az ügyekkel foglalkozom most. Úgyhogy.
- *Vályi Péter volt, aki a kohóba esett vagy lökték.*
- Kohóba esett, esett, esett. Meg volt koreografálva gyönyörűen. Az a KGB-nek az egyik kedvenc munkája.
- *S ez Dunaújvárosban-*
- [közbevág] *Nem, Diósgyőrben történt.*
- *Nem Dunaújvárosban? Ez Diósgyőrben történt? Bocsanat!*
- Nem, nem, ez Diósgyőrben történt. Ez Diósgyőrben történt a Lenin Kohászati Művekben. Le volt zárva az üzemút. Le volt zárva az üzemút, és egy palló vezetett a kiürült, amiben volt az izzó vas előtte, kiürült, forró, tűzforró kokillák fölött egy palló. És volt egy ilyen pótkályha, ami működött, és azt hadd tegyem hozzá, hogy a Vályi Péter, hát mind, mindegyiknél a gyengeségét használták ki, a Vályi Péternek az ital volt a gyengesége, az Elbert Jánosnak meg a nők. És a, a Vályi Péter előtte megivott egy üveg Lánchíd konyakot. És utána a Vályi Péter rámege erre a pallóra, rámege erre a pallóra, ami így inog, és fölötte a (...), ami szintén így inog. (Na most ki volt a darus? Elfutott.) Nincs meg a darus. Vannak itt érdekes dolgok. Eltűnt a darus, és így leng a, ez a vasmacskája a darunak, és Vályi (...). És az igazgató elvtárs meg utána ugrott. Ugrott, tehát mintha ki akarná menteni, vagy, vagy mert nagyon félt, hogy egy miniszterelnök-helyettes így végzi, és utána akart, utána is ugrott. Vályi így halt meg.
- *Meddig volt Dunaújvárosban? Meddig dolgozott a főiskolán?*
- Kilenc évet. Mondom. '86-tól, utána, utána még visszamentem (...), mikor a gyerek született, akkor. '86-tól '94-ig voltam.
- *S utána?*
- A TF-re kerültem, utána kikerültem a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemre vendégtanárnak, és ott le is doktoráltam, mert lehetett, államközi egyezmény alapján, aztán utána egy tortúra volt a honosítás. És mikor jöttünk vissza? '98-ban. Feleségemet ott ismertem meg, és ott jöttünk, '98-ban jöttünk vissza Esztergomba. A Pázmányon

kaptunk munkát, ő könyvtáros, én a filozófia tanszéken tanítottam. Akkor jött egy veseátültetésem, riadóval, '99. szeptember 1-jén.⁸

– *De akkor már voltak előtte problémái a veséjével?*

– Hogyne lettek volna! Magas vérnyomással, vesével. Tönkretettek engem. Na mindegy, nem akarok sírni. És akkor megkaptam a vesét, akkor fél évig otthon voltam betegállományban, és akkor utána, utána visszahívtak Dunaújvárosba. Ugye? [feleségét kérdezi] Visszahívtak Dunaújvárosba, visszamentem Dunaújvárosba, lejárkáltam, két, kéthetente egybesúrítták az óráimat. És Dunaújváros után? Ja, utána meg az esztergomi főiskolára vettek át. Az esztergomi főiskolára. Na most tudni kell erről, ahol most vagyok, erről a kalocsai főiskoláról, hogy ez Dunaújvárosnak volt egy kis... [megáll]

– *Kihelyezett tagozat?*

– Kihelyezett tagozata, és '90-, 2004-ben önálló lett, és a mostani főnökasszony, a rektor asszony akkor hívott föl minket telefonon, hogy akarok, akarunk-e lejönni ide tanítani. És akkor rögtön igent mondtunk, és Esztergomba' laktunk akkor, és Esztergomból költöztünk le 2004-be' ide. És azóta itt vagyunk. 2004 óta itt vagyunk.

– *És mit tanít?*

– Hát itt jelenleg most filozófiatörténetet tanítok, antropológia és episztemológia, európai értékek és kultúra, politológia. Most jelenleg ennyit tanítok. De mindig változik, mert, mer' volt már, Magyarország történetét is kellett tanítanom, etikát. Mit kellett még tanítani? [feleségét kérdezi, válasza: érvelélmélet] Igen, logikát, érvelélméletet.

– *Én egy dologra szeretnék rákérdezni még, ami így feltűnt, hogy mondta, hogy járt a kínai nagykövetségre, és hogy nagyon érdekelte a maoizmus.*

– Igen.

– *Ugyanakkor magát egy ilyen keresztény-konzervatív családból származó emberként definiálta, ráadásul harcos antikommunista, sőt revizionista elhajlásokkal jellemezte. Tehát hogyan tudja- Vagy ez mennyiben változott azóta, a maoizmushoz való viszonya, illetve-*

– [közbevág] (Ma) úgy érdekes Mao. Szülők elleni lázadásnak tudható be. Tizenhat-hét éves korombá' kezdődtek a kínai követségre való bejárkálásaim. Nagyon nagy szerencsém volt, megismerkedtem ott egy Hszü (...), Hszü elvtárs nevű főtanácsos elvtárssal, aki az ötvenes évekbe' ide járt a műszaki egyetemre. A Budapesti Műszaki Egyetemre. Anyanyelvi szinten beszélt magyarul, és tőle- Rengeteg brosúrát adott, kiadványt adott, éveken keresztül járkáltam be hetekig. Na most, mitől van ez? Tehát, hogy mondjam? A harcos antikommunizmusomban, a szovjetellenességben soha nem volt változás. Na most egyszerűen ilyen lila ködbe' volt előttem (...). És itt az életkoromat vegye figyelembe! Lila ködbe' volt előttem, hogy kommunista ország kommunista ország ellen. Hát hogy lehet az? Meg- Na és akkor ez, ez keltette fel az érdeklődésemet. Tehát ez keltette fel, és természetesen látványosan szembeszegültem szüleim akaratával, hogy márpedig én, tizenhat, tizenhét éves, tizennyolc éves korombá', hogy márpedig én nem olvasok több Herczeg Ferencet, nem olvasok több Vitéz Somogyváry Gyulát. De ezek tízéves korom óta ezt dugdosták. Mondom, nem olvasok több Tormay Cécile-t. És hát mindig, mindig ez volt, és akkor, és hát ez (...) lázadás. Persze később rájöttem, hogy mekkora marha vagyok, de erre már a katonaságnál jöttem rá, amikor ilyen hasonló világnézetű gyerekekkel találkoztam ott a seregbe', tehát, tehát rájöttünk, hogy, hogy mind a ketten, mit mind a ketten, mind a húszan hol hibáztunk életünkben világnézetileg. Na érdekes volt, na.

– *És mondta, hogy a szamizdatok nagy hatással voltak Önre, és valószínűleg az vezethetett ahhoz, hogy az SZDSZ-be is belépett, hogy ehhez a körhöz tartozott.*

– Igen, igen.

– *A rendszerváltás után hogyan változott az SZDSZ-*

– [közbevág] Fegyelmivel kirúgtak. Fegyelmivel kirúgtak az SZDSZ-ből, mert rájöttem arra, hogy '90 után, hogy – de rögtön –, hogy milyen összecsókolózások folynak az MSZP, volt MSZMP-s, KISZ-es pártelittel. Tehát nem '94-ben kötött meg koalíció, hanem már '90-ben megkötött, és ennek állandóan hangot adtunk. Állandóan járkáltunk föl Dunaújvárosból Pestre, állandóan panaszkodtunk az SZDSZ-központban. És a vége az volt, hogy, hogy aszittük, hogy majd, majd igazat adnak, de nem, minket rúgtak ki fegyelmivel. (.....).

- *És a dunaújvárosi alapszervezetben betöltött valami tisztséget?*
- Jelölni akartak országgyűlési képviselőnek SZDSZ-színekben '90-ben, '90-ben, de azt mondtam, hogy nem, mert hogyha kiderül az ügynökmúltam, akkor nagyon nagyot bukok. Nagyon, piszok nagyot bukok. Nem, nem vállaltam. Ez volt az. Nem, egyébként, így hangadó voltam, de nem, tisztséget nem vállaltam, mer' az adminisztrációval jár. Én meg ahhoz nem értek. Úgyhogy nem vállaltam el, és mondom, ez, ez az egyetlen volt, hogy országgyűlési képviselőnek jelöltek. Ezt sem vállaltam el.
- *De maga-, magával ezekkel a liberális értékekkel akkor tudott azonosulni?*
- Akkor még, akkor még úgy gondoltam, hogy tudok velük azonosulni.
- *Mikor változott meg? Hogy alakult később?*
- Egy-két év alatt. Nagyon rövid idő alatt. Tehát gyakorlatilag amikor már közeledett, már tudtuk, hogy fegyelmet fogunk kapni, tehát az már levegőbe' volt, Solt Ottilia, az etikai bizottságtól lejött, és ,maszekba' lejött Dunaújvárosba, mert az ellenzéki múltunk miatt minket tisztelt, ott engem meg néhány barátomat, és lejött, és elmondta, hogy hát nagyon csúnya dolgoknak néztek elébe, fegyelmet fogtok kapni, és, na és akkor, akkor kezdtem eltávolodni. Hát most hadd ne fejtsem ezt ki, hadd ne politizáljunk! Tehát kezdtem, kezdtem úgy, na, visszazökkenni a régi neveltetésem szerinti kerékvágásba.
- *S ez zökkenőmentesen ment?*
- Ez zökkenőmentesen ment, zökkenőmen-
- *De a baráti köre az mégiscsak ehhez a liberális értelmiséghez kapcsolta.*
- A baráti köröm jött velem. Baráti köröm jött velem. Úgyhogy ők ugyanúgy jobboldali konzervatív irányba tolódtak el.
- *És ezután vállalt még valamilyen politikai szereplést? Lépett be pártba?*
- Nem, semmit. Átvett, föl, bevett az MDF, visszavett, visszavett az MDF.
- *MDF-tag is volt?*
- Alapító. Alapító. Alapító.
- *Erről nem beszélt.*
- Ja, hát... De elmondhatom, '89, Lakitelekre csak azért nem vittek el, mert nem értem be a kocsiba, na mindegy. Valaki jobban akart jönni, mint én. És ahogy megjöttek Lakitelekről, utána az én lakásomon, Dunaújvárosban, rá néhány napra megalakult az MDF dunaújvárosi szervezete. Én tanítványaimból szerveződött meg a FIDESZ.
- *És az állambiztonság nem akart erről információkat szerezni?*
- Nem. Azt mondták, hogy van ember. Azt mondták, hogy van ember. Nem. Úgyhogy erről, erről nem. Erről nem akartak, azt, azt mondták, azt mondták, azt mondták, hogy vigyázz, hogy balhé ne legyen, mer' azért te felelsz. Ennyit mondtak.
- *S mikor az MDF-be visszatért, akkor meddig maradt párttag? Végig maradt?*
- Szerintem én a mai napig az vagyok. Én, én nem- Semmit nem csináltam, nem fizettem- Száz éve nem fizetek tagdíjat, úgyhogy nem tudom, tehát-
- *Valószínűleg megszűnt már.*
- Biztos, hogy megszűnt. Á, hogyne! Biztos. [megáll]
- *Hát akkor köszönöm szépen a beszélgetést!*
- Nagyon szívesen.

¹ Nagy-Csere, 2010.

² ÁBTL 2.2.2. 0162-196-1. számú 6-os karton (hálózati száma: H-65244)

³ ÁBTL 3.1.5. O-19764/4., ÁBTL 3.1.5. O-19764/5.

⁴ Kovács, 2008. 32–33.

⁵ Uo. 33.

⁶ Miklós György külön kérésére közlöm, hogy szívét Papp Lajos professzor operálta, „mert az is teljesen tönkrement.”

⁷ Tabajdi – Ungváry, 2008.

⁸ Ugyancsak Miklós György külön kérésére közlöm, hogy heti három alkalommal kell dialíziskezeltetésre járnia.

Levéltári források

2.2.2. Hálózati nyilvántartások.

6-os karton (H-65244)

3.1.5. Operatív dossziék

O-19764/4. Az úgynevezett repülő egyetem keretében az ifjúság körében ellenséges fellazító tevékenységet kifejtő személyek és kapcsolataik.

O-19764/5. Az úgynevezett repülő egyetem keretében az ifjúság körében ellenséges fellazító tevékenységet kifejtő személyek és kapcsolataik.

Hivatkozott irodalom

Kovács, 2008.

Kovács Éva: Az élettörténeti emlékezet helye az emlékezetkutatásban. Tudománytörténeti és kutatási bevezető. In Kovács Éva (szerk.): *Tükörszilánkok. Kádár-korszakok a személyes emlékezetben*. Budapest, MTA Szociológiai Kutatóintézet – 1956-os Intézet, 2008.

Nagy-Csere, 2010.

Nagy-Csere Áron: Az ügynöki hálózat emlékezete. Bevezető a Miklós Györggyel készült életútinterjúhoz. *Betekintő*, 2010/4. szám: <http://betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=177> (Utolsó letöltés: 2011. március 17.)

Tabajdi – Ungváry, 2008.

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon. 1956–1990*. Budapest, Corvina, 2008.

Felizgató feliratok

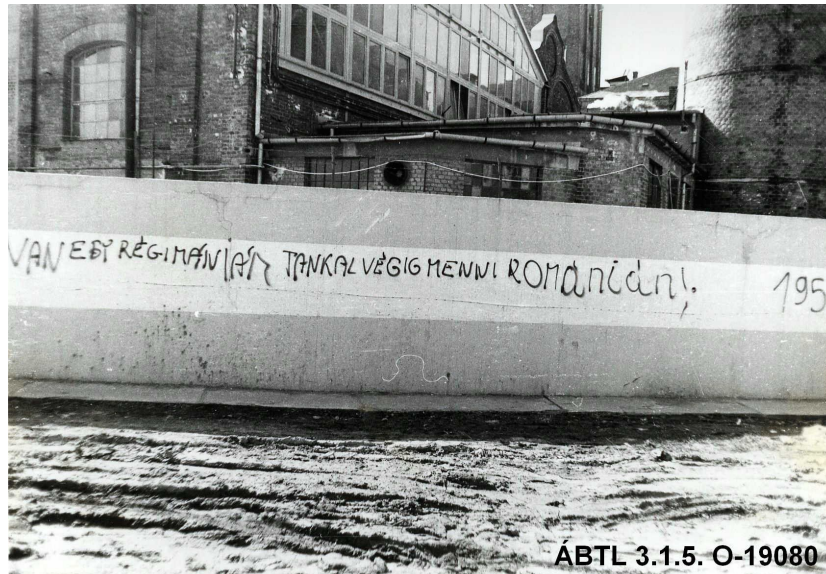
Az aktuális politikai rendszerrel szembeni ellenézés kinyilvánításának számtalan olyan módja lehetséges, amely megőrzi a kritikával élő személy anonimitását. Ilyenek a névtelenül terjesztett röplapok, a postai küldemények, a nyilvános helyeken elhelyezett feliratok, ám míg az első kettőt a papír – nagy valószínűséggel – megőrzi az utókor számára, az építmények falára vagy a járdára felrótt politikai üzenetek szinte mindig tiszavirág életűek, azokat igen hamar lefestik, eltávolítják, továbbélésük a róluk készített képi másolat függvénye. Így volt ez az 1956-os utcai feliratokkal is, amelyeket a forradalom bukása után az újra berendezkedő kommunista hatalom pillanatok alatt tüntetett el, sőt vizuális emlékezetük fenntartói, az októberi-novemberi napokban készített fotográfiák után is hajtóvadászatot indított.¹ Furcsa módon számos ilyen képdokumentum épp annak köszönhető megmaradását, hogy a politikai rendőrség lefoglalta, és irattára mélyére zárta. A diktatúra elleni tiltakozást kifejező feliratok jó részének történeti archiválását pedig ugyancsak az elkövetők nyomába eredő rendőrség végezte el a helyszínelési fotók révén, amelyek szép számmal maradtak fenn a nyolcvanas évekből.

1976-ban egy szigorúan „belső használatra” készített tanulmány ekként igazította el az állambiztonsági apparátust: „A firkáláson olyan helyszínes bűncselekményt értünk, amikor az elkövető közterületen – házak, intézmények falaira, járdára, hirdetőoszlopokra, közlekedési eszközökre stb. –, nyilvános vagy egyéb helyeken olyan jelzést, jelmondatot vagy monogramot helyez el, jelmondatot úgy változtat meg, hogy az alkalmas a társadalmi rend alapintézményei, politikája stb. elleni gyűlölet felkeltésére.” A segédkönyv külön kitért arra a gyakran jelentkező problémára, amellyel az ilyen esetek észlelése után azonnal szembetalálták magukat a nyomozók: el kellett dönteniük, hogy gyerekes csínytevéssel vagy tudatos politikai támadással van-e dolguk. A dolgozat szerzőpárosa a gyakorlati tapasztalok alapján arra a következtetésre jutott, hogy a firkálások jelentős része a fiatalok felelőtlen cselekedetének tudható be, s ez legtöbbször már a tartalomból, a külalaktól, az elkövetés helyéből szinte első látásra egyértelművé válik. Az előre eltervezett „ellenséges” firkálások közös jellemzője viszont, hogy azok készítői általában felnőtt korú, a rendszerrel már korábban is összetűzésbe került személyek, akik rendszerint hosszabb szövegeket maradandóan, jól látható helyen, olvashatóan, esetenként visszatérően rögzítik.

Részletek az 1985. március 30-án a Budapesti Harisnyagyár (III. kerület, Szentendrei út 39–51.) kerítésére 35 méter hosszan felfűjt „ellenséges” szövegekből.

ÁBTL 3.1.5. O-19080

A hatóság tehát mérlegelhetett, de az alapszabály mégis az volt, hogy a nyomozást minden olyan firkálásos cselekmény esetében el kellett rendelni, amit politikai szempontból veszélyesnek ítélt, különösen, ha a háttérben szervezettség volt feltételezhető, illetve – részben az előbbi igazolva – ha az akciók ismétlődtek. További instrukció volt a felfedezett jelek, szövegek nyilvánosságának minél hamarabbi megszüntetése, azokat a fényképezésig, illetve a méretarányos vázlatok készítéséig a kíváncsiskodók elől el kellett takarni, amennyiben pedig a firkálás olyan felületen történt, amelynek elfedése nem, vagy csak jelentős nehézségek árán volt megoldható, a körülmények és a felirat gyors rögzítése után a hivatalos helyszíni szemlét mellőzték, s az „izgatás” tárgyát rögvest eltüntették.² A bizonyítékok eredeti képi rögzítése tehát fontos, de a várható társadalmi hatások minimalizálása mögötti, másodlagos követelmény volt a rendőri munkában.

A tárgyalt időszakban az ellenségesnek ítélt névtelen írásokkal (röpcédula, falra írás, fenyegető levelek), vagy miként egy belügyi parancs meghatározta, a „nem szóbeli úton elkövetett izgatás, közösség megsértése” bűncselekményekkel kapcsolatos teendők országos koordinációját a Belügyminisztérium III/III. (Belső Reakció Elhárító) Csoportfőnökségének 3. Osztálya látta el.³ Vezetője 1971-től kezdve egészen 1983-ig Szigetvári Árpád alezredes (1976-tól ezredes) volt, aki 1949-ben kezdte meg pályafutását még az Államvédelmi Hatóságnál. Utódja az 1958 óta a politikai nyomozások területén dolgozó Hanusz Gyula ezredes lett, őt követte 1987-ben Kovács János őrnagy, aki 1966-ban lépett a rendőrség kötelékébe, és 1973-ban váltotta a bűnügyi munkát állambiztonságira.⁴

Az ún. „nagy társadalmi veszélyességű, több megyét érintő” ügyekben a III/III-3-b alosztály, egyéb esetekben pedig az illetékes rendőr-főkapitányság belsőreakció-elhárító osztálya járt el. A fegyveres erők területén a BM III/IV. (Katonai Elhárító) Csoportfőnökség szervei végezték a felderítő munkát, de egyeztetési kötelezettségük volt a fentebb említett központi osztállyal. A nyomozások során az elhárítók az alosztály kezelésében lévő Központi Gép- és Kézírás minta Irattár mellett a III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség írás-, nyelvész-, technikai szakvéleményeire, illetve bűnügyi és közbiztonsági szervek együttműködésére is számíthattak, és rendszerint kapcsolatba kerültek a közigazgatási szervekkel, hiszen a helyszín megtekintését követően a területileg illetékes tanácsot kérték az eredeti állapot visszaállítására.

Sóty Tibor őrnagy 1986-ban (ebben az évben került a III/III-3-b alosztály élére, ahol akkor már két éve kiemelt főoperatív tisztként dolgozott)⁵ a Rendőrtiszti Főiskolán készített szakdolgozatában áttekintette a különböző írásos „rendkívüli események” felderítésének helyzetét. Ebből megtudhatjuk, hogy az évtized kezdetétől minden ilyen bűncselekmény-fajta esetében emelkedés volt tapasztalható. 1980 és 1984 között

mintegy 4100 firkálást regisztráltak, ebből 3200 alkalommal horogkereszt, illetve egyéb fasiszta monogram, jelzés és szöveg felírásával álltak szemben, a többi főleg a szovjeteket, a párt és a kormány intézkedéseit, vezetőit támadta.

Az 1981. május elsejei felvonulásra előkészített transzparens szövegének átfirkálása Oroszlányban

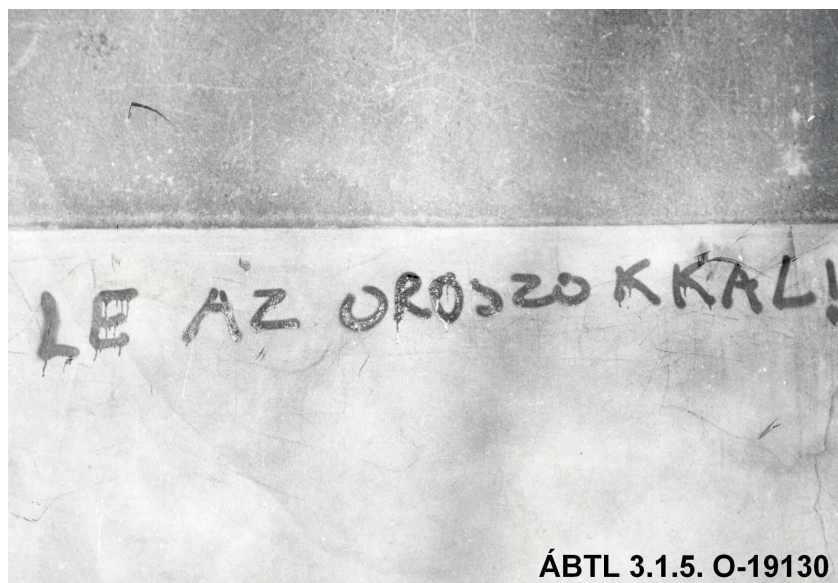

1983. november 23-án az esti órákban Nyíregyháza belterületén számos horogkeresztet és szöveget festettek fel, például a Kálvin téri trafóházra is

Az őrnagy továbbá megállapította, hogy a hagyományos íróeszközök mellett – az 1982-től a kereskedelmi forgalomban kapható – különböző spray-eket is egyre nagyobb előszeretettel használták fel a firkálók. A dolgozat alapján 1985/86-ban az írások hangvételüket tekintve egyre durvábbak lettek, és az elkövetők már sokszor nem elégedtek meg egy-egy felirat elkészítésével, hanem akár több tucattal telepíngálták a környéket.⁶ A fővárosban is egyre több falfirkálásos akció történt. A Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) Állambiztonsági Szerve 1983. év második felétől 1986 végéig összesen 823 ilyen esetet és 2042 feliratot regisztrált.⁷

Felirat Mátészalkán 1985. augusztus 11-én a Szokolai Őrs u. 21. szám alatti lakótömb falán

Az orosházi Szántó Kovács János Múzeum ablakpárkánya 1986. május 16-án

A békéscsabai Lencsési út 20. sz. alatti ABC fala 1986. június 3-án

1956. október 23. harmincadik évfordulóján Budapesten egy XV. kerületi lakóházra került Nagy Imrét éltető karcolat

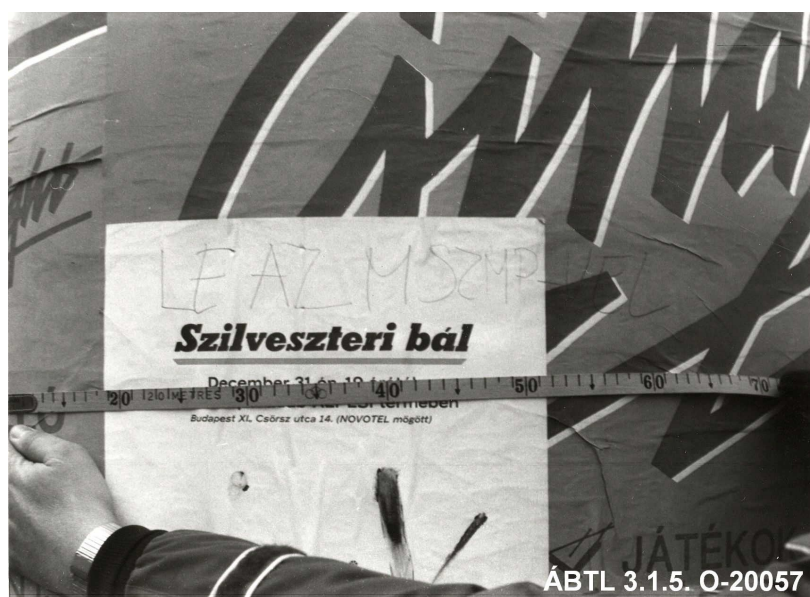

1988 közepétől (a májusi pártértekezletet követően) felgyorsult a nyilvánosság korlátainak leomlása, a korábban tabuként kezelt témák fokozatosan előtérbe kerülhettek, sőt a hivatalos hírközlő csatornákon is megjelenhettek. A demokratikus jogok kiszélesedéséről elvileg a falfirkálások számának csökkenése volt várható. 1989 végén az elhárító szervek kötelező „zárszámadásán” Budapest 106 alkalomról és 227 darab politikai „graffiti”-ről, Fejér megye hat, Szabolcs-Szatmár kettő, Tolna egy firkálást jelentett.⁸ Természetesen nem meglepő, hogy a főváros az ilyen cselekményekben is élen járt a vidékhez képest, az viszont valamelyest igen, hogy volt olyan megye, ahol egész évben már csak egyetlenegy kommunistákat becsmérő falfirkálással foglalkoztak. Ennek hátterében valóban állhatott az, hogy sokan már az engedélyezett fórumokat használták véleményeik megjelentetésére (de a tömegkommunikációs eszközök, a demonstrációk vagy a legális szórólappá „szelődült” röplapok inkább a rendszer „tudatos politikai ellenzékének” jelenthettek alternatívát, a gyermeki csínytevők, a „lázadó” fiatalok számára aligha). Ugyanakkor számolhatunk a változó világban egyre inkább elbizonytalanodó politikai rendőrséggel, amely maga sem tudta pontosan eldönteni, hogy az ún. vélemény-bűncselekmények megszűnése után mivel is áll szemben, s ezért már nem foglalkozott olyan akkurátusan a firkálásokkal, főleg, hogy korábban sem ez számított a legfelderítettebb bűneset típusnak.

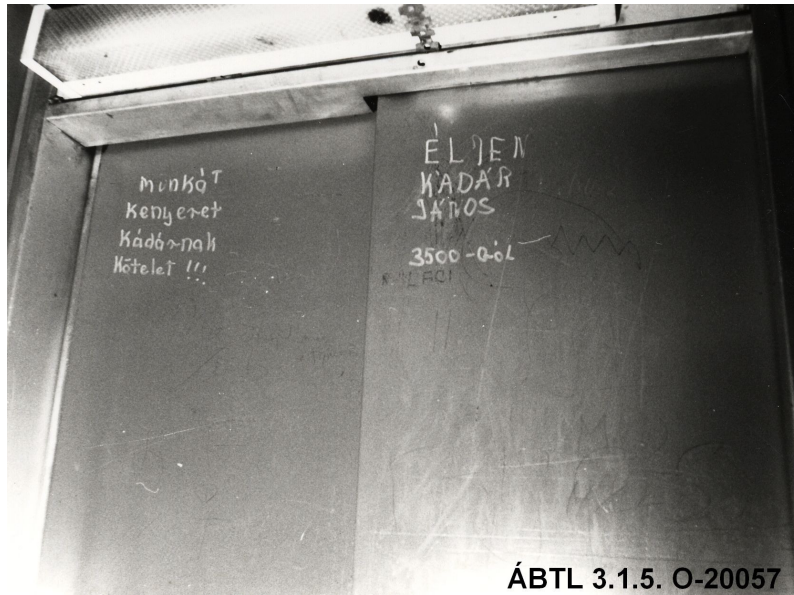
*Felirat a budapesti X. kerületben, a Fehér utca 10. szám alatti ingatlan betonkerítésén
1989. január 27-én*

A budapesti Móricz Zsigmond körtér hirdetőablaka 1989. január 31-én

*Üzenetek Budapesten a IV. kerületi Gács László u. 21. számú ház liftjének ajtaján 1989.
február 27-én*

ÁBTL 3.1.5. O-20057

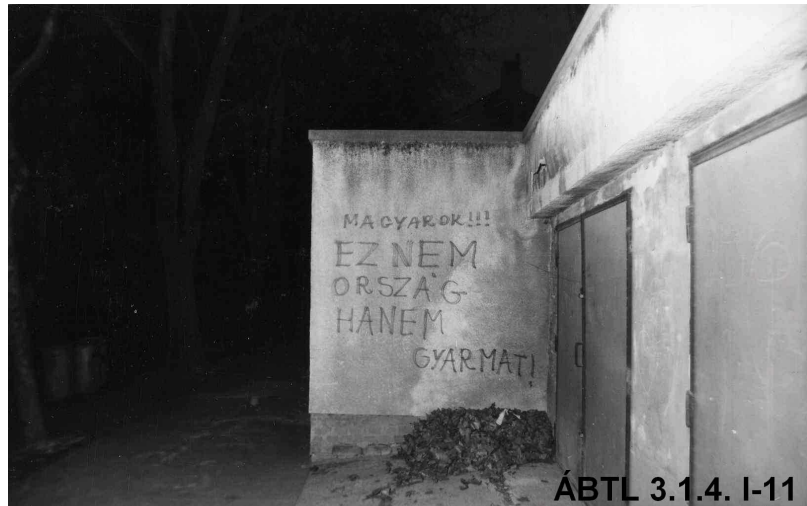
Firkálások 1989. március 31-én a budapesti Kálvin téren elhelyezett reklámtáblán

ÁBTL 3.1.5. O-20057

Házak falain, gyárak betonkerítésein, forgalmas közösségi tereken, tömegközlekedési eszközökön, kollégiumok folyosóján, illemhelyiségekben tűntek fel izgató irományok. Ám nemcsak az üzenet közvetítésre felhasznált helyszín tekintetében, hanem tartalmilag is igen széles volt a paletta. Jellegzetes csoportot alkottak az olyan tabutémákat felemlegető firkálások, mint az 1956-os forradalom vagy a mártír miniszterelnök, a szovjet csapatok itt-tartózkodása és az ország függetlenségének megkérdőjelezése, sőt az elszakított országrészek, valamint a területi revízió.

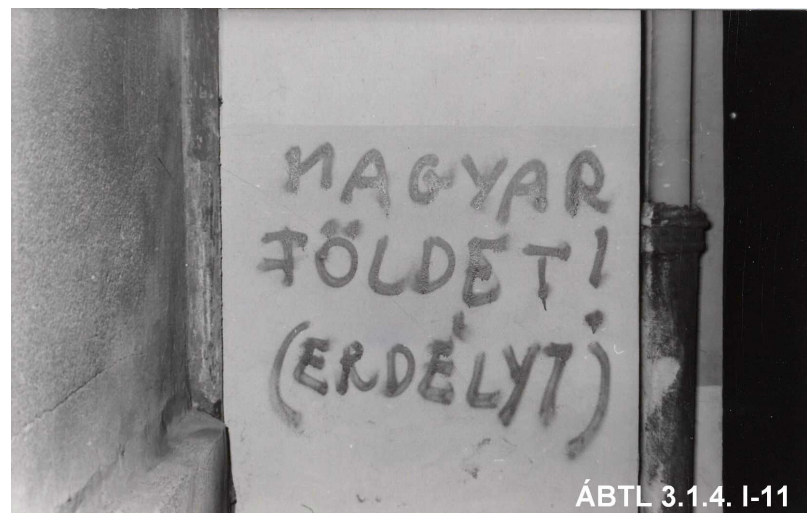
Három azokból a feliratokból, amelyek Székesfehérvár belvárosában 1987. január első napjaiban jelentek meg

ÁBTL 3.1.4. I-11

ÁBTL 3.1.4. I-11

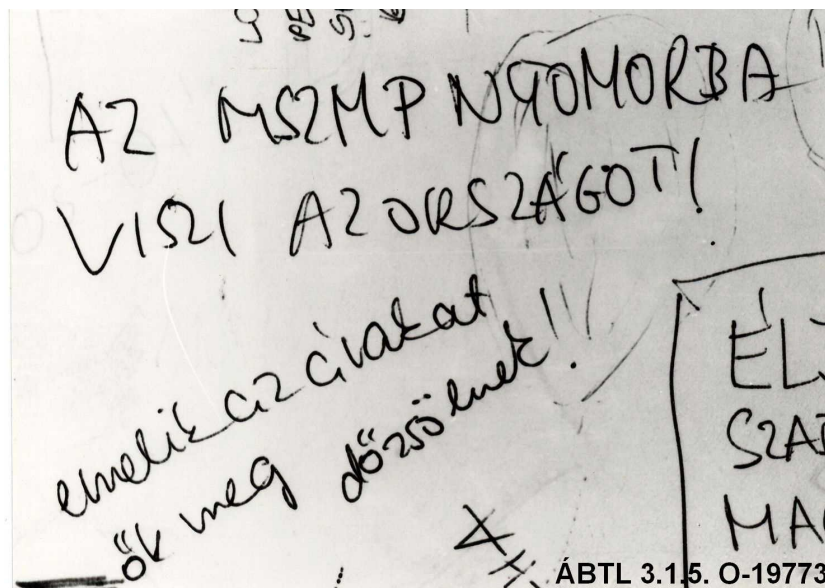
ÁBTL 3.1.4. I-11

A hajdúnánási Kőrösi Csoma Sándor Gimnázium és Szakközépiskola falfelirata 1988. február 4-én

A politikai izgatások körébe sorolták a párt és az állam vezetőiről készített nem túl hízeltő írásos megnyilatkozásokat, amelyek legtöbbször a rendszert egymagában megszemélyesítő Kádár Jánost, és az évtized vége felé egyre inkább az MSZMP új főtitkárát, Grósz Károlyt találták meg, de itt említhetők a romló életkörülményekből (infláció, áremelkedés) fakadó kirohanások is.

1988. február 9-én az Örs vezér tere és Csömör között közlekedő HÉV-szerelvényen történt firkálás részlete

Szolnokon 1988. március 15-ére virradóra történtek firkálások, köztük a személy pályaudvar aluljárójában, illetve a Széchenyi lakótelep egyik házának lábán

Az orosházi Molnár C. Pál lakótelep V/B. épületének krétafirkái 1989. május 19-én

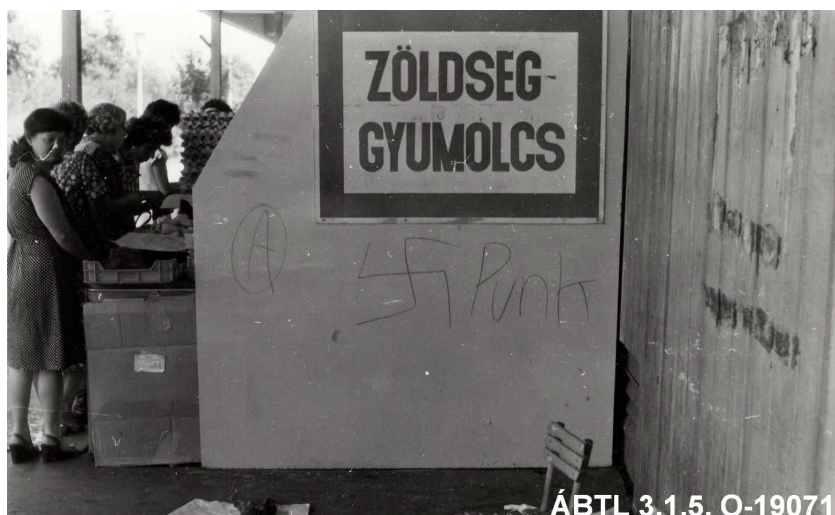
ÁBTL 3.1.4. I-20

ÁBTL 3.1.4. I-20

Végül ebbe a kalapba kerültek a nácizmussal kapcsolatos jelképek, a harmadik birodalmat éltető szövegek, illetve a különböző ellenkultúrákkal: a punkokkal, skinheadekkel, vagy az ún. sátánistákkal összefüggésbe hozott akciók írásos termékei is.

Firkálmányok 1985. augusztus 13-án Nyíregyházán, a Korányi Frigyes utcai áruház oldalánál álló zöldséges pavilonon

ÁBTL 3.1.5. O-19071

*A mezőberényi vásárcsarnok térhatároló betonkerítésén 1988. március 23-án
lefényképezett feliratok*

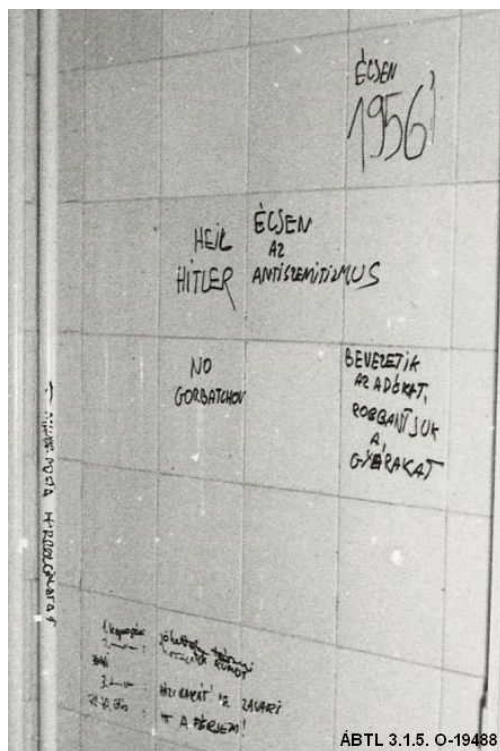

*Budapest III. kerületében, a Lukács György utcában működő élelmiszerbolt felirata 1989.
január 20-án*

A tematikailag szerteágazó falfeliratok alkotói köre gyakran ismeretlen maradt az állambiztonság előtt. Épp ezért a dossziéba rendezett iratok sem alkalmasak az események háttérének bemutatására, hacsak nem a politikai rendőrség nyomozati módszereit akarjuk ismertetni. A ma történésze sem állapíthatja meg teljes bizonyossággal a firkálók szándékait. Néha persze az iratkötegekben lévő helyszínelési fotók alapján egyértelműnek tűnnek a motivációk, az ellenzéki attitűd, az ifjonti lázadás, a polgárpukkasztás, mégis mindezek csak feltételezések. Csakúgy, mint az itt közölt zárókép esetében, amelynek eklektikussága, a legkülönbözőbb motívumok keveredése leginkább a tagadás tudatosságáról szólhat, a pozitív politikai tartalomról már kevésbé.

1987. december 12-én Budapesten a III. kerületi Csobánka utca 5. szám alatti Közösségi Ház mellékhelyiségében történt firkálás egy részlete

¹ A forradalom alatt fotografált képek felhasználásuk szerinti csoportosításakor Sümegi György művészettörténész külön kiemeli az utcaművészetet (graffitik, katonai felszerelésekből készített „szobrok”) rögzítő funkciót. Lásd Sümegi, 2002. 48–53., illetve Sümegi, 2003. 137–141. Lásd még Müller, 2007. 193–221.

² ÁBTL 4.1. A-3077.

³ ÁBTL 4.2. 10-22/17/1986. A belügyminiszter 17/1986. sz. parancsa a nem szóbeli úton elkövetett izgatás, közösség megsértése bűncselekmények elkövetőinek felderítésével kapcsolatos állambiztonsági, bünyügyi és közbiztonsági feladatok végrehajtásáról, 1986. július 8. Ezt megelőzően egy több mint 20 éves szabályzat volt érvényben. Lásd ÁBTL 4.2. 10-21/18/1965. A belügyminiszter 0018/1965. sz. parancsa az állam elleni izgatást megvalósító írásos anyagok terjesztésének megelőzésével, elkövetőinek felderítésével kapcsolatos operatív és rendőri feladatokról, 1965. április 12.

⁴ A vezetők életrajzát lásd az ÁBTL honlapján található archontológiában. <https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:1:5025610329618413>

⁵ ÁBTL 2.8.1. 14767.

⁶ ÁBTL 4.1. A-2026.

⁷ ÁBTL 1.11.1. Jelentések BRFK 1986-89. Jelentés a BRFK ÁB Szerve 1983. szeptemberi komplex utóellenőrzés óta végzett munkájának főbb tapasztalatairól, 1987. március 30. (45. d.)

⁸ A központi III/III., illetve a többi területi állambiztonsági szerv nem adott meg a firkálásokra vonatkozó számszerű adatokat. Lásd Müller–Takács (szerk.), 2010.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai

2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
BM (Központ) 14767. Sóty Tibor

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-2026. Sóty Tibor r. őrnagy: *Az ellenséges röpcédula terjesztés, falra írás és zászlótépés megelőzésének és felderítésének tapasztalatai, a vezető feladatai a megelőzés és felderítés javítása érdekében.* (szakdolgozat) 1986.

A-3077. Zima Péter r. alezredes – Juhász László r. alezredes: *Az írásos úton megvalósított izgatásról.* BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1976.

4.2. Parancsgyűjtemény

Hivatkozott irodalom

Müller, 2007.

Müller Rolf: A megtorlás fényképei. In *ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956.* Szerk. Okváth Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2007.

Müller–Takács (szerk.), 2010.

Szigorúan titkos '89. A magyar állambiztonsági szervek munkabeszámolói. Szerkesztette, a bevezető tanulmányokat és a jegyzeteket írta Müller Rolf és Takács Tibor. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2010.

Sümegi, 2002.

Sümege György: A fotóhasználatról a börtönrajzokig. Forradalom képekben – avagy a képek forradalma? *Rubicon*, 2002. 11-12. sz.

Sümege, 2003.

Sümege György: Az 1956-os fotók használatáról. *Fotóművészet*, 2003. 1-2. sz.

„Itt tudás- és ismeretzavar van”

**Pallagi Ferenc meghallgatása az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságának
1990. július 19-i ülésén**

2006 végén, 2007 elején az államtitokról és a szolgálati titokról szóló – akkor hatályban lévő – 1995. évi LXV. törvényre hivatkozva a Társaság a Szabadságjogokért jogvédő szervezet közérdekű adatigénylással fordult több titokbirtokos szervhez, hogy tájékoztatást kérjen az ezen szervek birtokában levő adatok minősítésének megszüntetésével kapcsolatosan. Ennek során az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságát is megkeresték azzal a kéréssel, hogy közöljenek információt arról: milyen adatok titkosítását szüntették meg 2004 és 2007 között. Az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága, valamint az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága e megkeresések kapcsán először az adatvédelmi biztos állásfoglalását kérte, majd ennek nyomán a bizottságok elnökei, Lázár János és Simicskó István 2007. március elején közös levélben fogalmazták meg válaszukat.¹

A felülvizsgálat és a minősítés megszüntetése kivétel nélkül bizottsági, albizottsági, illetőleg vizsgálóbizottsági zárt ülésekről felvett jegyzőkönyveket érintett. Nem új felülvizsgálatra került tehát sor. A Nemzetbiztonsági Bizottság 1990-es jegyzőkönyveinek egy részét ugyanis Kövér László bizottsági elnök már egy évvel korábban, 2006. január 30-án visszaminősítette. A két bizottság minősítésükben megszüntetett iratainak jegyzékét két melléklet tartalmazta. A Honvédelmi és Rendészeti Bizottság, illetve ezek jogelődbizottságainak 1958 és 1999 közötti üléseiről készült jegyzőkönyvei közül negyvenöt, az 1989 novembere és 1990 februárja között működött Honvédelmi Vizsgálóbizottság nyolc, valamint a Nemzetbiztonsági Bizottság 1990-ben tartott 10 ülésének jegyzőkönyvei szerepeltek az iratjegyzékben.

Ugyanakkor nem bizonyult tényszerűnek a bizottsági elnökök azon közlése, amely szerint a „megszüntetett minősítésű iratokat a minősítés felülvizsgálatát követően a bizottságok elnökeinek rendelkezése alapján az Országgyűlés Hivatalának TÜK-Irodája – mint nyilvános iratokat – az Irattári és Levéltári Osztálynak adta át”. Itt ugyanis nyoma sem volt az iratoknak.² Eredménytelennek bizonyuló kísérletek után, három évvel később, 2010 tavaszán váratlanul az Országgyűlés Főtitkársága adott tájékoztatást ennek okáról: „a Nemzetbiztonsági bizottság egyes 1990-es bizottsági üléseiről készült jegyzőkönyveinek az adatvédelmi törvény rendelkezéseinek megfelelő felülvizsgálata folyamatban van”. A felülvizsgálat lezárulta után 2009 közepén már valóban kutathatóvá váltak az iratok, legalábbis a 2007-es jegyzékben szereplő tíz Nemzetbiztonsági Bizottsági jegyzőkönyv vonatkozásában. Ezek utalásaiból azonban egyértelművé vált az is, hogy legalább ugyanennyi ülést tartott még a Bizottság 1990 során. Idővel kiderült, hogy valóban léteznek ezek a jegyzőkönyvek, adatellenőrzésük azonban további egy évet vett igénybe. Ezek visszaminősítését ugyanis csak 2009. március 23-án hagyta jóvá Simicskó István bizottsági elnök. Végül 2011 tavaszán tizenegy további jegyzőkönyv vált megismerhetővé.

Mégsem tekinthető teljesnek a huszonegy jegyzőkönyvből álló sorozat, a hiányokra azonban csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre. Az 1990. november 15-i ülésen például önálló napirendi pontként szerepel az előző héten tartott meghallgatásból adódó feladatok tárgyalása, miközben az 1990. november 1-je és 15-e közötti időszakban tartott ülésnek semmi nyoma.

Kedvezőbb körülmények között lehet viszont az 1990. évi tavaszi választások előtt létrehozott „A belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság” irataihoz hozzájutni. Ezt a bizottságot a Nemzetvédelmi Bizottság joggal tekintette jogelődjének, hiszen az 1990 februárjában meghatározott feladatkör vonatkozásában a választások semmi változást nem eredményeztek, gyakorlatilag új összetételben folytatták a megkezdett munkát. Az 1990. január végén megalakult, Mezey Károly független képviselő vezette bizottság határozattervezetük megfogalmazásáig, 1990. február 28-ig kilenc ülést tartott. Ezek ismerete nélkül aligha lehet megérteni az év végéig tartó Nemzetbiztonsági Bizottsági vizsgálódások, meghallgatások igazi jelentőségét. A két

bizottság mindvégig az országgyűlési határozatban megjelölt célja szerint működött: „a Bizottság feladata a belső biztonsági szolgálat tevékenységének kivizsgálása”.

„Könnyen lehet, hogy a *magyar Watergate ügy első számai* vannak kibontakozóban – mondta a FIDESZ és az SZDSZ mai közös sajtótájékoztatóján. Nyilvánosságra hoztak írásos és filmbeli bizonyítékokat arra vonatkozóan, hogy a BM III/III-as, azaz az állambiztonság belső elhárítási osztálya *rendszeresen gyűjt anyagot az érvényben levő törvények szerint bűncselekménynek minősülő tevékenységgel*, úgymint a telefonvonalak lehallgatásával, a levéltitok megsértésével, valamint az úgynevezett hálózat, vagyis beépített ügynökök jelentései alapján politikai pártok és személyek tevékenységéről. A *Fekete Doboz szerkesztőségének filmje*³ szemléletesen mutatta be azokat az iratokat, amelyek az említett ügyosztály munkájának eredményeképpen mind a mai napig születtek és születnek, hiszen a szigorúan titkos felülbélyegzéssel ellátott iratok között még 1989. december végi is található.” – tudósított az eseményről a Kossuth Rádió, amely már a délután folyamán igyekezett interjút kérni a Belügyminisztérium vezetőitől, de aznap senkit nem tudott mikrofon elé állni.⁴ Pedig nyilván nem a rádióból értesültek a történetekről. A sajtótájékoztató előtt ugyanis egy órával a két párt képviselőjében Kis János és Fodor Gábor felkeresték hivatalában Németh Miklós kormányfőt, és levelet nyújtottak át a szolgálatok alkotmányosértő gyakorlatával kapcsolatos információikról, illetve az ennek megtiltására vonatkozó követeléseikről.⁵

A lehallgatási botrány nemcsak titkosszolgálati és kormányzati válságot vont maga után, de 1990 elején hosszú időre biztosította magának az első helyet a sajtóban, a politikai életben, és az emberek érdeklődve figyelték a fejleményeket.⁶ A közvélemény-kutatási adatok már korábban sem a belügy kedvező megítéléséről számoltak be: 1989 során az MSZMP után a rendőrség bizalmi indexe csökkent a legnagyobb mértékben: a márciusi 57,5%-ról novemberre 50,6%-ra. Ekkoriban inkább csak a múltbeli törvénysértő politikai perek sorozatos leleplezése vetülhetett rá megítélésükre,⁷ hiszen ugyanebben az évben a 36%-os felderítési eredményességük az NSZK után Európa második legjobb teljesítménye volt.⁸ Az 1990. január végén végzett közvélemény-kutatásra viszont már akkor került sor, amikor a botrány következményeként a belügyminiszter már benyújtotta lemondását, ennek ellenére az ekkor mért 48%-os bizalomindex mégsem jelentett földcsuszamlásszerű változást.⁹ A titkos módszerek alkalmazását a kérdezettek döntő többsége (82%) elítélte, és csupán 13%-uk vélekedett úgy, hogy a pártokról telefonlehallgatás, levélfelbontás útján folytatott adatgyűjtés nem tekinthető törvénytelennek.¹⁰ Pártpreferenciák szerint viszont jelentős szóródás mutatkozott annak megítélésében, milyen direkt politikai célokat és érdekeket véltek felfedezni abban, hogy az SZDSZ és a Fidesz a széles nyilvánossághoz fordult. Minél „keményebbnek” érezték a válaszadók a feltételezett motívumokat – „törvénysértő cselekedetről van szó”, „tájékoztatni akarták a közvéleményt”, „nagyobb népszerűsége akartak szert tenni”, „meg akarták buktatni a belügyminisztert”, „kormányválságot akartak előidézni” –, annál kevésbé azonosultak vele. A Közvélemény-kutató Intézet összegzése azt feltételezte, hogy a válaszadók úgy gondolták: nem méltó a törvénytelen ségek, a köznapi erkölcs szerint is „piszkosnak” számító módszerek ellen fellépő pártokhoz, hogy mindebből a maguk számára húzzanak hasznot, azaz hogy a közélet megtisztításának szándékán kívül politikai számítások is vezéreljék őket. Ilyet inkább az MSZP-vel és az MSZMP-vel, vagyis az ügyben vétkesnek tartott pártokkal szimpatizálók gondoltak a fiatal- és szabaddemokratákról, míg az SZDSZ-szel és a Fidesszel rokonszenvezők többsége az effajta feltételezéseket határozottan elutasította. Bár ez időben még tartott a belügyminisztériumi, a katonai ügyészségi vizsgálat, és még el sem kezdődött az országgyűlési vizsgálóbizottság munkája, mégis csak kevesen gondolták, hogy a titkosszolgálat „magánakciójáról” lenne szó. A kétharmados többség már ekkor azt valószínűsítette, hogy az így szerzett információk eljutottak az MSZP vezetőihez, ugyanakkor a népszerű Németh Miklós kormányfőről csak minden második válaszoló vélte azt, hogy olvasta is ezeket a jelentéseket.¹¹ Ennek megfelelően az emberek túlnyomó része egyetértett a belügyminiszter lemondásával, azt viszont túlzásnak tartották, hogy az ügy miatt a kormánynak, illetve a kormányfőnek is távoznia kellene.¹²

Horváth István belügyminiszter az Országgyűlés január 23-i ülésén bejelentette lemondását. Mint mondta, az alkotmány módosításakor a parlament a szükségessé váló új jogszabályok megalkotásának határidejét 1990. április 30-ban határozta meg, „A mi törvényelőkészítő munkánk is – a kormány jóváhagyásával – ehhez igazodott.” Horváth nem kívánta elhárítani magától a teljes felelősséget, feltette a költői kérdést: „vajon az ellenzék ma oly hangos szervezeteinek miért állt érdekében e téma tárgyalásának elhalasztása, amit ma rajtam kérnek számon?”¹³

A belügyminiszter költőinek szánt kérdése homályba vesző, máig tisztázatlan problémára mutatott rá. Tény, hogy a politikai egyeztető tárgyalások megkezdéséről (a Nemzeti Kerekasztalról) szóló, 1989. június 10-én aláírt háromoldalú megállapodás a témakörök felsorolásakor nem foglalkozott a nemzetbiztonságról szóló törvény megvitatásával. Az előzetes tárgyalásokon, de az Ellenzéki Kerekasztal ülésein sem merült fel közvetlenül az állambiztonság kérdése. Nem véletlenül hasonlította Tőkés Rudolf a tárgyalások menetét kooperatív, ugyanakkor kompetitív, többszemélyes játékhoz. Ugyanis „mindegyik játékosnak érdeke fűződött a pozitív eredményhez, mégis mindhárom oldalon belül léteztek eltérő érdekek és célok is, amelyek nem illeszkedtek az elérni kívánt eredményhez”.¹⁴ Természetesen az alkotmánymódosítás, a pártok működése, a választások, a büntető törvénykönyv körüli diskurzus, amely elsősorban a többpártrendszer létrehozását és a szabad választások feltételeinek megteremtését célozták, kimondatlanul is magukba foglalták az állampárti titkosszolgálatok „ártalmatlanításának” igényét. De amennyiben az MSZMP tárgyalódelegációja kifejezetten javasolta volna az állambiztonsági átalakulás napirendre vételét, legalábbis a 6. számú politikai munkabizottság biztosan nem zárkozott volna el ettől.¹⁵ Ez volt ugyanis „Az erőszakos megoldásokat kizáró jogi garanciák megteremtése” kérdéseivel foglalkozó munkabizottság, amelynek 1989. június 30-i alakuló ülésére az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) kész javaslatcsomaggal érkezett. Javasolták a megtárgyalandó kérdések körébe felvenni a munkásőrség megszüntetését; az állambiztonsági szolgálat elválasztását a közbiztonsági, bűnüldöző és igazgatásrendészeti feladatot ellátó rendőri szervezettől; az állambiztonsági szolgálatnak közvetlenül a Minisztertanács alá rendelését; a fegyveres erők belföldi bevetetőségének újraszabályozását; a fegyveres erők pártirányításának megszüntetését; a társadalmi béke megbontására irányuló kísérlet esetére válságbizottság létrehozását; a szükségállapotot belpolitikai okból történő kihirdetésének tilalmát; az idegen csapatok belföldi beavatkozásának és idegen csapatok segítségül hívásának törvényi tilalmát, a személyi szabadságot korlátozó intézkedések megszüntetését, illetve felülvizsgálatát. Később az EKA javaslatának köre kiegészült az önvédelmi fegyverek visszavonásának, valamint az állampolgári jogok szóvivői intézménye létrehozásának javaslataival. Az alapvető cél – ahogyan ezt egy emlékeztető megfogalmazta – mindenképpen olyan jogszabályváltozások vagy új jogszabályok kidolgozása volt, amelyek „a lehető legrövidebb időn belül meggátolják a politikai hatalmat abban, hogy a ma még rendelkezésre álló erőszakos szervek bevetésével megfordíthassa a demokratizálódási folyamatot, s meggátolhassa a szabad választásokat”.¹⁶ Ezzel szemben az MSZMP az állambiztonsági szolgálat működésének nyilvános jogi rendezésére, az operatív eszközök alkalmazásának bírói ellenőrzésére, illetve az ehhez szükséges alkotmányos eszközök megteremtésére, az állambiztonsági szolgálat parlamenti kontrolljára kívánta helyezni a hangsúlyt. Ha valóban lett volna párt és kormányzati szándék a biztonsági szolgálatok belső köreiben már az év eleje óta formálódó új szabályozás megvitatására, arra leginkább a szeptember 6-i ülés adhatott volna alkalmat, amelyen Pallagi Ferenc főcsoportfőnök is részt vett a bizottság munkájában. Pallagi beszélt ugyan a „jövő útjáról”, amely az önálló állambiztonsági törvény megalkotása lett volna, de arról szó sem volt, hogy ebbe a munkába külső szereplőket, akár a Nemzeti Kerekasztalt, vagy annak leginkább érintett munkabizottságát is bevonnák.¹⁷

A Duna-gate-ügy kirobbanása utáni egymásra mutogatás során kormányzati oldalról több ízben az ellenzékét kívánták felelőssé tenni azért, hogy a kérdés a háromoldalú tárgyalásokon szóba sem került, és kivették a sarkalatos törvények sorából. Valójában az, hogy a sarkalatos törvény körébe eredetileg sem vették fel az állambiztonsági szabályozás kérdéskörét, egyértelműen a kormányoldal felelőssége.

Kiderült ugyanis, hogy 1989. június elején, tehát még a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások előtt a Belügyminisztérium követelményként megfogalmazta: „egyrészt az állambiztonság működése, eszközei legyenek ellenőrizhetők, másrészt mint sarkalatos törvény az Alkotmány elfogadása utáni időszakban történjen tárgyalásuk”.¹⁸ Ennek ellenére Pozsgay Imre pártjának felelősségét azzal kívánta elhárítani, hogy többször is kijelentette: „Nem értem, hogy a kerekasztal-tárgyalásokon bizonyos erők *miért gördítettek akadályokat az állambiztonsági törvény megalkotása elé*, s miért vették ki a sarkalatos törvények sorából.”¹⁹

Hasonló álláspontot képviselt Kámán György katonai főügyész, aki 1990. február 26-án adott tájékoztatást Németh Miklós miniszterelnöknek a belső biztonsági szolgálat tevékenységével kapcsolatban folytatott nyomozásáról. „A politikai egyeztető tárgyalások alkalmával a kerekasztal I/6. munkabizottságának 1989. szeptember 6-i ülésén Pallagi Ferenc miniszterhelyettes többek között úgy nyilatkozott, hogy »a jövő útjának azt tartják, hogy önálló állambiztonsági törvény szülessék, amely rendelkezik a szolgálat rendeltetéséről, szervezetéről és az általa használt titkosszolgálati eszközökről«. Az utóbbival kapcsolatban azt látná szerencsésnek, ha »ezek az eszközök külső szerv, pl. a bíróság engedélyéhez kötötten lennének csak alkalmazhatók«. Utólag sajnálattal állapíthatjuk meg, hogy a kerekasztal-tárgyalásokon ezt a témát nem sorolták a sarkalatos törvényekkel megoldhatóak közé.”²⁰

Maga Pallagi sem emlékezett másképpen. 1995-ben öt korabeli résztvevő közreműködésével jött létre az a kerekasztal-beszélgetés, amely további háttér-információkkal szolgált az öt évvel korábbi történésekről. A diskurzus legmeglepőbb – de senki által kétségbe nem vont – kijelentése a Duna-gate idején a III. Főcsoportfőnökséget irányító, majd lemondott miniszterhelyettestől, Pallagi Ferencről származott. Elmondta, hogy milyen „fájó pont” számukra, hogy éppen ők erőltették, hogy „a nemzetbiztonsági tevékenység és az arról készítenendő törvény a háromoldalú kerekasztal-tárgyalások során olyan megítélést kapjon, hogy az a sarkalatos törvények közé kerüljön be”. Szerinte ezt *a sarkalatosságot az utolsó időszakban söpörték ki*. Ennek hátránya pedig nemcsak a Duna-gate-ügyön mérhető le, de a szolgálat egész tevékenységére a mai napig is rányomja bélyegét.²¹

Pallagi tévedése nem csak az időközben eltelt öt évnek tulajdonítható. Ő ugyanis már öt hónappal a történetek után is másként idézte fel említett látogatását az I/6-os munkabizottságnál. Az 1990. január végén felállított, „A belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság” 1990. február 9-i ülésén úgy emlékezett, hogy a tárgyalások során abban értettek egyet, hogy a legcélszerűbb az volna, az új törvénynek „akkor volna meg az igazi helye és szerepe, ha [azt] az új, demokratikus országgyűlés hozza meg.”²² Ez ugyan nem azonos Pozsgay állításával, sem a Pallagi által később mondottakkal, de Tamás Gáspár Miklós hitelesnek tűnő adalékokkal tudott szolgálni a vizsgálóbizottság ülésén. Erre a körülményre Tamás Gáspár Miklós már előző nap, Végvári József meghallgatásakor is felhívta a figyelmet:²³ „Szeretnék információt adni a bizottságnak erről. A kérdés többször fölmerült, és én elkértem a jegyzőkönyvet. A plenáris ülésen is szó volt erről. A Magyar Szocialista Párt képviselője azt hiszem, Fejti volt – nem emlékszem pontosan. (Pallagi Ferenc: Akkor még Magyar Szocialista Munkáspárt volt.) Azt mondta, hogy a döntést nem lehet meghozni, mert a nemzetbiztonsági törvény még nincs készen. Az ellenzék – valóban nem igazán tartalmasan – ellenezte, azt mondták, hogy ez a dolog sürgős és ezzel az ügy feledésbe is merült, nem tértek vissza rá. Nem akarta senki megakadályozni, csak egyszerűen lekerült a napirendről.” „Elnök: Ezt a jegyzőkönyvet kérjük el.” „Tamás Gáspár Miklós: Talán a legegyszerűbb, ha elhozom.”²⁴

A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető bizottságának 1989. július 6-i ülésén Zétényi Zsolt az erőszakos megoldásokkal kapcsolatban markánsan képviselte az Ellenzéki Kerekasztal álláspontját: „különböző információkra van szükség az állambiztonsági szervezetrendszer működésére, a rendőrség és a munkásőrség bevetettségére. Az *egyéni szabadságok korlátozására vonatkozó számtalan szolgálati szabályzat, körlevél, parancs, számtalan nyilvántartás van, amelyet nem ismerünk*. Az volt a feladatunk, hogy döntéseket készítsünk elő, de ezen információk hiányában döntéseket még javasolni sem tudunk. Erre viszont azt válaszolta az MSZMP

tárgyaló küldöttsége, hogy nincs kompetenciája. Azért akadt meg az ügy, mert hárman vagyunk jelen, ezekre az adatokra szükségünk van, illetve hajlandók vagyunk elfogadni, hogy ezeknek az adatoknak a köre esetleg más módon megszabható, de kényszerintézkedésekről úgy határozni, *hogy nem ismerjük a rendőrség szolgálati szabályzatát, a fegyveres testületek bevetettségének alapelveit, nem tudjuk, hogy ki a hadsereg főparancsnoka, milyen mechanizmusok érvényesülnek – így tárgyalni sem lehet.* Tisztelettel felvetem mint kérést, hogy az információkat kapjuk meg.”²⁵

A felvetésre Fejti György KB-titkár válaszolt az MSZMP tárgyalódelegációja részéről, és nagy valószínűséggel éppen ez a Tamás Gáspár Miklós által emlegetett jegyzőkönyvi részlet: „Tulajdonképpen az alapkérdés ez a kompetencia problémához: nekem az az érzésem, hogy a 6-os bizottság esetében maradt leginkább nyitva a kompetencia kérdése, és ez sok problémát okozhat. Ezért ajánlani kellene a 6-os bizottságnak, még egyszer tekintse át tematikailag, hogy mit ért abba a tárgykörbe valónak, amit ez a keretszerű szöveg kimond. (...) Végezetül az információ kérdésében maximális rugalmasságot kellene ajánlanunk, de az érvényes jogszabályoknak és törvényeknek a keretei között. *Különleges esetekben, amikor egy-egy érvényes rendelkezés vagy törvény a munka érdemi továbbvitelének a gátjává válik, akkor azt kell kezdeményezni, hogy az adott rendelkezés vagy törvény hatályon kívül helyezését kellene mérlegeljük, de az információ gyűjtésének a határát, főleg ami az állambiztonsági, belügyi testület munkájával kapcsolatos, az az érvényes törvényes rendelkezés határai között kell, hogy végigmenjen.*”²⁶ Fejti kijelentése egyértelművé teszi, hogy szó sincs az ellenzék „szabotázs-akciójáról”, az állambiztonság/nemzetbiztonsági átalakulás szabályozása az MSZMP jóvoltából egyszerűen nem kerülhetett be a tárgyalandó (ha nem is „sarkalatos”) törvények körébe.

A belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság 1990. január 31. és április 13. között 11 ülésnapot tartott. Volt nap – február 15. –, amikor négy alkalommal is összeültek. Kezdeti személycserét követően véglegesedett a bizottság összetétele. A változások egy dátum nélküli, de február első hetében módosított iraton is nyomon követhetők:

„A Bizottság elnöke: dr. Mezey Károly, független képviselő

A Bizottság tagjai:

dr. Debreczeni József, MDF

dr. Fodor László, MSZMP

dr. Géczi István²⁷ semleges (sic!) képviselő

Tamás Gáspár Miklós, MSZP-bizalom után²⁸

Varga Sándor, MSZP

Viola Károly²⁹, Néppárt”

A Bizottságot felállító, 1990. január 31-én elfogadott határozat kimondta, annak feladata „a belső biztonsági szolgálat tevékenységének kivizsgálása. A bizottság vizsgálatának módszerét, eljárási és működési rendjét maga határozza meg. A vizsgálat során a bizottság által kért adatokat – az Alkotmány 21. §-ának (3) bekezdése alapján – mindenki köteles a rendelkezésére bocsátani, illetőleg köteles előtte vallomást tenni. A bizottság munkájának befejezésekor ténymegállapításairól az országgyűlést tájékoztatja. A bizottság feladata továbbá a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló törvény alapján az igazságügy-miniszter által végzett engedélyező tevékenység figyelemmel kísérése. A miniszter munkájáról havonta köteles tájékoztatást adni a bizottságnak. A bizottság tagjait végzett tevékenységük során az államtitkok védelméről szóló jogszabályokban foglalt kötelezettségek terhelik.”³⁰

A választásokat követően, 1990. május 3-án megalakult Nemzetbiztonsági Bizottság 1990. május 8. és december 21. között 21 ülésnapot tartott. Speciális helyzetét az jelentette, hogy jogfolytonosként megörökölte a belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság feladat- és jogkörét, miközben nem vált állandó bizottsággá, viszont hivatalosan nem vizsgáló-, hanem különbizottságként működött. Az országgyűlés bizottságainak létrehozásáról, tisztségviselőinek és tagjainak megválasztásáról szóló 41/1990. (V. 18.) OGY-határozat meg sem említette a Nemzetbiztonsági Bizottságot. Ugyanakkor a hat parlamenti pártnak és a független

képviselőknek az országgyűlés alakuló ülését előkészítő, 1990. április 28-i megállapodása – amely a bizottsági helyek elosztásáról is döntött – az öt különbizottság között utolsóként foglalkozott a Nemzetbiztonsági Bizottsággal.³¹ Eszerint a tizenhárom fős bizottság elnökét az SZDSZ, alelnökét az MDF, titkárát az FKgP adja. Tagjai között az MDF négy, az SZDSZ kettő, az FKgP, MSZP, FIDESZ és a KDNP egy-egy taggal képviselteti magát. Összetétele ennek megfelelően a következőképpen alakult:³²

elnök: Dr. Demszky Gábor (SZDSZ) (1990. november 30-ig, 1990. december 15-től Dr. Kövér László, FIDESZ)

alelnök: Szokolay Zoltán (MDF)

titkár: Bereczki Vilmos (FKgP)

tagok: Dr. Fodor Gábor (Fidesz);

Dr. Gál Zoltán (MSZP)

Dr. Ilkei Csaba (MDF)

Dr. Keresztes Sándor (1990. augusztus 31-ig; 1990. szeptember 10.-től Dr.

Inotay Ferenc, KDNP)

Dr. Kátay Zoltán (MDF)

Dr. Kovács Béla (FKgP)

Kőszeg Ferenc (SZDSZ)

Mécs Imre (SZDSZ)

Petronyák László (MDF)

Szarvas Béla (MDF)

Mind a belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság, mind a Nemzetbiztonsági Bizottság feladatait a 7/1990. (II. 14.) OGY-i határozat tartalmazta. A különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló törvény alapján az igazságügy-miniszter által végzett engedélyező tevékenység figyelemmel kísérése mindkét bizottság napirendjén szerepelt, maga a miniszter havonta volt köteles tájékoztatást adni a bizottságnak a munkájáról. Működési rendet (ügyrendet) csak az év végére alakítottak ki, de a törvényalkotás feladataiban az év során folyamatosan részt vettek.³³ A képviselői jelenlét az év során 71%-os volt, amely magasnak mondható ugyan, de nem haladta meg az országgyűlési bizottságok 1990-es évi átlagát.³⁴

Az itt közölt jegyzőkönyvrészlet Pallagi László, korábbi főcsoportfőnök, miniszterhelyettes meghallgatásának szövege. Pallagi a belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság előtt 1990. február 9-én már részt vett egy kb. háromórás meghallgatáson. A Nemzetbiztonsági Bizottság előtti 1990. július 19-i meghallgatás több szempontból is érdekes, és kellő alapot szolgáltat a két meghallgatás állításainak összehasonlítására is. Február végén – az államtitoksértés, illetve köteleességszegés ügyében – vádemelés nélkül *ügyészi megrovásban* részesítették a katonai ügyészségen a Belügyminisztérium belső biztonsági szolgálatának vezetőit, hasonlóan Végvári József őrnagyot is. Pallagi Ferenc és Horváth József ellen a vád az volt, hogy nem szüntették be a belső biztonsági szolgálat törvénytörő tevékenységét.³⁵

A történet első része ezzel lezárult. Az 1990. márciusi szabad választások után, pontosabban a választási kampány elmúltával a Duna-gate-ügy – úgy tűnt – *gyorsan feledésbe* merült. Ezért is keltett feltűnést, amikor június 25-én a parlament Györgyi Kálmánt választotta legfőbb ügyésznek, s ő első lépéseként a Katonai Főügyészséget a nyomozás befejezésére, a Budapesti Katonai Ügyészséget pedig *vádemelésre utasította* Végvári József, Horváth József és Pallagi Ferenc ügyében. Indoklásában megemlítette: „a felderített méltányolható körülményeket a büntetés kiszabása során kell majd a bíróságnak értékelnie, de azok miatt a szolgálatra jelentős hátránnyal járó előjárói intézkedés elmulasztása – amelyre a törvény öt évig terjedő szabadságvesztést rendel – nem vált csekélylé, erre hivatkozva a nyomozást megszüntetni nem lehet”.³⁶ November végén – majd 1991. január elején másodfokon – hozott ítéletében a katonai bíróság államtitok és szolgálati titok megsértése miatt Végvári Józsefet elmarasztalta és *megrovásban* részesítette.³⁷ Pallagi Ferenc esetében 1991. május 28-án, Horváth József vonatkozásában 1991. május 29-én vált jogerőssé a megrovás.³⁸ Fontosabbnak tűnt azonban a Duna-gate-ügy gyors eljelenítéltelenedésében a politikai helyzetben 1990 tavaszán bekövetkezett változás. A március végére kitűzött választásokra készülő pártok

számára a kampány során – nagyrészt a mindmáig vitatott helyzet, a homályban maradt részletek miatt – közel sem nem volt nyilvánvaló és egyértelmű üzenete a Duna-gate-ügynek. Ezért ózdkodtak egyértelműen elkötelezni magukat egy olyan kérdésben, amelyben esetleg továbbra is kiszámíthatatlanul kerülhetnek elő bizonytalan értékű, vagy a korábbiakkal éppen ellenkező politikai következmények lehetőségeit implikáló dokumentumok.

Pallagi Ferenc 1990. július 19-i Nemzetbiztonsági Bizottság előtti meghallgatása nemcsak azért érdekes, mert egy ügyészségi megrovás után és egy bírósági ítélet előtt, „félidőben” került rá sor („Jelenleg büntetőeljárás alatt állok mint gyanúsított. Ez egy kicsit kellemetlenül érintett” – mondja bemutatkozásul a bizottságnak), hanem azért is, mert az első, február 9-i meghallgatását követően lezajlottak a választások. Ezen az a „rosszabb” forgatókönyv érvényesült, amely elhárításán kimondva-kimondatlanul 1989 során az állambiztonsági főcsoportfőnökség fáradozott. Horváth József egy 1989. november végén tartott parancsnoki értekezleten hangsúlyozta: „Az MSZMP széthullásával a baloldal erői nem rendelkeznek centrummal, tehát fontos lenne, hogy a következő időszakban egy baloldali ellensúly is képződjön. (...) Azt is látnunk kell, hogy szervezetünk, de az egész társadalom jövője is függ attól, hogy a jelenleg háttérbe szorított és szétforgácsolódott baloldal mennyire lesz képes ismét jelentős politikai erővé, a jövő szempontjából kikristályosodási ponttá válni. Nekünk ezt a folyamatot lehetőségeinkhez képest – de nem törvényellenes eszközökkel – támogatnunk, erősíteniünk kell.”³⁹ Pallagi Ferenc egyetértését az emlékeztető első oldalán rögzítette: „Elismerést, dicséretet érdemlő vezetői, felelős parancsnoki munka. Szerintem ennyi ismeretet, eligazítást, útmutatást 20 éve nem kapott a szolgálat, mint most. Érdemes lenne megküldeni minden központi és területi belső elhárító osztálynak. XII. 18.” Ennek ellenére nem, hogy nem a legerősebb pártként került ki az MSZP a választásokból, de még lehetséges koalíciós partnerként sem került szóba a neve a kormányalakítási tárgyalásokon.

Pallagi Ferenc 1990. július 19-én várakozó álláspontot képviselt. Harangozó Szilveszter,⁴⁰ aki csak november elsején került a bizottság elé, az együttműködés teljes visszautasításának álláspontjára helyezkedett. Nem volt ugyan kifejezetten ellenséges, de kooperációra sem volt hajlandó. Horváth József viszont sikeres közreműködőnek bizonyult a bizottságok munkája során. Háromszor is meghallgatták: 1990. február 15-én, 22-én majd november 22-én. Ráadásul az év közepén megjelent első, visszaemlékezéseit tartalmazó könyve⁴¹ jó alkalmat nyújtott további bizottsági kérdések megfogalmazására. Pallagi inkább a tényekre koncentrálna válaszolt az iratmegsemmisítésre, a nyilvántartásra, a dossziék rendszerezésére vonatkozó bizottsági kérdésekre. Nem hárította el magától a kérdéseket azzal – ahogyan Harangozó Szilveszter gyakran tette –, hogy ő akkor már vagy még nem volt abban a beosztásban, hogy tudjon ezekről. Pallagi Ferenc a sejtéseit is elmondta, mindig hozzátéve, hogy pontos információkkal nem rendelkezik. A laikusnak tűnő kérdésekre is türelmesen reagált: „itt tudás- és ismeretzavar van”. Plasztikus kifejezése az „Aczél–Harangozó műhely”. Arra utalt ezzel, hogy e két szereplő kapcsolata fejezte ki igazán a szolgálatnak a politikával kialakult zárt világát.

Természetesen a „6-os” kartonok⁴² sorsa megkerülhetetlen volt, leginkább az izgatta a bizottság tagjait – és másokat, azóta is –, hogy mekkora lehetőség volt a nyilvántartás adataiba beavatkozni, azokat kiemelni, másokat betenni, megsemmisíteni. Elhárító választ itt fogalmazott meg először: „Arról, hogy mi valós meg mi nem, tulajdonképpen csak azok a személyek tudnának nyilatkozni, akik abban az időben a tevékenységet végezték. Itt van egy furcsaság. Január végén bennünket leváltottak. Van egy időintervallum, amikor fogalmam sincs arról, hogy mi történt. Engem január végével felmentettek, attól kezdve nem tudom, mi történt.” Hasonlóan reagált az ügynök-listákkal kapcsolatos felvetésekre is: „Hogy itt április-májusban vagy a választásokat megelőzően, tehát március végén összeállhatott egy ilyen lista, azt én lehetségesnek tartom, de erről nem tudok felelősséggel nyilatkozni, mert én január végén onnan elkerültem. Ilyen listát addig nem készítettünk.”⁴³

A bizottsági meghallgatása során Pallagi Ferenc éppen a hálózati nyilvántartás nyilvánosságra hozatalát ellenezte legélesebben. „Nemzetközi hátrány és baj származnék

abból, ha megtudnák a nyilvántartás és a kartonok alapján, hogy kik voltak a szolgálattal kapcsolatban. Ez nemcsak hazai, hanem nemzetközi bajt is okozna. Lehet, hogy ezzel túl szubjektív vagyok, de ismerek bizonyos súlypontokat. Megmagyarázhatatlan állapot alakulna ki, és elszabadulna a pokol. Akit nyilvánosságra hoznak, az elmondaná, hogy ő hogy került nyilvánosságra, és ez egy láncreakciót indítana el, amely átcsapna a kémelhárítás és a hírszerzés területére is.” Akkor viszont tévedett, amikor csehszlovák és NDK-s példákat hozott fel ennek alátámasztására. Annyira központi jelentőségűnek tartotta ezt a témát, hogy meghallgatása végén még egyszer visszatért a kérdésre: „A nyilvánosságra hozatal módszerétől én nagyon tartok. Én felelősséget érzek a tekintetben, hogy ez nagyon kemény dolog. Ezt le kell zárni, hogy senki alatt se legyen ez a bomba. Ha mi elkövettük azt a hibát, hogy a kartonokat nem semmisítettük meg, akkor ezt most kellene megtenni.”

A jegyzőkönyvet érdemes összevetni Ilkei Csabának a bizottság tagjaként készített feljegyzéseivel. Pallagi Ferenc július 19-i meghallgatásáról a következőket tartotta érdemesnek rögzíteni:

„Pallagi elmondja:

1. A III-as Főcsoportfőnökség teljes hálózati anyaga megvan számítógépen, hiánytalanul a Lumumba utcai bázison. A kartonos állambiztonsági nyilvántartás is jórészt megvan, igaz, ebből kivette a magáét a megalakult NBH, a katonai hírszerzés és a bűnügyi hálózat. Az 1200 SZT-tiszt anyaga hiánytalanul fellelhető a BM Külügyi Osztályán. De nyilvánosságra hozatala bajt okozna: a) nemzetközi kapcsolatainkban, b) nem maradna autentikus erő a társadalomban, válságot okozna, pl. az egyház volt az egyik súlyponti kérdés, c) mindenütt vákuum és zavar keletkezne, értsd ez alatt azt, hogy a február 14-én megalakult Nemzetbiztonsági Hivatal nemcsak a kémelhárítástól, a III/II-ből vett át hálózati személyeket, hanem a politikai rendőrségtől, a III/III-ből is azokat, akik vállalták a további szolgálatot. Ezek az »aktívak« a névsor nyilvánosságra hozatalával lelepleződnének.

2. A politikai vezetés 1989 nyarától gyakran kérdezett, sőt követelt: *»Nem tudtok valami kompromittálót, nincs anyagotok erről és arról az ellenzéki személyről? Szedjetek már össze valamit!«*

3. A politikai vezetés tudott az iratok selejtezéséről és megsemmisítéséről. 1989. december 18-án kezdték a megsemmisítést, december 31-ig be akarták fejezni, de nem győzték jegyzőkönyvezni, ezért december 22-én abbahagyták a jegyzőkönyvvezetést és attól kezdve nyom nélkül folyt a darálás és az égetés. A »Szigorúan titkos, különösen fontos!« jelentéseket megkapták a politikai vezetők, elolvasás után vissza kellett volna küldeniük, de csak a fele küldte, Korom Mihály például szinte soha.

4. A 6-os nyilvántartó kartonhoz három aláírás kellett: a szervező tiszté, az osztályvezetőé és a vonalvezetőé. Egy-két tiszt próbálkozott év vége felé mennyiségi alapon sikeresnek látszani: lám, mennyi ügynöke van, kartont keríthetett, nevet is írhatott rá, de a csaláshoz még két tiszt kellett volna. (Mint az Operatív Nyilvántartó Osztályon annak idején nekem elmondták: legalább 4 helyen 8 ember szeme láttára kellett volna a hamis anyagnak átmennie, s ez nem történt meg soha. Az említett 3 hivatásos tiszt, a kézi és gépi nyilvántartás, a *BM Személyzeti Főosztálya*, a *BM Pénzügyi Főosztálya*, később a *Főcsoportfőnökség Titkársága* (külön kis számítógép), végül a *felügyelő államtitkár titkársága* (ide is egy számítógépet vittek be) megkerülhetetlen kontrollpontok voltak. Az SZT-tisztekről nem 6-os karton készült, nyilvántartásuk a *BM Külügyi Osztályán* történt.

5. Rögzítették a Politikai Bizottság, a Központi Bizottság és a Minisztertanács üléseit is, de úgy, hogy a rögzítő nem hallgathatott bele, mert azt a gép rögtön jelezte volna.

6. Az Aczél György–Harangozó Szilveszter vonal zárt világ volt. A megrendelt anyagok nem írásban, hanem szóbeli megbeszélések alapján készültek.”⁴⁴

Pallagi Ferenc alább közölt meghallgatási jegyzőkönyve nem csupán azért érdekes, mert Horváth Józsefhez, de még inkább Harangozó Szilveszterhez képest ő bizonyult leginkább együttműködőnek a „bukott főtisztek” közül a belső biztonsági szolgálat tevékenységének feltárásában. Természetesen ha ez az akkori bizottsági résztvevők számára nem is volt bizonyítható – bár a gyanú többször is

megfogalmazódott –, mai tájékozottságunk alapján érzékelhetők azok a témák, amelyekkel kapcsolatban Pallagi igyekezett elkerülni a pontos információk megadását. Kikerülte a kérdésre adandó választ, vagy egyszerűen nem a valóságnak megfelelő adatokat közölt a kérdezővel. Mégis, az ő előadásában kezdett összeállni a bizottság előtt az a kép, amelyben a szolgálatok tevékenységének korábban többé-kevésbé ismert részelemei kezdtek egészéssé összeállni, miközben mindmáig megoldatlan kérdések is – iratmegsemmisítés, hálózat nyilvánosságra hozatala, „ügynöklisták”, nyilvántartási adatok manipulálhatósága stb. – itt kerültek „első olvasatban” napirendre a bizottság előtt.

Dokumentum

Az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága 1990. július 19-i ülésének jegyzőkönyve (részlet)

Szigorúan titkos!
NBB/0042/199045
Készült: 4 pld.-ban
1. sz. pld.
84 lap

Jegyzőkönyv

Készült az Országgyűlés Nemzetvédelmi Bizottságának 1990. július 19-én, csütörtökön reggel 9 órai kezdettel a Parlament épületében tartott ülésén.
Az ülést dr. Demszky Gábor, a bizottság elnöke vezette.

A bizottság tagjai közül jelen voltak:

Szokolay Zoltán, a bizottság alelnöke
Bereczki Vilmos, a bizottság titkára
Dr. Fodor Gábor, Fiatal Demokraták Szövetsége
Dr. Ilkei Csaba, Magyar Demokrata Fórum
Dr. Kátay Zoltán, Magyar Demokrata Fórum
Dr. Kovács Béla, Független Kisgazdapárt
Kőszeg Ferenc, Szabad Demokraták Szövetsége
Mécs Imre, Szabad Demokraták Szövetsége
Szarvas Béla, Magyar Demokrata Fórum

Napirend:

1. Pallagi Ferenc volt belügyminiszter-helyettes meghallgatása
2. Dr. Boros Péter miniszterjelölt meghallgatása

(...)

(Bejön Pallagi Ferenc.)

Demszky Gábor

Nem jeleztük, hogy milyen ügyben kívánjuk meghallgatni. Szeretném röviden összefoglalni. Egy parlamenti interpelláció nyomán felmerült az a kérdés, hogy kik adtak ki iratmegsemmisítésre utasítást az elmúlt év decemberében. Felmerült a politikai, büntetőjogi felelősség kérdése ezzel kapcsolatban. Bizottságunk meghallgatta továbbá a belügyminiszter urat a Belügyminisztérium adatfeldolgozó csoportfőnöksége által kezelt irattárral kapcsolatban. Én úgy gondolom, hogy elsősorban ezekre a kérdésekre kíván bizottságunk koncentrálni:

- az iratmegsemmisítés,
- milyen dokumentumanyagokat őriz továbbra is az irattár,

- milyen anyagok kerültek át az adatfeldolgozó csoportfőnökség számítógépes központjához.

A Mezey Károly-féle bizottság jegyzőkönyvének 103. oldalán azt olvasom, hogy december 18-án kezdődött meg az iratmegsemmisítés, aminek magyarázatául ön azt adta elő, hogy az iratmegsemmisítés az alkotmányból, illetve a Büntetőtörvénykönyvből adódó kötelezettsége volt a Hivatalnak. Később, a 103. oldalon utal arra, hogy kizárólag a határidő rövidege és mennyiségi zavarok folytán nem készültek jegyzőkönyvek az iratmegsemmisítésről. Itt elismeri a felelősségét ezzel kapcsolatban.⁴⁶

December 13-ától, tehát az iratmegsemmisítés elrendelésétől kezdve nem készült arról jegyzőkönyv, hogy milyen anyagokat semmisítettek meg. Azt kérdezem, hogy a későbbiek folyamán ez nem történt-e meg, és hogy kifejezetten született-e ezzel kapcsolatos utasítás.

Pallagi Ferenc:

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelt Bizottság!

Tisztelt Képviselő Urak!

Engedjenek meg egy megjegyzést! Őszintén mondom, hogy amikor megkaptam a meghallgatásra szóló felhívást, nagy felelősségérzettel és belső izgalommal készültem a mai meghallgatásra. Nem szeretnék érzékeny húrokat pengetni, de úgy érzem, hogy az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságának a funkciója a jelen és a jövő társadalmi fejlődése szempontjából igen jelentős. Természetes, hogy ez a bizottság feltétlenül akkor tudja jobban ellátni ezt a feladatkört, ha konkrétabb ismereteket kap a múlt tapasztalatairól, amiből ki tudja alakítani a jelen és a jövő szempontjából hasznos és fontos lépéseket.

1989. május 1-jével kerültem ebbe a feladatkörbe. Korábban hálózati területen dolgoztam, az állambiztonsági szolgálat vezetésében voltam tíz évig technikai csoportfőnök, majd utána a szakszolgálatra felügyelő főcsoportfőnök-helyettes. Ennek nem a hálózat, hanem a figyeléstechnika, a levéllenőrzés voltak a területei.

A nyilvántartási rendszer nemzetbiztonságunk és titkosszolgálatunk ellenőrzése szempontjából nagyon fontos eszköze. Korábban ez a tevékenység beletartozott az állambiztonsági feladatkörbe, a nyilvántartás is. 1974-ben történt olyan döntés a minisztériumban, amely a teljes állambiztonsági nyilvántartást kivette a mindenkori szolgálatok kezéből, és létrehozta az adatfeldolgozó csoportfőnökséget.⁴⁷ Az elnök úr jelezte, hogy oda kerültek anyagok. Azok 1971 óta ott voltak.

Maga a technika is olyan volt, hogy ha egy hálózati személy beszerzéséről volt szó, akkor a hálózati csoportfőnökségnek át kellett küldenie az adatokat a hálózati parancsnokságra. Ott 1976 körül, amikor a Belügyminisztérium számítógépes technikai rendszere kiépült,⁴⁸ mind az állambiztonsági, mind a bűnügyi területen levő hálózat anyagai bekerültek a számítógépbe, de megmaradt a manuális nyilvántartási rendszer is. Ennek nagyon fontos kontrollrendszere volt. Egymást kontrollálták ezek a nyilvántartások. A számítógépbe adott jelzést először mindig a nyilvántartáson kellett átvinni. Ez kölcsönösen működött, tehát a kémelhárítás belenézett a belső nyilvántartásba, a belső nyilvántartás pedig belenézett a kémelhárítás nyilvántartásába, sőt mód volt arra is, hogy a katonai hírszerzés nyilvántartásába bele lehessen nézni, és a katonai hírszerzésnek módja volt arra, hogy a bűnügyi hálózat nyilvántartásába belenézzen. Ez tehát ennyire összefüggő, szövevényes rendszer volt.

A konkrét kérdés. A selejtezésről és a selejtezéssel kapcsolatos megsemmisítésről én hoztam döntést. Teljesen természetes, hogy helyzetemet és a körülményeket is figyelembe véve, nehezen került sor arra, hogy ezt a lépést megtegyem. A december 18-i utasításom,⁴⁹ amelyet kiadtam mind az operatív, mind a hálózati nyilvántartás selejtezésére és a selejtezéssel kapcsolatos megsemmisítésre, nem áll rendelkezésemre, de a bizottság megkaphatja azt. Ez irattározott anyag kell hogy legyen. Ez 6-8 oldalas konkrét utasítás volt, amelyben le volt írva, hogy milyen módon, milyen keretek között, kiknek a felelősségére, és így tovább.

A döntést tehát arról, hogy beinduljon ez a selejtezés és a vele járó megsemmisítés, én hoztam. A fő kritérium az volt, hogy mit nem szabad megsemmisíteni. Az operatív anyagok megsemmisítése a felelős vezetőre volt bízva.

Azt is hozzá kell tennem, hogy az előző társadalomban mindent megőriztek és irattárba raktak. Ez ilyen perspektívával működtetett apparátus volt. Ha módja lesz a bizottságnak az irattárba betekintenie, megláthatja, hogy mennyiségileg is milyen óriási iratanyag volt. Az is külön probléma, hogy a pártállam időszakából a Belügyminisztérium és elődei, az állambiztonsági, államvédelmi hatóság és egyebek voltak azok az államigazgatási szervek, amelyek minden iratot tároltak. Ez óriási hiba volt. Levéltárba meg egyéb helyekre került. Ez a pártállamiság arculatából, fakadt.

Amikor beindult a megsemmisítés, akkor jött olyan visszajelzés hozzám a munka menetében, hogy nem bírják. Mi ezt december végére akartuk befejezni. Nem bírják megoldani a feladatot, ha jegyzőkönyvezni kell. Ez abból állt volna, hogy ügyiratszám, az ügyirathoz tartozó számcsoport és az, hogy mikor került selejtezésre és a selejtezésben megsemmisítés vagy mi volt.

20-21-e körül lehetett (Szokolay: 22-én), amikor hozzám fordult a központi nyilvántartás vezetője, hogy nem bírják ezt. Ekkor olyan gondolat merült fel, hogy ne vezessünk jegyzőkönyvet, hiszen a konkrét dolgokat az úgyszem tudja felszínre hozni. Ekkor jóváhagytam azt a kezdeményezést, hogy ne legyen jegyzőkönyv. Ezt az utasítást a titkárságon keresztül hagytam jóvá.⁵⁰ Ezt én nem is írtam alá, ez egy más utasítási rendszerben ment. Távmondatokat kaptak a nyilvántartók. Teljesen biztos vagyok benne, hogy ezzel kapcsolatban ők az előző napokban készült jegyzőkönyveket is megsemmisítették.⁵¹

Ennek a könnyítésnek a politikai konzekvenciáit, következményeit abban az adott működési szituációban – biztosan személyes fogyatékoságom folytán – nem tudtam végiggondolni. A jegyzőkönyvek hiányából elindult olyan találgatás, hogy ugyan mit semmisíthettek meg. Ez ma is irritáló tényező lehet, hogy megsemmisülte minden, szabályosan semmisült-e meg minden, nincs-e valahol valami elrejtve, nincs-e olyan mozzanat, amely a mai vagy a jövőbeli helyzetet meg tudja zavarni, s előnyt vagy hátrányt tud keverni a politikai-társadalmi életben. Ennek a konzekvenciáit nem kellően mérlegeltem. Ez nem mentségem.

Természetesen az iratmegsemmisítés más dolgairól is szívesen teszek jelentést.

Demszky Gábor

Említette, hogy köziratértékű anyagok, szabálysértési anyagok, büntetőanyagok maradtak meg. Mi tartozik még ebbe az anyagba ezen kívül?

Pallagi Ferenc

Két területen voltak az állambiztonság anyagai. Az állambiztonsági nyilvántartásokban óriási a telítettség. Az 1956-os és az 1956 után következő időszak bírósági anyagai ebben a központi irattárban vannak. Ezek nem a csoportfőnökségeknél voltak, hanem a központi irattárban. Itt nagy mennyiségű irat van. Minden, ami szabálysértéssel vagy valamilyen döntéssel lezárt ügyként volt kezelve, a központi irattárban volt. A csoportfőnökségnél csak élő munkaanyagok voltak, amelyeken mint élő anyagokon dolgoztak.

Ezeket nekünk közvetlenül irattári jelleggel kellett tárolnunk. Olyanok anyagai maradtak meg a hálózati nyilvántartásban, akik aktívan tevékenykedtek. Ezek az „M”- és a „B”-dossziék.⁵² A csoportfőnökség ezeket már nem használhatta tovább, le kellett adnia a központi irattárba. A hálózatból kiváltak dossziéi ugyancsak a központi irattárba kerültek, a csoportfőnökségen nem maradhattak.

Ez az irattári rendszer úgy funkcionált, hogy amennyiben valaki elhalálozott, nyilvántartásba kellett venni a csoportfőnökségnél, és le kellett adni az anyagot a központi irattárba. Ez benne van azokban a paragrafusokban, amelyek szabályozták a nyilvántartási rendszert. Maga a paragrafus tartalmazta azt, hogy mi tekinthető levéltári vagy közokiratnak. Volt olyan személy is, akinek a tevékenysége már nem volt értékes vagy hasznos a szolgálat számára, vagy aki más pozícióba került; annak az anyagát is le kellett adni.

Akkor miért maradtak ezek meg? Ez is egy értelmezési rendszer. Ennek volt aktív oldala is. Hogy kik a tagjai vagy kik voltak a tagjai a hálózatnak, az mindenkor tájékoztató pontot, tájékoztató lehetőséget és tárgyszerűséget adott arra vonatkozóan, hogy ha valamilyen ügy felmerült. Nem biztos, hogy belső ügy. Lehetséges, hogy egy kémelhárítási ügy volt. Valaki a hálózatnál volt még a hetvenedik életévét is betöltve, aztán kikerült a hálózatból, de hogy tagja volt a hálózatnak, az tény. Ezeknek a kartonjait nem semmisítettük meg.

Amikor ez a december 18-i iratmegsemmisítés, operatív anyagmegsemmisítés megtörtént, a hálózati kartonokat nem semmisítettük meg. A hálózati kartonokkal én nem rendelkeztem. Amikor a III/III. Csoportfőnökségnél a munkadossziákat és a „B”-dossziákat megsemmisítették, a hálózati kartonokat összegyűjtötték, és átadták az információt feldolgozó csoportfőnökség állambiztonsági nyilvántartó osztályának. Ezeknek ma – feltételezésem szerint – ott kell lenniök. Ott tehát a kartonoknak meg kell lenniök. Az információfeldolgozó csoportfőnökség vitte fel ezeket számítógépre, és utána törölték a számítógépről.

Ezt már én is csak hallomásból ismerem. Ez február-március táján történt meg, ez a belső hálózat. Tulajdonképpen védeni kellett ezt a rendszert. Ez teljesen normális reakció volt. Az is normális reakció volt, hogy ezeket a kartonokat azért zártuk el és adtuk át, hogy illetéktelenek kezébe ne kerülhessenek. A Nemzetbiztonsági Hivatal bizonyára átvette a maga anyagait. A belső hálózati nyilvántartottakat levették a számítógépről. Ennek a számítógépes priorálási rendszernek volt egy szigorú szisztémája. Különböző belső jelek voltak arra, hogy kit milyen mértékig priorálhatnak. Ha valaki csalafintaságot csinált, és a kémelhárítás oldaláról priorált volt, akkor levették a számítógépről, és megmaradt a manuális nyilvántartás. A manuális nyilvántartást azért is tartotta meg az operatív nyilvántartó osztály, mert a manuális nyilvántartásból tudtunk leggyorsabban információhoz jutni, tekintettel arra, hogy a számítógépes priorálásnak mindig valamilyen intervalluma volt. Ha azonnal kellett válasz, azt a manuális nyilvántartásból kapták meg.

A manuális nyilvántartás most is ott kell hogy legyen a Belügyminisztérium adatfeldolgozó csoportfőnökségén. Gondolom, hogy itt szétszedés történt. A Nemzetbiztonsági Hivatal is bizonyára magához vette a maga munkájához szükséges anyagokat. Bizonyára a katonai elhárítás is elvitte a maga anyagait. A bűnügyi rendőrség is bizonyára magához vette a maga anyagait. Itt tehát bizonyára egy szétszedés történt. Ennek ott meg kell lennie, hogy kinél mennyi van, hol van, mi van.

Mécs Imre

Amikor a számítógépről letörölték, nem voltak átfedések? Egy hálózati személy különböző célokra is használható volt. Valakinek ezt szelektálnia kellett, vagy volt egy automatikus szelektáló elv?

Pallagi Ferenc

Maguk a belső jelek is ilyen funkciót láttak el. Kategorizálva voltak az ügynökök, a titkos munkatársak, különösen ha pozíciójuk vagy egyéb helyzetük folytán különös védeltséget kaptak, akkor egy általános priorálási szisztémával nemleges választ kapott a kérő szerv, de abban a pillanatban a nyilvántartás jelzett a hálózat gazdaszervének, hogy érdeklődnek – és hogy ki érdeklődik – a hálózat iránt. Oda mentek tehát a jelzések, hogy ki érdeklődik. Lehet, hogy azt kapta vissza az információt kérő szerv, hogy keresse meg ezt vagy azt a parancsnokságot. Ebből már lehetett tudni, hogy itt valamilyen kapcsolat van, de hogy ennek mi a tartalma, a lényege, az nem jött ki.

Demszky Gábor

Szeretnénk végigmenni egy kérdéskörön. Ön azt mondta, hogy az operatív anyagok egy részét nem semmisítették meg. A vezetőkre volt bízva, hogy mi semmisüljön meg. Mi volt a vezetőkre bízva?

Pallagi Ferenc

Az operatív anyagok a mi felfogásunk szerint megsemmisültek. Milyen típusú anyagokat nem lehetett megsemmisíteni? Voltak ezek a bizonyos korlátozó szabályok, amelyek már nemcsak az operatív, hanem az ügydossziékban is jelentkeztek. Az ügydossziében volt az, ami még ügy volt, amit még nem adtak le a nyilvántartásnak, vagy amit a nyilvántartásban nem lehetett megsemmisíteni. Volt egypár olyan anyag is, amely szabálysértési hatósági intézkedéssel lezárásra került. Ezeket nem lehetett megsemmisíteni.

Hogy az ilyen ügydossziéknál, amelyek még a nyilvántartóknál voltak, mit nem lehet megsemmisíteni, ez a nyilvántartásnak is szól, hogy ő sem semmisítheti meg ezeket az anyagokat, amelyeknek élő történelmi értéke, levéltári értéke van. Ezeknek ott kell lenni.

Demszky Gábor

Például Korom Mihály⁵³ megrendelt önöktől egy munkát a Dialógus-csoporttal kapcsolatban.⁵⁴ Az a megrendelés megvan, vagy ezeket az anyagokat is megsemmisítették?

Pallagi Ferenc

A hálózat területe nagyon zárt világ volt. Ez egy Aczél–Harangozó műhely. A szolgálat szempontjából is zárt világ volt. A politikával való kapcsolat szempontjából is zárt világ volt.

Amikor én a feladatot megkaptam, a politikával nem tartottam kapcsolatot. Belépett egy új helyzet. Az én ismereteim a belső elhárítás ügyeire korlátozódtak. A nyolc és fél hónapos működésemhez kapcsolódó kötelesség és felelősség oldaláról a legfőbb gondolatokat ismertem, mert bizonyos ismeretekkel rendelkeztem.

(Bejön dr. Boros Péter államtitkár.)

Demszky Gábor

Tehát a megrendelések nem dokumentálhatók. Az önök összefoglaló jelentései az eredeti ügyekkel kapcsolatban megsemmisültek, vagy ez egy külön kategóriába tartozott?

Pallagi Ferenc

Elnök Úr!

Most bizonyára arra gondol; hogy ami jelentést az MSZMP-nek és a mindenkori kormányzatnak küldtünk, az most már a szolgálat szintetizált jelentése volt. Háromfajta információs rendszer volt.

Volt egy, amely a belső elhárító csoportfőnökségen belül működött. Ez az a bizonyos napi jelentés, amely a Duna-gate-ügy kapcsán felszínre került. Az a csoportfőnökségen belül funkcionált. Abból egy felkerült az állambiztonsági szolgálat miniszterhelyettesi titkárságára, amelyből érdekesebb, konkrétabb információkat az állambiztonsági szolgálat részére, ezenkívül a miniszter, az államtitkár részére a minisztériumon belül naponta készítettek.

Ez volt az a második információs rendszer, amelyet a szolgálat szintetizált. Ezt a szolgálat vezetősége, az államtitkár megkapta. Később ezt bővítettük. A belső elhárítás területén végzett felderítő munka közben készült jelentések, amelyek a helyzeteket, a körülmények borzalmas állapotát stb.-t tartalmazták, úgynevezett szakelosztós jelentésekként működtek.

Ennek az volt a lényege, hogy a személyeknek kiment a jelentés a Belügyminisztériumból. Ennek megvolt egy névsora, helyesebben egy követelményrész, hogy kiknek kell ilyen típusú jelentéseket küldeni, ami az aktuális vagy egy átfogó időszak értékelését tartalmazta. A jelentést a szolgálat készítette el, és átadtuk a adatfeldolgozó csoportfőnökségnek. Ennek az egész további felelősségi és működtetési funkciója már az államtitkár által irányított, a Belügyminisztérium tájékoztató jelentési rendszerébe illett. Volt ott egy tájékoztatási alosztály, amely kimondottan ezeket a tájékoztatásokat tette a minisztériumon kívüli szervek irányában, és ők alakították ki, ők vitték végig, ők könyvelték és ők működtették ezt a rendszert.

Ezzel együtt – az én ismereteim alapján – ez nagyon precízen informált rendszer volt, olyannyira, hogy ha megkapott egy személy egy ilyen anyagot, például Korom Mihálynál megvolt az elosztó, hogy kik kapták meg ezt a jelentést. Olyan ellenőrző rendszer volt, hogy aki kapta a jelentést, annak a neve pirossal alá volt húzva, olyan filctollal, amelyet kevéssé lehetett megsemmisíteni, és mellékelve volt a válaszboríték is, mert ezek különösen fontos kategóriába tartozó minősítésű anyagok voltak, tehát csak ő bonthatta fel, neki vissza kellett zárnia a mellékelt borítékba, le kellett zárnia, és úgy adhatta oda postázásra. Ez a visszakerült anyag ennél a tájékoztatási alosztálynál, amely az államtitkári apparátushoz tartozott, azonnal kivezetésre került, hogy visszaérkezett vagy nem érkezett vissza, kinek az anyaga hol van.

Demszky Gábor

Visszaküldték az anyagokat?

Pallagi Ferenc

Az én ismereteim alapján ez változó volt. 50–60%-ban visszaküldték.

Demszky Gábor

Tehát sok anyag maradt kinn?

Pallagi Ferenc

Biztosan maradt. Hogy azok az anyagok hol vannak, azt nem tudjuk. Nem tudom pontosan megmondani. Ezeket nem lehetett megsemmisíteni. A nyilvántartókönyv ki tudja mutatni, hogy honnan nem érkezett vissza anyag.

Demszky Gábor

Akkor ezek az anyagok legalább megmaradtak.

Pallagi Ferenc

A selejtezés és az iratmegsemmisítés ezekre az anyagokra nem vonatkozott. Teljesen távol áll tőlem ez a terület. Ez teljesen más apparátus volt. Hogy ők hogy voltak az anyagokkal, azt nem tudom.

Mécs Imre

Sürgették az anyag visszaküldését, vagy nem merték ezt megcsinálni?

Pallagi Ferenc

Meg merték csinálni. Ez megint olyan kérdés, hogy ki merte megtenni. Volt olyan, amikor – tudomásom szerint – a titkárságon keresték, hogy két anyag még nem jött vissza. Azt viszont nem merte megtenni sem az alosztályvezető, sem a csoportfőnök, hogy felhívja X. Y.-t, és azt mondja neki, hogy legyen szíves, küldje vissza az anyagot. Az apparátus ekkora bátorságot nem vett magának. Volt olyan eset, amikor ment magasabb vezetőhöz jelzés – az államtitkárhoz, aki felügyelt erre a területre, meg a miniszterhez is ment jelzés –, hogy nem jönnek vissza anyagok, szíveskedjék intézkedni, hogy az anyagok visszakerüljenek. Ilyen tevékenység, ügyködés működött, hogy mentek ki figyelmeztetések, hogy küldjék vissza az anyagot.

Kátay Zoltán

Pallagi Úr!

A kiküldött anyagoknak mi lett a sorsuk?

Pallagi Ferenc

Ennek is volt irattározási rendszere.

Demszky Gábor

Ez hol van?

Pallagi Ferenc

Ez az adatfeldolgozó csoportfőnökségnek volt a tájékoztatási alosztálya. Nekik van az az irattározási rendszerük, amelyet úgy hívtunk, hogy nulladik példány, mert annak nem volt száma, és amíg arra a miniszter az ellenjegyzését nem tette rá, addig nem küldhették el, tehát ez volt az indító jelzés. A miniszternek ellenjegyeznie kellett, hogy látta, tehát mehet az anyag. Ennek a példánynak ott kellett maradnia. Teljesen nyilvánvaló, hogy amint érkeztek vissza a példányok, a visszaérkezett anyagot bizonyára azonnal megsemmisítették. Miért tárolnák? Ha 15 személynek küldtek anyagot, miért tárolnának tizenötöt? Hogy a nulladik példánynak mennyi volt a tárolási ideje, azt nem tudom felelősséggel jelenteni.

Demszky Gábor

Ezek szerint megvannak a hálózat személyi kartonjai. Tud-e ön arról, hogy ilyen kartonokat meghamisítottak, vagy aláírtak pausáléban ilyen okiratokat, amelyeket később tetszőleges névre ki lehetett tölteni?

Pallagi Ferenc

A legkisebb diszkrimináció esetén az egész szolgálat tönkrement volna. Ez mindig maga után vonja azt, hogy a következő időszakban nélkülözhetetlen az ilyen titkosszolgálati munkához való eszközrendszer, de ha diszkrimináció történik, akkor nem lesz, aki vállalkozik rá. Magának a szolgálatnak a legfontosabb érdeke volt ezt megőrizni, mert személyileg őt nagyon érintette.

A meghallgatás előtt Mécs úrral váltottam egypár szót. Tettem olyan megjegyzést, hogy milyen nehéz helyzetünk volt, hiszen 70–80 érvényes paragrafus volt ebben az átmeneti időszakban. A pártirányítás szakasza lezárult, az állami irányítás nem működött. A mi paragrafusaink, belső rendelkezéseink a pártállamiságra voltak ráépítve. Ez tehát nagyon bonyolult helyzet volt.

Hálózati személyek ügyében minden szolgálat maximális felelősségre törekedett, de mivel emberek vagyunk, a múltkori rendszerek is hordoztak magukban olyan körülményeket, hogy lehetett velük játszani. Hálózatnak lenni kellett. Igaz, hogy ezzel nagy butaságok történtek.

Az első időszak volt a totális elhárítás időszaka, amely a 80-as évek közepéig működött belső területen. A kémelhárítás területén már a 80-as évek elején átértük a totális elhárítás megszüntetését. Amikor totális elhárítás volt, akkor díjazták ezt. Az operatív tisztek közül egyesek feltehetően elkövettek olyant, hogy ha sikert vagy dicséretet akartak, hogy az egy forrásból jövő információt elosztották háromfelé. Ehhez nevet lehetett találni. Nem szeretnék megvádolni senkit, de alkalmaztak ilyen játékot. A fordítottját is lehetett alkalmazni. Lehetett alkalmazni olyan játékot is, hogy megegyezett az informátorral, hogy mezítlábasan fognak együtt dolgozni. Komoly információkat hozott, akkor behelyettesítette valaki másnak.

Ennek volt ellenőrző rendszere. Egy vonalvezető tisztnek ellenőriznie kellett a munkatársának a hálózattal való találkozásait. Ellenőriznie kellett azt, hogy valóságosan működik-e a hálózat, az operatív tiszt miként végzi a hálózattal a munkát, szakszerűen dolgozik-e. Ez a rendszer ki volt építve, de ebben is lehetett lyuk. Slendriánság, fegyelmezetlenség folytán valami megtörténhetett. Manipulálhattak dolgokat. A hálózati nyilvántartás döntő része reális, de el tudom képzelni, hogy olyan személyek is szerepelnek benne, akik életükben nem voltak a hálózat tagjai. Ahogy itt a politikai és a társadalmi állapotok elkezdtek lazulni, változni, ez az állománynál is egy nagy elbizonytalanodást váltott ki. Ezek nagyon veszélyesek voltak.

Demszky Gábor

A hálózati személynek nem kellett nyilatkozatot aláírnia?

Pallagi Ferenc

De.

Demszky Gábor

Ha nem írt alá nyilatkozatot, akkor tekinthették-e hálózati személynek?

Pallagi Ferenc
Kartont nem írt alá.

Demszky Gábor
A most meglevő irattári anyagok mit tartalmaznak?

Pallagi Ferenc
Személyi anyagaikat.

Mécs Imre
Azt, hogy mikor szervezték be?

Pallagi Ferenc
Azt hiszem, az is rajta volt. Maga az operatív tiszt írta alá. Az ilyen beszervezéseknél legjobb esetben alosztályvezetői ellenjegyzés kellett. Magasabb parancsnoknak kellett aláírnia vagy engedélyeznie a beszervezésüket. Az operatív tiszt írta alá, az alosztályvezető ellenjegyezte. Ez mint hálózati karton működött. Ezt a személy soha sem látta. Ezen nincs rajta a kézjegye.

Mécs Imre
Min van rajta a kézjegye?

Pallagi Ferenc
A beszervezési nyilatkozaton.

Kőszeg Ferenc
A beszervezési nyilatkozat egy okmány?

Pallagi Ferenc
Van úgy, hogy egy okmány, van úgy, hogy két okmány. Olyan is előfordult már, hogy nem mindenkitől vettek titoktartási nyilatkozatot. Volt olyan is, hogy valakit nem kimondott hálózatként hoztak kapcsolatba, hanem társadalmi kapcsolati jelleggel működött.

Kátay Zoltán
Nem áll fenn annak a veszélye, hogy dezinformációs anyagok jutnak be a hálózatba? Semmi garanciája sem volt a szervezetnek arra, hogy nem épülhet be könnyedén akárki.

Pallagi Ferenc
Ez nem volt jellemző. A szervezet törekedett a konspirációs szabályok betartására. Ez volt az egyik főkritérium. Hogy esetleg ilyen személy is bekerülhet az apparátusba, azzal mindig számolni kellett.

Demszky Gábor
Létezett olyan belső utasítás, hogy ha valaki elmegy egy presszóba találkozóra, az önmagában hálózati beszervezésnek tekinthető?

Pallagi Ferenc
Elnök Úr!
Azt gondolom, hogy itt tudás- és ismeretzavar van. A találkozás és a beszervezés között egy aktus jellegű minőségi különbség van. A beszervezéskor nemcsak a tartótiszt, hanem annak felügyelő vezetője is ott volt. Ez teljesen szabályos volt. Hogy a beszervezés hol történjék – presszóban vagy bárhol –, arra megint megvolt a lehetőség. Ez alkalmazkodott az adott körülményekhez. Volt olyan, hogy a személy azt mondta,

hogy ő nem hajlandó itt, hanem csak ott. Volt olyan is, hogy készült egy hanginformációs rögzítés, nem azért, hogy azt örök életre megtartsák, de ha történetesen egy hét múlva másként alakul a helyzet, akkor ott legyen ez is. Több ilyen biztonsági rendszert alkalmaztak.

Demszky Gábor

Nem válaszolt határozottan arra a kérdésre, hogy tud-e olyan esetről a legutóbbi időkből, amikor üres személyi kartont aláírtak tisztekkel, amelyet később tetszőlegesen kitöltöttek.

Pallagi Ferenc

Én ilyen esetről konkrétan nem tudok.

Bereczki Vilmos

Hallott-e ilyenről?

Pallagi Ferenc

Mint lehetőség, ez fennállt. Hogy én nem tudok róla, az nem jelent semmit. Ki jelent nekemilyent? Utólag hallottam én is, hogy ezekkel a kartonokkal néha manipuláltak.

Kőszeg Ferenc

Volt olyan, hogy olyan személyek neve jelent meg a kartonon, akik nem is voltak beszervezve?

Pallagi Ferenc

Ismereteimre támaszkodva azt tudom mondani, hogy nem hiszem, hogy tipikusan ilyen célzattal vittek be anyagokat. Abban az időben nem volt az, hogy ha megváltozik egy rendszer, akkor valakit ne kompromittáljon ez.

Fő vonulatában nem hiszem, de előadódhatott. Ettől tartott az apparátus. Törekedtünk a fegyelem, a konspiráció megtartására. Hogy nem sikerült, annak ezer oka volt, de törekedtünk rá, már csak a felelősségünk meg saját sorsunk végett is.

Kőszeg Ferenc

Ezeknek a beszerzési iratoknak mi lett a sorsuk?

Pallagi Ferenc

Ezek voltak a „B”-dossziében. Ezek megsemmisítésre kerültek. **55**

Fodor Gábor

Azt mondta, hogy vannak olyan kartonok, amelyeken rajta voltak a hálózati személyek. Azt is mondta, hogy elképzelhető a régi logika szerint, hogy olyanok is voltak, akik nem is voltak beszervezve, de jó volt, ha minél több hálózati személye volt valakinek. Azt is mondta, hogy aláírtak nyilatkozatot, akkor a kettő összevetésével ki lehet deríteni, hogy kik voltak valóban beszervezve.

Vagy talán ön elképzelhetőnek tartja azt, hogy netán ezeken a hűségnyilatkozatokon történhettek hamisítások?

Mécs Imre

Megvannak ezek?

Bereczki Vilmos

Nincsenek meg. Csak a kartonok.

Pallagi Ferenc

Ez egy operatív anyag, hogy valaki beszerzési nyilatkozatot aláírt. Ezeket az anyagokat megsemmisítették. Itt volt az a paradox helyzet – ennek vannak jogi okai

meg a békés átmenettel kapcsolatos okai is –, hogy nem tudtuk másképp elképzelni, hogy később az a tevékenység, amelyre egy hálózatot beszerveztünk, az új Btk alapján nem minősül bűncselekménynek. A Btk megszüntette a politikai bűncselekmény kategóriáját. Sokat kivett a bűncselekmény kategóriából, ami korábban benne volt. Tehát az ilyen irányban működtetett hálózat és maga a tevékenység is törvénytelen volt. Egy rendszerváltozás engem nagyon nyomott, hogy kezdett mozogni az apparátus, és még ott tartottunk, hogy akkor alakultak ki a rendszerváltozás első lépései. Én azért döntöttem úgy, hogy semmisítsünk meg minden operatív anyagot, hogy ezt soha se lehessen senki ellen se felhasználni.

A karton önmagában egy tényt rögzít, ami feltehetően jelentős részében objektív és valós, de ha megtalálom, hogy ez a személy kikkel dolgozott, kinek dolgozott, mit dolgozott, és az már nem bűncselekmény a hatályos jog esetében, és ez átkerült volna az országba, a választásoknál annak beláthatatlan következményei lettek volna. Ezek a nyilvántartások nemcsak a budapesti központban voltak. Ezek minden megyei székhelyen is ott voltak. Én rettegtem attól, hogy ezek az operatív anyagok, szervezési nyilatkozatok, hűségnyilatkozatok, a tevékenységről szóló jelentések valakinek a kezébe kerülnek, és a választási párharcban ezeket pró- kontra felhasználják. Ez nem szolgált volna egy békés átmenetnek. Meg kellett akadályozni, hogy ezek megakadályozzák a békés átmenetet és a választások stabilitásának a kibontakozását.

Kőszeg Ferenc

Ez döntő politikai lépés volt. Ezt nem beszélte meg a miniszterrel?

Pallagi Ferenc

Hogyne beszéltem volna meg! Ez napirendi kérdés volt. Végző fokon az államtitkár kezében volt a nyilvántartás, de engem inspiráltak abban az irányban, hogy csináljunk valamit. Én magam ezzel az üggyel úgy foglalkoztam, hogy az új alkotmány és az új Btk. adta meg azt a fordulópontot, hogy most már kötelező ezt megcsinálni a magam filozófiája alapján. Természetes, hogy tudott róla a minisztérium vezetősége.

Demszky Gábor

Kik tudtak róla?

Pallagi Ferenc

A minisztérium teljes vezetősége.

Bereczki Vilmos

Meg lehetett volna tenni ezt a minisztérium ellenére?

Pallagi Ferenc

Igen.

Bereczki Vilmos

Ha az összes operatív anyagot megsemmisítette – a szervezési iratoktól kezdve az összes dokumentumot –, ami a hálózat működésére vonatkozott, akkor miért nem semmisítette meg a kartonokat?

Pallagi Ferenc

A kartonok felett nem én rendelkeztem.

Bereczki Vilmos

Ki?

Pallagi Ferenc

Az államtitkár: Tölgyessy [helyesen: Földesi] Jenő, utána Gál Zoltán.⁵⁶

Bereczki Vilmos

Kinek a kompetenciájába tartoztak?

Pallagi Ferenc
Gál Zoltánéba.

Bereczki Vilmos

Van tehát egy kartonnyilvántartás, amely mögött nincs operatív anyag. Ez az államtitkár kompetenciájába tartozik egészen a kormányváltásig?

Pallagi Ferenc
Igen.

Bereczki Vilmos

Ha oda olyan kartonok kerültek be, amelyek nem valós hálózati személyekre vonatkoznak, hogyan lehet ezeket onnan kiszűrni?

Pallagi Ferenc

Ez nagyon nehéz kérdés. Arról, hogy mi valós meg mi nem, tulajdonképpen csak azok a személyek tudnának nyilatkozni, akik abban az időben a tevékenységet végezték. Itt van egy furcsaság. Január végén bennünket leváltottak. Van egy időintervallum, amikor fogalmam sincs arról, hogy mi történt. Engem január végével felmentettek, attól kezdve nem tudom, mi történt.

Közben megalakult a Nemzetbiztonsági Hivatal. Ezt végigvizsgálni minimum annyit jelentene, hogy végig kellene kérdezgetni a volt alosztályvezetőket, hogy mondják el, mi volt. Más módszert nem tudok. Ez viszont nagyon bizonytalan módszer lenne. Ebbe most már bejátszhatnak szubjektív elemek. Lehet, hogy egyik-másik alosztályvezető is azt fogja mondani, hogy nem hajlandó nyilatkozni.

Kőszeg Ferenc

Nem merült fel ezeken a megbeszéléseken, hogy a nyilvántartásban meg kellene semmisíteni ezeket a kartonokat? A központi nyilvántartás részeire kiterjedt ez a megsemmisítés?

Pallagi Ferenc

Arra kiterjedt. Az, hogy a belső elhárítást teljes egészében fel kell számolni, nekünk benne volt az irányítási rendszerünkben. Amikor összehoztam a szakbizottságokat annak érdekében, hogy a szolgálat új működési rendszerét, létszámát teljesen új alapra helyezzük, akkor már megvolt a keveredés a politikai vezetésben, hogy demokratikus centralizmus stb., és akkor azt úgy mondták nekünk, hogy azok nemlétező dolgok, itt teljesen a polgári demokráciára alkalmas apparátust kell létrehozni. A kartonok sorsa konkrétan nem szerepelt.

Bereczki Vilmos

Kért a Belügyminisztérium vagy a politikai vezetés önöktől a vége felé olyan listát, amely az önök ismeretei alapján nem a hálózati személyekre, hanem a várhatóan új politikai képviselőjelöltekre vonatkozott volna, vagyis, hogy kik várhatók, hogy a politikába bekerülnek? Hallott-e ön ilyen listáról?

Pallagi Ferenc

Tőlünk ilyen listát sem a politikai, sem az állami vezetés nem kért. Január végéig tőlem ilyen listát nem kértek. Nem is készült ilyen lista.⁵⁷

Bereczki Vilmos

Arról, hogy az akkor még félillegális politikai vezetők közül kik azok, akik hatalmi helyzetbe kerülhetnek?

Pallagi Ferenc

Nem.

Bereczki Vilmos

És a szervezetek vezetőiről?

Pallagi Ferenc

Nem. Ilyen listát nem kértek, és ilyen listát mi nem csináltunk. Én ezelőtt egy hónappal hallottam, hogy szó van valamilyen listáról, hogy valamikor készülhetett egy lista, valaki tud egy listáról. Ezeket már hallomásból tudom. Hogy itt április-májusban vagy a választásokat megelőzően, tehát március végén összeállhatott egy ilyen lista, azt én lehetségesnek tartom, de erről nem tudok felelősséggel nyilatkozni, mert én január végén onnan elkerültem. Ilyen listát addig nem készítettünk.

Mécs Imre

Körülbelül hány karton áll rendelkezésre? Van-e ezeknek nyilvántartásuk? Ki lehet-e ezekből emelni ellenőrzés nélkül, vagy be lehet-e tenni ezekbe valamit ellenőrzés nélkül? Van-e irattározási, forgalmazási rendjük? Ügyirattechnikailag ezek hogy állnak?

Pallagi Ferenc

A kartonok irattározási rendjére volt érvényes előírás. Ezeket iktatókönyvben kellett szerepeltetni. Ezeknek számai voltak. Biztos, hogy ez így is történt, hiszen ez kötelező forma és előírás volt az ott dolgozó apparátus számára. Természetesen ott is alakulhatott ki egy manipulációs rés.

Mécs Imre

Én inkább a visszakereshetőségre gondolok.

Pallagi Ferenc

Azt most nem tudom megmondani, hogy a Duna-gate-botrány kipattanását követően maga ez a nyilvántartás hogy lett véglegesen rendbe téve.

Mécs Imre

Amíg ön szolgálatban volt?

Pallagi Ferenc

Addig sem tartozott közvetlenül hozzám. Felelősségteljes választ nem tudok adni arra vonatkozóan, hogy a nyilvántartókönyvek élnek-e. Azt nem tudom felelősséggel megmondani, hogy a nyilvántartókönyvek, amelyekben a kartonok nyilvántartása szerepel, élnek-e, vagy nem élnek.

Mécs Imre

Karton nem jöhetett létre másként, mint hogy kiadták iktatószámmal, stb.?

Pallagi Ferenc

Igen.

Mécs Imre

Több aláírás szerepel ezeken a kartonokon, vagy pedig csak egy aláírás?

Pallagi Ferenc

Operatív tiszt, vonalvezető, osztályvezető.

Mécs Imre

A kartonok számára vonatkozóan mit tud mondani?

Pallagi Ferenc

A belső elhárítás területére gondol?

Mécs Imre
Igen.

Pallagi Ferenc

A kartonra rá van vezetve, hogy ez a személy már nem funkcionál, de a kartonnak meg kell lennie. Becslésem alapján az 50-es évek óta meglevő kartonok is vannak. A belsónél biztos, hogy százas nagyságrendek vannak. Ha visszamegyünk a történelemben, az mind bővíti ezt az időszakot, hiszen mind szélesebb. A totális elhárítás idején biztos, hogy ezres nagyságrendűek.

Mécs Imre

Őn azt mondta, hogy ez egyszerűbb ellenőrzési mód volt, mint a számítógépes, mert ott esetleg 24 órát kellett várni, így viszont gyorsan le tudtak priorálni személyeket. Akkor ennek a nagyságrendjét mégis kellett érezni, hiszen átforgatták a kartonokat.

Pallagi Ferenc

Én személy szerint ennek a tevékenységnek ilyen konkrét dolgait nem ismerem. Én a szolgálatnak más szintjén voltam. Csak példaként mondom, hogy erre vonatkozóan autentikusabb ismeretei voltak Horváth Józsefnek, az ottani csoportfőnöknek. Még konkrétabb ismerettel rendelkeztek a csoportfőnök-helyettesek. Nekik és a csoportfőnököknek kellett ismeretekkel rendelkezniük erre vonatkozóan.

Itt külön kategorizálva voltak azok a területek, ahol a belső elhárítás tevékenykedett. Azok, akik történetesen az ellenzéki pártok vagy csoportosulások területén dolgoztak, bizonyára pontosabb információkat tudnának adni. Nagy volumenű kérdésekről a csoportfőnökök vagy a csoportfőnök-helyettesek tudnának mondani valamit. Én ezekkel nem foglalkoztam.

A hálózat kereteit konkrétan nem kereshettem. Ismerem a hálózat súlypontjait; tudom, hogy hol, milyen területeken milyen súlypontok voltak. A súlypontokat ismerem. Természetes, hogy néhány nevet is tudok. Ha akartam volna, több nevet is megismerhettem volna, de ez alatt a nyolc hónap alatt nekem millió más dolgom volt, mint az, hogy most rászálljak a belső elhárítás ilyen megismerésére.

Ezt szükségtelennek is tartottam, mert működésbe lépésem idejétől kezdve törekedtem első impulzusként azt a felelősséggel járó szabadságot megadni, hogy a csoportfőnökök ne bábfigurák legyenek, hanem felelősen vigyék a szolgálatot. Azt láttuk, hogy az átrendeződés időszaka jut nekik osztályrészül. Ezért a fő tevékenységembe vágó működésre törekedtem koncentrálni a hírszerzéstől a katonai elhárításig. A megváltoztatásra törekedtem koncentrálni, hiszen ezt tartottam sorsdöntő feladatommak mint szolgálatvezető, hogy próbáljam a jogállamiság irányába átvinni a szolgálatot.

A harmadik fontos kritérium, hogy az aktuális biztonsági intézkedésekre kellett működtetnem az egész szolgálatot. Ahogy hivatalba léptem, ott volt Nagy Imre temetése és a többi. Olyan politikai események történtek az országban, amelyeknek a biztonsági vetülete az akkori időben nagyon súlyos volt: román helyzet, német helyzet stb. Körülöttünk megcsontosodott az állambiztonsági környezet, mert Csehszlovákiától kezdve egy megcsontosodott állambiztonsági környezetben éltünk. Azok nekünk nagyon nehéz idők voltak ilyen szempontból.

Attól is kellett tartanunk, hogy valami más történik. Arra kaptunk végül engedélyt, hogy február végére alakítsuk át a szolgálatot, járuljunk hozzá egy nemzetbiztonsági törvény koncepciójához. Közben a törvény előkészítése is folyt. Az volt a cél, hogy február végére a szolgálat már egy új struktúra szerint ketyegjen, de működjék, és amikor majd a nemzetbiztonságról szóló törvényerejű rendelet alapján a választásokat követő országgyűlés meghozza a nemzetbiztonsági törvényt, hozzá tudják igazítani a törvényhez a szolgálat működését.

Láttuk ugyanis, hogy ha megvárjuk a törvényt, és addig nem igazítunk a szolgálaton, akkor a törvény életbelépésével a szolgálat egyszerűen megáll. Nekünk akkor – becslés szerint – 40–50%-os létszámcsökkentést kellett végrehajtanunk. Ez 2500–3000 embert jelentett. Ezeknek az ügyét el kellett rendezni. A belső elhárítást egy

osztályra kívántuk lezsugorítani. Két főágazatot gondoltunk: a hírszerzőket és az elhárítókat. Ebben a belső elhárítás csak egy osztály lett volna, holott eddig egy csoportfőnökség volt. Ezeknek az új embereknek át kellett rendezni a sorsát.

Ilyen szituációban voltunk. Ezért ezeknek a dolgoknak a mélységébe nem tudtam belemenni. A súlypontokat ismertem.

Mécs Imre

Az MSZMP-tagok beszerzésére különleges szabályok voltak. Ezekről legyen szíves tájékoztatni!

Pallagi Ferenc

MSZMP-funkcionáriust nem lehetett beszervezni. Semmilyen választott tisztségviselőt nem lehetett beszervezni. MSZMP-tagot csoportfőnöki vagy valamilyen különleges ok folytán magasabb előjárói miniszterhelyettesi vagy miniszteri engedéllyel lehetett csak beszervezni. Ez nagyon ritkán fordult elő, hiszen az már olyan funkcióban lett volna, amely kizárta a hálózatbeszerzési lehetőséget.

Szokolay Zoltán

Ez csak a III/III-ra vonatkozott?

Pallagi Ferenc

Nem. Ez még a hírszerzés hálózatára is vonatkozott.

Bereczki Vilmos

Két kérdést szeretnék feltenni:

1. Olyan jelzéseket kaptam, hogy az MSZMP-n belül létezett valamilyen biztonsági szolgálatszerűség, amelybe az MSZMP-tagok külön csatornán adták az információt a pártvezetőség részére. Tud-e ilyenről?

2. Mi a véleménye, mint titkosszolgálati szakembernek, milyen belpolitikai következményekkel járna ennek a kartonos nyilvántartásnak a nyilvánosságra hozatala?

Pallagi Ferenc

Az MSZMP. Én egyet tudok. Nekünk az MSZMP Központi Vezetőségnek – ebbe beletartoznak a megyei vezetők is – az anyagában turkálni nem volt szabad. Nem is nagyon zsörtölődünk emiatt. Teljesen intaktnak kellett lennünk az MSZMP vezetősége tekintetében.

Kellemetlenség is adódott ezzel kapcsolatban. Volt egy idő – valamikor 1987-ben –, amikor politikai bizottsági okmányok kikerültek külföldre, és külföldről kerültek haza. Mindjárt elkezdtek bennünket masszírozni, hogy mit tudunk erről. Mondtuk, hogy mi azt sem tudjuk, ha az MSZMP-be felvesznek egy gépírónőt. Mi azt nem prioráltuk.

Ilyen helyzet volt. Volt olyan, hogy a hangosító rendszer begerjedt, akkor nem mi gerjesztettük-e be. Volt egy olyan buta helyzet, hogy az MSZMP politikai bizottsági és központi bizottsági üléseinek, majd később a kormányüléseknek a hangrögzítési, hangtechnikai feladatait ránk oltrozták. Ez ránk maradt a régi időszakból a megbízhatóság végett. Elég nehéz volt erre olyan technikai rendszert kialakítanunk, hogy védjük az apparátusunkat. Úgy igényeltük a gépet az ipartól, hogy egész automatikusan jelzi, hogy ekkor meg ekkor belépek. Tehát tudatosan úgy alakítottuk ki a technikát, hogy maga a technika védje az embert.

Ha volt is biztonsági szolgálat az MSZMP-n belül, azt nekünk nem kötötték az orrunkra. Ott általában nem nagyon kotorászhattunk. Ha valaki népgazdasági csintalanságot csinált, rögtön mentek a központba, hogy az állambiztonsági szolgálat szaglászik, és nem dicséretet kaptunk érte. Nagyon kikaptunk egypárszor azért, hogy valamelyik autentikus gazdasági és politikai személyiség környezetében mit kotorászunk.

Azt nem hiszem, hogy volt nekik ilyen szolgálatuk, de belbiztonsági rendszerük lehetett. Mindenki szeretett a pártközpontban sokat mondani. Volt, aki mást mondott a pártközpontban, mint amit nekünk mondott.

Bereczki Vilmos

Volt-e lebukás olyan esetből kifolyólag, hogy nem valós ügynököt jelentettek a nyilvántartásnak? Ez milyen belpolitikai szituációt hozna létre?

Pallagi Ferenc

Nemzetközi hátrány és baj származnék abból, ha megtudnák a nyilvántartás és a kartonok alapján, hogy kik voltak a szolgálattal kapcsolatban. Ez nemcsak hazai, hanem nemzetközi bajt is okozna. Lehet, hogy ezzel túl szubjektív vagyok, de ismerek bizonyos súlypontokat. Megmagyarázhatatlan állapot alakulna ki, és elszabadulna a pokol. Akit nyilvánosságra hoznak, az elmondaná, hogy ő hogy került nyilvánosságra, és ez egy láncreakciót indítana el, amely átcsapna a kémelhárítás és a hírszerzés területére is. A hálózat néha több irányban dolgozott, tehát olyan pozícióba is került, hogy a hírszerzés vagy a kémelhárítás is dolgozott. Volt olyan, hogy a hírszerző hálózat is belőle dolgozott. Ezeket – megítélésem szerint – erősen zárni kell, mert máskülönben teljes felfordulás lenne.

Én ezt tudom felelősséggel mondani.

Bereczki Vilmos

Milyen mélységű lenne ez a zavar?

Pallagi Ferenc

Ez nem ilyen kategória. Egy teljes társadalmi válság kiváltódását látom ebben.

Bereczki Vilmos

Maradna-e autentikus politikai erő az országban?

Pallagi Ferenc

Nem hiszem.

Bereczki Vilmos

Társadalmi erő?

Pallagi Ferenc

Nem hiszem.

Mécs Imre

Egyházi erő?

Pallagi Ferenc

Ez olyan rendszer, amely a társadalom minden rétegében, minden területén, minden intézményében kiépítette ezt a hálózatot.

Bereczki Vilmos

Az ellenzék tisztessége megmaradna?

Pallagi Ferenc

Minden körülmények között zavarná. Biztos, hogy bizonyos személyek teljesen intaktak maradnának. Mécs úr említette az egyházat. Például ez az egyik súlypont. Ennek a kihatása hazai és nemzetközi vonatkozásban nehéz kérdés. Én ezt nemzetközi bombaként jellemezném. A bizottság nem tudna mit csinálni, hogy ezt hova tegye.

Mécs Imre

De van másfél millió dosszié!

Pallagi Ferenc

Nem hozták nyilvánosságra. Mindegyik elfojtotta. Csehszlovákiában, az NDK-ban lefojtották. Nem engedik.

Személyek, politikai szervezetek vagy az ország belső helyzetében és nemzetközileg okozott zavar mellett – itt van Boros úr is – nem tudom, hogy mi történék a nemzetbiztonsággal a jövőt illetően, hiszen mint a patkányok, úgy menekülnek az emberek. Semmi garancia sincs arra, hogy holnap nem egy hírszerző hálózat fog-e a felszínre kerülni. Akkor milyen eszközökkel és módszerekkel képes a mostani Nemzetbiztonsági Hivatal vagy az ország biztonsága megmaradni.

Ennek olyan fajtája is van, hogy a titkosszolgálatosok nem szeretik az ilyesmit. A titkosszolgálatosok között az utóbbi időben nemcsak keleti orientáció volt, hanem megindult a nyugati kontaktus kiépítése is.

A titkosszolgálatok nagyon vigyáznak a korrektségre. Ők mindig biztosítékokat akarnak. Ezek soha sem publikált és nyilvános dolgok. Ha itt történik egy robbanás, ennek a következményei beláthatatlanok. A többi titkosszolgálat azt mondja, hogy amíg itt nem alakul ki egy stabil állapot, megszakítja a kapcsolatot, mert nincs biztosíték.

Nem tudatosan hozom ezeket a rémhíreket. Bereczki úr azt kérte tőlem, hogy szakmai ismereteim alapján mondjam el. Én ezeket a körülményeket és a körülmények következményeit megtanultam jobban számba venni.

Kőszeg Ferenc

A megalakuló Nemzetbiztonsági Hivatal a nyilvántartásból elvitte azokat az anyagokat, amelyekre szüksége volt. Ezek a hálózati személyi kartonok, illetve ezeknek a másolatai nem kerültek-e át a Nemzetbiztonsági Hivatalba?

Pallagi Ferenc

Hogy mi került át és mi nem, arról felelősen nem tudok mondani semmit. A magam logikája szerint – ami lehet, hogy rossz és hibás logika – a Duna-gate-botrány és az állambiztonsági szolgálat botránya és bukása a belső elhárítás területén feltétlenül azt a követelményt állította a Nemzetbiztonsági Hivatal vezetősége elé, hogy nagyon nézze át, hogy mire számíthat. Ha nekem kellene ma ezt csinálnom, én nagyon átnézném. Valamit átvennék. Különösen a szélsőséges körökben mozgó kapcsolatrendszereket érdemes átvenni.

Ebben a pár hónapban arra törekedtünk – jóllehet, a tények mást is felszínre hoztak –, hogy az ország két szélsőséges területén levőket próbáljuk jobban figyelemmel kísérni, hogy ne legyen támadás. Bizonyos hálózattal rendelkező itt az apparátus. Ezeket érdemes tovább működtetni egy alkotmány- és törvényvédő belső biztonsági szolgálati funkcióban. Az alkotmány és a törvény védelme feladata a nemzetbiztonsági szolgálatnak. Ki kell választani, hogy itt kikkel lehetséges kapcsolatot tartani. Nem hiszem, hogy teljesen védtelenül hagyták.

Kőszeg Ferenc

Február 1-jén megalakult a Nemzetbiztonsági Hivatal. Még nem volt új kormány, nem volt új miniszter. Ekkor a Nemzetbiztonsági Hivatal illetékesei átvették ezeket a kartonokat.

Pallagi Ferenc

Szerintem ez nem történhetett meg. Itt volt egy nagy vákuumállapot. A Nemzetbiztonsági Hivatalt február közepén hozták létre. Ettől mindenki úgy irtózott, mint a tűztől. Még a bűnügyi apparátus is visszaköszönt nekünk, holott néha a bűnügyi munkát is ez a hálózat segítette. Nemegyszer volt olyan helyzet, hogy a bűnügyi apparátus hozzánk fordult, hogy segítsünk. Köztörvényes bűncselekményeket derítettünk fel. Szerintem akkor ezeknek az átvitele nemigen történt meg.

Gondolom, hogy csak utána, amikor kezdték építeni az apparátust, kezdték megnézni azt, hogy hogyan válogassák össze az alkotmány- és törvényvédelmi funkcióhoz az eszközrendszereket. Gondolom, ennek kellett egy idő, amíg a feladathoz való eszközrendszerek kialakultak. Itt volt egy veszélyhelyzet.

Ez a robbanás meggyorsította az állambiztonsági szolgálatnak ezt az átalakulását, az egész pártállamiság teljes felrobbantását, ugyanakkor olyan vákuumállapotot hozott

létre, hogy a szolgálat is megállt, és addig keletkezett egy hézag. Nem hiszem, hogy abban az időben valaki szorgoskodott volna. Aki csak tehette, távol tartotta magát ettől.

Kószeg Ferenc

Amikor az új alkotmányt és az új Btk.-t elfogadták, miért nem született olyan döntés, hogy az elhárítás hagyományos tevékenységét azonnal meg kell szüntetni?

Pallagi Ferenc

Ez nekem személyes lelkiismereti problémám. Azóta is nehezen élek ezzel a lelkiismereti dologgal. Egy szereptévesztés volt. Most nem magamat mentem. Mai fejemmel már tudom, hogy a Btk. megjelenését követően nemcsak Btk.-hoz nem illeszkedő magatartási bűncselekmények kategóriáinak az anyagait kellett volna megszüntetni, mert akkor az törvénysértő lenne, de meg kellett volna semmisíteni mindenfajta dossziét.

Egy dolgot tudok tisztelettel jelenteni. Az iratmegsemmisítés lépése már magával hozta ezt a felszámolást. A szó igazi értelmében a szolgálatot én úgy irányítottam, hogy kihúzza a szolgálat maga alól a szőnyeget. Utána a szolgálat az iratmegsemmisítéssel maga alól is kihúzta a szőnyeget, mert azok, akikkel a hálózatot működtetni tudta volna, az ő részére is eltűntek. Az operatív tiszt sem tudta odatenni a hálózat elé: „Dolgozz tovább, mert itt van, hogy eddig mit tettél!”

Ezt miért tettük meg? Szereptévesztés és felfogászavar jelentkezett. November 7-én a Belügyminisztériumban volt olyan értekezlet, amelyen az új alkotmányból fakadó belügyi feladatok és szabályozási kérdések terítéken voltak.⁵⁸ Diczig István⁵⁹ volt a miniszter által kijelölt szakbizottság előadója. Akkor mi már nagyon szorgalmaztuk az állambiztonsági szolgálat önállósodását, az állambiztonsági törvény előkészítését, hiszen tudtuk, hogy ez óriási feladat. Ekkor kezdtük kutatni a nyugatnémet, a francia, az angol és egyéb titkosszolgálati törvényeket.

Tudtuk, hogy ez fontos feladat lesz. Elindultunk ebben az irányban. Nagyon nagy volumenű ez a kategória. Itt volt az új alkotmány, a köztársaság kikiáltása, a Btk., a bűncselekmény-kategória megszűnése, ami a Duna-gate-botrány nyomán felszínre került. Nem szüntettük meg. Nem tudom, hogyan is volt a helyzet. Nevetségesnek tartanak. A kormányzat hozott olyan döntést, hogy az alkotmányhoz minden állami szabályozást április végéig kell rendezni. Ebbe ezek a minisztertanácsi 6000-esek értendőek.⁶⁰ Ezek is abba tartoztak, amit felszámolunk és átalakítunk az új alkotmány követelményének megfelelően.

Bereczki Vilmos

Igényelték a titkosszolgálatról az információt, vagy az tukmálta rá magát?

Pallagi Ferenc

Mi nem öntevékenykedtünk ebben a dologban. A mindenkori átmeneti vagy nem átmeneti hatalom igyekszik kihasználni egy titkosszolgálati lehetőséget. Itt már a nyártól kezdve millió konfrontáció volt. Ebben az irányban mozgunk, ilyen tevékenységet végzünk. Szörnyűségek állapot volt. Itt volt egy kompromittálási éhség. Nem akarom a jelenlevők neveit mondani. Volt, aki keményen megnyilatkozott abban az időben. „Nem tudok valamilyen kompromittáló anyagot felhozni rá, hogy vaj van a fején?” Az önk minősítése teljesen szuverén, de nekem volt emberi minősítem. Én nem tudom becsomagolni, hogy szerezzenek Tóth Jánosra kompromittáló anyagot. Ez nem fér bele egy jogállamiságba, de a titkosszolgálat adattára ilyen kibányászásra nagyon alkalmas. Melyik az a szervezet, amelytől a legkönnyebb ilyent megtudni? Engem az iratmegsemmisítésnél is az zavart, hogy egy megyében rábeszélnek az ottani állambiztonsági apparátust: szerezzetek össze az anyagokból valakire valamilyen kompromittáló dolgot!

Soha nem felejttem el, hogy amikor az országgyűlési bizottság meghallgatása volt,⁶¹ Tamás Gáspár úr azt kérdezte tőlem, hogy mondjam meg, hogy az elkövetkező időben a III/III. Csoportfőnökség masszív szolgálatai, az osztályvezetők, az alosztályvezetők, akik nagyon masszív ismerettel rendelkeznek, nem tesznek-e olyan

lépést, hogy a parlamenti választások idején jobbra-balra, erre-arra valamilyen kilátásokat tesznek, és ezzel előnyt-hátrányt idéznek elő a parlamenti választások idején. Tamás Gáspár úr nekem szegezte ezt a kérdést. Én felelősséggel azt tudtam mondani, hogy ahogy én az apparátus vezetését ismerem, összes hibájával együtt, úgy ítélem meg, hogy ez az apparátus korrekt lesz, és nem fog bombákat gyártani.

Egy mozzanatot hozzátettem: ha csak nem lesz egzisztenciális helyzetében olyan üldöztetésnek kitéve, amikor beláthatatlan, hogy ki milyen védekező reakciót alkalmaz ilyen helyzetben. Én ismerem az apparátust. Amikor a január 5-i botrány kirobbant, egyik fontos feladatomban éreztem, hogy leültem az apparátussal itt, a központban, majd utána a megyei vezetőkkel, hogy senki önkényesen semmilyen ismeretét, tudását ne hozza nyilvánosságra, mert az megbocsáthatatlan bűncselekmény lenne. Ezzel nem javítunk a helyzeten, nem segítjük a helyzetet, hanem rosszabbítjuk. Kemény vitákat folytattunk erről, de az apparátust tartani kellett ebben az irányban.

Ezért tudom azt mondani, hogy a választások után nem került ki zavar az apparátusból. Én úgy látom, hogy ez az apparátus ezt a magatartását tovább fogja vinni. Azonbelül lesznek, akik másként nyilatkoznak, de ezt fontos mozzanatnak tartom.

Kőszeg Ferenc

Meglepetéssel hatott az apparátusra a Duna-gate?

Pallagi Ferenc

Elég meglepetéssel hatott, jöllehet, ők éreztették azt, hogy ez az elbizonytalanodás egy kicsit most már korlátozó, és slampossgal terheli azokat, akik ilyen helyzeteket létrehozhatnak. Arról tudtunk, hogy valamilyen megközelítése indul a szolgálatnak. Keményen jelentkezett külföldi hírszerzési igény az állambiztonsági szolgálat helyzetére, működésére, állapotára vonatkozóan.

Szokolay Zoltán

Milyen irányú volt ez az igény?

Pallagi Ferenc

Nyugati irányú. Érthető is volt azzal együtt, hogy nyíltan is folytak beszélgetések. Én magam is kapcsolatban voltam Palmer nagykövet úrral,⁶² az angol nagykövetség munkatársaival, az amerikai titkosszolgálat tagjaival, például Bush elnök látogatása alkalmával, meg a terrorelhárítás szempontjából fontos titkosszolgálati témakörökben, de azért a munka folyt ilyen irányban is.

Ilyen volt. Ez zavarba hozta az apparátust. A kormány nemcsak tudott róla, hogy hogyan működünk, hanem – teljesen érthetően – neki igényei is voltak. Egy titkosszolgálatot elér traumaként, amikor egy kormányzat azt mondja, hogyilyent csinál. Nem én találtam ki, hogy ki legyen azon a listán, amelyen szerepelt Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Horn Gyula meg egyebek.

Mi azon voltunk, hogy novemberből ezeket az információs jelentéseket is csökkentjük le, menjünk jobban a jogállamiság irányába, és a kormányt támogassuk. Akkor mellé jön ez a zöngé, hogy az MSZMP kormányzópárt. A miniszter kompetenciája volt dönteni a tekintetben, hogy a minisztérium kinek milyen típusú anyagot küldjön. Ezek akkor már miniszteri anyagok voltak. Közben még volt szelekció. Volt olyan, hogy eljött a csoportfőnökségtől hozzám az összefoglaló jelentés valamikor novemberben. Átnéztem az anyagot, és azt mondtam, hogy ez már semmibe sem fér bele. Lehet, hogy adminisztrációs hiba volt. Nem engedtem tovább az anyagot. Lehet, hogy később küldtem vissza, ott esetleg nem vették ki, de tájékoztató alosztályra már nem engedtem. Hogy a tájékoztató alosztály kinek küldjön anyagot, arról a minisztérium döntött.

Demszky Gábor

A miniszterelnök tudott-e az iratmegsemmisítés elrendeléséről?

Pallagi Ferenc

Én Németh úrral abban az időben csak különleges biztonsági ügyek tekintetében érintkeztem. Akkor volt a román időszak, az NDK-időszak, meg egyéb. Akkor beszéltünk, amikor valamilyen konkrét feladat volt, vagy terrortámadási szituáció alakult ki. Én ezenkívül nem beszéltem – tehát erről a dologról sem beszéltem – a miniszterelnök úrral.

Arról, hogy selejtezés folyik a Belügyminisztériumban, biztosan tudnia kellett, de arra vonatkozólag, hogy ez milyen mértékű s milyen tartalmú, nem tudom, hogy volt-e információ a miniszterelnök és a minisztérium között.

Itt emberi viszonyok is feszültek abban az időben. Másképp kezdtek alakulni a mi viszonyaink. Erőteljesen exponálódtak, hogy ki akar még tovább is politikai karriert, ki akar más karriert. Itt az emberi viszonyok is közrejátszottak. Voltak szoros meg kevésbé szoros személyi kontaktusok.⁶³

Bereczki Vilmos

Itt tehát az történt, hogy a minisztérium és a legfelső vezetés hozzájárult az iratmegsemmisítéshez, a hálózat összes iratának a megsemmisítéséhez?

Pallagi Ferenc

Tudomása volt róla.

Bereczki Vilmos

Ugyanakkor tovább is kérte az összefoglaló jelentéseket meghatározott személyek számára. Ugyanez a minisztérium, amikor tudta, hogy semmilyen bizonyító háttéranyag nem maradt, meghagyta ezt a kartonos nyilvántartást.

Önben nem merült fel az a kérdés, hogy valahol önt becsapták azzal, hogy megsemmisítettek minden háttéranyagot, és ezt a nyilvántartást meghagyták? Ennek mi volt a célja? Ha ők tudták, hogy a háttéranyagot megsemmisítik, akkor egy kartonos nyilvántartással mindenki gyanússá és manipulálhatóvá vált. Mi volt ezzel a célja ennek a vezetésnek?

Nem fér bele ebbe a képbe, hogy akkor miért kellett további jelentés. A szolgálatot működtették, a bizonyítékokat megsemmisítették, és olyan anyag maradt, amely mögött nincs semmi, de amely veszélyes az egész magyar társadalomra, és amely ráadásul, még manipulálható is volt, és nem volt teljesen autentikus.

Milyen politikai érdeket képviselt ez a metodika?

Pallagi Ferenc

Becsapottnak érzem-e magam? Természetesen volt ilyen érzésem, de nem ez a meghatározó. Hogy a kartonok megmaradtak, és a mögöttük levő anyagok megsemmisültek, azzal kapcsolatban nem gondolok politikai koncepcióra. Ő⁶⁴ a kartonokat nem semmisítette meg, és az arra illetékes nem adta ki az utasítást. Ebben lehet valami ilyesmi, de így, erről mi nem beszéltünk.

Bereczki Vilmos

Én azt kérdeztem, hogy hogyan látja.

Pallagi Ferenc

Jobb lett volna megsemmisíteni a kartonokat. Csakhogy ennek volt egy szakmai mozzanata. Valaki esetleg olyan pozícióba kerül, hogy bizonyítania kellene, hogy milyen kapcsolatban volt a szervezettel, és akkor elvesztettük a segíteni tudást. A karton talán segít abban, hogy kábítószert vagy terrorizmus esetén el lehet jutni egy ilyen személyhez. Természetesen nem biztos, hogy ezt vállalja. Ennek azonban az egyik vetülete az volt, hogy ez erőteljesen az adatfeldolgozó csoportfőnökség kompetenciájába tartozó dolog volt, és én efelett nem rendelkeztem. A minisztérium felső vezetése ezt miért nem lépte meg? Lázás állapot, nagy kapkodás volt akkor.

Mécs Imre

Őn azt mondta, hogy a közokiratok megsemmisítését megtiltotta. A hálózati személyek által aláírt nyilatkozatok annak számítanak.

Pallagi Ferenc

Akkor olyan parancsot kaptunk, hogy ha van például egy 70. életévét betöltött személy, aki hálózati munkára már alkalmatlanná vált, annak a személynek a teljes anyagát selejtezni kell és meg kell semmisíteni. Ebből a felfogásból kifolyólag a törvény ezeket ebbe a kategóriába tette, nem a közokirati kategóriába. Lehet, hogy abban a megközelítésben; ahogy Mécs úr mondta, hogy ő vállalta a kontaktust egy állami szervvel, ezt a jövőben ilyennek kell tekinteni. Az 1974. évi parancs egyértelműen azt mondja, hogy akit kizárunk, annak minden anyagát semmisítsük meg, csak a kartonja maradjon meg, de az már nem hozzánk kötődött, hanem ahhoz a szervhez, amelynek egy nyilvántartási rendszere volt. Ha kizártunk valakit a hálózatból, akkor meg kellett semmisíteni az iratokat, és ehhez hozzátartozott az ő titoktartási nyilatkozata is. Ezt soha sem csatoltuk a karton mellé.

Kőszeg Ferenc

Volt még két dossziérendszer.

1. A megfigyelődossziében voltak azoknak a személyeknek az iratai, akiket figyeltek?

2. Az objektumdosszié az intézményekre irányult?

Pallagi Ferenc

Igen. A figyelődossziében nemcsak az volt, hogy kiket figyeltek, hanem az egy kategória volt. Ez volt az enyhébb kategória. Azoknak a felderítésére figyeltünk. A figyelődosszié az első felderítési tevékenység.⁶⁵ Az itt szereplő adatok, információk arra engedtek következtetni, hogy itt bűncselekmény gyanúja – nem alapos gyanúja – áll fenn. Ekkor beindult egy bizalmas nyomozás. Erre a bizalmas nyomozásra az ügydosszié keletkezett, amely a bizalmas nyomozási anyagot vitte tovább.

Mécs Imre

Az milyen jelzésű volt?

Pallagi Ferenc

Az ügyek mindig fedőnév alatt futottak.

Demszky Gábor

Akik folyamatosan, évenként követték el ugyanazokat a bűncselekményeket, azoknál mindig új ügyeket kreáltak, vagy pedig ez a dosszié folyamatosan ment? A demokratikus ellenzék tagjai élethivatásszerűen űzték ezt a tevékenységet. Ezekre mindig kellett új megbízás?

Pallagi Ferenc

Tekintettel arra, hogy folyamatos ügyek voltak, ezek kaptak egy fedőnevet, például az a terület, ahol Demszky úr tevékenykedett, kapott egy fedőnevet, és az folyamatosan ment. Ott tehát nem mindig új ügy volt, hanem a tevékenységgel kapcsolatos ügy. Az csak hozzápakolódott. Amikor sajtórendészeti intézkedés történt, az lett kiemelve, de mivel tovább folytatta a tevékenységet, a fedőneves dossziében az is megvolt, hogy ekkor és ekkor sajtórendészeti eljárást is foganatosítottak.

Demszky Gábor

Most már csak a sajtórendészeti van meg, mert az közokirat?

Pallagi Ferenc

Igen.

Demszky Gábor

Szeretném összefoglalni.

Azt hiszem, hogy ez az iratmegsemmisítés háromféle kárt is okozott.

1. Hosszú távon a legsúlyosabb kár a memóriaforrás. A nemzeti memória történelmi múltunk, tudatunk egy darabjának a forrása. Ezt elsősorban a történészek fogják számon kérni, hogy itt mi minden pusztult el.

Egyébként nem tudom, hogy ez a százezres nagyságrend áll-e az iratokkal kapcsolatban.

Pallagi Ferenc

Erről nem tudok autentikusan nyilatkozni. Talán 100 000 nem, de 50 000 dosszié biztosan lehet. Ha kezdettől fogva mind összeszámoljuk, akkor lehet.

Demszky Gábor

2. A második kár az, hogy ha ez a bizottság azzal a hatáskörrel is fel lehet ruházva, hogy az állampolgárok panaszokkal fordulhatnak hozzá, régi ügyeket is elő fognak hozni, és azt mondják, hogy a III/III. kárt okozott nekik, nem engedte, hogy elhelyezkedjenek, zsarolta őket, stb., és ha ezt fogják állítani, mi egész egyszerűen nem tudjuk ezeket az ügyeket kivizsgálni azért, mert nincs dokumentum, hogy milyen tanúkat lehet meghallgatni. Ez nehézség lesz, amely az ügyészség munkájában jelentkezni fog.

3. A kartonrendszernek ez a fenntartása a mögötte levő iratok megsemmisítése mellett bárkinek a megvádolására alkalmas, hiszen elég utólag kiállítani egy kartont, amely mögött nincs anyag, mint ahogy semmi más mögött sincs anyag. Felderíthetetlen, hogy a hálózati személyek milyen területen működtek.

Ezzel kapcsolatban szeretnék egy kérdést feltenni. Világosan elkülöníthető-e a karton alapján, hogy milyen hálózathoz tartozott a hálózati személy?

Pallagi Ferenc

Természetesen.

Mécs Imre

Az is kiderül, hogy hol dolgozott?

Pallagi Ferenc

Más egy főszervezőnek a súlya és egy egyszerű embernek a súlya. Egyházi területen az egyházi ranglétrán elhelyezkedő pozíciója alapján más a súlya ennek, és más a súlya annak. Ez önmagában is mutatja, hogy ő milyen súlypontú személy volt.

Szokolay Zoltán

Nekem elméleti kérdésem van. Számos professzionális titkosszolgálat előre kidolgoz bizonyos védekezési mechanizmust, akciócsomagtervet arra az esetre, ha valamilyen lelepleződés vagy láncreakciószerű bukás következne be. Fel vannak-e készülve bizonyos vírusok fogadására, a szolgálat gyors átszervezésére, ide értve a dokumentum-megsemmisítést is? Volt-e 1989 decemberében vagy azelőtt érvényben ilyen előzetes tervük vagy parancsuk?

Pallagi Ferenc

Nem volt érvényben. Fel sem merült, hogy valaha ez ilyen zavarba kerül. (Demszky: Hiába mondtam maguknak, amikor jöttek házkutatásra.) Mozdósítás esetére volt terv, hogy mozgósítás idején a szolgálat hogyan végezze tevékenységét, mit semmisítsen meg, stb. Tehát háborús időre volt. ⁶⁶

Mécs Imre

Volt-e erre az időre letartóztatási terv?

Pallagi Ferenc

Természetesen. Ez kézen volt. Az „M”-tevékenység a Belügyminisztériumon belül közvetlenül a miniszterhez, majd később az államtitkárhoz tartozott. Ez egy „M”-csoportfőnökség volt. Ők kezelték az „M”-terveket. Teljesen természetes, hogy azt a névsort, hogy egy háborús időszakban kit kell őrizetbe venni, az állambiztonsági

szolgálat tette bele. Én ez alatt a nyolc hónap alatt ezt a tervet nem néztem át. Ezeket a terveket nem tartottuk nagy becsben, [eredetileg: becsületben] mert voltak más fontos ügyek. Inkább arra tartogattuk az erőnket – különösen az őszi időszakban –, hogy ne történjék valamilyen katonai puccs vagy hatalomátvétel. Abban az irányban gondolkodtunk, hogy azt hogy lehet kivédeni, nem az emberekkel foglalkoztunk.

Azt néztük, hogy az aktuálpolitikai szituációban mi az, ami az egész társadalom helyzetét súlyosan megzavarhatná, és inkább arra koncentráltunk. Nem lapozgattam ilyeneket. Engem jobban érdekelt az, hogy amikor az MSZMP-kongresszust követően jött ez a politikai krízis, hogy a kongresszus kilépett a pártból, a párt kilépett a kongresszusból, ez egy csomó embert megzavart. Itt volt a Munkásőrség leszerelése, stb. Ez azért veszélyes, mert fegyver van a kézben. Ez veszélyhelyzet volt. Inkább arra törekedtünk, hogy odafigyeljünk, nehogy akkor vegyük észre, amikor már kinn vannak az Országház előtt.

Ezt az időszakot nem lehet az állambiztonsági szolgálat korábbi éveivel hasonlítani. Intézkedéseket nem foganatosítottunk 1989-től semmilyen irányban, sem letartóztatást nem hajtottunk végre, sőt próbáltuk korrigálni, amit lehetett: korábban elkobozott gépeket visszaadtunk, stb., az érvényes jog szerint. Inkább ezekkel voltunk elfoglalva.

Mécs Imre

Ez tehát nem került megemlítésre?

Pallagi Ferenc

Én erre nem adhattam utasítást.

Ilkei Csaba

Most hallok először az objektumdossziéről. Mondok egy példát. Magyar Televízió. Mi szerepelt ebben az objektumdossziében? Én mint megfigyelt személy, aki ellen bizalmas nyomozást folytattak? Olyan, aki hálózati ügynök volt? A dosszié feltünteti azt is, hogy ki a vonalvezető, ki az osztályvezető és az operatív tiszt?

Pallagi Ferenc

Objektumdossziék olyan objektumokra vonatkozóan keletkeztek, ahol feltehetően valamilyen, az akkori rendelkezéseknek megfelelően államellenes tevékenység jelei mutatkoztak. Nem minden intézményre volt dossziénk, akkor sem, ha abban az intézményben dolgozott a hálózat. Az még nem jelentkezett objektumként. Az SZT-tiszt anyagában megvolt, hogy hol teljesít szolgálatot, a hálózat anyagában volt benne, hogy hol van. Objektumdossziék akkor készültek, ha az objektumon belül olyan magatartásnyomok jelentek meg, amelyek törvénysértés irányába mutattak.

Ilkei Csaba

Mondok konkrét példát. Illegálisan megalakult a Magyar Demokrata Fórum. Vele szemben az MSZMP. Ettől a pillanattól kezdve mit tartalmazott ez a dosszié?

Pallagi Ferenc

Tudomásom szerint a Televízióra nem készült külön dosszié. A Demokrata Fórum tevékenységével kapcsolatban volt dosszié. Ehhez becsatlakozhatott az, hogy a Televíziónál levő ilyen és ilyen hálózat ezt és ezt az információt hozta. Nem a Televízióra nyílt tehát dosszié a Demokrata Fórum esetében, hanem a Demokrata Fórum egy bizonyos dossziésának a tevékenységére. Ehhez hozzátartozhatott a Televízió is.

Az SZT-tisztek kérdése teljesen más rendszer, nyilvántartás stb. volt. Az SZT-tiszt abban különbözött a másik tiszttől, hogy ő titkos állományban volt.⁶⁷ A titkos állományban levő SZT-tiszt egy osztályhoz tartozott; például az egyházi reakció. Oda lehetett alkalmazni különböző körülmények között SZT-tisztet, aki az ottani hálózatokat összetartotta. Egy-egy dossziéból visszakereshető, hogy hol milyen SZT-tisztek dolgoztak.

Ilkei Csaba

Volt-e kötelező együttműködés egy kiemelt objektumon belül a személyzeti vagy káderosztállyal, illetve a helyi MSZMP-szervezettel?

Pallagi Ferenc

Az MSZMP-szervezetekkel soha semmilyen együttműködést nem hozhattunk létre. Ez is beletartozott az MSZMP totális intaktságába. Az intézményekkel volt együttműködés, sőt szerződéses együttműködés volt a Művelődésügyi Minisztériumtól kezdve az egyéb területekig. Ennek mindig valamilyen célzata volt. Történetesen a káderállomány kiválasztásához kértünk segítséget. Ezek általában korrekt, tisztességes esetek voltak. Ellenséges felderítéssel kapcsolatos tevékenység ilyen hagyományokkal nem szerepelt.

Az SZT-tiszti rendszernek olyan volt a módszere, hogy döntően nem asszimilálódott személyt alkalmaztunk SZT-tisztnek, hanem nagyon sokszor az apparátusból vittük be, és nagyon sok volt a személyzeti területeken és a nemzetközi kapcsolatok területén. Ez egy buta dolog volt. Ez a nagy elvtársi bizalom kérdése. Ennek volt olyan csalafintasága, hogy olyan pozícióba hozott SZT-tisztet, hogy rálátása legyen a folyamatokra. Döntően a pártállamiság mítosza zavarta ezt a dolgot. Ez butaság. Nem lett volna szabad kontaktust létesíteni. Aztán bekerült egy nem hozzáértő ember. Akkor butaságokat nem csináltunk, hogy a KGM68 területére orvost vittünk volna be, de volt, hogy nem hozzáértő embereket vittünk be. Mit tudott az hozni? Valamit produkált. Ő a hálózatok irányításában volt egy közbenső lépcső. Ezek már nagyon buta dolgok voltak.

Demszky Gábor,

A III/III. fizetési listáin hány ilyen szt-tiszt szerepelhetett?

Pallagi Ferenc

A III/III. Csoportfőnökségnek lehetett 50–70 fős SZT-tiszti apparátusa. A megyéknél levő III/III. osztályoknak voltak SZT-tisztjei. Kell tehát beszélni a központ apparátusáról és a megyei apparátusokról. A III/III-nál max. 150 SZT-tiszt lehetett. Pontosán nem tudom megmondani. A személyzeti nyilvántartásnak ezt pontosan tudnia kell. Az SZT-tisztek benne voltak a személyzeti nyilvántartásban. Globálisan 1200 körül lehetett az SZT-tiszti apparátusunk. Ez hullámzó volt. Volt 2300 körüli szabad státuszunk. Volt egy rendszeresített SZT-tiszti létszám; ezt a Honvédelmi Bizottság hagyta jóvá. Ez úgy volt kezelve, mint „M”-állományú létszám. A Honvédelmi Bizottság hagyta jóvá, hogy 1200 legyen az állambiztonsági SZT-tiszti létszám, plusz a bűnügyi SZT-tiszti létszám. Mint SZT-tiszti tevékenységekre ezekre egy szabály érvényesült.

Ez az SZT-tiszti létszám a kémelhárítás területén volt. A kémelhárítás területén ez a totális elhárítási szisztéma alapján működött, különösen szabotázselhárítás, ipari elhárítás alkalmával, ami később átment népgazdaságvédelmi funkcióba, és szörnyűséges, indokolatlan SZT-tiszti létszámot foglal magában. A belső SZT-tiszti apparátus létszáma 180-200 körül volt. A belsőnél az SZT-tiszti hálózat nem volt olyan sikeres. Egy jól együttműködő hálózati személlyel többet el lehetett érni, mint SZT-tiszttel. Talán egyedül a médiák területén lehetett jobban beállítani SZT-tiszteket, de az egyetemeken meg ilyen helyeken nem lehetett sokra menni velük.

Ezt aztán lefogyasztani is nagyon nehéz volt. Mi az egész SZT-tiszti rendszert meg akartuk reformálni. Ez olyan kényszerpályát alakított ki, hogy már rég nem volt arra esélye, amire használtuk, de nem tudtunk vele mit csinálni. Leszerelésük sem volt egyszerű. Egy leszerelés hatalmas procedúrát jelent. Mi azt mondtuk, hogy ezt az örökös házasságot időszakos házassággal kell felcserélni.

Demszky Gábor

Mikor szerelték le ezeket?

Pallagi Ferenc

Ez egy vonulatban történt, hogy az SZT-tisztek is sorra jelentkeztek, hogy kérik a szolgálatból való leszerelésüket.

Mécs Imre

Az 1200-ban mi van benne?

Pallagi Ferenc

A hírszerzéstől kezdve a katonai elhárításig minden. Nekünk 300-as létszámhiányunk volt, amelyet nem is akartunk feltölteni, sőt novemberben kiadtam olyan utasítást, hogy különleges kvalitások hiányában nem engedtem felvenni embereket. Ezzel is már készítettük elő a mintegy 2000-es létszámcsökkentést. Minél kevesebb ember van a szolgálatban, annál kevesebbnél kell megoldani a problémát. Ezek a telefonlehallgatásnál a felvonuló apparátus. Látszott, hogy a tölcser kezd szűkülni a lehallgatási apparátusnál, tehát szűkíteni kellett a felvonuló létszámot. A levélellenőrzésnél szintén. Ezért az SZT-tiszti stábot sem engedték tölteni. Mit csináljunk vele? Utána ez már bonyolulttá vált. A betöltött SZT-tiszti létszám 1200 körül volt.

Bereczki Vilmos

A III/III. Osztálynak volt-e aktív tevékenysége különböző szervezetek ellen? Amikor 1988. november 12-én Szentendrén újjáalakítottuk a Kisgazdapártot, azt három ember tudta előre: én a feleségemmel és még egy barátunk. Öt nappal előtte úgy határoztunk, hogy nem mondjuk el senkinek, hogy ezt ott aznap megcsináljuk. Este sikerült ezt a BBC-hez Londonba kijuttatni. Ha ez nem így történt volna, hanem úgy, hogy a III/III. Osztály megtudta volna, meg tudta volna-e ezt akadályozni?

Pallagi Ferenc

Konkrét esetre nem tudok válaszolni.

Bereczki Vilmos

Ezt csak példának hoztam fel.

Pallagi Ferenc

Teljesen nyilvánvaló, hogy aktív intézkedéseket alkalmaznia kell egy titkosszolgálatnak. Ez az egyik működési joga volt. Hadd mondjak egy példát!

Nagy Imre temetése. A temetést megelőzően a biztosítási tervünknek egyik eleme az volt, hogy a béke és a nyugalom érdekében törekedjünk a sajtó befolyásolását megszervezni. Elnézést, hogy Ilkei úrra nézek.

Ilkei Csaba

Életemben velem állambiztonsági tiszt nem beszélgetett. Ha tud valamit, mondja el!

Pallagi Ferenc

Ilyen helyzetben közösen megkerestük az újságírókat, hogy próbáljanak olyan publikációkat megjelentetni, amelyek a társadalom nyugalmára, felelősségtudatára, az esemény méltóságteljes lebonyolítására inspirálnak, és ezt hozzák a látókörbe. Ezt aktív intézkedésként tettük, de fontos volt, mert segíteni kellett.

Nagyon zavarba jöttünk, amikor a temetést megelőző napra Krassó György hazajött és meghirdette programját. Zavarba jöttünk, hogy ha ez a program ott létrejön, esetleg indulatok váltódnak ki, és mi fog akkor ott történni. Akkor a megfelelő csatornán megkerestük kenyéradó gazdáját, és megkértük, hogy hasson rá, hogy ne csináljon ilyent.

Demszky Gábor

Az amerikai nagykövetségre rendelték be.

Bereczki Vilmos

A Jurta Színházból behívták Palmerhoz. Ezt önöknek köszönhetjük.

Pallagi Ferenc

Elejét kellett venni annak, hogy egy nagyon alaposan előkészített és méltóságteljes színvonalú politikai eseményt ilyen dolog megzavarjon. Óriási külföldi sajtó volt itt. Ha a méltóságteljes temetés után van egy ilyen Hide-parki jamboree, az az egésznek a hatását lecsökkenti. Hogy ítélték volna meg akkor Magyarországot?

Bereczki Vilmos

Nem lett volna jamboree.

Pallagi Ferenc

Ez visszatartott bennünket. Ezért kértük, hogy segítsenek. Krassó úrral nem akartunk összeakaszkodni, mert nem tanúsított konkrétan olyan magatartást, ami rendőri intézkedést válthatott volna ki. Ekkor már szigorúan vettük, hogy az állambiztonsági szolgálat nem tesz nyílt intézkedéseket.⁶⁹ Mi csak arra figyeltünk, hogy valamilyen provokáció meg ne zavarja a temetést. Budapesti szolgálatunk tagjai ott voltak a kertekben, a házakban, a padlásokon, a pincékben, a csatornákban. Ott volt a teljes apparátus, hogy minden lehetőséget kizárjunk. Szerencsére jó együttműködést kaptunk a rendőrség részéről. A titkosszolgálatokkal a fegyveres veszély kivédését már korábban el kellett kezdenünk.

Demszky Gábor

Szünetet kellene tartanunk.

Tudomásom szerint ön könyvet ír erről.

Pallagi Ferenc

Nem írok könyvet.

Ilkei Csaba

Horváthtal téveszted össze.

Demszky Gábor

Az lehet.

Köszönöm szépen a megjelenését.

Bereczki Vilmos

Azt szeretném kérni, hogy a téma veszélyessége miatt egyezzünk meg abban, hogy mit adunk ki ebből a sajtónak. Itt vannak az újságírók.

Pallagi Ferenc

Mielőtt bejöttem, a Televíziótól Radics Péter riporter feltette nekem a kérdést, hogy a zárt ülés után nyilatkozatot tehetek-e. Nem tudtam, hogy Boross úr is itt van a bizottságban.

Boross Péter

Én sem.

Pallagi Ferenc

Ő mondta, hogy Boross úr is jön a bizottságba. Akkor én nem szeretnék nyilatkozni. Én egy hiteltelen múlt embere vagyok. Ha itt előre akarunk haladni, akkor inkább Boross úr nyilatkozzék! Én azt mondtam, hogy meg próbálom győzni Boross urat, hogy nyilatkozzék. Inkább arról beszéljen Boross úr, hogy most és a jövőben hogy akarja a nemzetbiztonsági tevékenység a nemzet biztonságát szolgálni! Kérem, hogy tegyék ezt mérlegelés tárgyává. Én nem hátrálok meg semmitől, de szerintem egy előremutatás sokkal hasznosabb lenne. Én ezt képviseltem Radics úrnál, hogy ha lehet, engem ne mutogassanak a televízióban, mert én csak a múltat tudom mondani. Ha be tudok segíteni Boross úrnak, azt vállalom, már csak a kontraszt végett is. Nekem lojalitásom

van. Én egy párthoz sem tartozom. Nekem kötelességem lojálisnak lenni. Ha ez a szerep jut nekem, akkor én ezt megcsinálom.

Ilkei Csaba

Itt háromféle jogosultságról van szó.

A bizottság saját hatáskörében dönt, hogy mit ad ki a sajtónak.

Boross úrnak és Pallagi úrnak egyéni joga, hogy nyilatkozik, vagy nem nyilatkozik.

Demszky Gábor

Én is úgy gondoltam, hogy most őket kérte fel a televízió arra, hogy nyilatkozzanak, tehát nem a bizottságnak kell eldöntenie, hogy nyilatkozzanak-e. Bízunk rájuk!

Bereczki Vilmos

Nekem csak annyi a kérésem, hogy ami itt elhangzott, az az államtitok körébe tartozzék.

Boross Péter

Engem nem is kértek.

Ilkei Csaba

Majd meg fogják kérni.

Pallagi Ferenc

Elnök Úr!

Tisztelt Bizottság!

Igyekeztem ismereteim szerint elmondani, amit tudtam. Demszky úr álláspontját alapvetően elfogadom. Az ügyészi eljárásnál is azt mondtam, hogy volt benne egy-két ilyen dolog. Hozzám jött a III/III. anyaga, de nem érdekes. Ez nem lényegi kérdés. Én a következtetéseket elfogadom, mert felelősséget is érzek.

Egy dolgot tisztelettel ajánlok nagy felelősséggel a bizottságnak: ezt a hálózati dolgot le kellene zárni. A nyilvánosságra hozatal módszerétől én nagyon tartok. Én felelősséget érzek a tekintetben, hogy ez nagyon kemény dolog. Ezt le kell zárni, hogy senki alatt se legyen ez a bomba. Ha mi elkövettük azt a hibát, hogy a kartonokat nem semmisítettük meg, akkor ezt most kellene megtenni.

Én felelősséget éreztem ebben az ügyben, és érzek a jövőben is. Azt legyenek szívesek figyelembe venni, hogy akkor egy borzasztó sürgős politikai állapot volt. Jött mindenki – mindenki ellen. Összevissza ment minden. Én drukkolok a legjobban a nemzetbiztonsági bizottságnak, meg az országnak, meg a Nemzetbiztonsági Hivatalnak is, hogy ez a nemzetbiztonsági törvény minél hamarabb megszülessék. Egy titkosszolgálati munkát masszív, nyugodt háttér nélkül nem lehet csinálni. Az apparátus átéli ezt, hiába mondják, hogy most vannak átmeneti rendelkezések. Az apparátus hozzáértő része tudja, hogy az átmeneti rendezés ellene fordul. Ezt stabilizálni kell.

Ha ebben bárkinek segíthetek, készséggel rendelkezésére állok, de mihamarabb nemzetbiztonsági törvény kell, hogy legitímen, törvényes keretek között működjék az egész. E nélkül nincs nemzetbiztonság. Bármelyik hiányzik, itt káosz van. Ez senkinek sem kívánatos.

(az elnök szünetet rendel el)

[...]70

[Országgyűlési Levéltár. Országgyűlés Iratkezelési Osztály Országgyűlési irományok 1990–1994. D-gyűjtemény IV. A. 16-b. NBB/0042/1990. Nemzetbiztonsági Bizottság iratai. Az ülések jegyzőkönyvei. 1990. július 19. A dokumentum első oldalán, a bal felső sarokban az „ORSZÁGGYŰLÉS TÜK IRODA” feliratú körpecsét található, valamint az alábbi szöveg olvasható: „Felülvizsgálati záradék. Felülvizsgáló neve: Dr. Kövér László.

Beosztása: Nemzetbiztonsági Bizottság elnöke. Felülvizsgálat időpontja: 2006. 01. 30. Felülvizsgálat eredménye: minősítés TÖRÖLVE! A NBB/0042/1990-1. sz. alapján.” A jegyzőkönyv mellékleteként a Bizottság tagjainak és a Pallagi Ferencnek küldött meghívók másolatait csatolták. Aláírás és pecsét nélküli, géppel írt tisztázat.]

¹ OGY IL D-gyűjtemény. HRB-147/2007. Az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága elnökének tájékoztatója, 2007. március 5. (59.d.), OGY IL D-gyűjtemény. Nbb-39/2007. Az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága és Nemzetbiztonsági Bizottsága elnökeinek tájékoztatója. 2007. március 5. (59.d.)

² Kurcz, 2010.

³ CEU HU OSA Film Library 305. Végvári csatáink. Fekete Doboz Videó-folyóirat, 1990. III. évf. 6. sz. 97 perc. A Fekete Doboz szerepéről bővebben: Révész, 2007a. 101-115.

⁴ CEU HU OSA 300-40-1. Esti Magazin. Kossuth Rádió 1990. január 5. 19 óra.

⁵ MOL XIX-A-2-at. sz. n. (6.d.)

⁶ Bővebben: Révész, 2006. 131.

⁷ HangSúly, 1989. HangSúly. 12.

⁸ Finszter, 1990. 4.

⁹ Husz, 1998. 823.

¹⁰ Magyarország Politikai Évkönyve, 1991. 568–570.

¹¹ A lefolytatott vizsgálatok szerint a kormányfő szerepelt a Belügyminisztérium által készített tájékoztató jelentések címjegyzékén. A Belügyminisztérium belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről. A BM Belső Biztonsági Szolgálat Tevékenységét Vizsgáló Parlamenti Bizottság jelentése 1990. február 28. 19. OGY IL C-gyűjtemény I. 3. 1990. 655. sz.

¹² Magyarország Politikai Évkönyve, 1991. 568.

¹³ Horváth István belügyminiszter lemondása. 1990. január 23. Országgyűlés Naplója. V. Kötet. 6048.

¹⁴ Tőkés, 1998. 342.

¹⁵ Lásd Révész, 2000. 551–698.

¹⁶ Uo. 552.

¹⁷ Uo. 663–665.

¹⁸ Galambos, 1997. 55.

¹⁹ Pozsgay, 1990.

²⁰ MOL XIX-A-2-at. sz. n. A Katonai Főügyészség nyomozása az ún. belső biztonsági szolgálat tevékenységével kapcsolatban Tájékoztató, Katonai Főügyészség a Minisztertanács Elnökének. 1990. február 26. 5. (7. d.)

²¹ Öt év után a Duna-gate-ügyről, 1995.

²² Pallagi Ferenc meghallgatása. OGY IL E-gyűjtemény BB-0022/1990.(1990. február 9.) 23. (59. d.)

²³ Végvári József meghallgatása. OGY IL E-gyűjtemény BB-0021/1990.(1990. február 8.) 120. (59. d.)

²⁴ Uo. 24.

²⁵ Bozóki, 1999. 326.

²⁶ Bozóki, 1999. 327.

²⁷ A dokumentumon a kihúzott Dr. Solymosi József neve fölé kézzel beírva.

²⁸ A név utáni megjegyzés kézzel áthúzva.

²⁹ A dokumentumon a kihúzott Vassné, Nyéki Ilona neve fölé kézzel beírva.

³⁰ 7/1990. (II. 14.) OGY határozat a belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság felállításáról. Az MDF-et eredetileg Roszik Gábor képviselte volna, de a bizottság felállításának napján fenyegető levelet kapott, így átadta helyét Debreczeni Józsefnek. Lásd CEU HU OSA FL 641 Interjú Roszik Gáborral 2004. május 21. Hős vagy áruló? Dokumentumfilm, R.: Kiss Róbert, DVD-ROMs 54'. Mokép Uránia Filmműhely 2004.

³¹ Országgyűlési kézikönyv, 1992. 221.

³² Ilkei Csaba visszaemlékezése szerint: „amikor 1990-ben a 13 tagú Nemzetbiztonsági Bizottságban fel akartuk fedni a négy beépített hálózati személyt, (»Havasi Zoltán« MDF, »Nagy László« MDF, »Palotás János« FKGP, és »Magyar Károly« KDNP), s egy nyilatkozatot készítettünk elő arról, hogy soha semmi kapcsolatunk nem volt az állambiztonsági szervekkel, a bizottsági ülésen mindegyik jelen lévő érintett szemrebbenés nélkül, némi vállrándítással aláírta azt.” Ilkei, 2010a.

³³ A Nemzetbiztonsági Bizottság a feladatainak meghatározására elkészített egy országgyűlési határozati javaslatot is, de ezt az év során visszavonta. Daku, 1994. 108.

³⁴ Részvételi arányok, 1994. 338.

³⁵ MOL XIX-A-2-at. B.001/1990. Pallagi Ferenc hivatali visszaélés büntette miatt indított bűnügye. Határozat. Katonai Főügyészség 1990. február 23. 21. (7. d.)

³⁶ BM Központi Irattár (KI) Belügyminisztérium Iratfeltáró Bizottság háttéranyagai 1995. Legfőbb Ügyész 10.737/1990/2. sz.

- ³⁷ A Magyar Köztársaság Legfőbb Ügyésze Nyfl.10.735/1990/2. A hivatkozott irat Végvári József tulajdona.
- ³⁸ Pallagi Ferenc nyugállományú rendőr vezérőrnagy és társai ellen szolgálatra jelentős hátránnyal járó előjárói intézkedés elmulasztásának büntette és más bűncselekmények miatt folyamatban lévő bűnügy. Jegyzőkönyv. Budapesti Katonai Bíróság 1991. június 12. BM KI Belügyminisztérium Iratfeltáró Bizottság háttéranyagai 1995. KB I. 94/1991.
- ³⁹ ÁBTL 1.12.4. 11-13-/1776/89. BM parancsnoki összevonás megnyitó előadás. Horváth József csoportfőnök előadása. Siófok, 1989. november 21. 9. (29. d.)
- ⁴⁰ ÁBTL 4.2 4/1989. 05. 10. BM Személyzeti és „M” és Szervezési Csoportfőnökség közleménye: A MT 1989. ápr. 30-i hatállyal nyugállományba helyezte Harangozó Szilveszter r. altábornagyot, állambiztonsági miniszterhelyettest.
- ⁴¹ Horváth, 1990.
- ⁴² A 6-os számú kartonokat a beszervezett személyekről, illetve azokról állították ki, akiknek a beszerzése meghiúsult.
- ⁴³ Németh Miklós 2005-ben nyilatkozott először arról, hogy 1990 májusában utódjának, Antall József miniszterelnöknek, majd néhány héttel később Göncz Árpád köztársasági elnöknek is átadott egy néhány oldalból álló, neveket és személyes adatokat tartalmazó ügynöklistát, amely a Belügyminisztériumtól került a miniszterelnökségre. Németh Miklós az ügynöklistáról. MTI, 2005.
- ⁴⁴ Ilkei Csaba 1990. július 20-ára datálja Pallagi Ferenc meghallgatását. Ilkei, 2010b.
- ⁴⁵ Az iratszámban áthúzott 00 a titkos minősítés feloldásakor került a dokumentumra.
- ⁴⁶ Pallagi Ferenc első meghallgatására a „Mezey Károly-féle bizottság” előtt 1990. február 9-én került sor. OGY IL E-gyűjtemény BB-0022/1990.(1990. február 9.) (59. d.)
- ⁴⁷ A BM állambiztonsági szervek operatív nyilvántartási szabályzatának kiadása. BM KI Parancsgyűjtemény/1974. (152. d.) 10-21/2/1974. A belügyminiszter 002. számú parancsa. 1974. február 8.
- ⁴⁸ A 11/1977. számú belügyminiszteri parancs valamint a 4/1977. sz. államtitkári parancs határozta meg a BM III. Főcsoportfőnökség felső vezetését szolgáló központ számítógépes információs rendszer létrehozását. ÁBTL 1.11.1. 45-14/20/78. Javaslat a napi állambiztonsági jelentési rendszer kialakítására. (152. d.)
- ⁴⁹ A BM III/III. Csoportfőnökség által készített és Horváth József vezérőrnagy által aláírt első változata, amelyet Pallagi Ferenc miniszterhelyettes december 18-án jóváhagyott eredetileg 1989. október 16-i keltezésű. ÁBTL 1.11.10. (118. d.)
- ⁵⁰ Módosító kiegészítés az állambiztonsági operatív nyilvántartás rendszerének felülvizsgálatáról szóló 11-13/1468/1989. számú javaslatához. BM Állambiztonsági Titkárság 1989. december 22. BM KI Belügyminisztérium Iratfeltáró Bizottság háttéranyagai 1995. BMH Titkárság 45-9/9/-27-89.
- ⁵¹ A Pallagi Ferenc által említett december 22-i dátum, amelytől számítva a jegyzőkönyvkészítés felfüggesztésére is lehetőség nyílt, nem jelentette azt, hogy akkortól mindenféle feljegyzés nélkül történt volna az iratmegsemmisítés. Ezt Horváth József iratai is bizonyítják. Ugyanis a „válogatás nélküli iratmegsemmisítés” mellett még 1989. december 28-án is – onnan az utolsó adat – előfordult rendes irattári jegyzőkönyvvezetés melletti selejtezés is. ÁBTL 1. 11. 6. Megsemmisítési jegyzőkönyv 1989. december 28. Szigorúan titkos. TÜK Könyvek. BM III/III. Csoportfőnökség. Horváth József levelezése. 1984–1989. (11. d.)
- ⁵² Az „M”- (Munka-)dossziét az ügynökök, rezidensek és informátorok jelentéseinek gyűjtésére, munkájának ellenőrzésére nyitották. A „B”-(Beszerzési)dosszié az ügynök személyi dossziéja volt, amelyet az államvédelmi szervek ügynökeire, rezidenseire, informátoraira, kospiratív és találkozási lakások tulajdonosaira, bérlőire nyitottak, amelyben összegyűjtötték a hálózati személyek tanulmányozására, beszerzésére és az állambiztonsági szervekkel való együttműködésre vonatkozó adatokat.
- ⁵³ Korom Mihály 1980-tól 1985-ig az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, 1978 és 1985 között a KB fegyveres testületeket felügyelő adminisztratív titkára volt.
- ⁵⁴ Az első egy Dialógus-csoport, amely 1981-ben az ELTE őszi diákparlamentjén jött létre és 1983-ban szerveződött mozgalommá. A békemozgalom nyíltan fellépett az atomrakéták európai állomásoztatása ellen is. Lásd ÁBTL 4.1. A–2027.
- ⁵⁵ Ez egyike az iratmegsemmisítések körüli legendáknak. 1990 májusából fennmaradt egy aláíratlan átadás-átvételi jegyzőkönyv, amely szerint a Belügyminisztérium Irattári Osztály átadott a Nemzetbiztonsági Hivatalnak 6009 M-dossziét, 2832 B-dossziét, 7266 O-dossziét és 590 titkosított O-dossziét, összesen 16697 darabot. A BM Dokumentációs Osztályvezetője és az NBH Iratkezelési és Nyilvántartó Osztály vezetőjének 1992. január 17-én közösen készített jelentése. Idézi: Ripp, 2008. 174.
- ⁵⁶ Gál Zoltán 1989 májusától a választásokig belügyminisztériumi államtitkár. Horváth István miniszter lemondását követően, 1990. január 24-től – továbbra is államtitkárként – a Belügyminisztérium vezetője. A Nemzetbiztonsági Bizottság tagja, de Pallagi Ferenc meghallgatásán nem jelent meg.
- ⁵⁷ Lásd 43. sz. jegyzet.
- ⁵⁸ MOL XIX-B-1-y. 10-52/18-1989. Javaslat az állam- és közbiztonságról szóló törvény szabályozási elveire. Javaslat a nemzet biztonságának védelmére és a biztonsági szolgálat szervezetére. Javaslat a Magyar

Államrendőrségről szóló törvény szabályozási elveire. Miniszterhelyettesi értekezlet jegyzőkönyve 1989. november 7. (52. d.) Bővebben: Révész, 2007b.

⁵⁹ Dr. Diczig István az ORFK vizsgálati osztályának volt a vezetője.

⁶⁰ Az állambiztonsági feladatokról. A Minisztertanács 6000/1975. sz. határozata. A katonai hírszerző tevékenység szabályozásáról. A Minisztertanács 6001/1975. sz. határozata. Nem 6000-es határozat, de szorosan ide tartozik: Az állam biztonságának védelmében alkalmazható eszközökről és módszerekről. Minisztertanács Elnökhelyettesének 1/1975. sz. utasítása. ÁBTL 1.11.1. 45-133/75. (118. d.)

⁶¹ Pallagi Ferencet első ízben 1990. február 9-én hallgatta meg a belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság. OGY IL E-gyűjtemény BB-0022/1990.(1990. február 9.) (59. d.)

⁶² Mark Palmer 1986 és 1990 között az Egyesült Államok budapesti nagykövete volt.

⁶³ Csengey Dénes, az MDF vezetőségi tagja szerint „A Magyar Demokrata Fórum is rendelkezik saját belügyminisztériumi informátorokkal, akik állítják, hogy a belső elhárítás két részre szakadt. Ezek hatalmuk átmentése érdekében ajánlják fel szolgálataikat a különböző ellenzéki pártoknak.” Az MDF a belügyi botrány kivizsgálására parlamenti bizottság alakítását kezdeményezi. Csengey, 1990.

⁶⁴ A kérdés „a minisztérium és a legfelső vezetés”-re – tulajdonképpen Horváth István miniszterre – irányult.

⁶⁵ Az „F”-(Figyelő-)dossziét ellenséges magatartás alapján, a társadalomra veszélyes elemek ellenőrzésére nyitották, amely lehetővé tette a kiválasztott személy tevékenységének, magatartásának állandó ellenőrzését, kapcsolatainak felderítését.

⁶⁶ BM KI Parancsgyűjtemény/1974. 161. d. 45-109-6/74. BM III. Főcsoportfőnökség szerveinek háborús időszaki ügyrendjei.

⁶⁷ Havasi László: Az SZT-állomány szerepe, tevékenysége és foglalkoztatása. Lásd Orgoványi István írását a *Betekintő* 2011/1. számában! ÁBTL 4.1. 13-41/4/3/1970. A BM III Főcsoportfőnökség továbbképzésén 1970. március 6-án elhangzott előadás. BM. Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség 1970. Állambiztonsági Tanulmányok 197/2.

⁶⁸ Kohó- és Gépipari Minisztérium.

⁶⁹ „Krassó György ismert kezdeményezését – az USA-nagykövet közbenjárásával – valószínűleg sikerült leszerelni. Ettől függetlenül – ismerve személyiségét – nem zárható ki részéről provokatív fellépés. Visszatartására, lebeszélésére három hálózati személy kapott eligazítást.” Emlékeztető Nagy Imre és társai temetésének előkészítésére alakult ÁB operatív bizottság 1989. június 15-i üléséről. Közli: Kenedi, 1996. 362–363.

⁷⁰ A bizottság ülése a szünet után a második napirendi ponttal, Boross Péter miniszterjelölt meghallgatásával folytatódott. Boross Péter 1990. július 19-től tárca nélküli miniszterként felügyelte a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai

1.12.4. Megyei Rendőr-főkapitányságok ÁB szerveinek és jogelődeinek iratai

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-2027. Ksenicz Tibor: A Dialógus békecsoport létrejötte, tevékenysége és feloszlata. Szakdolgozat, BM Rendőrtiszti Főiskola Vezetőképző tanfolyama, 1986.

4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Országos Levéltár (MOL)

XIX-A-2-at. Németh Miklós a Minisztertanács Elnöke Titkársága szigorúan titkos anyagai.

XIX-B-1-y. Belügyminisztérium, Miniszterhelyettesi értekezletek

Magyar Országgyűlés Irattára és Levéltára (OGy IL)

C-gyűjtemény Országgyűlési irományok 1985–1990. Bizottsági iratok IV.

E-gyűjtemény BB Visszaminősített TÜK-iratok 1990., A belső biztonsági szolgálat tevékenységét vizsgáló bizottság iratai. Jegyzőkönyvek. 1990. IV. B. 59-60. d. 1-8. jegyzőkönyv

D-gyűjtemény HRB Visszaminősített TÜK-iratok 1990., Az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága IV. A. 6-a.

D-gyűjtemény Nbb Visszaminősített TÜK-iratok 1990., Az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága IV. A. 16-a. 1-21. jegyzőkönyv

Central European University, Open Society Archives (CEU HU OSA)

300-40-1. Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Hungarian Unit, Subject Files. Box 88. Belpolitika/B Hung. Monit. 28.000. 1990. 01. 05.

305. Black Box Foundation Collection of Videos. Film Library

FL 641. Film Library

Sajtó

Csengey, 1990.

Csengey Dénes: Az MDF a belügyi botrány kivizsgálására parlamenti bizottság alakítását kezdeményezi. *Magyar Hírlap*, 1990. január 11.

Kurcz, 2010.

Kurcz Béla: Megszűnt titkosítás, hozzáférhetetlen iratok. *Népszava*, 2010. február 15.

MTI, 2005.

Magyar Távirati Iroda, Budapest, 2005. március 2.

Pozsgay, 1990.

Pozsgay Imre: „Pártszempontokból, választási megfontolásból bíráltak.” *Népszabadság*, 1990. január 17.

Hivatkozott irodalom

Bozóki, 1999.

Bozóki András (főszerk.): *Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető bizottságának 1989. július 6-i ülése. A rendszerváltás forgatókönyve: kerekasztal-tárgyalások 1989-ben.* 2. kötet. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1999.

Daku, 1994.

Daku Magdolna: A szakértők közreműködése a bizottságok munkájában, részvételük a bizottsági üléseken (1990–1994). In Soltész István (szerk.): *A bizottsági munka.* (1. rész) Budapest, Parlamenti Módszertani Iroda, 1994.

Finszter, 1990.

Finszter Géza: A magyar rendőrég válsága. *Belügyi Szemle*, 1990. 6. sz.

Galambos, 1997.

Galambos Lajos: *A magyar polgári nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerének tartalmi módosulása a rendszerváltás folyamatában.* Kandidátusi értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1997.

HangSúly, 1989.

HangSúly. Magyar Közvélemény-kutató Intézet, 1989.

Horváth, 1990.

Horváth József: *A tábornok vallomása: meztelenül a Duna-gate-ügyben.* Budapest, Pallwest, 1990.

Husz, 1998.

Husz Dóra: Intézmények presztízse 1989 és 1998 között. In Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László (szerk.): *Magyarország évtizedkönyve. A rendszerváltás (1988–1998). II. kötet.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 1998.

Ilkei, 2010a.

Ilkei Csaba: *A behálózott első szabadon választott magyar országgyűlés. Volt ügynökök, titkos megbízottak, titkos munkatársak mint az új rend képviselői.* <http://www.utolag.com/BehalozottMagyarOrszaggyules.htm> (Utolsó letöltés: 2010. október 12.)

Ilkei, 2010b.

Ilkei Csaba: *Állambiztonsági jegyzetek 1990-ből – A BM III. Főcsoportfőnökség vezetői a Nemzetbiztonsági Bizottság zárt ülésein.* http://www.utolag.com/AllambiztonsagiJegyzetek_1990.htm (Utolsó letöltés: 2010. július 8.)

Kenedi, 1996.

-
- Kenedi János: *Kis állambiztonsági olvasókönyv*. II. kötet. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1996.
- Magyarország Politikai Évkönyve, 1991.
Magyar Közvélemény-kutató Intézet: A politikai közvélemény 1990-ben. In Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve, 1991*. Budapest, Economix, 1992.
- Országgyűlési kézikönyv, 1992.
Soltész István (szerk.): *Országgyűlési kézikönyv*. Budapest, Parlamenti Módszertani Iroda, 1992.
- Országgyűlés Naplója. V. Kötet.
65–83. ülés (1989. november. 21. – 1990. március. 14.). Budapest. 1998.
- Öt év után a Dunagate-ügyről, 1995.
Öt év után a Dunagate-ügyről. Kerekasztal-beszélgetés, 1995. február 9-én. Részvevők: Finszter Géza, Kolláth György, Pajcsics József, Szikinger István, Pallagi Ferenc, Korinek László. *Belügyi Szemle*, 1995. 4. sz.
- Részvételi arányok, 1994.
Részvételi arányok a bizottságok ülésein 1990–1994. In Soltész István (szerk.): *A bizottsági munka*. (1. rész) Budapest, Parlamenti Módszertani Iroda, 1994.
- Révész, 2000.
Révész Béla: Az I/6. számú munkabizottság. Az erőszakos megoldásokat kizáró jogi garanciák megteremtése. Bevezető és jegyzőkönyvek. In Bozóki András (szerk.): *A rendszerváltás forgatókönyve: kerekasztal-tárgyalások 1989-ben*. 6. kötet. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2000.
- Révész, 2006.
Révész Béla: A „Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében – politológiai értelmezési lehetőségek. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica*. (68/19.) Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2006.
- Révész, 2007a.
Révész Béla: A Fekete Doboz 20 éve. *Beszélő*, 2007. 7-8. sz.
- Révész, 2007b.
Révész Béla: Egy meghiúsult törvényalkotási kezdeményezés 1989-ből. Az állam- és közbiztonsági törvény szabályozási elveire vonatkozó javaslat kudarca. *De Iurisprudentiae et Iure Publico*. 2007. 1-2. <http://www.dieip.com/>
- Ripp, 2008.
Ripp Zoltán: Állambiztonsági reformtervek, a Dunagate és a politikai fordulat. In *A Szakértői Bizottság jelentése 2007–2008*. Budapest, 2008.
- Tőkés, 1998.

Tőkés Rudolf: *A kialakított forradalom: gazdasági reform, társadalmi átalakulás és politikai hatalomutódlás 1957–1990.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1998.